STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03332

BROYT

Shlomo Warzager

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ש. ווארזאגער

ברויט

ש. ווארזאַגער

ברויט

פארלאג
י.ל.פרץ
ביבליאטעק
תל-אביב ישראל

1960

ש. וורזגר / לחם

SH. WARZAGER

BROJTH

פאַרלאַג י. ל. פרץ־ביבליאָטעק
Publishing I. L. Peretz Library
31, Allenby Str., Tel-Aviv, Israel

כל הזכויות שמורות

נדפס בישראל
Printed in Israel 1960

„הדפוס החדש" בע"מ, תל־אביב

ש. ווארזאגער

ברויט

ערשטער טייל

א לעבן

קאַפּיטל 1

דער הויף

אַ לאַנגער דרעווניאַק אין מיטן פעלד, אַ שינדל־דאַך מיט צוויי שיפּועים נידעריק איבער קליינע פענצטערלעך; אַ גרויסער קוימען, וואָס שטענדיק האָט ער גערויכערט, עלעהיי אַ באַן — אָט אָט גיט זי אַ פייף און הייבט אָן פאָרן. דער דרעווניאַק האָט זיך אָבער פון אָרט נישט גערירט. יאָרן לאַנג איז ער אַזוי געשטאַנען און אַלץ טיפער געוואַקסן אין דר׳ערד אַריין. די שוועלן פון די איינגאַנג־טירן נידעריק, די פענצטער — אַ ביסעלע העכער פון דר׳ערד. מיט איין פוס־הייב שפּאַנט מען לייכט אַריבער אין שטוב אַריין.

בעת אַ רעגן איז קיין איין טראָפּן וואַסער פון דאַך נישט אַראָפּגערינען, נישט ביוועץ געגאַנגען. ווי שוואָמען זענען די שינדלען געוואָרן; אָנגעדראָלן און וואָכקע, אַרויסגעגעבן פון זיך אַ ריח פון שימל און פּאָטעכלע האָלץ. אין די זומערס האָבן זיי געדאַרט, אויסגעקרימט זיך און גערונדיקט, פאַריסן די ראַנדן און זיך געשיט פון טריקעניש און אַלטקייט. איינציקע שינדלען און גאַנצע שרעגעס זענען אַרויסגעפאַלן, ווי ציין פון אַ שווינדזיכטיק מויל.

די שוואַרצע בלויזן האָט מען מיט נייע שינדלען פאַרלייגט; אַ לאַטע אויף אַ לאַטע. די לאַטעס האָבן זיך געמערט און געעלטערט, דאָס פּנים פון דאַך פאַרענדערט נישט צום דערקענען.

דאָס איינציקע, וואָס האָט דעם אָרעמען, פאַרלאַטעטן וויערד באַשיינט, איז געווען דער שניי. ווי עפּעס רעכטס האָט ער געגלאַנצט און געפינקלט פון דערווייטנס. אויפגעריכט געוואָרן ווי נישט צו גלייכן אַ מענטש; אַ מסוכן קראַנק, גרין און געל פּנים קריכט פלוצים אַרונטער אונטער אַ ווייסן, ליכטיקן צודעק.

דער שניי גופא האָט זיך מחיה געווען אויף די אַלטע ביינער פון דאַך, געקלעפּט אין די פייכטע שינדלען און נישט געוואָלט אַראָפּגיין. ער האָט זיך פעסט געהאַלטן ביים איינציקן ציגלנעם קוימען, געקלאַמערט אַרום אים ביזן טיפן פרילינג. אויך די שאַרפע פינגער פון דער פּסח־זון האָבן אים נישט געקענט אָפּרייסן.

פאַר דער קאַלטער און פרעמדער שיינקייט האָבן די שכנים פון אונטערן דאַך טייער באַצאָלט. די יאַדעשליווע קעלט האָט געטריבן אין די בעטן אַריין,

נישט געלאָזט אַ לעפל געקעכץ אָפּעסן. ווי לייז האָבן די פּראָסטיקע פינגער געביסן און געקראָכן אין די געדערים.

הארט פאַר פסח, ווען פון צעעפנטע פענצטער און טירן האָט זיך געהערט אַ ריח פון קאַלך און אולטראַמאַרין, מלבושים האָבן זיך געלופטערט אויף דער זון — האָט דער שניי זיך אַ ריר געטאָן. צוערשט האָט ער פאַרלוירן דעם גלאַנץ, דער רויך פון קוימען האָט אים פאַרשוואַרצט און צעלעכערט. דערנאָך איז ער פלאַטשיק געוואָרן און איינגעפאַלן. לסוף — ווי געלעשטיקער טשעמאָך פון אַ קראַנקן קאָפּ זיך געגליטשט און צעפאַלן, זיך געשיילט און צעגאַנגען.

*

ווי אַ ד׳ איז געשטאַנען צום דרעווניאַק אַ שרעגע שטאַלן און קאַמערן, אַנטקעגן די קאַמערן — דאָס הויז פון די ווייסמאַנס. צווישן ביידע — אַ ברייטער הילצערנער טויער.

די דאָזיקע געשלאָסנקייט האָט פאַר אַ דרויסנדיק אויג געכאַפּט דעם אויסזען פון אַ הויף.

דאָס הויז פון די ווייסמאַנס

געשטאַנען איז עס אין אַ זייט, אַ ביסל אָפּגעזונדערט און מיוחסדיק — ווי חיים ווייסמאַן, דער באַלעבאָס פון זיינע שכנים. אויך דאָס הויז איז געווען פון האָלץ, אָבער שיין געפאַרבט און אַרומגעצאַמט מיט אַ גרין גערטנדל, אַ בלעכענער דאַך, אַ דייטשישע וועראַנדע, וואַזאָנעס, לאָדנס אויף די פענצטער און טירן.

אַ באַזונדערע חשיבות האָט אויך אַרויסגעקוקט פון אינעווייניק; סיי בייטאָג דורך די פאַרהאַנגענע פענצטער, סיי ביינאַכט מיט דער פייערלעכער שטילקייט און ליכטיקייט, ווי עס וואָלט דאָרט שטענדיק שבת געווען. קיינמאָל האָט מען קיין געשריי נישט געהערט, נישט קיין קלאַפּ פון אַ טיר, נישט קיין גערויש פון אַ קינד. אַריינקומען אַהין האָט מען נישט געקענט מיט סתם אָן עפן די טיר, ווי אַ שטייגער ביי די שכנים פון דרעווניאַק. צו חיים ווייסמאַן אַריינקומען האָט מ׳עז באַדאַרפט אָנקלאַפּן. אָנקלאַפּן אין טיר צו חיים ווייסמאַן האָט נישט יעדן געסטייעט מוט. חוץ דעם האָבן אַהין געפירט אַ לענגלעכע קלאַטקע, עטלעכע טרעפּלעך, אַ קאָרידאָר. אין קאָרידאָר עטלעכע טירן. נישט שטענדיק האָט מען געטראָפן צו דער טיר, וועלכע מ׳האָט געוואָלט; נישט שטענדיק האָט זיך אין טיר באַוויזן דאָס פנים וואָס מ׳האָט באַדאַרפט. חוץ דעם זענען געווען שעהן ווען דער באַלעבאָס שלאָפט, ווען דער באַלעבאָס רוט, ווען דער באַלעבאָס קוקט אַריין אין אַ ספר

אָדער נעמט אויף אַ מענטש. דאָס אַריינגיין צו חיים ווייסמאַן איז אָנגעקומען מיט גרינגע ווערים.

כאָטש געוווסט האָט מען, אַז ווי נאָר מען קומט אַריין אינעווייניק, טייעט אויף דאָס לשון. זיין צוגעלאָזנקייט, זיין איידעלע באַנעמונג מאַכט היימישער, וואַרעמט אויס אַ שמייכל אויפן פּנים. און ווייל מ׳האָט דאָס דאָזיקע געפילט, איז נאָך שווערער געווען צו פּועלן ביי זיך דאָס דרייען אים אַ קאָפּ. קאָפּדרייעניש האָט חיים ווייסמאַנען נישט געפעלט.

הלמאי מ׳דאַרף יעשען־צו ריכטן דעם שינדל־דאַך; צולאַדען דעם וועג צום ברונעם ווינטער אין די גרויסע פרעסט; סכנות נפשות דער צוגאַנג. צוויי מאָל אין יאָר, צו ימים נוראים און אויף פּסח אויסרייניקן דעם אָפּטריט, ווו דער „הויף״ גייט. און אַז ס׳קומט ווער בעטן אַרונטערלאָזן פון דירה־געלט? — וואָס זאָל חיים ווייסמאַן ענטפערן דערויף?

חיים ווייסמאַן האָט אַ טבע געהאַט אויסהערן ביזן סוף און צושאָקלען מיטן קאָפּ. זיין לעצט וואָרט האָט ער קיינמאָל נישט געזאָגט. מאַלע וואָס מען וויל פון אים: קאָן ער דען אַלץ אַקעגן קומען, מאַכן אַלץ אַקוראַט ווי ס׳באַדאַרף צו זיין? דעם אמת געזאָגט האָט ער פון דרעווניאַק נאָר צרות. עס איז נאָר אַ געשעפט געווען פאַרן אוזשאָנד סקאַרבאָווי, פאַרן קאָמאָרניק און דער שוואַרץ יאָר ווייסט זיי וועלכע נאָך פאָדאַטקעס.

חיים ווייסמאַן געדענקט גאַנץ גוט: מיט אַ יאָר צען צוריק, באַלד נאָכן ערשטן וועלט־קריג, האָט ער פאַר אַ שיבוש אָפּגעקויפט דעם דרעווניאַקביים „דאַטש״, וואָס האָט געהאַלטן ביים אָפּטרעטן. עס רעדט זיך נאָר אַזוי „דרעווניאַק״. געווען איז עס פריער אַ קאַזאַרמע ווו די פאָניעס האָבן זיך קוואַרטירט. ביים „דאַטש״ זענען עס געווען פערד־שטאַלן. ערשט ער, חיים ווייסמאַן, האָט געמאַכט פון אַ חלק קאַמערן דירות. די שטאָט איז איבערגעגאַנגען עטלעכע מאָל פון האַנט צו האַנט: דאַטש־פאָניע, פאָניע־דאַטש. איז עס לכתחילה נאָכן אָפּטרעטן פון די רוסן גאָרנישט אַזוי שלעכט געווען. שפּעטער צו, אַז וועלט איז געוואָרן וועלט — ווער וועט גיין וווינען אין אַזעלכע שטאַלן.

*

וואָס קאָן חיים ווייסמאַן פאַרהאַלטן די שכנים: זיי גלייבן נישט, אַז ער האָט נישט קיין פּרנסה? אַז די פּרנסה האָט ער פון לעדער־געשעפט, וואָס אויפן „אייזערנעם רינג״? אַז ער האַלט אויס דעם דרעווניאַק און נישט דער דרעווניאַק אים? און ווו נעמט ער אויף „קעסט״ פאַר די איידעמס, ווו נעמט ער דאָס וואָס זיין יונגסטע טאָכטער, רויזע, קאָסט אין גימנאַזיע; ווו נעמט ער אויף הוצאות פאַרן הויז — דאָס הויז פון די ווייסמאַנס?

ש. וואַרזאַגער

חיים ווייסמאַן וועט זיך שטעלן איינטענהן מיטן הויף — וואָס וועט דער הויף זאָגן ?

דער אָרעמאַן וויינט — אַז די גריץ איז אים ביטער.
דער נגיד וויינט — די פערל זענען אים שיטער.

קאַפיטל 2

שכנים

טעמע פון די ביבן

מלא טעם זענען געווען אירע ביבן. געזאַלצן און געפעפערט און פון אונטער דער פאַרע. אָנגעדראָלן זענען געווען אירע פיס פון שטענדיקן אַרומגיין צווישן די קראָמען, שטובן און הייף. ס׳רוב אין די זומער־אָוונטן, ווען מ׳איז אַרויס כאַפן פרישע לופט.

אַ טשוהונענער טאָפ — אַזאַ מין באַניאַק אַרומגעבונדן מיט אַ האַנטעך פאַרנט פון זיך — האָט זי געהאַלטן צוגעדריקט מיט ביידע הענט.

— צוויי גראָשן אַ מעסטל, הייסע ביבן.

ביי יעדן מעסטל האָט זי פלינק אַ וויקל אָפ געטאָן דאָס האַנטוך, ווי אַ קאָמפרעס פון אַ היציקן קאָפ. אַ פרישע פאַרע האָט אַרויסגעזעצט.

טעמע האָט געשמט מיט דער זויבערקייט פון די האַנטעכער, וואָס זי האָט אָפט געטוישט און מיט דער ערלעכער מאָס פון איר „מעסטל״. דער טשוהונענער טאָפ האָט געגלאַנצט אין אירע הענט. אָרעם איז געווען איר קליידונג, געלאַטעט, אָבער ריין.

— בעסער אַ שיינע לאַטע איידער אַ מיאוסער לאָך — פלעגט זיך טעמע פאַרענטפערן — קוים האָט זי געפילט פרעמדע בליקן מעסטן אָפ איר הולך.

מ׳האָט קיינמאָל נישט געהערט, אַז טעמע זאָל זיך באַקלאָגן אויף איר גורל, אויף איר יונגער אַלמנהשאַפט. נישט געוואָלט, ווייזט אויס, פאַרמיאוסן פאַר מענטשן דעם גוטן טעם פון אירע ביבן, נישט ביטער מאַכן זיי מיט אירע טרערן. די איינציקע פאַר וועמען זי פלעג יאָ עפעס אַרויסרעדן איז געווען די בענטשעכע — די הויכע שיינדל. „בענטשע דער געברייכטער״ האָט מען אים גערופן, שיינדלס מאַן. זיין גאַנג — אַ ברייטלעכער און שווערער, זיינע לויז־הענגענדיקע הויזן האָבן זיך געבייטלט פון פאַרנט. געאַרבעט אין מיל צוזאַמען מיט טעמעס מאַן — אויך אַן אַסטמע־ליידנדיקער. בענטשע פלעג זיך פאַרגיין אין אַ קייכנדיקן הוסטן, וואָס האָט זיך געענדיקט מיט אַ וויכן כאָרכלען פון אַרויפגעברענגטן לייכעץ. טיילמאָל האָט ער אָנגעהויבן טרוקן, ווי פון אַ הויל פאַס אַרויס, און איבערגיין אין אַ דושען זיך, אין אַ קאַכן, ווי אַלט פלייש אין אַ טאָפ. האָט עס אים אַ כאַפ געטאָן

גייענדיק פלעגט ער זיך אָפּשטעלן, איבערבייגן אין דער העלפט, ווי איינער וואָס וויל ברעכן און קאָן נישט. זיין גאַנצער קאָפּ האָט זיך געטרייסלט, דאָס פּנים איז געוואָרן ברוין און בלוי ווי אַ מילץ. נאָך אַזאַ מין כאַפּ האָט ער זיך פּאַוואָלינקע אויסגעגלייכט, אָפּגעווישט די באָרד און מיט זיין ברייטלעכן גאַנג זיך געלאָזט ווייטער.

טעמע פון די ביבן איז דער הוסט באַקאַנט געווען. ער איז איר גוט אין דיביינער געלעגן. פיר יאָר צייט האָט זיך אירער געפּייניקט, נישט אַראָפּ פון בעט. די מיל האָט זיינע לונגען אויפגעגעסן, אים אויסגעשפּיגן נאָך איידער זי אַליין האָט געוווסט ווי חרוב ער איז. דריי קינדער האָבן זיך אין שטוב געדרייט. אַ לעבל ברויט, אַ קווערטל מילך פאַר אַ קראַנקן מאַן — וואָס האָט זי געזאָלט טאָן?

אַז איר מאַן איז פון דער וועלט געגאַנגען, האָט מען טעמען פון די ביבן שוין געקענט רינגס אַרום.

אַז די הויכע שיינדל פלעגט זיך פאַר איר באַקלאָגן:

— אַ שברי כלי, איין גאָט ווייסט דעם אמת...

האָט טעמע זי געטרייסט:

— בעסער קראַנק איידער אין זאַמד.

שמחה וואסערטרעגער

ער האָט געוווינט אין סאַמע עק פון לאַנגן דרעווניאַק, נאָענט פון הילצערנעם אָפּטריט, וווהין דער „הויף" איז געגאַנגען.

אַ הויכער, שטאַרקער מאַנסביל. די קאָראָמיסל זענען גלייך געלעגן אויף זיין אַקסל. די צוויי עמער — ווי שאָלן פון אַ הענגענדיקער וואָג. די רעכטע זייט פּלייצע, ווו די קאָראָמיסל האָבן געקוועטשט, איז געווען עטוואָס גאַרביק: אין דער מיט — אַ טאָלעכל — די טיף פון קאָראָמיסל. דאָס וואַסער האָט ער געשעפּט פון ברונעם, וואָס אין מיט הויף.

אַ פּירקאַנטיקער האָלצגעשטעל, פּאָמפּעריק — אַ גראָבער וואַל. אַרום וואַל וויקלט זיך אַן אייזערנע קייט מיט צוויי הענגענדיקע קעסלען די גרייס פון בירפעסלעך.

דעם וואַל באַוועגט אַ גרויסער ראָד מיט האָלצפּלעקער־הענטלעך. אַ פולער קעסל אַרויף, אַ ליידיקער אַראָפּ.

לאָזן דעם ראָד אין גאַנג האָט נישט אַבי ווער געקאָנט. סיידן אַ גרויסער מענטש האָט זיך אַ הענג־אָן געטאָן אָן אים און ראַפּטום געשלעפּט אַרונטער.

שמחה וואַסערטרעגער איז געלאָפן איבער די הענטלעך פון ראָד מיט אַ פלינקייט פון אַ שטיפעריש יינגל אויף טרעפּלעך. געגאָסן פון די קעסלען אין די עמערס און אַ כאַפּ אויף די קאָראָמיסל. הונדערטער משפחות

האָט שמחה באַזאָרגט מיט קאַלט און פריש וואַסער. אַזוי זומער און ווינטער.

ווינטער איז ערגער געווען מחמת דעם גליטש אַרום ברונעם. די גריביקע בלאָטעס, ווו די וואַסערן האָבן זיך אַ גאַנץ יאָר געהאַלטן זענען געפרוירן געוואָרן. שמחהס שטיוול זענען שטייף און גליטשיק — סכנות נפשות אַ טראָט צו שטעלן.

אין די ווינטער־חדשים האָט אים אַרויסגעהאָלפן שפּרינצע, זיין עלטערע טאָכטער. טראָט ביי טראָט איז זי נאָכגעגאַנגען איר טאַטן מיט אַ וויאַדרע וואַסער אין האַנט. אירע שיך זענען געוויקלט געווען אין שמאַטעס, וואָס האָבן שפּרינצען אי געוואַרעמט, אי געהיטן פון גליטש.

רויט פון קעלט זענען געווען אירע הענט, ווי דער זשאַווערדיקער קאָליר פון די עמערס, וואָס זי האָט געטראָגן.

קאַפּיטל 3

שרה די בעקערין

אַ נידעריקע, אַ פּלינקע, שטענדיק מיט אַ בייכל. אָדער ערב געלעגן ווערן אָדער נאָך דעם. שרה די בעקערין איז נישט געוווינט געווען לאַנג זיך אָפּצורוען — כל זמן דער אויוון איז הייס, דאַרף מען באַקן... די האָט טאַקע געהאַלטן וואָרט.

אַ כח פון אַ געזונטן מאַנסביל איז איינגעפּאַקט געווען אין דעם רונדן, קרעמפּן גופל אויף צוויי לויפיקע פיסלעך. שטענדיק זענען זיי געלאָפן. דאָס איז געווען ביי שרהן אַזאַ מין גיין. פון שטוב אין קראָם אריין, פון קראָם אין שטוב אַריין. זי פלעג אויך אָפּטרעטן אין דער קליינער בעקעריי וואָס אויפן וועג. סיווי די לויפעניש האָט נישט אויפגעהערט. מיטן בלוי איז דאָס מאָמעלע אַרויס פון שטוב, מיט אַן איילעניש, ווי ס׳וואָלט חלילה געברענט. מיטן בלוי איז זי צוריקגעקומען, אָפּט מיט אַ רעשטע מאַנ־פּלעצלעך, וואָס איז איר פאַרבליבן נאָכן טאָג לייזעכץ.

— אידער ס׳זאָל אָלטגעבאַקן ווערן, אַוועקגעבן עס בחצי חנם, איז בילכער אַהיימנעמען: אין שטוב וועלן שוין קיין קונים נישט פעלן.

טיילמאָל האָט זי אויך אַהיימגעברענגט אַ ברויט. אַ לאַנג, שמעקעדיק קימל־ברויט. אין שטוב איז מען דערצו נישט געוווינט געווען. אַ נאָווינע: אַ גאַנץ ברויט. שרה האָט געזען די קינדערס פאַרוווּנדערונג און ווי צו זיך אַ זאָג געטאָן:

— אַ ברויט אין ליגן איז ווי אַ מויד אין זיצן... אין שטוב וועט מען עס שוין חתונה מאַכן.

נאָך אַ שוואַכן פדיון, האָט שרה איבערדערציילט פון אירע פּשיגאָדעס אין געוועלבל. מיט אַן אויסערגעוויינלעכן מסוגל נאָכגעמאַכט די סיגעס פון אירע קונדן, מערסטנס ווייבער:

— קומט אַריין אַ יאַכנע, טאַפּט אַרום אַ זעמעלע פון אַלע זייטן און וואַרפט עס צוריק אין קויש אַריין. נאָך איינע — כאַפּט אַ פּלעצל, דרייט עס אויפן פינגער ווי אַ חנוכה־דריידל, מאַכט אַ מינע ווי זי וואָלט ריצנאייל איינגענומען: „קיין פרישערס האָט איר נישט? איך כאַפּ גאָר אַ בליק צו די קינדער״. און זי לויפט.

אָבער דאָס איילעניש איז סיווי געווען.

— אַ געוועלבל איז אַ טיר צו גאָט — מע דאַרף עס אָפן האַלטן.

אַזוי פלעג שרה די בעקערין איינטענה׳ן. חוץ אַלעם איז שרה קיינמאָל קיין שטוב־זיצערין נישט געווען. נאָך מיידלווייז האָט זי וועלטן איינגעלייגט. די בעקעריי אין דער סוטערינע מיטן באַקאויוון אויף דרייסיק ברייטלעך, די צוויי דייזשעס, די ברויט־פּאָליצעס — אַלץ איז אירס געווען נאָך איידער זי האָט געקלערט חתונה צו האָבן. און צוואָס האָט זי באַדאַרפט נדן. זי אַליין איז מער... שדכנים האָבן די שוועל פון איר טאַטן, זאָל זיך מיען, אָפּגעהאַקט: איין שידוך שענער פון אַנדערן. און נישט סתם אַ שמערל רערל, אַבי ווער. יונגען ווי די לעכט. ווער ס׳האָט איר אָנגעקוקט, האָט שיעור נישט די פּאָפּלעקסיע געקראָגן.

ווי פריש חלה־טייג פון דייזשע אַרויס, האָט איר ווייצן לייב געשפּאַרט פון קלייד. ביים ערשטן אויגנבליק איז איר מאַן, אברהמען, אין נאָז פאַרגאַנגען דער היימישער ריח. זיינע לאַנגע הענט זענען שוין גרייט געווען צו נעמען דאָס „טייג״ אין דער אַרבעט אַריין — נאָר נישט ביי שרהן. שרהן פאַרדרייט זיך נישט אַזוי גיך דער קאָפּ. אַז מען גיט אַ קוק אויף שרהן, האַלט מען די הענט ביי זיך.

זענען די הענט טאַקע ווי צוויי לאָפּאַטעס הענגען געבליבן... אָט־אָ די שעמעוודיקייט איז גראָד שרהן געפעלן געוואָרן. אירע פינקלדיקע אייגעלעך, ווי זון אין אַ שפּיגעלע, זענען געלאָפן איבער זיין גרויסן געשטעל פון אונטן אַרויף, פון אויבן אַראָפּ.

די מעשה האָט שרה דערציילט ביי יעדער געלעגנהייט. בעתן דערציילן זענען אירע אייגעלעך ווידער געלאָפן הין און צוריק מיט דער זעלבער פלינקייט, מיטן זעלבן ברען, כאָטש זי איז שוין אַ מאַמע פון אַכט קינדער געווען: זיבן יינגעלעך און איין מיידעלע. איר פנים איז נאָך קלאָר געווען, ראָזע די בעקלעך. נאָר עטלעכע קנייטשן אונטער די אייגעלעך. די קנייטשן האָבן איר נאָך מער ווייבלעכקייט צוגעגעבן. איר גופל געפּאַקט און יוסט, ווי פריער, אויף צוויי רירעוודיקע פיסלעך.

אַזוי זענען זיי געלאָפן, די פיסלעך — און מיט איינמאָל נעלם געוואָרן. צוויי־דריי וואָכן האָט מען שרהן נישט געזען.

— מזל־טוב, מזל־טוב, מסתמא אַ ייִנגעלע — האָט מען שרהן ווידער באַגעגנט אַן איילנדיקע מיט אַ שטויס פלעץ אויף די הענט.

— אָן מיין שאָדן, ביי אַלע יידישע קינדער אַזאַ סחורה ווי ביי מיר, — האָט זי געענטפערט און ווייטער געגאַנגען.

אברהם איז געווען דער היפך פון זיין ווייב. אַ גרויסער און אַ שווייגער. אים האָט מען קיינמאָל נישט געזען אין דרויסן. ווען אַלע זענען געשלאָפן,

ש. וואַרזאַגער

אברהם

האָט ער געאַרבעט. ווען אַלע האָבן געאַרבעט, איז ער געשלאָפן. עס רעדט זיך אַזוי „געשלאָפן”. וווּ האָט אברהם געהאַט זיין קאָפּ אַוועקצולייגן?

די איינציקע בוידעם־שטוב, לאַנג ווי אַ קאַזאַרמע, איז שטענדיק פול געווען מיט קליינוואַרג. די טיר מיטן אייזערנעם ריגל האָט נישט גערוט. שטענדיק געהאַנגען אויף איין זאַוויאַסע. האָט מען די צעבראָכענע פאַראַכטן, איז די פאַראַכטענע צעבראָכן געוואָרן. דאָס קלענסטע פון שטוב האָט מיט אַ ריר געקענט עפענען די טיר. מיט פאַרגעניגן פלעגן זיי זיך דרייען אַריין און אַרויס. די טיר האָט זיך פון זיך אַליין געעפנט און פאַרמאַכט מיט אַ האַסטיקן זעץ, דערביי געסקריפּעט מיט משונהדיקע קולות. זומער האָבן אין שטוב געראַיעט פליגן, וואָס אברהם האָט מיט אַ פאַרשלאָפענער האַנט געהאַלטן אין איין טרייבן פון זיך. ווינטער האָט די טיר נאָכגעלאָזט אַ ביסל פון אירע טויטלעכע קולות. זי האָט זיך פאַרמאַכט און געעפנט מיט אַ סקריפּ.

אַ קעלט איז געווען — הינט צו יאָגן.

אויפגעטייעט די קעלט אין שטוב האָט ערשט שרה אין די אָוונטן מיטן פייער־מאַכן אין ציגלענעם קעכל. אברהם איז שוין פון פריער געהאַט אַוועק צו דער אַרבעט. זיין בעסטער שלאָף איז דעריבער געווען אין בעקעריי גופא.

אין צווישן מינוטן פלעג ער אַ דרימל כאַפּן. ס׳רוב, ווען ס׳ברויט אויף די ברעטער איז גרייט געווען אין אויוון אַריין. דער אויוון גליט. דאָס פייער צישעט, קנאַקט. בלוי־ווייסע צינגער לעקן די סקלעפּיעניע. די לעצטע שפּאַלעס האָלץ פלאַקערן, קרעכצן און פאַלן זיך פונאַנדער. דאָס קליינע סוטערינעלע איז אַ העלפט אָפּגעגאָסן מיט רויטן שיין. אין דער ליכטיקייט באַוועגט זיך אַ לאַנגער שאָטן: אַ האַלבער אויף דער וואַנט, אַ האַלבער אויף דער סטעליע. אָט שפּרינגט דער שאָטן אין דייזשע אַריין, אָט בייגט ער זיך איבערן אויוון. צוויי הענט ווי אייל־שטאַנגען הייבן זיך, לאָזן זיך אַרונטער. אָט הענגט ער פאַרקאַפּויערט, ברעכט זיך, שניידט זיך, קנייטשט זיך איין אין די ברויט־פּאָליצעס, לייגט זיך אויפן מעל. דער שאָטנקאָפּ אויסגעצויגן משונהדיק לאַנג. אברהם שלאָפט. אַ זיצנדיקער שלאָפט ער אויף אַ קאַוואַלעק מעל, דעם קאָפּ פאַרוואָרפן אויף אַהינטער. דאָס פאַרמאַטערטע פּנים אַנטקעגן צעפלאַמטן אויוון דערמאָנט אָן אַ געקרייציקטן.

דער בעסטער שלאָף ביי אברהמען איז אויך געווען אין די פרייטיק־

צונאַכטסן. אַ געדעקטער טיש, באַשטעלט מיט טעלערלעך, שיסעלעך און וואזקעלעך. אָפּגעגעסן, איז זיך דאָס קליינוואַרג צעלאָפן ווי די פייגל. צוויי גרויסע, לעצטע ליכט, געבויגן צו זיך, טונקען אין אייגענעם אָפּטריף. פון די סטאַרטשענדיקע שוואַרצע שטיקלעך קנויטן — קאָפּטשענדיקע פלעמלעך.

שרה און אברהם, ווי די ליכט צו זיך געבויגן, דרעמלען. אברהם כראַפּעט. זיין שווערע האַנט מיטן גאָפּל צווישן די לויזע פינגער — אין קאָפּ פיש.

— גיב שוין אַן עס אָפּ. די יאָך ווערט אַש און תל — גיט זיך שרה אַ כאַפּ. אברהם טוט זיך אַ ריס פון אָרט ווי דאָס ברויט אין אויוון וואָלט אים פאַרברענט געוואָרן. נעמט מיטן גאָפּל דליביען דעם קאָפּ. גליאַמדזעט מיט אַן אָפן מויל און פאַרמאַכטע אויגן. שרה ווערט וואַכעדיק.

— האָסטו דיר אַ שבת. אַזאַ פאַרשטערעניש. די קינדער זענען דאָך שלעפעריק.

אברהם האָט שוין זיין ווייבס קול נישט געהערט. ער זיצט אין זיין שטול, דער קאָפּ אויף דער ברוסט פאַרוואָרפן, די באָרד פאַרקוועטשט אונטער דער גאָמבע. ער שלאָפט. אַ שווער און זאַט שלאָפן. נישט ווי דער געקרייציקטער האָט ער אויסגעזען, נייערט ווי אַ מלך. זיין ביינערדיק פנים האָט געשטראַלט אין דער ליכטיקייט. די שיין פון בליצלאָמפּ, וואָס איז געפאַלן אויף זיין קאָפּ, האָט בולטער געמאַכט די קינבאַקן, אויסגעליכטיקט זיי מיט אַ באַזונדערער שאַרפקייט. שרה האָט באַטראַכט איר מאַן: דעם שיינעם מאַנסביל, וועמענס פנים זי האָט קיינמאָל נישט קיין צייט צו זען. זי איז געזעסן אַנטקעגן אים און מיט הנאה געקוקט אויף די לאַנגע ווייסע אַרבל פון געמאַנגלטן העמד, אויף די שטאַרקע אָרעמס, וואָס זענען אַצינד אַ ביסל נאָכגעלאָזן. ער האָט שווער געאָטעמט. אברהם איז געשלאָפן זיין בעסטן שלאָף. אין האַרץ פון שרהן האָט געשניטן ווי מיט מעסערס.

ווי שווער ס׳קומט אָן צונויפצושטעלן דעם שבת. די פיש, די יויך, דאָס פלייש — אַרויסצוואַרפן. מיט וואָס האָט זי זיך דאָס פאַרזינדיקט? פאַרוואָס זאָל זי נישט קיין הנאה האָבן פון איר פראַצע? איינמאָל אין דער וואָך כאָטש אָפּעסן ווי אַ מענטש, בענטשן ווי אַ ייד. מסתּמא איז איר אַזוי באַשערט — האָט שרה אָנגעהויבן לייענען אויף צוריק: זי האָט נישט קיין תרעומות. זי דאַנקט זיין ליבן נאָמען פאַר אַלע טעג פון דער וואָך, פאַרן שבת מיט פיש און מיט פלייש. זי דאַנקט פאַרן כּח, וואָס ער גיט זיי בײדן צו שטיין אויף די פיס. ס׳איז איר ליב און ניחא,

אַבי נישט אָנצוקומען צו מענטשנס גאָב. אלא וואָס: ער שלאָפט — וואָס זאָל ער געבעך טאָן, אברהם, אַז אַ ביסל שלאָף ביי אים איז בעסער פון עסן? זי האָט אים אַ טאָרע געטאָן:

— אברהם, הייב זיך אויף און גיי לייג זיך...

קאַפּיטל 4

די קינדער פון אברהם און שרה

שרה האָט קיינמאָל נישט קיין צייט געהאַט. געאיילט זיך. און אַז אַ מענטש איילט זיך, פאַלט ער אויפן גלייכן וועג. און אַז זי האָט אַ זאָג געטאָן „חיימקע, פאָלג מיך אַ גאַנג״, האָט זי פאַרטשעפּעט אָן די נעמען פון די אַנדערע קינדער.

צום סוף האָט שרה שוין אַליין נישט געוווּסט ווען זי רופט און צוואָס זי באַדאַרף אים.

צווישן קליינוואַרג גייט אַ דינגעניש:

— דיך האָט זי גערופן די ערשטע.

— דיך האָט זי געמיינט די ערשטע.

די געדולדיקע מאַמע וואַרט צום דינגעניש זאָל נעמען אַ סוף. וואַרטנדיק, איז שרה אָפּגעקומען די שטראָף, די זינד פאַר איר פייניקן זיך, פאַר איר וויסט לעבן. שרה האָט אָבער צו אירע קינדער קיין תרעומות נישט געהאַט, זי האָט געוואַרט, געדולדיק געוואַרט, ביז איינער פון קליינוואַרג האָט אַ וויוווע געטאָן:

— און וואָס ברענגסטו מיר דערפאַר, מאַמע?

דער פרעג האָט שרהן נאָך מער פאַרקלעמט ביים האַרץ.

וואָס וויל דאָס קינד פון איר: אַ ציקערל, אַ נאַשוואַרג, אַ טראָפּן פרייד וויל עס אויספּרעסן ביי דער זינדיקער מאַמען. פאַרוואָס טאַקע נישט. מיט וואָס זענען אירע קינדער ערגער פון אַנדערע. קאָן מען אַ קינד דערציילן, אַז דאָס שטיקל ברויט וואָס ס'עסט, קומט אָן מיט ביטערניש, מיט גריזאָטע.

אַ דערשראָקענע פאַר איר אייגענער מחשבה, פלעג שרה בעת מעשה זיך צוריקכאַפּן, צולייגן האַנט צו מויל, ווי זי וואָלט וועלן פאַרהאַלטן דעם גאַליקן שטראָם ווערטער — נישט צו זינדיקן מיט די רייד. אָבער נישט שטענדיק איז איר דער כוח בייגעשטאַנען:

— וואָס זאָל איך דיר געבן, מיינע צרות?!

דאָס פאַרטשעפּען זיך אָן די נעמען בעתן רופן איינעם, איז געוואָרן אין שטוב פון אברהם און שרה אַ רגילות, אַ געוווינהייט. וואָס איז איבערגעגאַנגען אין ירושה צו פריידקען — דעם עלטסטן מיידל.

צו פופצן יאָר האָט פריידקע שוין געפירט די שטוב, אַ פאָלנע באַלעבאָסטע.

כאָטש פריידקע איז בטבע נישט געווען געראָטן אין דער מאַמען, האָט זי אָבער פון איר ירושה — די איילעניש — נישט געקענט פטור ווערן.

אויף דער קליינער פריידקען האָט מען געזאָגט „דער גאַנצער טאַטע“. געמיינט האָט מען זיין ווּקס, זיין שטילקייט און זיין שעמעוודיקייט. אַ סך אמת איז געווען דערין, וואָרעם העכער פון איר מאַמען מיט אַ האַלבן קאָפּ איז זי געווען, און אַ שוויגערין — שוין אַ ביסל צופיל וועדליג איר עלטער.

פון דער מאַמען האָט זי מער נישט געהאַט ווי דאָס שיינע פנימל און די ליפיקע אייגעלעך. דאָס פאַריסענע שיקסעוואַטע נעזל האָט זי גענומען ביי זיך אַליין. פון נעזל אַראָפּ — אַ געשניצט טאָלעכל, קירצער ווי ס'האָט באַדאַרפט צו זיין, פירט צו אַ קליין מויל — דער גאַנצער טאַטע. דער דאָזיקער געמיש, איר געראָטנקייט האָבן אַרויסגערופן פאַרווונדערונג ביי יעדן וואָס האָט נאָר אַ קוק געטאָן אויף איר.

אין דעם אָרעמען הויף האָט פריידקע אויסגעזען ווי אַ שיין בילד אין אַ צעבראָכענער ראָם. פריידקע איז געווען די ליובע פון הויף. אויך די ברידערלעך, אַכט אונטער איר, האָבן איר געפאָלגט: נישט אַזוי פון ליבשאַפּט וועגן ווי פון איר קלוגן באַגיין זיך מיט זיי.

— נעם פאַר זיך אַ מאַנדל פאַר אַ צווייער און ברענג אַ פּעקל ציקאָריע.

— ברענג אַ הערינגל, אַ ביסל צימרינג און פאַר זיך אַ מעסטל ביבן.

האָט פריידקע זיך געמעגט פאַרטשעפּן אָן די אַנדערע נעמען בעתן רופן איינעם, אָבער די דינגעניש האָט אויפגעהערט. פריידקען האָט מען געפאָלגט אַ גאַנג אויפן ווונק.

דערפאַר האָט מען אין דרויסן קיינמאָל נישט גערופן די קינדער ביי די נעמען. נישט מחמת זלזול און נישט ווייל מ'האָט נישט געוווסט ווי זיי הייסן. אדרבא: די נעמען פון אַברהם און שרהס קינדער זענען נישט אַראָפּ פון די ליפּן פון גאַנצן הויף. נאָר ווער קאָן דאָס וויסן אַקוראַטנע, ווער איז מאירקע און ווער שלמהלע. ווער איז יאָסעלע און ווער אפרימל. אַז איינס איז ענלעך צום צווייטן, געראָטן אין זיך ווי די צווילינגס. איינס פון אַנדערן גערוקט מיט אַ פולער שוואַנגערשאַפט — אַמאָל עפּעס מער: קיין זיבעלעך זענען ביי שרה די בעקערין נישט געווען. גיי און ווייס ווער פון וועמען איז עלטער; זיי אַ חכם און פאַרטויש נישט די נעמען.

דער קרעמער האָט גערופן די קינדער לויט די מאָסן מיט וועלכע ער האָט אַריינגעמאָסטן דעם נאַפּט אין די פלעשער פון די קונים.

אַ פערטעלע, אַ האַלב קוואַרטירל, דריי־פערטעלע, אַ קוואַרטירל.

— שרייב אַריין פאַר פינף גראָשן צימרינג שרה די בעקערין, דאָס קוואַרטירל איז איצט געווען.

— דאָס פּערטעלע אַ גלאָז באָבעלעך פאַרשרייב — האָט ער אַ טאָרע געטאָן זיין ווייב.

שרה און אברהם האָבן נישט געוווסט גענוי וויפל יעדעס קינד איז אַלט. קיין איינס איז נישט פאַרשריבן געוואָרן אין מאַגיסטראַט, וואָרעם ס׳איז נישט געווען ווער ס׳זאָל זיך דערמיט פאַרנעמען.

דאָס קליינע באָבעלע, אַ פאַרמאַטערטע פון אַרומפּאָרען זיך אַרום דער געווינערין, איז נאָכן אָפּנעמען ס׳קינד, אַהיימגעגאַנגען שלאָפן. די קימפּעטאָרין גופא, ווי נאָר זי האָט זיך אויסגעליידיקט, איז באַלד געלאָפן איר געלויף מיט פולע הענט, מיט שטויסן פלעצ. אברהם? ווי האָט אברהם צייט געהאַט צו אַזעלכע זאַכן? שטענדיק אַ געבויגענער: אָדער איבער די דייזשעס, אָדער איבערן אויוון. די שעה וואָס ער האָט נישט געאַרבעט מיט די הענט, האָט ער זיך געבראָכן דעם קאָפּ:

„וועמען מעקט מען, וועמען שטעלט מען, וועמען לאָזן וואַרטן, וועמען מזומן און וועמען אַ וועקסעלע.

די חתימה אין רוסישן אויסלייג וואָס אברהם האָט אַוועקגעלייגט אויף אַ וועקסעלע, די איינציקע שריפט וואָס די נויט האָט אים אויסגעלערנט, האָט געהאַט די בעסטע דעקונג — אַ פּאָר גאָלדענע הענט. אברהמס „גאָלד־דעקונג" האָט אַ נאָמען געהאַט, האָט געשמט. אברהמס וואָרט איז געווען אַ וואָרט ערלעך און ראַיעל.

איז אַ קינד אַריינגעשפּרונגען אין בעקעריי מיט אַ שמחה:

— טאַטע, די מאַמע האָט געלאָזט אַ יינגעלע.

האָט אברהם אַריינגעשמייכלט אין פאַרמעליקטן בערדל אַריין און באַלד צוריקגעדרייט דעם קאָפּ. ווידער שטייט ער אַ געבויגענער מיט ד׳ער לאָפּעטע אין אויוון, אָדער איבער דער דייזשע. אָט די געבויגנקייט איז ביי אים געווען די גלייכסטע זאַך. אַמבעסטן האָט ער זיך געפילט אויף דעם שפּאַן ערד צווישן דייזשע און אויוון. וויזשע האָט געקענט זיין אַ רייד וועגן פאַרשרייבן אַ קינד אין מאַגיסטראַט. האָט מען וואָכן לאַנג גערעדט דערוועגן:

— קאָן עס דען שאַדן, אַז מען פאַרשרייבט אַ קינד?

— פאַרוואָס טאַקע נישט פאַרשרייבן אַ קינד?

— און אַז מען דאַרף אַ מאָל צו וויסן ווי אַלט איז אַ קינד?

מען האָט אַזוי לאַנג דערוועגן גערעדט, ביז שרה איז ווידער געוואָרן אויף דער צייט. האָט מען שוין געשוויגן. און אַז מען שוויגט, איז עס פאַרן קליינעם באָבעלע אַ סימן:

— מ׳דאַרף זיך אַריינכאַפּן צו שרהן אין קראָם אויף אַן אדערויף...

אַז דאָס באָבעלע האָט אַ קוק געטאָן אויף שרהס אויסגעלייטערטן פּנימל, אויף די גלאַנציקע פּולע אייגעלעך, ווי איינגעפּאַסטע דימענטן — האָט זי שוין אַראָפּצו נישט באַדאַרפט קוקן.

שרה ווידער, קוים האָט זי זאַמיעטשעט דאָס באָבעלע אויף דער שוועל פון דער קראָם, האָט פלינק אַ כאַפּ אַראָפּ געטאָן אַ ברייטל פון דער העכסטער פּאָליצע, אַ וויש געגעבן מיטן הענטל דעם גלאַנציקן ווייערד און עס דערלאַנגט דעם באָבעלע. זי האָט דערביי געמאַכט אַ מינע, ווי איינער רעדט:

— זאָלסט מיך אויך גוט באַהאַנדלען.

ווייל מען גאָר, צוריקגעשמועסט, האָט שרה באַדאַרפט דעם מאַגיסטראַט אויף כפּרות. אין מאַגיסטראַט טרעפט, אַז ס׳גייען פאַרלוירן פּאַפּירן, מעטריקעס וואַלגערן זיך אונטער די טישן. ביי איר, שרהן אין קאָפּ, גייט גאָרנישט פאַרלוירן. איר פאַרמעליקטער זכרון דינט איר בעסער ווי די שטויביקע, גראָבע ביכער — דעם מאַגיסטראַט. בפרט, אַז זי האָט זיך אירע סמנים:

...אפרימקע איז געבוירן געוואָרן, ווען „ער״ איז געקומען פון זאַפּאַס.

...מיט מאירקען איז זי געווען אויף דער צייט עטלעכע חדשים נאָך דעם, ווי „ער״ איז באַפרייט געוואָרן אויפן „אויער״.

...יאָסעלען האָט זי געהאַט אַ יאָר נאָך „זיין״ צוריקקומען מיטן עטאַפּ פון קאָלומבוסן.

...שלמהלע איז אַרויס, ווען דער דאַטש איז אַריין: דעם טאָג וואָס ר׳איז אַריבער דעם בוג.

אלא טאָמער האָט מען שרהן אַ כאַפּ געטאָן אינמיטן דרינען:

— וויפל אַ שטייגער איז אַלט אייער שלמהלע?

האָט שרה אַנדערש נישט געקענט וויסן, סיידן אַ וויקל טאָן אין קאָפּ די גאַנצע פּרשה אילו תולדות... אַ וויקל טאָן פון אָנהייב אַרויף און באַלד אויף צוריק, פאַרהאַלטן זיך אינמיטן, וואָרעם שלמהלע איז דאָס פינפטע קינד. און שרה האָט גלייך געענטפערט:

— שלמהלע, שלמהלע, וואַרט אַ רגע... ער דאַרף אַלט זיין, מיין איך, אַ יאָר זעקס, זיבן. וואָס זאָג איך „זיבן״. שלמהלע ווערט פּורים אַכט יאָר.

קאַפּיטל 5

רב בערעלע מלמד

מער ווי אַכט־צען קינדער האָבן זיך ביי אים נישט געהאַלטן. און דאָס נישט מחמת דער ענגשאַפט און אויך נישט צוליב זיין רוגזה מיט וועלכער ער פלעג אַ מאָל צופאַלן צו אַ קינד. מען האָט אים דאָס אַלץ מוחל געווען. אַ בטלן, טראָגט צוויי פּאָר ברילן מיט איין שטריקל אויף אַן אויער. הייבט נישט אויף די אויגן פון דר׳ערד. שטעלט מען אים אָפּ אין מיטן אַזאַ גיין מיט אַ „גוט מאָרגן״ אָדער „וווהין יאָגט מען זיך פאַרפרי, רב בערעלע?״ גיט ער זיך אַ כאַפּ ווי פון שלאָף, גלייכט נישט אויס דעם רוקן, עפנט אַ פּאָר קינדיש־תמעוואַטע אויגן פון אונטער די פיר גלעזער:

— האַ, וואָס?

ער האָט נישט געאַנט צי איין הויז איז לענגער, צי איין קאַפּאָטע איז קירצער, צי די יאַרמלקע פאַלט אים אַרונטער. בערעלע מלמד האָט נישט געפילט, אַז זיין גיין איז נישט ווי ס׳באַדאַרף צו זיין.

מען האָט אים דעריבער מוחל געווען זיין כעס און דאָס שטינקעכץ, וואָס עסט די קינדער פון פרי ביז נאַכט. עס רעדט זיך נאָר אַזוי: מוחל געווען. שרה האָט נישט איינמאָל איבערגעכאַפּט מיט איר אברהמען דעריבער. ער באַפאַלט אַ קינד ווי אַ היישעריק. קנייפּט, רייסט און דער עיקר — פון מלא גרימצאָרן, פאַרטווישט ער זיי נעבעך, דאָס קליינוואַרג. שלאָגט חיימקען, וויינט גאָר של־מהלע: כאַפּט ער זיך אויפן טעות, פאַלט ער צו מיט נאָך מער כעס צו אפרימקען און שלאָגט מאירקען.

נאָר איין גאָט ווייסט דעם אמת, אַז האַלטן האַלט זיי ביי בערעלען די נויט און נישט מער. דער שכר־לימוד — אַ שה״י ופה״י און אָפּנעמען נעמט ער אים אָפּ מיט אַ נעכטיק ברייטל, עטלעכע חלות אויף שבת.

אָבער געהאַלטן די קינדער ביי בערעלען האָט נאָך עפּעס, און דאָס האָט קיינער נישט געוווּסט, נאָר זיי אַליין, די קינדער. געהאַלטן האָט זיי די ציג, וואָס איז געבונדן געווען צום פענצטער דרויסנדיק פון אַלקערל.

אַ קניפּ אין בעקל, אַ קאַנטשיק אין געזעסל — פאַרגייט. אָבער אַ ציג, וואָס שטייט אַ גאַנצן טאָג אין פענצטער, האַלט אַ שטיקל שינדל צווישן די ציינדלעך אָדער באַלעקט זיך דאָס מאָרדעלע — לאָזט נישט צו רו. ווער שמועסט נאָך ערב פסח, ווען זי קאָזשלט זיך: חברה קליינוואַרג פּלאָנטערט

זיך ביי אירע פיס. אַלע מאָל טוט אַן אַנדערס אַ פיצקע אונטער מיטן קעפל אין די ארונטערהענגנדיקע אייטערס. היינט זייער מעקען, שפרינגען, וואַרעמען זיך אויף דער זון. מען פאַרגעסט אפילו אַז מ׳איז הונגעריק.

שווער צו זאָגן צי רב בערעלע האָט געצויגן חיונה פון מלומדות, א פשיטה שוין פון דער ציג. דער אמת איז, אז ביידע האָבן אים קיין פרנסה נישט געגעבן. אלא מה: אַ ביסל מילך פון תמוז ביז אלול האָט געגעבן די קאָזע. די רעשט צייט פון יאָר איז זי געווען אָדער ערב דעם קאָזשלען אָדער נאָכדעם. אַ קווערטל נאַפט האָט אַריינגעברענגט דער קרעמער פאַר זיין יינגל, אַ לעבל ברויט — שרה די בעקערין. און וואָס נאָך דאַרף אַזאַ ס׳גאַל מענטש אויף אָפּקומעניש אויף דער וועלט.

רב בערעלע מלמד האָט זיך אויך דאָס נישט פאַרגינען. ער האָט קיינמאָל נישט געטראַכט פון אַזעלכע שטייגער זאַכן. זינט נעבעך זיין ווייב, זאָל זיך מיען, איז פון דער וועלט געגאַנגען (די עלטסטע, חיה, איז אַלט געווען אַ יאָר פיר), האָט ער אפילו פאַרגעסן אַז ער לעבט. פרעגט אים וויאַזוי און ווען איז זיין חיהלע אַ כלה געוואָרן — אסור צי ער ווייסט. ער האָט זי קיינמאָל נישט געזען עסן, נישט אָנטאָן זיך, נישט שלאָפן. אַז מנשה דער שדכן האָט אָנגעהויבן אַריינקומען, אים אַ טאָרע געטאָן:

— רב בערעלע, אייער עלטערע... כ׳לעבן... קיין עין הרע...

האָט בערעלע מלמד אויפגעהויבן דעם קאָפּ פון סידור און געעפנט אַ פּאָר קינדיש־תמעוואַטע אויגן פון אונטער די גלעזער:

— האַ, וואָס, מיין חייקעלע?

ער האָט געדרייט דעם קאָפּ, אין אַלע ווינקלען פון אלקער געזוכט זיין חייקעלע, דאָס קינד.

און אַז גאָט האָט אים געהאָלפן, די קלענערע, פערעלע, דרייט זיך אין שטוב, דערלאַנגט אַ לעפל געקעכץ — דאַנקט ער און לויבט זיין ליבן נאָמען: פאַסט אַלע מאָנטיק און דאָנערשטיק, עסט וואָס ער עסט און — שוין. און ס׳וואָלט גוט און וויל געווען, ווען עס געשעט נישט וואָס ס׳איז געשען אין אַ יום־כפור צו אויסנעמעס.

פון דעמאָלט אָן איז בערעלע אויס מענטש געוואָרן. נישט ניחא אים דאָס אַרומדרייען זיך אויף גאָטס וועלט, נישט צו זינדיקן מיט די רייד.

בערעלע איז געגאַנגען פון דער „פראָסטער” שול. און אַז בערעלע גייט — גייט ער, ווי נאָר ער אַליין וואָלט געווען אויף גאָטס וועלט. אַלץ אַרום ליגט אים אין דער לינקער פאה. זיינע טריט, ווי זיי וואָלטן באַטראָטן גאָר אַן אַנדערע, העכערע ערד. פאָרויס די באָרד, נאָך איר — די געבויגענע אַקסל, צום לעצט — די פיס. אַ שטומער צער איז געלעגן אין בערעלעס

גאַנג, ווי אַ וויסטע זינד, אַן אָפּקומעניש וואָלט אים געווען דאָס פאַרבייגיין די גאַס.

אָט אַזוי אָ, האָבן אים עטלעכע שקצים אַרומגערינגלט און רב בערעלע מלמד איז געבליבן אין אַ קרייז. ער האָט זיך אומבאַהאָלפן געווערט, געטריבן פון זיך מיט די פּיס און מיט די הענט, ווי מען טרייבט זלידנע פליגן. אויף צו להכעיס האָבן זיי נישט אָפּטרעטן געוואָלט: געצויגן פאַר אַ ציצה, פאַר דער קאַפּאָטע, געכאַפּט זיך צום היטל. עס האָט אויסגעזען, ווי להבדיל אַ קו אַרומגערינגלט פון אַ חברה הינט. זיי בילן און בייסן און וואַרפן זיך אויף אים; ער — אַ שטומע צונג, טופּעט מיט די פּיס, מרוקעט, וואָרטשעט: — ימח שמכם, לאָבוסעס.

יענעם יום־כפור צו אויסנעמעס איז בערעלע אַהיימגעקומען אין גאָלע קאָפּ. גרויס גליק האָט ער נאָך געהאַט, וואָס דער טלית איז פאַרבליבן אין זיינע הענט. נישט טויט, נישט לעבעדיק, איז בערעלע אַריינגעפאַל'ן אין שטוב מיטן טלית אויפן קאָפּ.

ווי אַלע מאָל אין אַן עת צרה, איז דער הויף געשטאַנען אויף די פּיס:

— אפשר קאַלט וואַסער צולייגן?

— אפשר אַ דאָקטאָר?

— ווער זענען עס די שלעגער געווען?

— וואָס פאַר אַ גזר מ'יום־כפור.

— וואָס פאַר אַן אָנשיקעניש אויפן נייעם יאָר.

מען האָט אָנגעהויבן גיין אין אַלקער פון בערעלע מלמד, ס'זאָל נישט געדאַכט זיין, ווי צו אַ מסוכן קראַנקן. די ערשטע פון דאָרט זענען אַרויס די קינדער. זיי האָבן געלאַכט דאָס גרעסטע געלעכטער. די מעשה מיט די עטלעכע שקצימלעך איז איבערגעגאַנגען פון מויל צו מויל. געהערט די מעשה, האָט דער הויף אָפּגעאָטעמט, ווי נאָכן אָפּרופן אַ שווערע גזירה.

— נאָר מיט שרעק זאָל מען אָפּקומען.

— האָבן מיר טאַקע אַ גרויסן גאָט אין הימל.

— האָבן מיר טאַקע אַ גרויסן שלימזל נעבעך.

— איבערגעשראָקן אַ שטאָט מיט יידן.

עמעצער פון יינגוואַרג האָט אַריינגעוואָרפן:

— בעסער מיט אַ בלויזן קאָפּ אָן אַ היטל, איידער מיט אַ היטל אָן אַ קאָפּ.

סײַוויי — פאַר בערעלע מלמד איז דאָס געווען דער ריכטיקער יום־כיפור. ער האָט זיך געצויגן פאַר אים מער ווי איין טאָג, מער ווי איין יאָר.

קאַפּיטל 6

די נייע צאַל

פינף מינוט גאַנג פון הויף. מיט אַ לאַנגער קלאַטקע, דריי שפּאַלן די ברייט, איבער אַ ליידיק פעלד: אַ האָלץ־סקלאַד און אַ שמאָלע ליק. קומט מען אָן מיט דעם וועג, זעט מען די „נייע צאַל” אין איר גאַנצער לענג: פון דער „הרוביעשאווער” ביזן מארק.

אַ גריביק־לעכערדיקער שאָסיי מיט גרויסע קיזלשטיינער, ווי שאַרבנס — ווייס און טרוקן. פון ביידע זייטן — נידעריקע מויערלעך ווי אין איילעניש אָנגעוואָרפן. עטלעכע בלעכענע בודקעס, האָלץ־באַראַקן. צווישן — ליידיקע פלעצער. איז מען געהאָלפן מיט אַזעלכע פלעצער, דאַרף מען נישט קיין שמיעטניקעס. אַזעלכע באַקוועמלעכקייטן איז געווען צו זוכן אין אַנדערע גאַסן. די גרעסטע נגידים פון שטאָט האָבן זיך נישט געקאָנט גלייכן צו די איינוווינער פון דער נייער צאַל.

נישט קיין בוים, נישט קיין גרעזל, נישט קיין באַלקן, נישט קיין טראָטואַר. מען האָט געכליאַפּעט שאפן און שעפלעך דורך פענצטער און טירן, צעוואָרפן די פסולת לינקס און רעכטס, פון זיך און אַרום זיך. האָט עס אַמאָל געטראָפן אַ ביסל ווייטער, איז אויך נישט געווען קיין מאַלער, ווייל דער שכן האָט אויך געטאָן דאָס אייגענע.

די מיסט־פלעצער זענען געוואַקסן אין דער ברייט, אין דער לענג, זיך געבאַרגט. יידישע אָרעמקייט האָט געבליט מיט ווילדע ביימער, מיט פּאָקרעווע, מיט סמיקע גזשיבעס.

די נייע צאַל האָט זיך אויך איר היסטאָריע. קאַלט און וואַרעמס האָט זי דורכגעמאַכט. זי האָט צו דערציילן פון פּאָניעס, וואָס זענען אַנטלאָפן אין איין העמד, פון דאַטשן און עסטרייכער, וואָס האָבן פאסמאקעוועט פון יידישע פיש און געוואָרפן מיט מאַרקן אויף רעכטס און לינקס, פון פילסודשיקעס מיט גלאַנציקע שטיוועלעך און געדרייטע וואָנסן, פון פעטלורעס און האַלערטשיקעס.

אין די רינשטאָקן האָבן זיך געוואַלגערט קיזלשטיינער. פון די פענצטער האָבן געסטאָרטשעט רערן פון אייזערנע הייץ־אייוועלעך. סיי זומער, סיי ווינטער שיסן די בלעכענע לופעס מיט קאָפּעטש און רויך.

די איינוווינער פון דער נייער צאַל ווערן דערפון נישט נתפעל. אדרבא:

גראָד דער שאָסיי איז דער באַלעבעטסטער פון דער גאַנצער געגנט. פון פאַרטאָג טראַסקען איבער אים שווערע באַלעגאָלישע רעדער און פויערישע וועגעלעך. אַלץ יאָגט אויפן מאַרק. דאָ וואַקסן קראָמען, ווי פאָקרעווע אויפן מיסט. געוועלבער פון שפייז, בודקעס פון סאַכמאַראָזש און סאָדע־וואַסער. פון פענצטער ווערן טירן; פון טירן — וויסטאַוועס, פון אַ שטוב ווערט איבער נאַכט אַ געשעפט, אַ שניטקראָם, אַ מייסטערסקייע פון היטלען, פון הויזן, קאָזשוכן און טיזליקעס. דאָ פאַרקויפט מען נאַפט, דזשעגעכץ צו רעדער און פויערישע יוכטענע שטיוול.

אויף דער נייער צאַל וווינען מוכר־תבואהניקעס, מעקלער און הענדלער, בעדנאַרעס, סטעלמאַכעס און קאָוואַליעס. פונעם מאַרק אַרויפצו, מיט דער נייער צאַל צו דער „הרוביעשויוער", לויפט מען אַנטקעגן די פירלעך. מען נישטערט אין שטרוי; אַן איי, אַ האָן, אַ טאָפ אַ גענדזל אונטער דער פאַכווע, אַ כאַפ אַ קעלבל ביים פריידיקל און אַראָפגעטאַסקעט פון וואָגן. אַ זעקל ווייץ אַ זעקל קאָרן. דאָ האַקט מען זיך אין מקח אויף פויליש־יידיש־לשון־קודשדיקע רייד. מען פאַרלויפט זיך איינער דעם אַנדערן דעם וועג. פויערים ווערן גענאַרט און פויערים ווערן קלוג — מען פאַררייסט די נעז. מען ציט מיט די לייצעס: היידאַ אויפן מאַרק.

כאָטש איין טאָג יאַריד, אָבער דער שאָסיי פון דער נייער צאַל רוט נישט אַ גאַנצע וואָך. אויף די דינסטיקס שטייט די וועלט. איין דינסטיק מאַרקירט מען אויפן אַנדערן — אויף דינסטיק שרייבט מען וועקסלען. די נייע צאַל לעבט פון די דינסטיקס.

וואַסער האָט געגעבן דער פלימפ, וואָס אינמיטן פון דער נייער צאַל. עס רעדט זיך נאָר אַזוי „געגעבן". דאָס וואַסער האָט מען באַדאַרפט נעמען. נעמען מיט כוח. מען האָט עס באַדאַרפט אַרויספאָמפן. דאָס הענטל צום פאָמפן איז דין און לאַנג, פאַרדרייט אויף אַרויף, מיט אַ גאַלקע אין שפיץ. גיט מען זיך אַ הענג אָן און ראַפטעם אַ שלעפ אַראָפ — עטלעכע מאָל אַראָפ און אַרויף — נעמט פאַמעלעכקע גיין וואַסער. גיט מען אַ הייב דעם עק אַרויף און באַלד פאַלט ער אויף צוריק מיט אַ שווערקייט פון אַ טויטן אבר, לאָזט אַרויס אַ כאָרכל מיט אַ טרוקענעם געקלימפער, ווייסט מען — דער פלימפ שטייט.

דאָס הענטל מיט דער גאַלקע אַראָפ דערמאָנט אָן עק פון אַ הונט, בעת ער לויפט פאַרביי פרעמדע הייף. דער פלימפ שטייט. גייט מען מיט ליידיקע עמערס צו דער פאָזשאַרנע.

אַ טאָג, צוויי, דריי. ווי לאַנג קאָן מען שלעפן וואַסער פון דער פאָזשאַרנע ביז העט אַרויף אויף דער נייער צאַל.

שיקט דער מאַגיסטראַט אַ מעכאַניק מיט אַ קעסטל קלאַפערגעצייג און

אייזערנעם שליסל אויפן אַקסל. ער פאָרקעט אינעווייניק, וואַרפט אַרויס די פאַרזשאַווערטע קישקעס, מאָנדרעוועט, גיט אַ הייב דעם עק: דער עק פאַרהאַלט זיך אַ ווייל אין דער לופט.

דער פלימפּ גייט. אַ שמחה אויף דער נייער צאַל. לויפט מען מיט ליידיקע עמער. מען פאָמפּעט. דאָס וואַסער איז שליימיק און געל, מיט אַ ריח פון פאַרזשאַווערט אייזן. דאָס הענטל רוט נישט. פּאַוואָלינקע רינט דאָס וואַסער אין וויאַדרע, לייטערט זיך אין לויפן, באַקומט אַ קאָליר און אַ טעם — סטאָפּ! דער פלימפּ שטייט.

קאַפּיטל 7

סאַניטאַרנע קאָמיסיעס

אַ גאַנצן טאָג און די גאַנצע נאַכט פֿון מאָנטיק אויף דינסטיק איז אברהם געשטאַנען אויף די פּיס. רעכט נישט קיין אויג צוגעמאַכט. דינסטיק פֿאַרטאָג, אַז דער ראַנעק האָט זיך געשטעלט, האָט די אַרבעט איבערגענומען שרה, ס׳האָט זיך אָנגעהויבן איר געלויף: פֿון בעקעריי אין קראָם, פֿון קראָם אין בעקעריי.

טרעפֿט אַ שוואַכער דינסטיק. שרה רעדט אין זיך אַריין:

— די ברויטן ליגן ווי פֿאַרזעסענע מיידן, קאַלט און פֿאַרטריקנט. די מאַנפּלעצלעך — פֿון רעשעטע אין מילטער, פֿון מילטער אין די קוישן: זיי ברעכן זיך אונטער די הענט, ווי שערבעלעך.

— ווילקאַ כמאַראַ, מאַלע דאָשטש.

אין אברהמען ברעכט זיך דאָס האַרץ, דער קאָפּ ברעכט. ער פֿאַלט פֿון די פּיס. וואָרטשעט:

— אַש און פּאָרעך ווערט פֿון ביסל סחורה.

אין דער גרעסטער איילעניש פֿאַרהערט נישט שרה אברהמס וואָרטשען. זי הערט אים אפֿילו ווען ער שווייגט. זיין „אַש און פּאָרעך" האָט איר געבריט אונטער די טריט, ווי פֿאַרעדיקע קוילן. איז ער דען נישט גערעכט, רעדט זי ווידער אין זיך אַריין; פּראַצע, געלט, מענטשנס געלט, וואָקסן אויסגעשטעלט אויף דעם טאָג, אפֿשר טאַקע נישט באַדאַרפֿט אַזויפֿיל אָנגרייטן, אויסקאַרניעיעט ווערן.

שרהס מחשבות האָבן געיאָגט אירע פֿיסלעך גיכער ווי זיי האָבן געקענט גיין. נישט דער כוח האָט זיי געטראָגן. געטראָגן האָט זיי דער כוח הדמיון.

וואָס האָט שרה געקאָנט טאָן: קאָן מען דען וויסן פֿריער וויאַזוי דער מאַרק וועט זיך שטעלן. און צוריק געשמועסט: דער טאָג איז נאָך גרויס. ביז מען לייגט נישט אַרויף דעם פּרענט אויף דער טיר, איז גאָט אַ פֿאָטער.

— מ׳עט נאָך לייזן, אברהם, דער טאָג איז נאָך גרויס.

— מ׳לייזט דאָך נישט.

— אַ שעה פֿאַר שבת איז נאָך נישט שבת, אברהם.

— דיינע ווערטלעך ווייס איך שוין.

— און דיין וואָרטשען: און וואָס איז דער מאַלער, אַז ס׳מאַכט זיך אַ

שלעכטער דינסטיק? און אַז ס'איז אַ שוואַכערער לייז, גייט שוין אונטער די וועלט?

ערגער איז געווען מיט די סאַניטאַרנע קאָמיסיעס. געקומען זענען זיי גראָד אין די דינסטיקס. אין בעסטן מיטן דרינען — באַץ, אַ סאַניטאַרנע קאָמיסיע.

כאַפּט מען אויף גיך דעם בעזעם. אַ קער אַהין, אַ קער אַהער. אברהם שלעפּט אַרויף אַ ווייסן טשופּיק אויפן קאָפּ, אַ האַנטעך אַרום זיך — אַזאַ מין פאַרטעך. צעשיט אַ ביסל זאַמד אויף דער שוועל און פון גרויס איילעניש פאַרגעסט מען אַרויסטראָגן ס'בערגעלע מיסט וואָס אין ווינקל.

— ברודנאָ, שמיערדזי.

אַלע מאָל זענען געפאַלן די צוויי ווערטער בעתן אַרויסגיין פון די סאַניטאַרנע לייט. ווי שטיינער זענען די צוויי ווערטער געפאַלן. אַ פּליעסק געטאָן אין די בלוטן ביז טיף, טיף אין די גרונטן...

וואָס אַזאַ שטייגער ווילן זיי. וועדליג זייערע רייד קומט אויס אַז אברהם און שרה דאַרפן פאַרמאַכן די בעקעריי און גיין אין די הייזער. וואָרום די בעקעריי האָט גאָרנישט פון די אַלע זאַכן וואָס אַ בעקעריי דאַרף האָבן: נישט קיין עלעקטרישן אויוון, נישט קיין מעכאַנישע קנעטמאַשין, נישט קיין עקסטרע צימער אויף מעל, אויף געבאַקענע געבעקסן, אויף וואַסער. איז אברהם דאָס אימשטאַנד? האָט אברהם פון וואָס? אברהם האָט אפילו נישט קיין עלעקטריש לעמפּל אויף דער סטעליע; מאידך — אַ גאַנצן אויוון מיט עלעקטרע. עקסטרע צימערן ווילן זיי. שרה, אברהמס ווייב, האָט זיי געהאַט אין ויאמר: ווען זי האָט כאָטשבי איין קליין אַלקערל, וואָלט זי כ'לעבן, אַריינגעשטעלט אַ בעט. קיין עין־הרע אַ שטוב מיט קינדער, אַן ענגשאַפט אויפן שעניק. מעכאַנישע מאַשינעס ווילן זיי; אברהם האָט ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר צוויי הענט, וועלטן אויסצופאָרן. די בעסטע מאַשינען וועלן נישט אַזוי אויסקנעטן די טייגן, אַזוי געשמאַק און באַטעמט דאָס ברויט אויסמאַכן. שוין יאָרן ב"ה ווי ער פירט אַ שטוב, האָדעוועט קינדער, קאָרמעט די גאַנצע נייע צאַל, אַ שטאָט מיט יידן, דערפער, קומען זיי, די פאַרפּוצטע קעפּ, זיי גייען אים לערנען באַקן ברויט. שרה האָט געקוקט אויף די פאַרשריבענע פּאַפּירן, וואָס זיי האָבן געלאָזט נאָך זיך און געשמייכלט.

— וואָס נאָך ווילן זיי, אפשר פייגל אין דער לופטן.

— שרה, ס'איז נישט קיין געלעכטער. זיי שרייבן.

— דערויף האָבן זיי שרייבפּענדלעך מיט פּאַפּיר.

— זיי שרייבן נישט אומזיסט.

— זיי נעמען זשאַלאָוואַניע.

און ס'האָט געטראָפן. אַ דינסטיק. גראָד אַ גוטער דינסטיק. דריי אירע:

דער סאַמאָראָדנער גלאָוונער סטאַראָסטע און צוויי פּאָליציאַנטן. דאָס מאָל האָט מען גאָרנישט געשריבן. אין זעקל מעל ליגט אויף דער פּאָדלאָגע. דער גלאָוונער באַפעלט: — אַרויסטראָגן.

אברהם איז שוואַרץ ווי אַ גלאָווניע. אין זיינע אויגן — אַ שריפה, פלאַמען אין אויוון, איידער ער צעברענט זיך. אברהם האָט נישט גערעדט, ווייל זיין מסוגל איז געלעגן אין די הענט און נישט אין דער צונג. חוץ דעם האָט אברהם געמיינט, אַז אומגערעדט ווייסט מען וואָס אין זיין האַרץ טוט זיך. אברהם האָט געהאַט אַ טבע פון אַ קינד: פון גרויס פאַרדרוס וואָלט ער זיך צעוויינט. נאָר זיינע הענט, אָן שהיות, זענען גרייט געווען אין בויך פון לעצטן זעקל מעל אַריינזעצן אַ מעסער. פלמסן עס ווי מען פלמסט אַ מת, ווייל פאַר אים, אברהמען, איז דאָס זעקל מעל — קוים טראָגט מען עס אַרויס — סיי ווי געשטאָרבן.

אַ מערכה זי. שרה איז אויסגעוואָקסן אין מיטן דרינען, זיך אַ וואָרף געטאָן מיטן בייכל (זי איז שוין געווען אויף דער צייט מיטן צענטן):

— ניע דאַם, מאַם דזשעשענציאָראָ...

נאָך דער לעצטער סאַניטאַרנער קאָמיסיע האָט געהאַלטן גאָר שלעכט. ז׳האָט געהאַלטן דערביי מ׳זאָל פאַרחתמענען דעם אויוון. אברהם איז ווי אַ שכור געשטאַנען ביי דער אַרבעט. אויך די מינוטן וואָס ר׳האָט באַדאַרפט אַ דרימל כאַפּן, איז דער שלאָף פון זיינע אויגן אָפּגעטון געוואָרן. אַזאַ טבע האָט ער געהאַט, קוים האָט אים עפּעס דאָלעגעט אינעווייניק. ער האָט זיך דאָס נישט געקענט שענקען:

— קומט דאָך אויס, מען פאַרחתמעט צוועלף מיילער.

— נישט אַנדערש נאָר נעם און הענג אָן צוועלף טאָרבעס.

וואָס טוט מען מיט די גמילת חסדימלעך, מיט די וואָקסן, מיט די אייגענע הענט אונטערגעשריבן, מיט זיינע ראַיעלע הענט. ווי אַזוי וויזט מען זיך אין שול דאָס איינציקע מאָל, שבת, ווי אַזוי וויזט מען זיך אין גאַס? וואָס עט וואָגן די גאַס... אַ שטוב מיט קינדער... פאַר פרעמד געלט... וואָס איז ער — משה אייזן, דער נגיד? קען ער זיך פאַרגינען אָנצוזעצן? די שרעק פון הונגער האָט אברהמען נישט אַזוי געפּייניקט, ווי דער בזיון, די חרפה.

און דאָס רחמנות, דער נעבעך אויף אים...

אברהם האָט פאַרלוירן די גלייכגעוויכט. זיך געוואַקלט, ווי אַ שיף וואָס האָט ראַפּטעם אַ שטאַרקן קלאַפּ געקראָגן. שרה האָט געקוקט אויף אברהמס פּנים, אויף זיינע געבראָכענע הענט און ווי פון אַ בריוו אַרויסגעלייענט אַלץ וואָס אין אים טוט זיך. זי האָט געקוקט אויף אים מיטן צער פון אַ מאַמע אויף אַ גרויס, אומבאַהאָלפן קינד. כאָטש איר אַליין, שרהן, איז ביטער און טעמנע

עווען איר לעבן: קיין עין־הרע אַ שטוב מיט דערוואַקסענע קינדער. קיין גאַנץ עמד נישט אויפֿן לייב, קיין רעקל, אַ שיכל. פֿריידקע — אַ כלה־מיידל. דירה־געלט, מלומדות, אַ הויף מיט שכנים. כאָטש דאָפּלט איז געווען שרהס ווייטיק, אָט זי דאָך מיט איר נאַרישן, ווייבערישן שכל פֿאַרשטאַנען:

— קוים פֿאַלט זי פֿון די פֿיס, איז מען פֿאַרלוירן.

זי האָט געקוקט אויף אברהמען, אויף דער „שיף״, וואָס איז געלעכערט עוואָרן און פֿאַרשטאַנען אַז זי, דאָס קליינע מאַמעלע, מוז מיט זיך דעם „לאָך״ אַרשטופּן, כדי די שיף זאָל צו גרונט נישט גיין.

— אברהם, מ׳דאַרף שרייבן אַ פּראָשעניע צום סטאַראָסטע.

— וואָס שרייבן, ווען שרייבן: גיי זוך ביי אַ קאַזאַק יושר.

— מ׳דאַרף שרייבן. גאָט עט העלפֿן.

— ווער זאָל שרייבן?

— חיים גערגעלע.

קאַפּיטל 8

חיים גערגעלע

קליין און דריבנע ווי אַ קינד. אַ גרויסער קאָפּ און אַ גערגעלע פון אַ הינדל, פאַרצויגן מיט אַ רויטער אָדער שוואַרצער בינדע. עס רעדט זיך אַזוי — „בינדע”. אַזאַ מין שלייפל איז עס געווען מיט אַ דאָפל בענדל, וואָס איז קיינמאָל נישט געהאנגען ווי עס באַדאַרף צו זיין. פון וואַנען ער האָט זיך געיאָוועט און ווו ער וווינט, האָט קיינער נישט געוווּסט. צו וואָס דרייט זיך דאָס מיט אַ טאָרבע איבער די גאַסן, קלויבט שפּענדעלעך, גילזן פון פּאַפּיראָסן, שטיקלעך פּאַפּיר — האָט אויך קיינער נישט געוווּסט. פון וואָס לעבט „דאָס”, ווי אַזוי גיט זיך „דאָס” אַן עצה? און פרעגן זיך אויף אים האָט מען געמוזט. נישט געווען קיין איינער אין שטאָט, ער זאָל חיים גערגעלע נישט באַדאַרפן.

ער איז געווען דער בעסטער פּראָשעניע שרייבער. אין מאַגיסטראַט, אין אוזשאָנד סקאַרבאָווע, אין דער איזבע פּאָסעלסקע, אין העכסטן מיליטערישן געריכט, פעלד־טריבונאַל, באַגנעדיקונג־ביטעס צום פּרעזידענט.

אַז גערגעלע האָט געשריבן אַ פּראָשעניע, האָט געמוזט קומען ענטפער. נישט געווען נאָך איינער צו אים, וואָס זאָל קענען אַלע סטאַטיעין: פון ניקאָלאַיען ביז די לעצטע דעקרעטן פון פּוילישן סיים. היינט זיין האַנט־כתב, זיינע שפּראַכן: פּויליש, רוסיש, דייטש, פראַנצויזיש, לאַטיין און אַלט־גריכיש.

— חיימקע, אַ פּראָשעניע?

געהערט זיין נאָמען, ציט ער דאָס גערגעלע מיטן בענדל אויף אַרויף, פאַרמרוזשעט די אייגעלעך, כאַפּט אויף זיך די טאָרבע — און געגאַנגען. ווו מען זעצט אים אַוועק, דאָ שרייבט ער. ס׳גערגעלע האָט קיין סך נישט באַדאַרפט פרעגן: די פאַמיליע, דעם נאָמען, די אָטשעסטוואָ, אַדרעס און עטלעכע ווערטער וועגן דער דיעלאָ. מער האָט ער נישט באַדאַרפט. אַלץ איז שוין ביי אים פאַרטיק געווען אין קאָפּ. באותו רגע איז דאָס ליידיקע, ווייסע פּאַפּיר פאַרפילט געוואָרן מיט פערלדיקע אותיות: רונדיק פאַרדרייט ביי די אָנהייבן און סופן, מיט געבויגענע „ק” און „צ”, מיט געשלענגלטע נון׳ען. גלייכע שורות אויף נישט געווירעטע בויגנס.

חיים גערגעלע האָט נישט גערעדט. נישט ליב געהאַט, ווייזט אויס, צו ריידן. ער האָט בלויז אויסגעהערט. מען קאָן זאָגן — אונטערגעהאָרכט. געהערט

און געשריבן. גערעדט פאַר אים האָבן זיינע קליינע פאַרמרוזשעטע אייגעלעך מיט אַ פּקחותדיק שווייגן. נישט נאָר די שפּראַך, נאָר אויך דער הולך, דאָס פּירעכץ פון די חכמים, די אלטע גריכן, איז אים געווען אייגן. ווי אַ גוטער תלמיד, האָט ער מסתמא פאַרגעדענקט דעם פילאָזאָפישן זאָג: „די צונג איז געגעבן דעם מענטש, כדי צו פאַרשטעלן זיינע געדאַנקען"...

חיים גערגעלען איז אפילו איבעריק געווען אַרויסצוזאָגן דאָס וואָרט „שכר טרחה". האָט מען עפּעס אַריינגעלייגט אין האַנט, האָט ער די האַנט פאַרקוועטשט אין אַ פויסטל און אַריינגעלאָזט אין קעשענע. האָט מען זיך פאַר אים אַ נייג געטאָן, געשמייכלט, געווונטשן ס'אייביקע לעבן, האָט ער אויך געטאָן דאָס אייגענע: אַוועקגעלייגט די פּען, געכאַפּט די טאָרבע און געגאַנגען.

קאַפּיטל 9

אַ שווערער ווינטער

אין דריי חדשים אַרום איז געקומען אָן ענטפער. אַ שלעכטער ענטפער. געווען איז עס איז אָנהייב ווינטער. פרעסט און שנייען. עס האָט אַ כאַפּ געטאָן און נישט אויפגעהערט. עס האָט געשיט און געשיט פון אַ פאַרגליווערטער ווייסקייט אַראָפּ. קיין זון האָט מען נישט געזען, נאָר אַן אויג אַ זוניקס האָט אינמיטן טאָג דורכגעשפּיזט דעם שניי־וואָלקן. פון דעכער־ראַנדן האָבן סאָפּליעס אייז געטריפט ווי איבערגעקערטע ליכט. טריפנדיק געפרירט און פרירנדיק — זיך געבראָכן און אַראָפּגעפאַלן. דאָס האָט אָנגעזאָגט נאָך שטאַרקערן פראָסט. אין די נעכט האָט ממש געשרפהט. אין דרויסן איז מען נישט געגאַנגען, נאָר געלאָפן — אַ געשטעל, אָן הענט, אָן אַ האַלדז, געבויגן און פאַרשטאַרט, אין דער הייך עפּעס אַזוינס וואָס האָט באַדאַרפט זיין קאָפּ.

אין די מאָרגנס האָט די זילבערנע פוכיקייט אַרויסגעגעבן פון זיך אַ בלענדיקן גלאַנץ. דער גלאַנץ איז מאַט געוואָרן פון די פאַלנדיקע שנייעלעך. זיי האָבן געפּריסעט אין די אויגן, גענעצט דאָס פּנים און געלייגט זיך אונטער די פיס מיט אַ סקריפּ.

אין די נאָזלעכער האָט געפרירט און געקיצלט צום ניסן. די פאַרע פון מויל איז געגאַנגען אויף אַרויף. פון קוימענס דער רויך — אויך אַרויף. אין אַ בלוילעך דורכזיכטיק העמד, אַ נאַקעטער, האָט דער פראָסט מיט באָרוועס־בלויע פיס געשפּאַנט איבער ווייסע, נידעריקע דעכער, איבער דעם שאָסיי פון דער נייער צאַל.

כאָטש ס'איז געווען אין מיטן טאָג, האָט די שטילקייט דערמאָנט אָן פרימאָרגן. אַ פייערלעכע שטילקייט, וואָס איז זעלטן געווען צו טרעפן אויף דער נייער צאַל.

הויך־אויסגעבעט מיט איינגעפּרעסטע, גלאַנציקע שליטן־סמנים פון ביידע זייטן, איז דער שאָסיי געלעגן גלייך און רויק. דאָס איינציקע וואָס האָט זיך באַוועגט, איז דאָס שטאָלענע גלעקל־געקלאַנג פון די גליטשנדיקע שליטנס.

אין דער שעה האָט אברהם באַדאַרפט שלאָפן. נישט קיין נפקא מינה צי אַ זיצנדיקער אויף אַ קאוואלעק מעל אין בעקעריי, צי אין שטוב אויף דער לעכערדיקער סאָפע מיט די אַרויסשפּרינגנדיקע פּרוזשינעס. אָבער ווי איז ער דאָס אימשטאַנד? ווי קאָן ער דאָס באַגרייפן? אין זיינע הענט פלאָנטערט

זיך אַ פּאַפּירל מיט עטלעכע פּוילישע קאָטשיבעס. ער קאָן נישט לייענען, אָבער ער פאַרשטייט וואָס דאָרט טוט זיך, וואָס מען וויל פון אים.

די קאָטשיבעס שווינדלען אים פאַר די אויגן. זיי מאַכן אים פינצטער זיין וועלט. חושך מאַכן זיי אים די בלענדיקע ווייסקייט. ער גייט מיט דעם פּאַפּיר אַהיים דורכן שמאָלן ליק, דורכן האָלץ־סקלאַד, מיט דער קלאַטקע. דאָס איז נישט קיין קלאַטקע, עפּעס אַ וויסטער, געדרייטער שלאַנג איז עס. דער שניי איז קיין שניי נישט. דאָ נענטער צום הויף איז דער שניי נידעריקער, געפּאַלענער, טונקעלער. דאָ פאַרלירט ער פון זיין ערשטער שיינקייט, פון זיין געזונטער מראה באַלד ביים פאַלן.

האַרט נעבן די איינגענג איז דער שניי געפּלעקט מיט גרויסע רעדער פון אַרויסגעכליאָפּעטע שיסלען פּאָמיעס. יעדן כליאָפּ קאָן מען דערקענען צי איז ער פון אונטן, צי פון גאָרן אַראָפּ, וועדליג זיין אויסשפּריץ ביים גאָס. גרויסע און קליינע לאַטעס מיט שפּיצן און שפּריצן, ווי ריזיקע, פאַרטראָטענע שפּינען.

שאָלעכץ פון קאַרטאָפל, ציבעלעס, אָפּפאַל פון אָרעמער הויז־באַלעבאַטישקייט. גרויסע, שוואַרצע וואָראָנעס קומען פון ערגעץ אָן מיט וויסט קראַקעריי. וויגן זיך אין בלויער לופטיקייט מיט אויסגעשפּרייטע פליגל. זעצן זיך פּאַמעלעכקע אַראָפּ. שפּרינגען מיט פאַרסאַזשעטע פיסלעך פון לאַטע צו לאַטע.

די טיפע צייכנס פון זייערע האָפּסלענדיקע פיסלעך אויפן שניי האָבן אויסגעזען אין אברהמס אויגן ווי אַ שריפט: אַן אומפאַרשטענדלעכע, פינצטערע שריפט ווי די צייכנס אויפן שטיקל פּאַפּיר וואָס אין זיינע הענט.

אברהם גייט אַהיים. וואָס עפּעס אַהיים, אין מיטן טאָג אין שטוב אַריין, — פאַרוואָס נישט צו שרהן אין געוועלבל, פאַרוואָס נישט צו חיים גערגעלען — נאָך אַ פּראָשעניע שרייבן: נאָך אַ פּראָשעניע צום גלאַוונעם פון די סאַניטאַרנע קאָמיסיעס, צום פּאָוויאַטאָווע. וואָסער גדולה איז היינט אויף אים: אָנטאָן דעם שבתדיקן מאַלאַנשענעם כאַלאַט, די שטיבילעטן, דעם וואָלענעם שאַליק און אַרויס אין גאַס. און וואָס וועט טאָן אין אַזאַ טאָג אברהם שרה די בעקערינס אין גאַס — אַן אויסגעטראָצלטער דערצו? הא, וואָס וועט'ן זאָגן דערויף: דאָס גרויסע געווינס? — אַז אָך און וויי. ווי נאָר מע זעט זיין געבויגענעם גאַנג, זיין פאַרדרענגט פּנים, זיינע הענט, ווי געבראָכענע לאָפּעטעס, זיינע אויגן — פאַרשעמטע און הילפסלאָזע, ווייסט מען גלייך:

— ווידער אַן אומגליק.

— אַ פרישע צרה.

אברהם איז שוין געשטאַנען אויפן גאַניקל, געלאָזט זיך גיין אַרויף מיט די הילצערנע טרעפּ וואָס פירן צו זיין שטוב. אין איינגאַנג איז געווען פינצטער. פון בענטשעס שטוב האָט זיך געטראָגן אַ טרוקן הוסטן. טרוקן און פּוסט ווי

די קעלט אין פאָדערהויז. דער הוסט, דער אייזערנער ריגל, אַן אָנגעטועגער אין פראָסט, האָבן אברהמען דערמאָנט, אַז ר׳איז ביי זיך אין דער היים.

— גוט וואָס ביסט דאָ, טאַטע, די גריץ איז אייז קאַלט — האָט געזאָגט פריידקע אַ צופרידענע. זי האָט פלינק אַ כאַפּ געטאָן ס׳טעפּל געקעכץ פון דער גליאיקער פייערקע; אויסגעוואַשן אַ שיסעלע, אַרומגעווישט מיט אַ שטשערקע און אַוועקגעשטעלט אויפן טיש.

אברהם האָט קיינמאָל נישט געגעסן ווי ס׳באַדאַרף צו זיין. ער האָט געגעסן, כדי צו קאָנען שטיין אויף די פיס, צו קאָנען אַרבעטן, ווי אַ פרומער ייד עסט, די נשמה צו דערהאַלטן. נישט קיין פאַרגעניגן זאַך איז געווען ביי אים לייגן אין מויל אַריין, קייען, עסן מיט די אויגן, מיט דער נאָז, מיטן גאַנצן קאָפּ.

עס איז געווען ביי אים אַ באַדערפעניש ווי אַלע אַנדערע באַדערפענישן, אָן וועלכע אַ מענטש קאָן זיך נישט באַגיין. ער האָט געמיינט אַז אַזוי באַדאַרף עס צו זיין. ביי אברהמען איז דער עיקר געווען די אַרבעט, ווי ביי אַנדערע דאָס עסן — אַ זאַך פון ליבשאַפּט און הנאה.

דאָס מאָל איז ער איבערהויפּט צום טיש נישט צוגעגאַנגען, נישט געוואָלט טועם זיין. ער האָט זיך אויסגעדרייט צום קאָמאָד, וווּ דאָס שבתדיקע אָנטאָן איז געלעגן. אַז פריידקע האָט דאָס געזען, איז איר שיער נישט דאָס טעפּל אַרויס פון דער האַנט.

פריידקע האָט געוווסט, אַז מיט דער בעקעריי האַלט שמאָל. געוווסט פון דער מאַמעס וויינען שטילערהייט אין קישן אַריין: פון איר אָכצן און קרעכצן אין די אָוונטן ביים ציגלענעם קעכל. פריידקע האָט דאָס געוווסט פון טאַטנס שוויגן. כאָטש ביידע, אברהם און שרה, האָבן זיך אויסגעהיט פאַר די קינדער ס׳זאָל נישט אַרויסקומען אויף דער גאַס. אברהם איז געשטאַנען מיטן נאַקן צו פריידקען. זיין פנים האָט זי נישט געזען, נאָר די הענט אין נערוועזע באַוועגונגען. הענט וואָס וואַרפן פון זיך אַראָפּ און ציען אויף זיך אַרויף. אַ שאָקל אַראָפּ פון אַ שיך. אַ שאָרווע מיט די פיס, אַ ברום און — אַרויס.

אַ פאַרשעמטע, אַ פאַרשטומטע, אַן איינגעזונקענע, איז פריידקע שטיינגעבליבן מיטן פאַרעדיקן טעפּל געקעכץ אין די הענט איבערן ליידיקן שיסעלע.

קאַפּיטל 10

אַ קניפּ אין באַק און די פאַרב זאָל שטיין

אַזאַ טבע האָט געהאַט שרה די בעקערין. אַזוי האָט זי זיך געפירט אַ גאַנץ לעבן. אויף איר פנים האָט מען קיינמאָל נישט דערקענט וואָס אין האַרץ טוט זיך. שרה איז מסוגל געווען צו דעם וואָס איר מאַן האָט בשום אופן נישט געקענט — שפּילן די ראָלע.

נישט צוליב אירע שונאים אָדער נישט פאַרגינערס. וואָס מ׳שטיינסגעזאָגט האָט מען איר געהאַט נישט צו פאַרגינען: דאָס הילצערנע געוועלבל אויף דער נייער צאַל, די שיינע דירה אויפן הויף, די וואַזשנע בעקעריי, וואָס איז גרויס אין די אויגן יעדן איינעם, וואָס טראָגט אַ בלעכענעם טשוואָק אויפן דאַשעק?

און אַז מען וויל גאָר, איז דאָס איר לעבן: מער ווי די קינדער האָט זי נישט. די קינדער זענען אירע שלעסער, אירע הייזער, איר גאָלד און צירונג. זיי זענען ביי איר נאָך מער ווי דאָס, וואָרום גאָטס גאָב קאָן קיין מענטש נישט צונעמען.

וואָזשע האָט זי געהאַט נישט צופרידן צו זיין? איר אברהם האָט קיין עין־הרע אַ פאָר גילדענע הענט. זי אַליין איז אויך נישט קיין מלופים־קינד. אלא וואָס: זיי וואַרפן זיך ווי די הינט אויף איר אָרעמען ביסן ברויט. זיי פאַרמאַכן דאָס מויל פון קליינעם באַקאויווז, וואָס קאָרמעט צוועלף מיילער — זאָלן זיי.

— ס׳איז נאָך דאָ אַ גרויסער גאָט אין הימל.

דעם טאָג האָט שרה פריער פאַרשלאָסן ס׳געוועלבל. דאָס ציגלענע קעכל אין שטוב האָט מער פון אַלע טאָג זיך געהיצט. אַזוי איז עס שוין. זי ווייסט אַליין נישט פאַרוואָס. גראָד ווייל ס׳איז אַזוי די לאַגע, נישט אַקוראַטנע — זאָל דאָס קעכל ריידן ווערטער... גראָד ווייל די יאַדעניש איז אַזוי גרויס — זאָל זיין היימלעך אין שטוב. די טעפלעך אויף די פייערקעס זאָלן קלעקטשען. צי אַ יושקע, צי אַ גרויפּן־זופּ, אַ יויך אויף דרוב, צי אויף רינדערנע ביינער, קליסקעלעך אויף וואַסער מיט זאַלץ, צי פאַריישט מיט אַ לעפל שמאַלץ — קיינער קוקט נישט אַריין אינעווייניק. דער מאָגן איז נישט פון גלאָז. אַמאָל אַ ברען מיט אַ ביסל צוגעברוינטס אויף אַ פיטעלניע, אַ גריץ אויף פּיעטרושקע מיט אַ מייערל, אַ קאַרטאָפל־זופּ, אַ גראַשניצע, אַ מילך, אַ געפילטער מאָגן, קישקעלעך, דרויב, קאָפּ־פלייש — אבי סע קאָכט זיך.

זענען טייער קאַרפן — איז אַ לעשטשל אויך גוט. קאָן זיין פלאָטקעלעך, שלייען, שטשופאַקלעך גוט איינגעהאַקט מיט פעפער און ענגליש געווירץ. די קופערנע פאַן אויף דער קיך האָט געמוזט שטיין. אַז שיינדל בענטשעס איז אַריינגעקומען און אַ הייב געטאָן די שטאַרץ, האָט אַרויסגעשמעקט ווי פון די טייערסטע קאַרפן.

און אַז קיין פיש איז נישטאָ, איז גוט אַ הערינגל איינגעדישעט אויף באָבעלעך, פאַריבן מיט אַ לעפל בוימל. איז גוט אַ ציבעלע. היינט דער טשייניק: אַ פאַראָוואָז, אַ מעכיניע, אַ גאַנצע פאָסעסיע. דער טשייניק אויף דרייסיק גלעזער איז געווען, ווי אַ לעבעדיקע זאַך, ווי דאָס דרייצנטע באַשעפעניש אין שטוב. אַ גאַנצע וואָך גייט ער נישט אַראָפ פון דער פייערקע. פאַרעט און בלאָזט זיך, סיקעט און פאָרסקעט. פריידקע פאַרפעלט אים נישט אַלע פרייטיק אָפצופוצן. זי רייבט אים מיט אַ שטיקל גאַסער קלאָטשע און זאַמד. מאַסאַזשירט אים אויס אַלע אברים. לאָזט אים נישט אַרויס פון די הענט, ביז ער נעמט נישט גלאַנצן און בלישטשען, פינקלען — נאָר זיך צו שפיגלען אין אים.

דער טשייניק רוט נישט פון פרי ביז שפעט ביינאַכט. אַ גלעזל טיי אויפן טיש, אַ גלעזל טיי אין די הענט מאַכט וואַרעמער, מאַכט ליכטיקער אויף דער נשמה. איז נישטאָ קיין סענץ, פאַרבריט מען אַ שטיקל ציקאָריע. נישטאָ קיין ציקאָריע, ברענט מען צו אַ קאָסטקע צוקער. אַ גלעזל טיי דערהאַלט דאָס חיות. טיי מיט וואַרעניע, טיי מיט ווישניאַק, טיי מיט יאַגאָדניק איז גוט צו אַ לויזן מאָגן. טיי מיט ראָזשינקע־וויין פאַרבליבענעם פון פסח, מיט סאָק, מיט צוקער, מיט סאַכאַרין — ווער ס'האָט די טיי אויסגעקלערט, זאָל פון גן עדן נישט אַרויס.

שפעט ביינאַכט, ווען אַלע שלאָפן, גייט שרה אַראָפ פון בעט, ציילט איבער די קעפלעך אויפן שעניק און גיסט צו אַ שטערצל וואַסער. איינגעשטילט דעם טשייניק, שטעלט זי אים אויף אַ פייערקע העכער, דרייט אַריין דאָס לעמפל אויפן טיש און לייגט זיך צוריק:

— טאָמער כאַפט זיך ווער אויף און וויל אַ טרונק.

*

אַז שרה האָט געהערט פון פריידקען די מעשה מיטן מיטאָג, האָט איר דאָס בלוט אַ זעץ געטאָן אין פנים. אין האַרצן האָט געשניטן ווי מיט מעסערס:

— נישט אַנדערש, ער וועט זיך אַ מעשה אָפטאָן.

מאַמע און טאָכטער זיצן לעבן קעכל. טונקל אין שטוב. די פאַרע פון טשייניק ציט זיך ווי אַ דינער רויך צו דער סטעליע אַרויף, צום איינציקן פענצטער מיט פראָסטיק פאַרקאָוועטע שויבן. אויף ביידע שויבן וואָס אַנטקעגן קיכל — קיילעכדיקע, צעגלאַנצטע „בעקעלעך” פון אָפגייענדיקן פראָסט. אין אָוונט־

ליכט האָבן זיי אויסגעזען, ווי בעקעלעך אויף אַ סוכאַטניטשע פּנים. באַלד זענען זיי צוריק פאַרצויגן געוואָרן מיט אַ געבלימט, דין, פּראָסטיק הייטל.

אין אַלע ווינקלען פון דער לאַנגער שטוב יאָגט אַ בייזע קעלט. דער איינציקער וואַרעמער פּונקט איז דאָס קעכל. איינגעהאָרבעטע זיצן ביידע און האַלטן מיט די הענט אַרום די וואַרעמקייט. דאָס קעכל ברענט. אין שרהס האַרצן ברענט אַ פייער. אַ פייער וואָס קיינער קאָן נישט לעשן.

אין דער שעה שטייט געוויינטלעך אברהם אַ האַלב־נאַקעטער. פון זיין גוף זעצט אַ פּאַרע. זיינע מוסקולירטע, לאַנגע הענט, אָפּגעגאָסענע מיט פּלאַמיקן שיין פון אויוון, רודערן — אברהם רוט נישט. לויפט, יאָגט פון איין אָרט צום צווייטן. מעסט מיט זיינע פיס דעם שפּאַן ערד צווישן דייזשע און אויוון. ווי אַ לייב אין אַ שטייג לויפט ער, אַלע זיינע אברים אַרבעטן. דער אויוון פלאַקערט. ווייצענע און קאָרענע טייגן שפּאַרן פון די דייזשעס אַרויס.

— וווּ איז אַצינדערט איר אברהם?

שרה זיצט מיטן קאָפּ איבערן קעכל און מיטן האַרץ, מיט איר גאַנצן לייב און לעבן איז זי אין דרויסן.

קאַפּיטל 11

פֿון זיך צו זיך

בעת אברהם איז אַרויס אין דרויסן, האָט ער זיך דערמאָנט אָן דער שטוב. ער האָט נישט געדענקט אַקוראַט, צי האָט פֿריידיקע עפּעס געוואָלט פֿון אים. ער האָט יאָ און נישט געהערט איר קול. ער האָט יאָ און נישט געדענקט צי ס׳הונגערט אים, צי נישט.

קיינמאָל אין זיין לעבן איז אברהמען נישט אויסגעקומען צו קלערן פֿון אַזעלכע זאַכן. ער האָט נישט קיין צייט געהאַט דערויף. פֿאַר דער חתונה האָט ער געהאַט צו טון מיט אַ ניקאָלאַיעון: פֿיר און אַ האַלב יאָר געווען סאָלדאַט. פֿאַר ניקאָלאַיען — קאָלומבוס. אַמעריקע האָט זיך אים פֿאַרגלוסט. געטאַפּט אַ וואַנט אין גאָלדענעם לאַנד. מיטן עטאַפּ צוריקגעקומען. אַלס קינד האָט ער אויף די שוועלן פֿון בעקערייען זיך געוואַלגערט. נאָך זעקלעך „שווילע״ האָט איינער צום אַנדערן געשיקט. האָט מען אים שוין יאָ צום אויוון צוגעלאָזט, מעשה גרויסער, האָט ער אַנדערש נישט געקאָנט דערלאַנגען, סיידן זיך שטעלן אויף אַ בענקעלע.

און ווען איז אברהם אַ קינד געווען?

צו צען יאָר האָט דער פֿעטער (אַזוי האָט זיך געהייסן רופֿן דער שטיפּטאַטע), וועווקע שניידער, פֿאַרמאַכט פֿאַר אים די טיר:

— אַזאַ יונג ווי דו דאַרף איך נישט האָדעווען.

*

אברהם האָט זיך אַרומגעקוקט. ער איז אויף דער הרוביעשויווע־גאַס. דאָ, אויף דער גאַס איז ער געבוירן געוואָרן. ער געדענקט זי נאָך, ווען זי איז געווען וואַלד, הוילע וואַלד. אַרויפֿצוצו, העט העט, איז נאָך דער וואַלד פֿאַרבליבן. ביז אַהינצו פֿירט אַ שמאָלער שאָסיי, דער איינציקער אין שטאָט, ברוקירט מיט רויטע ציגעלעך. דער „ציגל־וועג״. שיינע מויערן, בלומענגערטנער און פֿאָדווירעס. אַ קייכנדיק, בייז בילן פֿון הינט. אָפֿט פֿלעג אַזאַ איינער זיך אַ קידער טאָן מיט צוויי רייסערס אין אָפֿענעם פּיסק, אַז ווען נישט די קייט וואָס גיט אים אַ צי אויף צוריק, וואָלט ער מענטשן געדורסט.

אויף דער הרוביעשויווע־גאַס וווינען פֿאַרפֿוילישטע דייטשן אָדער פֿאַרדייטשטע פּאָליאַקן. אַרומגעגראָדזעטע הייף, סעדער אוןביימער, דראָטענע שטאַכייטן און הילצערנע פּלויטן, געפֿאַרבטע וועראַנדעס, רויטע דאַכוווקעס — דייטשישע מאָדע.

הארט פאַרן וואַלד — אַ מיליטעריש שפּיטאָל; אַרום און אַרום — סאָסנע ביימער. דאָ האָט געוווינט בערזעצקעלע, אַ חזיר־שלעגער מיט צוויי זינדלעך אין גאַליפע־הויזן, אין גלאַנציקע שטיוועלעך; אַן אַפּטייקער מיט קליינינקע אייגעלעך און שפּיציקע וואָנסן. פאַר אַזאַ מין שטייגער ווי אברהם, אין אַזאַ הולך, איז געווען אַ סכנה די גאַס דורכצוגיין: סיי בייטאָג און סיי אין אָוונט. איבערהויפּט אין די נעכט. אַ שאַרף לאַמטערן־ליכט פון אַ פּאָסטערונקאָווע מיט אַ גלאַנציקן דאַשעק האָט געקענט אַ בלענד טאָן אונטערן נאָז:

— קטאָ טי?

כאָטש אברהם איז אויף דער גאַס געבוירן געוואָרן, האָט אים פונדעסטוועגן דער פּחד נישט אָפּגעלאָזט. זיין לאַנגער גוף האָט זיך געטוליעט צום אויסגעצויגענעם שאָטן, זיין אייגענעם שאָטן, דאָ, אויף זיין גאַס.

העט העט אַרויף צום מיליטערישן שפּיטאָל, וווינט זיין מאַמע. די אַלטע וועוועכע. זינט וועווקעס פיס האָבן אים אויפגעהערט פירן אויפן דאָרף און צוריק, שפּייזן זיך ביידע פון שטיקל ערד אַרום דער שטוב. שוין אַריבער צוואַנציק יאָר ער ליגט צו בעט. דאָס לעבן האָט אָוועקגעלייגט. דער טויט איילט זיך נישט.

זיינע מאַטע אויגן, ווי פאַרקאַלעכטע שויבן, זענען אָפן, קוקן אין דער סטעליע און זעען גאָרנישט. דאָס איינציקע וואָס לעבט נאָך אין אים, איז דער געהער.

די אַלטע וועוועכע, אברהמס מאַמע, גייט אַרום איר געליימטן מאַן, וואַשט פון אים, רייניקט, קעכלט אים. דאָס בעטגעוואַנט איז ווייס ווי די געקאַלעכטע ווענט פון איינציקן שטיבל. זי אַליין טרייסלט זיך פון אַלטקייט. אַ טרייסלענדיקע, אַרבעט זי אין גאָרטן.

ווי אַזוי איז ער עס אַהער דערגאַנגען? און נאָכוואָס? וועמען זוכט ער דאָ? אַצינדערט־אָ, גראָד אין די פינצטערע ביטערע טעג? אברהם קאָן זיך די זאַך אַליין נישט פאַרענטפערן, ער, וואָס האָט אַ יאָר דרייסיק זיין מאַמע נישט געזען, איר שוועל נישט איבערגעטראָטן — וואָס האָט אים דאָ אַהער זאַנאַדעט, וואָס טוט ער דאָ? וואָס שפּאַנט ער דאָ אויף דער גויאישער גאַס אינמיטן אַ פּראָסטן, פּראָסטיקן מיטוואָך? אַ מאָדנע רעטעניש זעט אים אויס די גאַנצע זאַך. — — — אברהם איז נישט געווינט געווען לאַנג נאָכצוטראַכטן. האָט אַ מאָל אַ שפּריץ געטאָן אַ געדאַנק (ווי אַ פינק אין קוימען), האָט ער אים לויפן געלאָזט און ווייטער געטאָן זיין אַרבעט. ער גייט: נישט מיט זיין ווילן גייט ער. אַ רוח, אַ גייסט, אַ דבוק טרייבט אים — און נישט מער.

צו וועמען דען זאָל ער גיין, אברהם, צו וועמען זיך קערן און ווענדן? דער טאָג פון פאַרזיגלען דעם אויוון יאָגט אונטער. אברהם דאַרף אַ הילף, אַ גרויסע הילף. פאַר וועמען זאָל ער זיין ביטער מזל אויסגיסן? פאַר

זיין שרהן — ער פֿייניקט זי ווינציק מיט זיין וואָרטשען? זיין שרה, וואָס אַ שטייגער וואָלט זי גערזאָגט דערויף, זי זאָל אים אַצינדערט זען גיין צו דער מאַמען:

— איר אברהם — צו דער מאַמען, דער אַלטער וועוועכע?

ער זעט שוין איר שמייכעלע: „צי האָט ער צוואַנציג יאָר נאָך דער חתונה איר נאָמען דערמאָנט?”

אברהמען איז שטאַרק אומהיימלעך געוואָרן פון אַזאַ טראַכטעניש. אין זיין פֿאַרסאַזשעטן זכרון האָט אַלץ ווי אין רויך זיך געוויקלט: ווייב, מאַמע, קינדער, אייגענע קינדהייט. און אפשר האָט אים גאָר דער הונגער אַזוי דערקוטשעט. אפשר די אומבאַהאָלפנקייט זיינע, תמיד, ווען מען דאַרף זיך אַ דריי טאָן, אַ פֿאַרטל כאַפּן, פֿאַלט ער פון דוך, פֿאַרלירט דעם מוט. טויג זיך נישט אויס, אַ קינד. —

...פרייטיק־צו־נאַכטס, צו ליכט צינדן, פלעג די מאַמע אים שיקן אויסקוקן דעם „פעטער” וואָס האָט באַדאַרפט אָנקומען מיטן וועג פון וואַלד. דערזען פון דער וויטנס זיין שטעקן און דעם זאַק אויף די פּלייצעס, איז ער אונטערגעלאָפן.

די מאַמע איז שוין געשטאַנען אין דער אָפענער טיר און זיי אָפּגעוואַרט.

— סקאָצל קומט, אַבי ר'איז שוין דאָ מיין פרנסה־געבער.

זי האָט אַ כאַפּ געטאָן דעם זאַק פון אונטן אַרויף און איבערגעקערט. עס האָבן זיך געגומען שיטן: שוואַרצע און ווייסע שטיקער פּיטער, קוטשמעס, וואַטענע הויזן, טיזליקעס און שפּענצערס, בעקעשעס, קאַמיזעלן, רעקלעך און בושליקן.

דער מאַמעס פּנים האָט געשיינט, קוקנדיק אויף דער אָנגעוואָרפענער „וואָך אַרבעט”, וואָס דער פעטער האָט אַהיימגעבראַכט פון די דערפער.

*

קוקנדיק אויף דעם וואַלד, האָט אברהם זיך אָן דעם אַלעם דערמאָנט. ער וואָלט געשווירן, אַז עס זענען די זעלבע ביימער. פעסטע שטאַמען. צווייגן. צווייגן אויף צווייגן. דער ליכטיקער שניי האָט אים קלאָר און דייטלעך אַלץ געוויזן. די ביימער זענען עלטער געוואָרן און ער, אברהם, האָט זיך געעלטערט. אויך ער האָט קינדער, קינדס־קינדער... נאָר איין זאַך פאַרשטייט ער נישט: די ביימער ווערן פון יאָר צו יאָר פעסטער, פאַרוואַקסענער אין באָדן און ער — פון יאָר צו יאָר אויסגעריסן, אויסקאָרניעט. די ביימער שפּייזן זיך און זייערע צווייגן. ער, אברהם, קאָן נישט דערנערן זיך און נישט זיינע קינדער.

— אפשר טאַקע האָט די מאַמע, די אַלטע מאַמע, אַ היילונג, אַ טרייסט?

אברהמען ווערט היימלעכער און נענטער דער וועג.

ווי אַ יינגל לויפט ער איצט. ער ווייסט ווו ער לויפט. אַהיים. אַהיים צו דער מאַמען לויפט ער. זי וואַרט אויף אים אין דער אָפענער טיר מיט איר שיינענדיק פנים. ער ווייסט נישט ווי אַזוי און ווען, נאָר ער שטייט שוין אויף דער מאַמעס גאַניקל.

— קטאָ טאַם ?

דאָס אַלטע קול דער מאַמעס האָט אין אים אַלץ אויפגעטייעט. ער האָט דרייסט אַ שאָרווע געטאָן מיט די פיס און געעפנט די טיר. אַז וועווקע שניידער, אברהמס געליימטער שטיפּטאַטע, האָט געהערט דאָס קול, האָט ער גלייך דערקענט ;

— א־ב־ר־ה־ם, האַ, האַ, האַ, סקאָצל קומט. וואָסער גוטער יאָר אויף דיר ?

זיין קול איז געווען שוואַך און ווייך און געבראָכן זיך ווי פריכנע האָלץ.

— געקומען בעטן אויף פריידקעס חתונה.

אַז די אַלטע מאַמע האָט אַרויסגעדרייט דאָס לעמפל און אַ קוק געטאָן אויף איר זונס פנים, וואָס זי האָט אַזויפיל יאָרן נישט געזען ; אויף זיין הולך — האָט זי זיך געכאַפּט בייביידע באַקן. מיט ציטערנדיקע הענט האָט זי דערלאַנגט אברהמען אַ טעפל טיי מיט פאַרבייסעכץ.

די מאַמע האָט אויסגעהערט און געשאָקלט מיטן קאָפּ. אַלע מאָל פאַריכט זיך די פאַטשיילע מיט אַ וויש אין האָרשייטל : אַ רוק און אַ וויש, ווי עפּעס וואָלט איר דאָרט אַ ביס געטאָן.

לסוף האָט זי אַרויפגעלייגט די ביינערדיקע פינגער אויף איר זונס אַקסל און געזאָגט :

— כל'איבערריידן מיט בערזעצקיס זינדל. גאָט ט'העלפן.

קאַפּיטל 12

איינער פעלט

אברהם האָט זיך געיאָגט אַהיים איבערטאָן. ס׳איז שפּעט געווען. ר׳האָט נאָך געוואָלט פּאָספּעיען איין געבעקל ברויט און איין איוון ווייס געבעקס צום ראַנעק, פאַר שרהן אין געוועלבל אַריין.

דער מאַמעס האַנט אויף זיין אַקסל, איר היימיש קול, די ווייכקייט, מיט וועלכער זי האָט אַרויסגערעדט די עטלעכע ווערטער, האָבן אברהמען אַריינגעגעבן ניי לעבן.

זי קען דעם אַלטן בערעזעצקי: דער אַלטער וועט ריידן מיט זיין זינדל — זיין זינדל איז שמעלקע מיט פּאַוולאָוסקען דעם פּשאַדאָווניק, וואָס איז דאָס לעצטע מאָל געווען מיט דער קאָמיסיע.

אַלץ האָט זיך אברהמען אויסגעוויזן אַנדערש ווי ביז איצט. מיטאַמאָל האָט אַלץ זיך גענומען וויקלען אויף צוריק. „גאָט וועט העלפן״ — דער מאַמעס לעצטע דריי ווערטער האָבן אַ שיין געטאָן פאַר זיינע אויגן, האָבן געקלינגען אין זיינע אויערן מיט אַזאַ זיכערקייט, אַז אַנדערש קאָן גאָר נישט זיין. עס קאָן נאָר אויסגיין, האָט ער געטראַכט, צו אַ פּאָר גילדן, צו אַביסל שנאַפּס. מילא, דערויף איז ער שוין גרייט געווען. נישט איין גוי האָט זיך אָנגעגעסן מיט זיין פּראַצע: אַבי נאָר צו געלט זאָל עס אויסגיין.

אָט שטייט ער שוין אין בעקעריי מיט פאַרקאַטשערטע אַרבל, דער איוון ברענט, קנאַקנדיקע שפּאַלעס האָלץ, לעבעדיקע פייער־צינגער — ער וואַרפט נאָך צו העלצער. זיי צישען, דישען זיך און קרעכצן מיט קולות פון הונ־דערטער געסמאַליעטע רשעים. אָט לעשט ער די גלאָווניעס: אַ קופּע שוואַרצע קוילן ווי טויטע פייגל. אַ נאַסע פּאַרע און אַ ריח פון געסמאַליעט פליש טראָגט זיך צום קוימען אַרויף. אברהם לעבט מיט דעם ריח, אָטעמט מיט דער פּאַרע: אַזוי אָטעמט אַ פּויער די פּאַרע פון שוואַרץ אויפגעאַקערטער ערד. מיט אַ נאַסער שמאַטע אויף קאָטשעבע לעשט ער די היציקע פּאָסאַדקע. אָט זעצט ער איין דאָס ברויט. אָט נעמט ער עס אַרויס. אַ וויש מיט אַ נאַסער ראַגאָזשע איבער די הייסע וויערכן פון די ברויטן. זיי נעמען גלאַנצן ווי פון אונטער פּאָליטור אָפּער.

אַז אברהם איז צוגעקומען נעענטער צו דער טיר, זיך געלאָזט אַרויסגיין מיטן גאָרן, האָט אים אַ שלאָג געטאָן אַן אומהיימלעכע ליכטיקייט. אַ פּאָס שיין

האָט פון זיין טיר זיך געשניטן אין טונקלעניש פון הויז. ער האָט עפּעס דערשפּירט און נישט פאַרשטאַנען וואָס. אַ געסטראַכניעטער איז ער שטיין געבליבן. אַ פרעמדע שטימע האָט צו אים אַ געשריי געטאָן:

— סקאָנד טאַק פּוזשנאַ, אויטשעץ? — פאַרוואָס אַזוי שפּעט?

אברהם האָט געוואָלט וואָס זאָגן, נאָר אין האַלדז האָט ער פּלוצים דערפילט אַ שטיקעניש. צי פון איבעראַשונג, מידקייט אָדער גאָר קעלט; און אפשר אַלץ צוזאַמען — ער ווייסט נישט. פאַר די אויגן האָט אים אָנגעהויבן שווינדלען. דער קאָפּ איז שווער געוואָרן, די פיס האָבן זיך געבראָכן — דאָס וואָרט וואָס ר׳האָט געוואָלט זאָגן, איז נעלם געוואָרן: אַראָפּ, אַראָפּ איז עס געפאַלן ווי אין תהום אַריין. אברהם איז געלאָפן נאָכן וואָרט, דערכאַפּן עס. ער איז געלאָפן און געפאַלן, געפאַלן — ערגעץ האָט אברהם דאָס וואָרט דערכאַפּט, אָבער אַרויסריידן עס האָט אים נישט געסטייעט קיין כח, קיין אָטעם.

צו זיינע אויערן האָט זיך נאָר דערטראָגן שרהס געשריי:

— וואָסער, וואַסער, אוי ווינד איז מיר, ער חלשט.

אַז אברהם איז צו זיך געקומען, האָט ער זיך געזען זיצן אויף אַ שטול. די קאַפּאָטע צעקנעפּלט. פון פאָרנט, אויפן האָרץ, וווּ זיין העמד איז שטענדיק צעשפּיליעט, איז געלעגן אַ נאַס האַנטוך. דריי אירע האָבן זיך געדרייט אין שטוב. געני שטערט, געזוכט אין אַלע ווינקעלעך: אונטער די בעטן, אויף די בעטן, צווישן קאָמאָד און עטאַזשערקע, אין די שופלעדער. געשטעקט די הענט צווישן די פּרוזשינעס פון דער סאָפע, וווּ פריידקע איז געלעגן. אַרויסגעשלעפּט ס׳ביסל ליאַכעס פון שאַנק, באַטאַפּט יעדע שמאַטע באַזונדער. אַראָפּגעשלעפּט ס׳איבערבעט פון די קינדער, געלויזט דעם שטרוי־זאַק. אַראָפּגענומען די בילדער פון די ווענט און איבערגעדרייט די טעפּ.

שרה אין העמד איז זיי נאָכגעלאָפן: צוריקגעשטעלט, גלייך געלייגט, פאַפּראַוועט דעם שעניק אונטער די קינדער, אַרויפגערוקט דאָס איבערבעט. זי האָט זיך געבראָכן די הענט. די קליינע דאַרע פינגער געשטופּט אין די האָר אַריין, ווי מען שטופּט האָרנאָדלען און ווי אויף צולהכעיס זענען איר די צעפלאַשעטע האָר צוריקגעפאַלן. זי האָט אינגאַנצן געציטערט:

— פריץ־לעבן, וואָס וויל דער פריץ, וועמען זוכט ער?

— ילע וואָס שטוק?

— דזשעשינציאָראַ.

— ליטשעטש.

שרה האָט אָנגעהויבן פון אונטן אַרויף, פון אויבן אַראָפּ, זיך פאַרהאַטשעט און ווידער אָנגעהויבן. אין די פינצטערע רגעס האָט זי זיך אינגאַנצן פאַרלוירן, פאַרגעסן וווּ זי האַלט אין דער וועלט. מער ווי תמיד זיך געפּלאָנטערט און גע־

פאַלן איבער די נעמען: געפאַלן און געגאַנגען, ווי איינער גייט אין טיפן זומפּ — אַ פוס אַריין, אַ פוס אַרויס און שטייט אויף אַן אָרט. זייערע בליקן האָבן זי געשראָקן און צוטומלט. איר צעטומלטקייט האָט זיי געווײַלט:

— יעשטשע ראַז, ז׳פּאָטשאָנטקו.

— ...פריידקע, חיימקע, אפרימל, מאירקע — — — — —

— האַלט!

— ביים לעצטן נאָמען האָבן זיי איר געהייסן שטיין בלייבן.

— גדיע אָן?

שרה בייגט זיך ארונטער צום שעניק: טאַפּט, זוכט צווישן די קעפּלעך. ווײ איר בראָך: מאירקע איז נישטאָ. ווען איז דאָס געשען, ווי אַזוי האָט זי דאָס נישט געוווּסט, אַז מאירקע פעלט, ווײ איר זינד — ווו איז דאָס קינד?

— ער איז ביי אונדז — האָט זיך אָפּגערופן איינער מיט אַ פליישיק פּנים, וואָס האָט זיך געקנייטשט פון געלעכטער. צוויי לאַנגע וואָנסן מיט שפּיצן אַרויף האָבן זיך מיטגעטרייסלט.

— פאַרלעש דעם אָפּטריט, ס׳שטינקט — האָט אַ צווייטער געוויזן אויפן קאָכעדיקן טשייניק.

— מיר׳ן שוין געבן מאירקען צו טרינקען טיי...

— פריץ־לעבן, וואָס וויל דער פריץ פון אים, א יינגלטשינע?

— איך וויל אים ווייזן.

שרה האָט זיך צעוויינט ווי אַ קליין קינד. פאַרשטעלט דאָס פּנים מיט אירע דאַרע הענטלעך און געכליפּעט.

— לאָז איבער אויף שפּעטער אַ ביסל טרערן.

אברהם האָט זיך געפּרוּווט אויפשטעלן. געוואָלט אַרויסהעלפן זיין שרהן. ער האָט איר געוואָלט העלפן אויסברייען, אויסוועױגן, וואָרעם ער האָט באַשײנפערלעך געזען ווי זי וויל עפּעס זאָגן און קאָן נישט. זיין שרה — אַזויפיל יאָרן אין קראָם, אויפן מאַרק; קיינמאָל איר נישט געדאַרפט פּיקן אונטערן ציגל — זיין שרה שטייט איצט און וויינט. זי קאָן נישט געפינען קיין וואָרט אָפּצוענטפערן. שרהס מויל איז אָפן און אָפּגענומען איז איר לשון.

אין שרהן האָבן געוויינט אירע צרות: איינע גרעסער פון די אַנדערע. איר אָנגעווייטיקט און צעבראָכן האַרץ, איר ביטער מזל, איר שווער לעבן.

שרה האָט געפילט, אַז זי מוז וויינען. קוים נישט — פּלאַצט זי, קראַפּירט זי פון גריזאָטע. באין־ברירה האָט אברהם זיך געשטאַרקט, געשטעלט אויף די פיס און געפרעגט:

— וואָס אַזוינס זוכן די פּאַנעס ביי מיר אין שטוב?

— געווער.

ש. וואַרזאַגער

— געווער ביי מיר, סטאַראָ־זאַקאָננע ?
— סטאַראָ־זאַקאָננע, שמאַראַ זאַקאָננע, ווּ איז דער קאָמוניסט ?
— פּאַניע, וועלכער קאָמוניסט ?
— דיין מאירקע.
— אָ יינגל פון פערצן, פופצן יאָר, וואָס ווייסט ער, פּאַניע ?
— גענוג געפּלאַפּלט. מאָרגן אין קאָמיסאַריאַט. מעט שוין ריידן.

קאַפּיטל 13

„ברויט איז מלחמה"

דאָס ווערטל האָט שרה געהערט פון איר מאַמע לייטשע, זאָל זיך מיען. לייטשע, דאָס ווייב פון שמחה מאיר וואָלף — איר טאַטע — האָט אויך צוגעהאָלפן צום אויסקומעניש מיט ברויט באַקן. דעמאָלט האָט מען נאָך פון קיין באַקאויוונס מיט קיין לאָפּעטעס נישט געוווּסט. שוין אָפּגערעדט פון עלעקטרישע אויוונס. איר מאַמע האָט געטונקען די הענט אין וואַסער און אויסגעפּאַטשט די ברייטלעך. זי האָט געפּאַטשט און געמינטערט, עלעהיי אַ פֿאַרחלשט פּנים, ביז עס באַקומט אַ לעבעדיקע מראה.

זי פלעג זיך איבערבייגן און מיט די הענט אַריינלייגן דאָס ברייטל אין דער ליימענער הרובע, אַזאַ סאָרט קאַמין מיט אַ טשערין אויף זעקס, אַכט ברייטלעך די גרייס. זי מיטן באַקן און ער מיט שוסטעריי האָבן אויסגעמוטשעט חיונה.

— מיינע ברויטן גייען און דיינע שיך ליגן... — פלעג זיך לייטשע, שרהס מאַמע, ווערטלען מיט איר מאַן. ער, שמחה־מאיר וואָלפס האָט דערויף נישט געענטפערט. וואָס מאַכט זי אים זויער דעם באָרשט אַז זי רעדט. דערויף האָבן דאָך ווייבער ליב צו פּליעטשען. אַזוי האָט ער געטראַכט אין זיך, געשמייכלט און נישט אויפגעהויבן די אויגן פון די הענט. איין האַנט אויפן פּאָטשענגעל, די צווייטע איז פלינק געלאָפן מיט העמערל און פלעקל: פון מויל אין שיך אַריין, פון שיך — צום מויל.

לייטשע, שרהס מאַמע, האָט פאַרשטאַנען פון זיין שמייכעלע, ווי איינער רעדט:

— ביסטו אַ בריה.

זי האָט דעריבער נישט געהאַט קיין תרעומות, אפילו ווען ער האָט פּאַוואָליע געקלאַפּט די פלעקלעך. אַזוי פּאַוואָלינקע איז זי געוואָרן ביי אים אַ מאַמע פון דרייצן קינדער: עלף זין און צוויי טעכטער. כל זמן די ברייטלעך גייען, איז לייטשע געגאַנגען צו קינד. געבערן קינדער איז ביי איר געווען אַ רגילות. והראיה: אַז זי, שרה, איז געלעגן אין קימפּעט מיט פריידקען, איז איר מאַמע (איר אויף צו לענגערע יאָר), געווען אויף דער צייט מיט פּיניען — דעם דרייצענטן קינד.

דער מאַמעס פּאָדריאַד מיטן ברויט באַקן איז שרהן אויפן רעיון געקומען

נאָך דער פאַרלויפעניש פון דער לעצטער נאַכט. ברויט איז מלחמה. דער ראַנעק האָט זיך געשטעלט ווי אַלע ראַנקעס פון אַ גאַנץ יאָר. שרה איז געלאָפן איר געלויף און אברהם אין בעקעריי. דער איינציקער זכות, שרהס, אַזביידע קוימענס (פון שטוב און פון בעקעריי) זאָלן רויכערן, איז איר פאָרלויפיק בייגעשטאַנען. איר געבעט: די שונאים נישט צו דערפרייען און צו גוטע פריינט נישט אָנצוקומען — איז נישט פאַרשעמט געוואָרן. מיט אַלע כחות האָט זי זיך נאָך דער וויסטער נאַכט געהאַלטן אויף די פיס.

דער שלאָף האָט ווי פריסיק געשטאָכן אין די אויגן, דער קאָפ איז געגאַנגען אויף רעדער.

און שרהס פיסלעך האָבן פון גאָרנישט געוואָלט וויסן. זיי האָבן געטאָן ס׳זייעריקע.

וואָס דער מענטש איז אַזוינס. שטאַרקער פון אייזן איז ער. אָט חלשט ער, אָט וויינט ער, אָט פאַלט ער, אָט לויפט ער. וואָס פאַר אַ דבוק, וואָס פאַר אַ גייסט שטעקט אין אים. ווער גיט אים קראַפט דאָס בייצושטיין?

— מענטשעלע, מענטשע זיך...

צו אַלעם צו האָט שרהן נאָך געקרענקט אַ קרענקעניש: די סומאַטאָכע אין הויף. דער הויף איז געגאַנגען אויף רעדער.

— שרה־לעבן, וואָס האָבן זיי געוואָלט?

— שרה־קרוין, וואָס האָבן זיי געפונען?

— שרה, ווי איז מיר, ער זיצט טאַקע, מאירקע?

שרה אַהין און שרה אַהער. נישט קיין שרה, אַ צרה: נישט פטור צו ווערן פון די שאלות, ווי פון זלידנע פליגן. אַבי אַן ענטפער האָט נישט געטויגט פאַר זיי. מען האָט קלאָמפערשט פאַרביסן די ליפן, געקרימט מיט דער נאָז, אויסגעשטעלט אַ פאָר אויגן און נישט אָפגעלאָזט, ביז זי האָט נישט וואָרט ביי וואָרט איבערגעגעבן ווי אַזוי ס׳איז געשען.

יעדעס מאָל איבערדערציילן איז פאַר איר אַ קראַץ טאָן דעם בלאָטער.

ס׳האָט זיך אָנגעהויבן אין הויף און דערגאַנגען איז עס צו דער נייער צאַל. און ווי קאָן מען עס נישט ענטפערן אַ קונדשאַפט אָדער אַ שכנטע.

און צוריק געשמועסט: וואָס האָט זי דאָס אויסצובאַהאַלטן? האָט מאירקע וועמען באַגנבעט? האָט חלילה, אַברהם, אָנגעזעצט, פרעמד געלט צוגענומען?

געזען אַז אַזאַ יאַוונע זאַך לאָזט זיך נישט אַריינלייגן אין טעפּל און צודעקן מיט אַ שטערצל, האָט זיך שרה אָפגעווישט דאָס מויל און אויפגעבונדן די צונג.

האָט מען ווידער פאַרביסן מיט די ליפן, געקרימט מיט דער נאָז, אויסגעשטעלט אַ פאָר אויגן און שרהן געראַדזעט:

— אַריבערגיין צו שפילמאַנען אין רעסטאָראַן. געניע שפילמאַן האָט ליב צו טאָן אַ טובה.

— געניע שפילמאַן?

— יאָ, געניע שפילמאַן.

האָט שרה איבערגערעדט דאָס פאַר אַברהמען. האָט אברהם געענטפערט:

— נו, און מיט וואָס גייט מען דאָס צו געניען?

— נישט קיין קשיא מיט וואָס. געלט־זאַכן היילן זיך אויס.

— און ווער זאָל גיין?

— פריידקע.

פריידקע איז דורך דער צייט אונטערגעוואַקסן. שיין און געראָטן, ווי עס גיט זיך אַמאָל אויס אין די אָרעמע שטובן. וועגן פריידקען פלעג מען זאָגן:

— אין אַן ענגער שטייג געראָטן די גענדז.

— גאָלד לייכט פון דער בלאָטע אַרויס.

אין דער הייך האָט פריידקע געגרייכט צום טאַטן, וועמעס פלייצע האָט זיך עטוואָס גערונדיקט, געבויגן ווי אַ לאָפעטע פון היץ. געטראָגן האָט זי אַ פאַרמאַכטע בלוזקע ביזן האַלדז אַרויף. בעתן גיין, האָבן זיך אונטער דער בלוזקע געוואָרפן צוויי לעבעדיקע, איינגעדרייטע שלאַנגען.

נאָר איר געלאַסנקייט און דער אַרונטערגעלאָזענער קוק האָבן באַלד צונישט געמאַכט דאָס, וואָס האָט אַ כאַפ געטאָן אין ערשטן אויגנבליק. מלא טעם איז פריידקע געווען בעתן ריידן. דאָס אונטערשטע ליפל פון קליינעם מויל האָט אונטערגעציטערט — נערוועז און ליידנשאַפטלעך. פון ביידע זייטן מויל־ווינקל — קוים באַמערקבאַרע חן־גריבעלעך. כאָטש פריידקע האָט זיך נישט געקליידט, ווי אַ מיידל אין איר עלטער דאַרף זיך קליידן; כאָטש פריידקע האָט וועגן זיך גאָרנישט געטראַכט, ווי אַ מיידל אין איר עלטער דאַרף צו טראַכטן — דאָך איז אין איר גאַנג געווען עפעס איבעראַשנדיקס. איר אַרט גיין האָט דערמאָנט אַן אָפיציר פאָרויס פון אַ ראָטע, וואָס ווערט אָבסערווירט פון אַ גאַנצן שטאַב. אַ גאַנג וואָס רעפרעזענטירט זיך שיין. כאָטש פריידקע האָט דאָס אויך נישט געוווסט; און ס'קאָן זיין גראָד דערפאַר וואָס זי האָט דאָס נישט געאָנט — האָט זי אַזוי אויסגענומען אין אַלעמענס אויגן.

אַלע לעכער האָט מען פאַרשטופט מיט פריידקען.

פראָלענגירן אַ וועקסעלע.

אויסלייזן אַ זאַיענטשע.

אָפבעטן אַ קאַרע פאַר נישט געצעכעוועטע געוויכטן.

פאַר נישט איבערטאָן אַ ריין פאַרטעך.

אַ פאַטענט, אַכטע קאַטעגאָריע פון אוושאַנד סקאַרבאָווע.

ראַטעווען מאירקען.

עס רעדט זיך אַזוי גרינג „ראַטעווען מאירקען”. דאָס איז אַ לאַנגע קייט פון סליעדאָוואַטעל ביז אַראָפּ — צום תפיסה־וועכטער. אַ לאַנגע קייט און יעדער הונט וויל אַ ביס געבן. נאָר וואָס זאָל זי טאָן, וועמען זאָל גיין?

פאַר פריידקען איז דאָס געווען נישט נאָר אַ חוב, אַ משא, וואָס פאַרהאַוועטע טאַטע־מאַמע האָבן אויף איר אַרויפגעלייגט. עס איז געווען פאַר איר אַן אינערלעכער מוז, אַ פליכט וואָס זי האָט גענומען אויף זיך מיט אַ באַזונדערער ליבשאַפט. מאירקע גופא האָט אויף איר דעם עול אַרויפגעלייגט. ער איז געווען דאָס בעסטע קינד אין שטוב. אַ שטילער און אַן ערנסטער, אַ פאַרטראַכטער און אָפּנהאַרציקער.

אַ שוואַרצע רובאַשקע האָט ער געטראָגן, די האָר געקעמט אויף אַרויף. זי האָט זיך ווייניקער מיט אים באַהאָלפן און אים מער ליב געהאַט פון די אַנדערע קינדער, זיך פאַרטרויט אין אירע אָנגעלעגנהייטן.

אַ נאָענטע פאַרטרוילעכקייט האָט אָנגעהאַלטן צווישן שוועסטער און ברודער, טראָץ דעם אונטערשיד אין עלטער. ביי זיינע פערצן, פופצן יאָר האָט ער זיך געפילט באַלעבאָס איבער זיך, ווי די שוועסטער באַלעבאָסטע אין שטוב.

מאירקע האָט זיך געחברט מיט עלטערע פון אים און גערעדט האָט ער מיט אַ לשון ווי פון די ביכער אַרויס. האָט וועמען אַ פרעג געטאָן:

— מאירקע, וואָס ביסטו אַזוי פאַרצאָרגט, אַ שיף מיט זויער־מילך איז דיר אונטערגעגאַנגען?

האָט מאירקע געענטפערט ערנסט:

— איך וויל אויסבעסערן די וועלט.

*

שרה האָט זיך געהאַלטן אין איין ברעכן די הענט:

— פריידקע קרוין, וואָס אַ ראַט און וואָס פאַר אַן עצה גיט מען זיך?

פריידקע האָט געשוויגן.

— פריידקע קרוין, ער וועט חלילה אומקומען אין קוטשעמענט, וווהין גייט מען?

— מע זאָגט, אַז געניע שפּילמאַן קאָן עפּעס טאָן.

— געניע?

— יאָ, געניע.

— אוי, ס'איז דאָך גאָרנישט אויסצושטעלן אויף מענטשנס רייד.

— וואָסערע רייד?

— ווייס עך וואָס, מאַלע וואָס מע רעדט.

קאַפּיטל 14

געניע שפּילמאַן

אַז הער שפּילמאַן פון רעסטאָראַן איז דורכגעגאַנגען די גאַס מיט זיין געניען, האָט אים די האַנט ווי געטאָן פון הייבן דעם הוט. שפּילמאַנען האָבן נישט געאַרט די ממזרישע בליקן, וואָס די באַגריסנדיקע וואַרפן צו זיין ווייב. פאַרקערט: עס האָט אים גראָד הנאה געטאָן, שטאָלץ איז ער געווען דערויף וואָס זיין געניע האָט פּאַוואָדזעניע. אַלע בייגן זיך, נייגן זיך פאַר איר און איזן איז זי — זיין ווייב.

אַלע האָבן אַפּעטיט צו׳ן איר און ער, שפּילמאַן, עסט. דער געדאַנק האָט אים נאָך געשמאַקער, אַפּעטיטנער געמאַכט דעם ביסן.

אַלא וואָס, האָט ער זיך געטראַכט, צינגער ריידן — זאָלן זיי ריידן.

דער רעסטאָראַן איז געפּאַקט מיט געסט סיי בייטאָג, סיי ביינאַכט. אַ רויך פון סיגאַרעטן, אַ געקלאַפּ פון דאָמינעס, שכורע רייד. סענדזשעס, פּאָליציאַנטן, פּראָקוראָרן, וואָיסקאָווע לייט, אונטערוועלט און אויבערוועלט — אַלע לאָזן איבער די גרייצערס ביי שפּילמאַנען אין טיש־קעסטל. לאָזט עמעצער איבער זיין געניען אַ קניפּ אין דער באַק — אַ קיצל אונטער דער פּאַכווע, ווייסט ער, שפּילמאַן, אַז ס׳איז פון אַ געלעכטער וועגן: אַזאַ מין גוט ברודערשאַפט. זיי האָבן אים ליב, שפּילמאַנען. און אַז מען איז שמעלקע מיט אים, איז מען אויך פאַר איינוועגנס פאַן בראַט מיט זיין געניען. חוץ דעם האָט שפּילמאַן גוט געקענט זיין ווייב. זי פלעג אים זאָגן:

— נאַרעלע, די מענער זענען ווי די הינט: זיי לויפן נאָך און שמעקן.

דאָס געהערט, פלעג ער זיך צעשיטן פון געלעכטער. אַ קליינינקער, מיט אַ גרויסן מענערישן קאָפּ, אַ ליסינע און צוויי פאַרשפּיצטע וואָנסעס. בעתן לאַכן, זענען די וואָנסעס ברייטער און גרעסער געוואָרן און זיך געשאָקלט. ער אַליין, זיין גאַנץ קינדיש גופל, האָט אונטערגעטאַנצט פון הנאה. האָט ער זיך אויפגעשטעלט, אַפירגעגאַנגען פון בופעט, האָט זיין מאַנצבילישער קאָפּ אויף אים אויסגעזען, ווי אַן אויסגעליגענער ביי איינעם פון זיינע וואָיסקאָווע געסט.

געניע — אַ געוויקסיקע, מיט אַ פולן בוזעם. דער ביוסט אונטער איר ווייסער בלוזקע האָט אַרויסגעגעבן אַ ריח פון געפּרעגלטן אייטער. צוויי ברייטע קליבעס איינגעשניטן מיט אַ שערץ־פּאַסיקל: דאָס האָט איר אונטערשטע טייל געמאַכט נאָך ברייטער. אַ שיינער האַלדז — געפּאָלדעוועט און דיקלעך. איר

פנים איז שטענדיק רויט געווען: אַ ביסל פון דער היץ אין קיך ווו זי איז מערסטנס געשטאַנען, אַ ביסל פון ראָזעווען פודער וואָס איז אין איילעניש צעשמירט געלעגן אויף אירע באַקן.

די רויטע פלעקן אויף איר פנים האָבן געכאַפּט דעם אויסזען פון בייליק־קאַטלעטן — קלאָר ראָזעוואַט־ברוינלעך, צוגעפרעגלט. טראָץ אַלעמען איז געניע שיין געווען. אין איר שטעל איז עפּעס פאַרבליבן פון איר יונגער ווייבלעכקייט: די שיינקייט פאַרעלטערט און די ווייבלעכקייט — נאָכגעלאָזט.

ביים ערשטן מאָל דערזען זי, האָט שרה גלייך אַ זאָג געטאָן:

— זי איז אוודאי מיידלווייז שיין געווען ווי אַ ווייצענע חלה, נאָר אַ ביסעלע איבערגעיוירן...

שפּילמאַנען זענען די ווערטלעך אָנגעגאַנגען ווי דער פאַריאָריקער שניי. אויך דאָס וואָס געניע האָט קנאַפּע צוויי צענטליק יאָר אים קיין קינדער נישט געבוירן, האָט אים, קענטיק, נישט געאַרט, זיין אַרומפּאָרען זיך אַרום די געסט, זיין פאַרנומענקייט, האָבן בפירוש געוויזן, אַז ר'האָט נישט קיין צייט צו אַזעלכע זאַכן. ער איז פאַרטאָן געווען מיט זיין רעסטאָראַן און מיט זיין געניען.

אין געשעפט — געניע. אין שטוב — געניע. אויף דער גאַס — געניע. אַ פול מויל מיט געניע.

יעדער מאַן האָט זיין וועלט און אין דער וועלט געפינט ער די פרוי. ביי שפּילמאַנען איז געווען פאַרקערט: קודם האָט ער געפינען זיין געניען: אין איר — זיין וועלט.

*

שפּעט ביינאַכט איז געווען, ווען פריידקע איז אַריבערגעגאַנגען צו די שפּילמאַנס אין רעסטאָראַן. אַ סיגאַרעטן־רויך — דין און דורכזיכטיק האָט זיך גענעפּלט אַרום דעם שוואַכן ליכט פון איינציקן הענגלאָמפּ. איינער אין פּאָליצייאיש אָנטאָן איז געזעסן ביי אַ גלעזל טיי. שפּילמאַן האָט מיט איין האַנט גלייכגעלייגט די שאַכטלעך אויפן בופעט, מיט דער צווייטער — זיך געדרייט אַ וואָנסע. געניע האָט אָפּגעבונדן פון זיך די שערץ. ביידע ווייזפינגער האָבן געדולדיק געשטופּט צוויי האָרנאָדלען הינטערוויילעכץ אין וואַלעק אַריין, וואָס האָט זיך נישט געוואָלט האַלטן. דערנאָך האָט זי אַ פיר געטאָן מיט די זעלבע פינגער איבער די ברעמען: זיי באַלעקט און ווידער אַ וויש געטאָן. אין אַזאַ פּאָזע האָט זי זיך מיט אַ גענגל פון אַ געניטער דערלאַנגערין צוגעחנדלט צו איר מאַן. זיך געשטייפט און אים אונטערגעטראָגן איר הויכן ביוסט צו דער נאָז. ער איז אַפּירגעגאַנגען פון בופעט מיט די שליסלען אין האַנט, דער אין פּאָליצייאיש אָנטאָן האָט פאַרשטאַנען, אַז מען גייט שליסן.

אינדרויסן, אויפן וועג צו די שפּילמאַנס אַהיים, האָט זי דערציילט אַלץ

וואָס איז זיך פאַרלאָפן יענע נאַכט. מיט אַ געבראָכן קול איבערגעגעבן געניען דער מאַמעס צעטראָגנקייט, דעם טאַטנס אַוועקפאַלן, די געמיינע האַלטונג פון די געהיים־אַגענטן, זייערע חוזק־שמייכלען.

בעתן דערציילן, האָט פריידקע נאָכאַמאָל איבערגעלעבט יענע נאַכט. אַ האָר האָט געפעלט, זי זאָל אַראָפּשפּרינגען פון דער סאָפע און אַ פרעג טאָן:

— וועמען זוכט איר, ווער איז דאָ דער פאַרברעכער?

*

געניע האָט געקענט די שיינע פריידקען פון הויף. דאָס גאַנצע הויז מיט אַלע שכנים האָט זי געקענט. שרה די בעקערין האָט זי געדענקט נאָך איידער זי איז געווען פריידקעס מאַמע. זי האָט זי אויסגעהערט מיט מיטלייד און באַדויערן. געניע האָט געוואָלט עפעס טאָן. געניע האָט געמוזט עפעס טאָן.

פריידקעס קול, שפעט ביינאַכט דורך ליידיקע גאַסן אויפן וועג צו זיך אַהיים, האָט געניען עפעס דערמאָנט. ס׳האָט איר דערמאָנט איר אייגן קול — דאָס קול צו וועלכן זי הערט זיך שוין נישט צו זינט איר חתונה. ס׳קומט אויס, אַז אייגנטלעך האָט זי, געניע, געטאָן אַ דאָפלטן שדוך: קודם מיטן רעסטאָראַן, דערנאָך — מיטן באַלעבאָס. די ביידע האָבן איר קיין מנוחה נישט געגעבן פון אויפשליסן ביזן שליסן ס׳געשעפט. און אין שטוב? — ווי אַ פליג אין קלעפיקן פאַפיר האָט ער אָן איר געהאָנגען.

זי האָט צו אים געהאַט אַן אַפעטיט ווי צו אַ טיי, אַ זיסער וואָס שטילט נישט דעם דורשט, נאָר פאַרשלאָגט דעם טעם פון אַ גוטן טרונק.

די דאָזיקע זיסקייט האָט אין איר אַ וואָרעם געבוירן.

זי, געניע, האָט געוווּסט, אַז דער „שיינער עפל״ איז וואָרעמדיק... דאָ אויפן וועג אַהיים, דורך דער פרינציפּאַלנער גאַס, די איינציק באַלויכטענע שפעט ביינאַכט — האָט זי זיך אָן דעם אַלעם דערמאָנט. פריידקעס צער, איר וויסטע מלחמה מיטן גורל, דער גורל פון אַן אָרעמער היים, האָט געניען דערמאָנט אין זיך: אירע עלטערן, וועמען זי האָט פאַרלאָזט צוליב אַ זאַטן מיטאָג. איר האָט זיך געדוכט, אַז מ׳האָט זי משוגע ליב און אַז דאָס איז גענוג צוריק צו ליבן. געניע האָט מיטלייד געקראָגן אויף זיך אַליין. זי האָט געשוויגן.

געניעס שווייגן האָט פריידקען נאָך מער איבערגעשראָקן. אַלע רייד האָבן זיך אויסגעוויזן איבעריק און אַרויסגעוואָרפן. צו וואָס האָט זי דאָס באַדאַרפט. דעם גאַנג אַזוי שפעט ביינאַכט. וואָס וועט זי דער מאַמען זאָגן: מיט וואָס זאָל זי אַהיימקומען?

פריידקעס קול איז ציטעריק און שטילער געוואָרן. ווי אַ שטראָמיק וואַסערל פון אַ הויכן באַרג, פון אַ באַרג־ברוך האָט עס געיאָגט, געיאָגט, נישט וויסנדיק וווּהין. די בלינדקייט פון דער נאַכט האָט ביידע שטראָמען פאַרייניקט

— זיי צונויפגעגאָסן אין איין אָפלויף — אין האַרץ פון געניען.

— וואָס זאָל זי טאָן מיט זיך?

געניע קען דעם סענדזשע שלעדטשע. זי קען די גאַנצע קאָמפּאַניע. גרופנווייז און איינציקווייז קומען זיי צו איר. יאָ, ער האָט ליב אַ שנאַפּס; ער האָט אויך נישט פיינט צו נעמען אין יד אַריין. זי וועט איבעררײדן.

*

אַז פריידקע האָט אין שטוב דערציילט וועגן דער גרייטקייט פון געניען צו העלפן באַפרייען מאירקען, האָט שרה אַ פּאַטש געטאָן מיט די הענטלעך:

— אַ יידיש האַרץ איז גאָרנישט צו דערשאַצן.

אַ מינוט שפּעטער האָט זי געפרעגט:

— און וואָס הייסט זי זיך ציילן דערפאַר?

— אפילו קיין וואָרט נישט דערמאָנט דעריבער.

— איז זי דאָך א צדקות...

פריידקע האָט, ווי איר טבע, געשוויגן. שרה איז געווען אויסער זיך פון איבעראַשונג. זי האָט צו זיך אַליין געזאָגט:

— מסתמא איז ביי איר אויך נישט אַזוי וואַזשנע — מיר דאַכט זיך, אַז ביי יענעם לאַכט זיך: קוקסט אַריין נאָך דער טיר, איז דאָס אייגענע וואָס ביי מיר...

קאַפּיטל 15

דאָס שטריקל מיטן רויטן טריוואָקס

די פרעסט האָבן נאָכגעלאָזט. יונגע טעג. שאַרפע ווינטלעך האָבן געקערט דעם שאָסיי פון דער נייער צאַל, אַ וווּיווע געטאָן מיט אַ שטרוי, אַ בערגל מיסט, צואה, וואָס פאַרבייפאָרנדיקע פורלעך האָבן איבערגעלאָזט. אַ געשטאַנק פון אויפגעריאָעט און צעפאַרעט מושב. ווו זון איז נישט צוגעקומען, זענען געלעגן רעשטלעך שניי — איינגעפאַלן און שוואַרץ. אויבן, אונטער הימל בלויקייט — האָט זיך דער שניי אין ליכטיקע וואָלקנס געפורעמט. די וואָלקנס — אין שניי בערג, ווי אָנגעיאָגט פון אַ גאַנצן ווינטער. פון די „בערג" ווערן ווייסע וואַסער וואָלקנדלעך, רעגן, ווידער זון. רעגן און זון. די טעג האָבן געמיניעט און געבלענדט.

נאָר איין וואָלקן, וואָס איבערן קוימען פון בעקעריי, וויל זיך נישט אויסלייטערן. ווי אַ פינצטערער גזר הענגט ער. אָט, אָט גיט ער אַ גאָס אויפן קאָפ פון אברהם און שרה.

צו וועמען גייט מען: בערזעצקיס זינדל זעט מען נישט. דעם בראָנפן צוגענומען. זיך אָנגעזשליאָקעט מיט זיין פראַצע. נישטאָ צו וועמען צו ריידן. ס׳איז דער לעצטער טאָג. דינסטיק. גראָד דינסטיק זיך אויסגעקליבן, דאָס שפיגעלע פון דער וואָך.

אברהמען לייגן זיך נישט די הענט. ער זיצט. דער אויוון קוקט אויף אים קאַלט און אומהיימלעך. דאָ ווו פייערצונגען האָבן זיך געשלענגלט, געצויגן ווי קאָליריקע סטענגעס צום קוימען אַרויס, איז איצט פינצטער. ליידיק די דייזשעס, זייטיקלעך אָנגעלענט צו דער וואַנט מיט אָפענע מיילער, ווי בר מיננס. ס׳האָט געזאָלט הייסן: מ׳באַקט שוין נישט עטלעכע טעג. מע מאַכט רעמאָנט לויטן ווילן פון דער לעצטער סאַניטאַרער קאָמיסיע. שרה זיצט לעבן אים. ביידע שווייגן — אָפגענאַרטע, ברוגזע אויפן גורל. אין שרהס זיצן איז געווען עפעס וואָס דערמאָנט אָן אַ לייבעכע אונטער קראָטן, ווען מען נעמט פון איר צו די קינדער...

צוויי אירע האָבן זיך געלאָזט אַראָפ מיט די טרעפלעך אין בעקעריי. איינער אין אַ שוואַרצן רעקל מיט אַ טעקע אונטערן אָרעם. דעם צווייטן האָט שרה תיכף דערקענט — פאַוולאָווסקי.

פאַוולאָווסקי, דער פאָליציי־קאָמענדאַנט וואָס איז שטענדיק מיטגעגאַנגען

מיט די סאַניטאַרנע קאָמיסיעס, איז געווען אַן אָפּטער איינגייער אין געוועלבל. פון סורטשען (אַזוי האָט ער זי גערופן) איז ער קיינמאָל נישט אַרויס מיט ליידיקע הענט. ווי אַ שטענדיקער גאַסט, האָט ער אויך ביי סורטשען געגאַנשט עטלעכע יידישע ווערטער, מיט וועלכע ער פלעג זיך תמיד אַריינשאַרן דאָס צווייטע מאָל.

— גוט מאָרגן סורטשע, וואָס דו זעסט אויס אַזוי שלעכט?

— דאָבריוויעטשור סורטשע, ס'שמעקט ביי דיר.

שרה האָט צוגענומען פון זיין האַנט דאָס קיישל, אַריינגעלייגט דערין עטלעכע זעמל, אַ קימל־ברויט, אַמאָל אַ געפלאָכטענעם קוילעטש, פאַרדעקט מיט אַ צייטונג און אים משלח געווען.

אַצינד האָט פּאַוולאָווסקין געוווּנדערט אַ גרויס ווונדער אויף סורטשען, אויף איר מאָדנעם זיצן. אַט־אַט גיט זי זיך אַ שטעל צו אים מיטן „בייכל" — „ניע דאַם. מאַם דזשעשינציאַראָ".

ווען מיט אים וואָלט נישט געווען דער אין שוואַרצן רעקל מיט דער טעקע אונטערן אָרעם, וואָלט ער זיך אַרונטערגעבויגן צו איר און מיט זיין געלעכטערל אַ פרעג געטאָן:

— וואָס דו זעסט אויס שלעכט, נישט געשלאָפן ביינאַכט?

וואָס לענגער פּאַוולאָווסקי האָט דערוועגן געטראַכט, אַלץ שטייפער איז ער ביי זיך געוואָרן. פאַריסן דעם פאַרפּוצטן קאָפּ אונטערן גלאַנציקן אָדלער און מיט דער פלייצע געשטאַנען צו סורטשען... שטרענג און ערנסט, פוס ביי פוס, איז ער נאָכגעגאַנגען דעם וואָס מיט דער טעקע אונטערן אָרעם. זיין פּנים האָט זיך נישט קיין קנייטש געטאָן.

„דאָ דיאַבלאָ" — האָט ער זיך געטראַכט — וואָס קומט דאָ פאָר? דער אויוון קאַלט, פּיקס און פאַרטיק; די פאָדלאָגע אויסגעקערט, אויסגעשיט מיט זעגעכץ — שענער ווי תמיד. ביידע זיצן. שטיל. שאַ.

פּאַוולאָווסקיס פאַרפּוצטער קאָפּ אונטערן בלעכענעם אָדלער האָט גאָרנישט געקענט פאַרשטיין, אַז דאָס זיצן פון אברהם און שרה איז אַ פאַרשטיינערט זיצן. אַ פאַרזונקען שטעקן פון צוויי רעדער אין בלאָטע, אין גרענדזע... פאַר פּאַוולאָווסקין איז די זאַך געווען פּשוט און גלאַט: עפענען די טעקע וואָס אונטערן אָרעם פון שוואַרצן רעקל, אַרויסנעמען דאָס שטריקעלע מיטן רויטן ביסל טריוואַקס און פאַרזיגלען דעם אויוון.

אָפּגעטאָן און פאַרטיק.

געווען איז עס אין דער שעה, ווען אברהם שיבט די פלעץ אין אויוון אַריין. פון אויוון אין די קוישן — און היידא אויפן מאַרק. שרה איז אין קראָם אַרבעט מעשים ביי דער וואַגשאָל; לייגט אַרויף, כאַפּט אַראָפּ, וויקלט די געבעקסן

אין פּויערישע פּאַטשיילעס, צײַלט געלט, גיט רעשט, קלאַפּט מיטן שופּלעדל און דאָס מײַלעכל לויפט:

— שטאָ פּריוויזל, האראזשא?

— יעה באגו, ניטשעווא סורטשע.

— מיעעש קורו, פּשעניצא, סטעפּאַניו?

— טאָלקאָ באָבו פּריוויזל.

אין דער שעה האָבן וועגעלעך געטראָסקעט איבערן שאָסיי פון דער נײַער צאַל. פערדלעך מיט שכורער פרײַלעכקייט, צעפּאַרעטע רוקנס און צעפּאַרסקעטע מארדעס. קוטשמעס, קאַשקעטן, וואַטענע טיזליקעס, שאַלן און דערעס, געבלימטע קאָפּטיכלעך און וואָלענע פּאַטשיילעס. די נײַע צאַל גייט אויף רעדער.

וווהין זאָל זי גיין אַצינד שרה — אין קראָם אַרײַן, אין מתים־שטיבל, קוקן אויף די טויטע פּאַליצעס?

צוואָס זאָל זיך אברהם אויפהייבן? פאַרוואָס ווערט ער נישט אײַנגעזונקען דאָ אויפן פּלאַץ? ווו זאָל ער זיך אַהינטון, ווו — נעמען דעם טלית און גיין דאַווענען, גיין אַהיים אויף אָנבײַסן? צולייגן זיך אויף דער סאָפע, אָפּרוען? קאָן דאָס אברהם באַגרײַפן, איז דאָס פאַר אים, פאַר זײַנע כוחות, אַצינד אין דער שעה?

וואָס זאָל מען זאָגן די קינדער? וואָסער נאַכט־קראַץ אינמיטן טאָג? וואָסער יום־טוב אינמיטן דערינען? ביידע אינדערהיים — ווען איז דאָס געווען? נישט אַנדערש — פּסח. אַ שיינער פּסח פאַר פּורים. אַ שיינער יום־טוב אויף זיי?

— גאָטעניו, מיט וועמען טרײַבסטו דאָס חוזק?

— טאַטע אין הימל, וואָס האָסטו זיך אָנגעזעצט אויף דײַנע קינדער?

אין שטוב קוקט אברהם נישט אויף זײַן ווײַב, ער שעמט זיך. שטיל, אָן רייד גייט מען אויף די שפּיץ פינגער ווי עמיצער וואָלט, נישט דאָ געדאַכט, קראַנק געווען, ליגט אין היץ און מ׳טאָר נישט איבערוועקן.

די טעג גייען און לעבן דאַרף מען. דער הונגער איז אַזאַ געמיין באַשעפעניש, וואָס קיינער אין דער וועלט איז אים נישט אימשטאַנד בייצוקומען. כל זמן מען האַלט אָפן די אויגן, האָדעוועט מען אין זיך דאָס באַשעפעניש.

אַ טאָג נאָך אַ טאָג. יעדן טאָג איז קריעת ים־סוף. עסן דאַרף מען: טרוקן ברויט, ברויט מיט טיי, ברויט מיט הערינג, מיט אַ ציבעלע — ווו נעמט מען דערויף? ס׳זאָל איר נאָר נישט גערעכט ווערן: אַ ברויט איז גרויס ווי אַ מינוט — פון קוקן אַליין ווערט עס נעלם. צוועלף פאָר אויגן קוקן...

מילא, זי יאַק זי: עסט קרענק מיט ווייטיק, אויף אירע שונאים. אָבער ער — אַ רעפּטעלע כאַטש. אַ כזית. קוים כאַפּט ער נישט איבער, פאַלט ער

פון די פיס. קיין עין־הרע אַ גברן, אַ פאַרנעם פון אַ מאַנצביל. האָט אַ טבע פון אַ קינד: קאָן זיך נישט האַלטן. זינט מען האָט פאַרמאַכט דעם אויוון, איז ער אויס מענטש געוואָרן. שלאָפט נישט. ביינאַכט גייט ער אַראָפּ פון בעט, כאַפּט שטיקער האָלץ פון קעכל און וואַרפט אונטערן קאָמאָד. רק ער מיינט (צי עס חלומט זיך אים), אַז ער וואַרפט שפּאַלעס אין אויוון אַריין. דער מענטש וועט חלילה פון זינען אַראָפּ. ווי קאָן ער דען שלאָפן? ווען איז ער אין זיין לעבן געשלאָפן ביינאַכט אין אַ בעט? קוים פאַלט ער, חלילה, איז פּונקט ווי מען נעמט אַפּער אַ פּאַדוואַלינע פון אַן אַלט פּריכע הויז: אַש און שטויב ווערט פון דער גאַנצער שטוב...

אין שרהס מוח האָט געברענט אַ העליש פייער. די מחשבות האָבן געיאָגט מיט אַן אויסערגעוויינלעכן כוח: אוי, גאָטעניו!

אַ טאָג נאָך אַ טאָג: דער בוך ביים קרעמער וואַקסט. די בעסטע באַלעבאַסטע, קוים לייגט זי נישט אין טעפּל — איז נישטאָ וואָס אַרויסצונעמען. און דאָס שטיקל ברויט גופא — קויפן דאַרף מען. ווי איר זינגט: שרה און אברהם בעקער דאַרפן קויפן אַ לעבל ברויט. אַלע אינדערפרי גייט פריידקע מיטן קיישל צו יאַנקעלע בעקער. וואָס האָט זי דען צו יאַנקעלע בעקער? אַ פרומער ייד דווקא, אַ טאַטע פון קינדער. וואָס קאָן זי האָבן צו אים, אַז זיין בעקעריי (עטלעכע שפּאַן פון אירער), איז גרויס און ליכטיק, אַז זיין מזל לייכט ביי גאָט און להבדיל — ביי גוים.

גראָד די וואָך וואָס איר אייוועלע איז פאַרחתמעט, מאַכט ער רעמאָנט: קאַלעכט און שמירט, פּוצט און רוימט. מאַכט עלעקטרע אין אויוון, שטעלט צו אַלקערס, נייע פּאָליצעס אויף ברויט. יאָ, אַזוי איז עס שוין: אַז מען זעט ווי יענער ברענט, לעשט מען ביי זיך דאָס פייער. געהערט: איבערגעפאָרן דעם שכנס קינד — אַ קרעכץ אויפן אומגליק נעבעך, און ס'אייגענע קינד דריקט מען צו זיך. אַזוי איז עס שוין. מענטש בלייבט מענטש...

שרה האָט גאָרנישט צו יאַנקעלע בעקער. אפשר שטייט אים ביי דער זכות פון זיין פרומען טאַטן, רב יאָסעלע דער שטאָט־רב. אפשר אין זכות פון זיינע צוויי זין אין לובלינער ישיבה. איר אברהם, טאַקע אַן ערלעכע נשמה: היט יענעמס געלט ווי ס'שוואַרצאַפּל פון אויג, דינט גאָט בלב ונפש מיט זיינע צוויי הענט, מיט זיין פּראַצע — תמיד פאַרהאַוועט, פאַרטאַראַמט, אַז ס'בלייבט נישט קיין צייט רעכט אָפּצודאַווענען. שלינגט דעם סידור, שלינגט דאָס עסן, שלינגט די טעג, די יאָרן: שלינגט אָפּ דאָס גאַנצע לעבן. און די יאַנקעלעכע? שבת און יום־טוב מיטן סידור. קיין תרעומות, קיין טענה, קיין שלעכט וואָרט פון איר מויל הערט מען נישט — וואָס איז זי, שרה, קעגן איר? וואָס

ווייסט זי — טראָגן און זייגן, זייגן און טראָגן... אפשר איז טאָקע ווייניק די איינע מצווה פון פּריה ורביה... וואָסזשע זאָל זי טאָן, אַז זי קאָן נישט מיט עפּעס אַנדערש דינען זיין ליבן נאָמען? און אפשר גאָר מיט וואָס פאַרזינדיקט, אַ וואָרט אַרויסגעכאַפּט: וואָס זאָל זי טאָן, אַז איר האַרץ איז תמיד פול?

צוויי מאָל אין טאָג גייט פריידקע צו יאַנקעלען. די בעקעריי איז אויף עטלעכע טרעפּלעך אַרויפצוגיין. אַן אייזערן, שיין פּאָרענטשעלע פירט אין אַ ליכטיקן, גרויסן וואַרטע־צימער. יעדעס מאָל, ווען פריידקע גייט אַרויף אויף די עטלעכע טרעפּלעך, זעצט זיך איר דאָס בלוט אויף אַראָפּ: אירע פיס ברעכן זיך, ווי זי וואָלט געגאַנגען אויף טרעפּלעך פון אַ וואַקלדיקער שיף... פריידקע איז קיינמאָל נישט זיכער מיט וואָס זי וועט אַרויסגיין. דאָס שווערסטע פאַר איר איז דאָס האַלטן צעעפנט דאָס קיישל ביי ביידע אויערן, בעת די יאַנקעלעכע וואַרפט אַריין דאָס געבעקס...

פריידקע האָט איבערגעוואַרט אַלע ווייבער. פון יעדער איינער אויסגעהערט דאָס דינגעניש: ביים קלויבן, ביים וועגן, ביים אַרויף און אַראָפּנעמען פון וואָגשאָל. איז געקומען צו איר, האָט אַלץ אויפגעהערט. מען האָט געוואָרפן אין קיישל אַריין. דאָס האָט איר דערמאָנט אָן וואַרפן אין דער פּושקע פון מאיר בעל נס.

קאַפּיטל 16

אַ שטראָל

נאָך אַ גאַנג האָט פרײדקע געהאַט — צו געניִען. דער גאַנג האָט מכפּר געווען דעם וועג צו יאַנקעלען. דאָס לעצטע מאָל האָט פרײדקע זיך נישט לאַנג געזאַמט ביי געניִען. אָבער צוריקגעקומען איז זי גאָר אַן אַנדערע. עפּעס האָפּעריקס איז געלעגן אין איר פריילעכן אַריינקום.

מיט אַ ווייסן וואָלענעם שאַל אויפן קאָפּ, פאַרצויגן אונטער דער גאָמבע ווי פליגל פון אַ גרויסן מאָטיל, האָט פרײדקע אַריינגעפלאַטערט אין שטוב אַריין. זי האָט אויפגעלויכטן ווי אַ פלאַם. די געגליווערטע מרה־שחורה האָט גענומען טייען.

— נו, וואָס זאָגסטו פרײדקע קרוין?

— סע גוט, מאַמע.

— ווו איז גוט. אין דר׳ערד, אין פינצטערן קאָמער?

— אין קורצן, נאָך אַ פּאָר טעג, מאַמע.

שרה האָט זיך בשום אופן נישט געקענט צוגלייבן. ווי האָט זיך עס איר געקענט לייגן אויפן שכל — צעלאָמיעט, צעבראָכן, מיט אַ דאָפּלטער בראָך; געשלאָגן מיט דער שווערד פון שרעק און מיט דער שווערד פון הונגער — האָבן איר טאָכטערס ווערטער אויסגעזען ווי פליטערלעך וואָס מיניען פאַר די אויגן. איר קומט אויס, ווי זי וואָלט אויפן עולם־התוהו זיך ארומגעדרייט און וואָס זי זעט און וואָס זי הערט איז אַ חלום און נישט מער.

אין קוימען איז פינצטער און ביי שרהן אין האַרצן ברענט אַ פייער. אַלע אויערן זענען טויב. אַלע וועגן זענען פאַרשטעלט. שרה האָט נישט געוווסט (פון וואַנען האָט זי געזאָלט וויסן), אַז בעת זי גיסט אויס איר ביטער האַרץ, זיצט דער סענדזשע שלעדטשע ביי שפּילמאַנען אין רעסטאָראַן און לענט זיך אונטער דאָס האַרץ. געהאַקטע לעבערלעך, ביר און געזאַלצענע אַרבעס, געבראָטנס. געניִע האַלט אין איין דערלאַנגען ווידער ביר און ווידער געזאַלצענע אַרבעס. שפּילמאַן גייט אַלע מאָל אַפּער פון הינטערן בופעט, דרייט זיך אַרום סענדזשעס טישל, ווי אַ מחותן אַרום אַ ליבן גאַסט. ער וויל זען, ווי דער סאַמאָראָדנער האָט הנאה פון זיינע מאכלים, פון זיין געניִעס דערלאַנגען.

ס'איז אים וואָס אַן אמת מאָדנע דאָס אומגעריכטע יאַוועז זיך פון דעם פּאַרשוין, אַן איינגייער ביי אים אין רעסטאָראַן. אָבער טראַכטן דערוועגן איז שפּילמאַנען נישט כדאי. מסתמא ווייסט ער אַליין פאַרוואָס, דער סענדזשע שלעדטשע, מסתמא ווייסט זיין געניע.

שבת נאָכמיטאָג איז די שויבנטיר פון רעסטאָראַן פאַרהאָנגען און צוגעלענט. פון צייט צו צייט גיט זי זיך אַן עפן. עמעץ גייט אַרויס אָדער אַריין.

אין דער שעה זיצט דער סענדזשע שלעדטשע איבער אַ קאָפּ פיש, ער דליביעט מיטן גאָפּל, פּאָרעט זיך מיט די הענט, מיט אַלע פינגער: ער קאָן דעם קאָפּ נישט בייקומען. שפּילמאַן כאַפּט אַן אייגל פון בופעט אַפיר. היקעט אין זיך אַריין פון הנאה:

— מיט אַזויפיל מענטשלעכע קעפּ ספּראַוועז זיך זיינע הענט, זיינע איידעלע, ווייבערישע פינגער... נאָר מיט שפּילמאַנס קאָפּ פיש — לא מיט אַ ספּאָדעק.

געניע גענגלט צו צו זיין טישל מיט אַ פולן טעלער לאָקשן מיט יויך. אַ צעשמייכלטער וואָס ענדלעך פּטר'ט ער דעם יידישן קאָפּ, וואָס פּייניקט אים, שטרעקט ער אַקעגן זיינע הענט צום טעלער.

*

פריידקע האָט זיך געהאַלטן ביי דאָס איריקע:

— מאַמע, ס'עט גוט זיין. דער סענדזשע שלעדטשע וויל, האָט געניע געזאָגט, אַז דער טאַטע זאָל אונטערשרייבן אַ פּאַפּיר.

ביים זאָגן די ווערטער, האָט פריידקע באַמערקט ווי איר טאַטנס פּנים ווערט ליכטיקער. פון אונטער זיין פאַרלאָשן מויל, צום שלינג צו, ווו דער „קנאָפּ" האָט זיך עפּעס באַוועגט, געלאָפן הין און צוריק, האָט קענטיק אַ וואָרט זיך געקלאָרט אינעווייניק און נישט געקענט אַרויס. אויפן אָרט פון שאַרפן קין האָט די הויט זיך באַדעקט מיט קליינע פלאַמפלעקן. אַ ביסל נידעריקער האָבן די באַקנביינער געדריקט די אונטערשטע שטשענקע. אברהמען האָט געקוועלט אַ גרויס קוועלעניש.

— ער איז אים גרייט אונטערצושרייבן וויפל פּאַפּירן ער וויל.

— מ'דאַרף אונטערשרייבן, אַז מאירקע איז מאַלאָליעטנע, נישט פאַראַנטוואָרטלעך פאַר זיינע מעשים.

— ס'זאָל אים נאָר גיין אין דעם.

— די פאַראַנטוואָרטלעכקייט נעמט אויף זיך דער טאַטע. טאָמער געשעט באָכאָמאָל, גייט דער טאָטע זיצן.

די לעצטע ווערטער פון פריידקען האָבן אברהמען געאַרט ווי דער פאַריאָריקער שניי. דער עיקר וויל ער וויסן אויף פּעוונע, צי מיינט ער טאַקע צו באַפרייען מאירקען.

פאַר אברהמס אויגן האָבן זיך אויסגעשטעלט אַלע קאַטשעבעס און לאַפּעטעס פון זיין חתימה אין רוסישן אויסלייג. די פינגער פון זיינע הענט האָבן זיך גענומען באַוועגן. אָט שרייבט ער אונטער. ווו איז דאָס פּאַפּיר?

ס'איז געווען שפּעט נאָכמיטאָג. די טיר האָט אַלע מאָל אַ סקריפּ געטאָן: אַ קינדעש קעפּל האָט זיך באַוויזן און אַוועק. שרה האָט פאַרשטאַנען, אַז די שטוב איז הונגעריק.

דאָס קעכל האָט געגליט, געהיצט זיך. דער טשייניק האָט געסיקט און גערוישט. פון דער זעצנדיקער פּאַרע האָט דאָס שטערצל זיך געהויבן און געפאַלן מיט אַ קלאַנג פון ציבערנע מטבעות.

פריידקע האָט געגרייט דעם פאַרשפּעטיקטן מיטאָג. געווישט און געוואַשן. צעשטעלט די טעלער, טעלערלעך און שיסעלעך. מיט פריילעכע באַוועגונגען זיך געדרייט הין און צוריק. אַ שאָט געטאָן דעם שבתדיקן פּראַזשעט אויפן טיש:

— שבת זאָל זיין. מאירקע קומט אַהיים.

די שטוב האָט זיך געזעצט עסן.

קאַפּיטל 17

מאַירקע קומט אהיים

פעלט אַ קינד אין שטוב, פעלט אַ צאָן אין מויל. פעלט אַ צאָן אין מויל, איז דער גאַנצער קאָפּ אויף רעדער... וויאַזוי זי טראָגט דאָס איבער — אסור צי זי ווייסט. מיט אַ וואָסער כוח זי שלעפּט דעם פּאַק צרות — דאָס ווייסט מסתמא ער, דער זעלביקער וואָס האָט דעם פּאַק פּאַרלאַדעוועט...

שרהן האָט געפּעניעט. ענג איז איר געווען די וועלט. ווי דערלעבט זי שוין די מינוט, וואָס דאָס קינד האָט זיך נעבעך אָנגעליטן: וואָס ער איז אויסגעשטאַנען זינט יענער טעמנער נאַכט. פינצטערע קאַמערן, פּאָסאַדזקענע פּאָדלאָגעס, אינקוויזיציעס.

מאַירקע קומט. איצט, אַז כביכול גיט איר צוריק איר בלוט און פליישׁ — וואָס וואָלט איר געפעלט; וואָס וואָלט „אים" געאַרט, ווען אַלץ איז ווי פריער: דער אויוון באַקט. אין שטוב איז ליכטיק. זי לויפט איר געלויף און אברהם זיצט נישט אַזוי פינצטער, שוואַרץ ווי אַ גלאָווניע.

זאָל אַמאָל אויך שרה דער בעקערין פאַרגינט זיין אַביסל פרייד: גאַנצע פרייד, נישט פאַרשטערטע.

שפּעט ביינאַכט איז שוין געווען. זי איז געלעגן און איינגעטענהט מיט זיך אַליין. אַנטקעגן, אין צווייטן בעט, איז געשלאָפן אברהם. גרינג זיך אָפּצורײדן: געשלאָפן. ווי קאָן אברהם אַן אויג צומאַכן? ווי קאָן ער דאָס באַנעמען? די עטלעכע וואָכן ליידט אברהם פון צופיל צייט, צופיל רו. ער האָט נישט וואָס צו טאָן מיט די אַלע זאַכן. ער איז קראַנק דערפון. די איינציקע רפואה פאַר אים איז דער אויוון. דער שפּאַן ערד צווישן אויוון און דייזשע האָט אים אָנגעזעט מיט מידקייט. אויסגעהונגערט נאָך שלאָף. נאַכט ביי נאַכט אין אַ בעט, אונטער בעטגעוואַנט, צוקאָפּנס אַ קישן — איז אַ ביסל פריקרע. ער דרייט זיך. שאַרוועט זיך, ווי ר׳וואָלט געלעגן אין אַ לייזיק העמד. די הענט, ווי שטיינער, פאַלן שווער — אַמאָל אויפן איבערבעט, אַמאָל דערונטער. ר׳האָט זיי נישט ווו הינצוטאָן. קוים עפּנט נישט בערזעצקיס זינדל דעם אויוון, וועט ער מיט די אייגענע הענט אַ ריס טאָן דאָס שטריקל מיטן ביסל רויטן טריוואַקס. אַזוי האָט ער אַלס סאָלדאַט ביי ניקאָלאַיען אַ ריס געטאָן פון מויל אַ צאָן צוליב אַ טאָג אורלויב. האָט מען דערנאָך, אין וועלט־קריג, זיך געמאַכט „אויערן" —

האָט ער אַוועקגעלייגט דעם קאָפ און — פאַרטיק. אַנדערע האָט מען געמסרט און אויך אים האָט מען גערופן. האָט דער פעלדפעבעל געהייסן נעמען די וויעשטשעס און גיין. דער קאָפ ווי אַ באַרג, דאָס אויער האָט געפייפט — אָבער אַהיים איז ער געגאַנגען.

האָט אים שפעטער אָנגעשמעקט אַמעריקע, איז ער אַרויס פון שטוב — און היידאַ. ווען נישט זיין שרה מיט די זיסע ריידעלעך „ווילסטו האָבן אַ ווייב", „ווילסטו זיין אַ טאַטע צו די קינדער", ווען נישט איר „ווילסטו", „ווילסטו" — וואָלט ער ביז היינט פאַרבליבן. ער וואָלט פאַרשפאָרט זייער פרצוף אָנצוקוקן, צו אַלע צרות נישט צוגעקומען.

אברהם האָט איצט געטראַכט נאָר פון איין זאַך: איידער וואָס און איידער ווען, דאַרף מען זען מאירקען אין שטוב. מאָרגן גייט ער צום סליעדאָוואַטעל אונטערשרייבן די פאַפירן.

מאירקע

מאירקע איז געלעגן אין צעל אויפן שטרויזאַק און געקלערט וועגן דער שטוב. וועגן אים — זאָלן „זיי" זאָרגן: דער סענדזשע שלעדטשע, דער קאָמענדאַנט פון תפיסה, די וועכטער. איידער ער איז געקומען אין צעל, האָבן פאַר אים געזאָרגט די דעפענסיווע־לייט. מ'האָט אַלץ געטאָן אים צו דערהאַלטן אויף די פיס. געריסן די האָר פון קאָפ. אין די פיענטעס געשלאָגן מיט גומענע פאַלקעס. די נעגל פון די פינגער געריסן. מען האָט וואַסער אין נאָז געגאָסן און געזעצט זיך אויפן בויך.

— פאָ טים מושי שפיעוואַטש...

מ'האָט גוט געזאָרגט פאַר מאירקעס לעבן.

די נויט אין שטוב, די פייניקונגען אויפן וועג פון שטוב דאָ אַהער, האָבן מאירקען געמאַכט סיי וואַרעם, סיי שטייף — עלעהיי גליאיק אייזן אונטער האַמער און קאוואדלע. מאירקע האָט ביי זיינע פערצן, פופצן יאָר זיך געפילט רייפער פון אַנדערע אין זיין עלטער. זיין דור איז פרי אין אים אויפגעגאַנגען, ווי יונגע תבואה אויף גוט צעאַקערטן באָדן.

אין צעל, ווי אין אַ קאַיוטע פון דער אונטערשטער טייל שיף, האָט ער געזען זיין היים ווי אַ לעצטן ברעג. אַ ברעג ביים ים פון אָרעמקייט. דער ברעג דערווייטערט זיך, גייט אָפ און די היים ווערט אַלץ נענטער.

דאָס קליינע פענצטערל אין צעל איז הויך. די טאָג־ליכט קומט דורך אַ קראַטע, דורך אַ מאַטער שויב און אַ טיפן גליף. דער מאָרגן איז בין השמשות־דיק, דער בין השמשות — פינצטער. דאָס עלעקטרישע לעמפל איז איינגעמויערט אין פולאַפ, פאַרשטעלט מיט אַ בלעכן שיינדל.

דאָס קליינע פענצטערל אין צעל איז הויך, איבער זיין קאָפּ. ער שטעלט זיך אויף די רערן פון דער צענטראַל־באַהייצונג, וואָס אונטערן פענצטער: דראַפּעט זיך אויף די ווענט, קלאַמערט זיך אָן די קראַטן. מאירקע וויל זען די וועלט וואָס ער האָט הינטער זיך געלאָזט.

די עטלעכע מינוט וואָס מאירקע האָט זיך געהאַלטן אָן די קראַטן ווי אַ פויגל אָן די דראָטענע ווענטלעך פון אַ שטייג, האָט ער קיין מענטשן נישט געזען. ער האָט געזען פיס פון מענטשן. אויך נישט קיין פיס, נאָר שיך, שטיוול, אַ פּרויאיש לעטשל... טריט. מענטשלעכע טריט אין איילין פאַרבייגיי. וואָרעם דאָס תּפיסה־הויז איז געשטאַנען טאָליק פון אַ נאָענטן באַרג: עטלעכע מעטער פון די פענצטערלעך — דער טראָטואַר.

אויך די טריט זענען געווען ווייניקע. ווינציק מענטשן האָבן זיך געדרייט. די וואָס זענען יאָ געגאַנגען, זענען געלאָפן, ווילנדיק מיידן די בליקן פון די וועכטער, דרויסנדיק פון בנין.

דאָך האָט מאירקע געשלונגען יעדן טראָט. יעדער גאַנג האָט אים געפירט צום אויסזען פון אַ מענטש. אַ לעבעדיקער מענטש, וואָס גייט ווען ער וויל, ווו ער וויל. עסט, שלאָפט — אַ פרייער מענטש, אַ פויגל.

מיט די רעיונות האָט ער זיך דערנענטערט צו די אַלע, וואָס ער האָט זיי מיט אייניקע חדשים צוריק פאַרלאָזט. אַוועק אינמיטן דער נאַכט אָן אַ זיי געזונט, אָן אַ וואָרט, — געפירט פון שפּיצלעס אונטער הייס געווער.

חדשים לאַנג קיין בריוול, קיין גרוס אַ היים. האָט ער שוין יאָ געמעגט שרייבן, איז בלויז אייניקע שורות, געציילטע ווערטער וואָס זאָגן גאָרנישט. ער קאָן זיי שוין פון אויסנווייניק:

— איך בין פאַרזאָרגט מיט אַלעם גוטן: דריי מאָל אין טאָג עסן. צוויי מאָל שפּאַציר. איין מאָל אין קלאָזעט — פינף מינוט. מיט אַ קראַנקן מאָגן — דריי מאָל אין טאָג. איך האָב אַ בעט, אַ מאַטראַץ, אַ שטרוי־קישעלע און אַ קאָלדרע.

מאירקע איז דער יונגסטער אין צעל. ער האָט געברענט פון בענקשאַפט און עלנד ווי אַ שטיקל האָלץ, אַרומגעכאַפּט פון פלאַמען. דאָ אין צעל, ווייט פון דער היים, האָט ער ערשט באַנומען די גרויסע נויט, די אָרעמקייט פון הויף, פון דער נייער צאַל, פון זיין שטוב.

ביינאַכט, איינער אַליין אויפן בעטל, מיטן שטרוי־זעקעלע צוקאָפּנס, האָט ער זיך דערמאָנט אָן זיינע יונגערע ברידערלעך אויפן שעניק. נישט איינמאָל האָבן זיי זיך צעבאָכעט, צעבוצקעט אויפן גרויסן שטרויזאַק. יעדער איינער

האָט זיך געריסן צום טרוקענעם אָרט. קודם זיך אונטערגענעצט, דערנאָך פאַוואָלינקע זיך צוגעלייגט צום ברודערל און קלאָמפערשט שלאָפנדיק, אים אַרויפגעשטופט אויף זיין אָרט.

פריידקע האָט אינדערפרי געוויינט, געסקאָמליעט: אַזעלכע גרויסע קינדער זאָלן זיך באַפישן. דער זאַק פוילט און דאָס היי שטינקט: ס׳מאַכן זיך פליי. קליינוואַרג האָט געלאַכט ס׳גרעסטע געלעכטער. איינער האָט אָנגעוויזן אויפן צווייטן.

בעתן דערמאָנען זיך דאָס דאָזיקע, האָט מאירקע געפילט ווי זיינע ליפן צעגייען זיך אין אַ שמייכל. אַ קליין אינזיכיק שמייכעלע. ס׳האָט אים הנאה געטאָן וואָס ר׳איז שוין אַ גרויסער. ער קוקט אויף דעם אַלעם, ווי עס וואָלט געשען מיט אַ סך, אַ סך יאָרן צוריק.

ער איז אַ גרויסער. אים באַשולדיקט מען אין ערנסטע זאַכן. דאָ אין צעל זיצט ער מיט עלטערע פון אים. דאָס געפיל האָט אים אַ סך אָנזען געגעבן אין די אייגענע אויגן.

זיין יונג לייב היילט זיך. די ווונדן פאַרוואַקסן, ווי קאָרע אויף אַ ביימל, צעשעקעט פון מעסערשניטן. נאָר די ווונד אינעווייניק ווערט טיפער. מאירקען האָט געגעסן אַ דאָפלטע עסעניש:

ער ליידט און איז אוממעכטיק. די שטוב איז אוממעכטיק אין אירע ליידן.

וועגן פאַרחתמענען דעם אויוון האָט ער זיך דערוווּסט פון פריידקען בעת דער לעצטער ווידזעניע.

פריידקע האָט נישט גערעדט. אירע אויגן זענען פול געווען מיט טרערן. זי האָט זיך אַראָפגעבויגן, קלאָמפערשט די שיך צושנאָרוולען — אַזוי מיטן רוקן צו אים און מיטן פנים צו די שיך איז זי שטיינגעבליבן לענגער ווי זי האָט באַדאַרפט... אַז זי האָט זיך אויסגעגלייכט, האָבן אירע שיינע פייכטע אויגן געגלאַנצט מיט אַ געלעכטערל פון אַ קינד וואָס האָט אָקערשט געוויינט. אירע ליפן האָבן געפרעסט איינע די אַנדערע, זיך באַוועגט אָבער נישט גערעדט.

מאירקע האָט נישט געקאָנט פאַרשטיין פאַרוואָס זי רעדט נישט. וואָכן, חדשים לאַנג האָט ער געוואַרט אויף די געציילטע מינוטן — אָט די טייערע מינוטן, באַלד וועלן זיי אויסגיין, אויסצאַנקען ווי די ליכט: וואָס שווייגט זי? זי שטייט קעגן אים, קוקט אים אָן און שווייגט. איז זי אפשר אויף אים בייז? איז ער דען שולדיק וואָס ער געפינט זיך דאָ הינטער די קראַטעס?

פריידקע און מאירקע האָבן געשוויגן. געשוויגן פנים אל פנים. צווישן זיי — אַן אייזערנע קראַטע און אַ וועכטער מיט אַ זייגער אויף דער האַנט.

ענדלעך האָט דער וועכטער אַ מאַך געטאָן מיטן פינגער אויף צו גיין. אין דער מינוט האָט פריידקע אַרויסגעמורמלט:

— דער אויוון, דו ווייסט, דער אויוון איז פאַרחתמעט.

אַרויסגעשטאַמלט נישט מיט איר קול. אַ פרעמד, וויינענדיק קול איז דאָס געווען. זיך אויסגעדרייט מיט דער פּלייצע צום ברודערס פנים און אָפּגעגאַנגען.

מאירקע האָט גוט פאַרשטאַנען די פּאָר ווערטער. דאָך האָט ער געוואָלט איר עפּעס איבערפרעגן, זיך קלאָר מאַכן די זאַך: צעקייען דעם באַדייט פון דעם לעצטן וואָרט „פאַרחתמעט". וואָס קומט דאָ פאָר? זיצן זיי טאַקע אָן ברויט? פאַרוואָס ווייסט ער נישט דערפון? פאַרוואָס שוויגט מען? מאירקע האָט זיך אומגעקוקט און מער פריידקען נישט געזען. ער האָט זיך געהאַלטן ביי די קראַטעס, זיי געריסן, גלייך זיי וואָלטן די איינציק שולדיקע געווען אין פאַרחתמענען דעם אויוון.

די חברים אין תּפיסה האָבן מאירקען פאַרוועַרט קלערן, איבערנעמען זיך. אַן אַרעסטאַנט דאַרף קלערן וועגן זיך און וועגן זיינע חברים אין צעל. זאָרגן אין תּפיסה איז אָפּיום אויף דער פריי — האָבן זיי געטענהט. זיי האָבן געלערנט מאירקען אויספּילן די צייט מיט פאַרשידענע „קאַוואַלן", מעשׂות, אַנעקדאָטן, מיט פריילעכע שפּיצלעך, מיט גימנאַסטיק אינדערפרי און פאַרן שלאָפן גיין. מ'האָט געשפּילט אין שאַך, געלייענט ביכער. אין שווערע מינוטן האָט מען געזונגען דאָס לידל:

חברל דו מיין,
וואַרף אַוועק די פּיין,
וואַרף אַוועק די פּיין און זאָרגן,
אין טויער קלאַפּט אַ נייער מאָרגן!
ער וועט אונדז פון דאָ באַפרייען,
די אַלטע וועלט וועט ער באַנייען —
חברל דו מיין,
נעם אַ בוך און לייען.

מאירקע האָט געלייענט. כאָטש אין צעל האָט ער נישט געהאַט זיינע באַליבטע שרייבער: פּושקין, גאָרקי, דזשעק לאָנדאָן, אייפּטאָן סינקלער, האַמסון, איבסען, אָבער זיין דורשט צו וויסן איז גרויס געווען און לייענען אַ בוך שאַדט קיינמאָל נישט, בפרט אין צעל. די ביכער האָבן אויך מאירקען כּוח געגעבן מיטמאַכן דאָס שווערע תּפיסה־לעבן. ער דערמאָנט זיך אין הונגער־שטרייק פאַרן אָפּזאָגן אָנצוטאָן אַרעסטאַנטישע קליידער.

זעקס טעג און נעכט האָט מען געהונגערט. געהונגערט און געזונגען. אָן כּוחות געלעגן אויף די שטרויזעק און געזונגען. שטיל, מיט פרייכנדיקע מיילער, ווי פּיש אויף דער טריקעניש — און געזונגען.

נישט דער הונגער, נאָר דער דורשט האָט געפּייניקט. אַ שׂריפה אין האַלדז: נישטאָ מיט וואָס צו לעשן. וואָס מער מאירקע האָט דעם דורשט געוואָלט פון זיך אָפּטרייבן, איז ער אים קאַפּויער געקומען, מעשׂה שׂטן, וואָס טאַנצט דווקא פאַר די אויגן פון אַזאַ איינעם וואָס האָט מורא פאַר נישט גוטע.

ער האָט זיך דערמאָנט אָן די צוויי גרויסע קעסלען פון ברונעם, וואָס גייען איבער פון פולקייט. טראָפּנס און טראָפּנשנירלעך שפּרינגען צוריק אין ברונעם אַריין — איי ווי ער וואָלט אַצינדערט אונטערגעשטעלט דאָס מויל.

פאַר זיינע אויגן איז אויסגעוואַקסן דער פּלימפּ, בעת עמיצער גיט אַ הייב דעם עק מיט דער אייזערנער גאָלקע און פון אָפּענעם פּיסק גיט אַ שטראָם וואַסער — וואַסער, וואַסער... אַ געקלימפּער פון וויאַדרעס, קריגן, שיסלען. דאָס וואַסער רינט, פּילט אָן די כּלים, רינט אַריבער די כּלים, גיסט זיך אין רינשטאָק אַריין — — —

ווען ער וואָלט כאָטש מיט דער צונג געקאָנט באַרירן די נאַסע שטיינער, די טויטע קיזלשטיינער, פאַרשוואָנקענע פון קאַלטן, פרישן וואַסער. מאירקע האָט זיך דערמאָנט אָן די דינסטיק־פאַרנאַכטן: ער מיט מוישעלע כאַפּ, זיין חבר, האָבן פאַרדינט ביי פּאָיען פערד.

צוריק פון מאַרק פלעגן פריילעך אַניאָגן פּויערישע פערד און וועגעלעך, זיך פאַרהאַלטן ביים פּלימפּ. מאירקע האָט קעגנגעטראָגן אַ פולן עמער אונטערן פערדס מאָרדע. דאָס קעסעלע אָנגעשפּאַרט אָן דער קני — דעם פערדס פּיסק פאַרטונקען ביז איבער דער כראַמסקע. ווי די חיה האָט עס געשלונגען, געשנאָרכעט דאָס וואַסער: אַ רגע — און אַ סמאָרזשע מיט דער נאָזדרע. פייכטע מאָרדע הייבט זיך אַרויס פון דער וויאַדרע, צעשמייעט זיך מיט האָריק נאַסער ליפּ אויף אַרויף. גוטע פערדישע אויגן קוקן אויפן פּלימפּ און אויפן ליידיקן עמער. פון געזונטע ציינער און אָפּענעם פּיסק סליניען, קאַפּען לעצטע טראָפּנס וואַסער.

דאָס פּויערל פאַרשטייט ס׳קלוגע לשון פון שטומער צונג. ער באַפעלט:
— יעשטשע ראַז. יעשטשע פּיענטש גראָשע.

מאירקע גיט אַ כאַפּ, גיסט אָן נאָך אַ וויאַדרע, שטעלט אונטער מיט דער קני אונטערן פערדס געמבע. פּאַוואָלינקע, פּאַוואָלינקע מינערט דאָס וואַסער אין וויאַדרע. די חיה איז זאַט, טרינקט מיט הנאה, טרינקט פּאַמעלעך. הערט זיך איין אין אייגענעם כראָמדזשען: אויגענעס שפּיגלען זיך אין פאַרבליבענעם ביסל

וואַסער, הייבט עס אַרויס דעם קאָפּ, קוקט זיך אום, גיט אַ לעק דעם האַלדז און טרינקט ווידער. דער דורשט איז געלאָשן. פערדישער קאָפּ פאַרשטייט: נישטאָ זיך וואָס צו יאָגן, די וויאַדרע שטייט ווינקלדיק־אויסגעבויגן, באַקוועם צו טרינקען. גיט נאָכאַמאָל אַ הייב אַרויס דעם קאָפּ, אַ דריי — אַ מאָל צום באַלעבאָס, אַ מאָל צום פּלימפּ.

מאירקע כאַפּט דאָס ביסל פאַרבליבענע וואַסער, גיט אַ גאָס אויף די פיס פון פערד.

— — — — איי, ווי ער איז עס מקנא, דאָס פערד. אין מויל טריקנט, סמייעט: אַ מדבר דער גומען, די צונג — אַן אויסגעטרוקנטע שמאַטע. די קישקעס זענען ליידיק. קיין ביסל שפייעכץ אויף נאָס צו מאַכן די ליפּן

...מאירקע האָט זיך נישט געבראָכן. אַכט מעת־לעת איבערגעהאַלטן. ער ווייסט נישט מיט וועלכע כוחות.

*

בעתן לעצטן פאַרהער ביים סענדזשע שלעדטשע האָט זיך מאירקע געזוימט אַ מינוט צען, נישט מער. דער סענדזשע שלעדטשע האָט אים געהייסן זעצן. געקוקט אויף אים מאָדנע אַנדערש ווי אַלע מאָל. ער וואָלט געשווירן, אַז ר׳האָט אפילו צו אים געשמייכלט. ער האָט גערעדט מיט לאַגאָדנע, שטילע ריידעלעך, ווי נישט דער זעלבער. געקוקט אין די פּאַפּירן און גערעדט. נאָכאַמאָל געפרעגט וויפל ר׳איז אַלט, ווו ער לערנט, וואָס טוט ער נאָך דער שקאָלע. גוטברודעריש אים אויסגעפרעגט זאַכן וואָס ער ווייסט שוין פון לאַנג. שוין פון לאַנג פאַרשריבן אין די פּאַפּירן אין וועלכע ער קוקט איצט אַריין.

ער האָט זיך ווי געבעטן ביי אים: זאָל אים מאירקע צוזאָגן, אַז ר׳וועט זיך מער נישט פאַרנעמען מיט אַזעלכע נאַרישקייטן. ער האָט אַ ווייל קעפּל און ער איז יונג. דאַרף זיך לערנען, פאָלגן טאַטע־מאַמע, שיין זיך אויפפירן.

אויף אַזאַ קבלת־פנים האָט זיך מאירקע נישט געריכט. ער האָט באַין אופן נישט געקענט פאַרשטיין וואָס קומט דאָ פאָר.

עטלעכע טעג שפּעטער האָט מען אים אַ רוף געטאָן, געהייסן נעמען די זאַכן און גיין.

דעם זעלביקן טאָג האָט ער באַדאַרפט פאַרלאָזן די תפיסה. ר׳איז געווען איבערראַשט און צעטומלט. אַ געמיש פון פרייד, פּיין און אומזיכערקייט. פרייד — ער גייט אַ היים. פּיין — ער לאָזט דאָ אין צעל חברים וואָס האָבן גלייך מיט אים געליטן: זיצן פון פריער און ווער ווייס נאָך ווי לאַנג. אומזי־

כערקייט — אפשר נאַרט מען אים גאָר. אפשר איז עס בלויז אַ טריק: מען פירט אים אין אַן אַנדער תפיסה.

אַ שעה נאָך דעם איז מאירקע געווען אין דער היים.

קאַפּיטל 18

פון קוימען איז געגאַנגען אַ רויך

דערזען די מאַמע, האָט מאירקען אָטעם פאַרפעלט אַרויסצורעדן דאָס ערשטע וואָרט. ווי אַן איינגעטריקנטע שוואָם האָט זי אויסגעזען אין זיינע אויגן. זי איז דורך דער צייט ווי מיט צען יאָר עלטער געוואָרן. גוט וואָס זי, דאָס מאַמעלע, האָט אויף אים נישט געקוקט, דאָס אַלץ פון זיין פנים נישט אַראָפּגעלייענט.

זי איז אויף אים אַרויפגעפאַלן, זיך אָנגעהאָנגען ווי אַ קליין שוועסטערל הענגט זיך אָן אויף אַן עלטערן ברודער. אירע דראָבנע הענטלעך האָבן באַטאַפּט זיין האַלדז, זיינע אָרעמס, זיין גאַנצן געשטעל: ווי זי וואָלט אירע אייגענע אויגן נישט געגלויבט. זי האָט זיינע ריפּן מיט די דאַרע פינגער באַרירט, ווי געניטע פינגער באַרירן ציין פון אַ קלאַוויר.

אַ שטום ליד פון בענקשאַפט האָט זי אויסגעשפּילט. אַ בענקשאַפט פון אַ מאַמע צו אַן אָפּגעפונען קינד. זי האָט נאָכאַמאָל אויפגעהויבן דעם קאָפּ, אים אַ קוק געטאָן אין די אויגן אַריין, ווי זי וואָלט אויף אַן אמת וויסן געוואָלט צי איז דאָס טאַקע — איר מאירקע.

גוט וואָס אברהם איז נאָר וואָס געהאַט אַוועק פון שטוב, וואָרעם אברהם רעדט נישט, כאַפּט זיך נישט קושן. ער האָט אַ ווייך האַרץ, באַלד חלשט ער.

*

צומאָרגנס איז אַ רויך געגאַנגען פון קוימען. נאָר וויי צו די אויגן, וואָס האָבן דאָס באַדאַרפט צוקוקן. שיטערע, דורכזיכטיקע קניילעכלעך רויך האָבן זיך געצויגן פון קוימען אין נאַכטיקן הימל אַריין. שרה איז געשטאַנען אין דרויסן אויף שמירה. דעם קאָפּ פאַריסן אַרויף צום רויך און אין דער האַנט האט זי געהאַלטן די נשמה. דאָס חיות איז פון איר שיער נישט אַרויסגעפּרונגען. זי האָט גוט געוווסט וואָס איר דערוואַרט: וואָס דער גאַנצער שטוב דערוואַרט, קוים חלילה, די שעה זאָל נישט זיין, באַמערקט ווער וואָס אין בעקעריי טוט זיך. זי איז געשטאַנען מיט צוויי געהויבענע הענט איבערן קאָפּ.

צי איז דאָס געווען אַ תפילה צו גאָט, צום אל רחום וחנון, ער זאָל שלאָגן

מיט בלינדקייט אַלע גוים און אַלע די וואָס ווילן אין איר שלעכטס זען, צי האָט זי מיט אירע קליינע הענטלעך דעם רויך געוואָלט פאַרשטעלן, אים צוריקכאַפּן, אין דר׳ערד אַריין פאַרשטופּן, אָפּווישן פון מענטשנס אויג, צי איז זי געשטאַנען ווי אַ דענקמאָל אויף איר אייגן אויסגעמאָרעט לעבן, אויף הונגעריקער, פון גאָט פאַרלאָזענער שטוב, אויף איר ביטער און וויסט מזל. —

אינעווייניק, אין בעקעריי, האָבן אברהם און מאירקע זיך געדושעט, געשטיקט פון היץ און קאָפּעטש. די שויבנפענצטער — פאַרהאָנגען: דער איינציקער לופטשיק — פאַרשטאָפּט מיט אַ שמאַטע. אויך די העלצער אין אויוון האָבן זיך געדושעט. ווי אויף צו להכעיס נישט געוואָלט ברענען. די סקלעפּיעניע, די פּאָסאַדקע, די שעלישטשעס, דער אייזערנער פּרענט וואָס האַלט די שעלישטשעס — אַלץ שוואַרץ און קאַלט. אַ קבר איז עס געווען, נישט קיין אויוון. דער דאָזיקער אויוון וואָס האָט ווי אַ פידעלע געשפּילט אונטער אברהמס געניטער האַנט און אברהם אַליין, אַ שכורער פון אַרבעט, האָט אַרום אים געטאַנצט, דער אויוון, וואָס פאָלגט אים שוין אַזויפיל יאָרן — האָט אָפּגעזאָגט. אַלץ האָט זיך קעגנגעשטעלט.

אַ האַלבע נאַכט האָבן זיך די פייערן געבאָרעט מיט די קאַלטע און שוואַרצע שטיינער. אברהם האָט וויפל מאָל פּרובירט מיט דער נאַסער שמאַטע אויף קאָטשעבע — גאָרנישט. נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל, ביז ער האָט דערהערט אַ ססיקק, ווי פון אויסגעלאָפּנס אויף הייסער פייערקע: די שמאַטע האָט אַ דריגע געטאָן און זיך געקלעפּט צום באָדעם. אַ פונק פון האָפענונג האָט אָנגעצונדן זיין פּנים. זיינע אברים האָבן זיך אויף אַן אמת צעוואַרעמט.

ער האָט גענומען גרייטן דאָס ברויט אין אויוון אַריין. גרויסע טראָפּנס שווייס האָבן באַדעקט אברהמס לייב, גערונען פון פּנים צום מויל. אַ טערפּקע ביטערניש האָט אים געגעסן די ליפּן.

נישט פון דער אַרבעט האָט אברהם געשוויצט. אברהם און מאירקע האָבן געשוויצט פון פחד, פון אנגסט, פון טויט־אַנגסט. זיי האָבן גוט געוווסט וואָס פאַראַ קייטן זיי נעמען אויף זיך: באַקן אויף אַ פאַרחתמעטן אויוון. אַרויסרייסן ביידע ציגעלעך מיטן צוגעטריפטן שטריקל אויף פאַפּעריק, אינדערפרי צוריק אַריינפּאַסן די ציגעלעך מיטן רויטן שטריקעלע, ווי געווען. דערצו האָט מען באַדאַרפט געוואַגטקייט פון פאַרברעכער. טאַטע און זון זענען קיין פאַרברעכער נישט געווען און נישט קיין געוואַגטע. זיי האָבן דאָס געטאָן, ווייל זיי האָבן געוווסט: די שווערד פון הונגער איז ערגער פון דער שווערד פון טויט.

*

ברוֹיט

אויך פריידקע איז די נאַכט נישט געשלאָפן. זי איז געשטאַנען אויף „צונג״ דרויסנדיק פון הויף, עטלעכע טריט פון איר מאַמען.

אין שטוב האָט מען נישט געוווסט. אַלע זענען געשלאָפן.

פון קוימען איז געגאַנגען אַ רויך.

קאַפּיטל 19

זונטיק רייסט מען אראפ דאס שטריקל

דער געלער גראַצקי האָט געזאָגט, אַז זונטיק רייסט מען אַראָפּ דאָס שטריקל. דער געלער גראַצקי איז אַן איידעם פון יענטעלע קאָזאַק, דאָס ווייב פון קאָסטעס, אַ קרוב פון יאַשקען, וואָס שטאַמט פון די „ווילע יונגען״. די „ווילע יונגען״ זענען אַ גאַנצע דינאַסטיע. ברידער און שטיפברידער, שוואָגערס, טאַטעס און זין מיט ווייבער, וואָס זענען אַליין שווער און שוויגער צו אויסגעגעבענע קינדער און אייניקלעך. וווינען נאָענט פון תפיסה־געסל. ווייניק ייִדן האָבן דאָרטן געוווינט. ביי פערד איז זייער טועכץ. דראָשקערס, באַלעגאָלעס, וואָזשעוואָדערס. קויפן און פאַרקויפן, מעקלען, פאַרסמען, לקחענען פערד. פערד איז זייער פאַך. דאָס ליגט ביי די „ווילע יונגען״ אין בלוט, איז איבערגעגאַנגען אין ירושה פון דור דורות. דער אַלטער פון די „ווילע יינגען״ דערציילט:

— זיין טאַטע, האָט רייטנדיק אויף אַ פערד, אויפגעגעסן אַ טעלער עסן מיטן טעלער. לייבן־ביינער האָט ער געהאַט. ער האָט געקנאַקט מיט די ציין די שערבעלעך, ווי זיין פערד שעטשקע. האָט זיך געמאַכט אַ נאַטרעליווע חיה; געפיצקעט מיט די אונטערשטע פיס, אַ שלעפּ געטאָן און שטיין געבליבן — אַוועק צום אַלטן. ביים אַלטן איז אַזאַ פערד געגאַנגען אָן אַ בייטש. איינמאָל אַ טראַמאַך אַריין מיט דער האַנט צווישן די אויגן — האָט עס געשטעלט פיס ווי אויף אַ פּאַראַד. ער האָט זיי געלערנט דערעכערעץ.

ס׳רוב פערד האָט דער אַלטער אַרויסגענומען פון היצעל. אַ בויך מיט רייפן אויף טרוקענע פיס; אַ שאַרפער ביין איבערגעצויגן מיט אַן אָפּגעריבענער ליאַדרע — דער רוקן. לאַנגע, סטאָרטשענדיקע קינבאַקן, אויסגערינענע אויגן און אַ נאָכהענגענדיקע ליפּ — האָט באַדאַרפט זיין אַ קאָפּ. אויסגענעיקעט אַזאַ שקאפע, ביז זי איז זיך פונאנדערגעפאלן ווי אן אלט הויז מיט פארשטארטע קנאכן אויף אַרויף, געשוואָלענער בויך און איינגעקווארטער פריידיק. דער אלטער שפאנט איין א פרישע שקאפע, וואָס פירט דעם פגר צוריק צום היצעל. פאַר דער פעל האָט ער אָפּגענומען דאָס געלט וואָס ר׳האָט געצאָלט פאר איר לעבעדיקערהייט.

דער פאָדריאַד מיטן היצעל איז איבערגעגאַנגען צו די יונגערע „ווילע

יונגען״. האָט נישט איינמאָל געטראָפן, אַז צווישן בראַק איז אַריינגעפאַלן אַ בעסערע חיה פון אַ צירק אַרויס. ווי אַלע שקאַפעס, האָט זי קוים געשלעפט די פיס, אָבער די גזשיבע קורץ געשוירן און דאָס ווידעלע אָפגעהאַקט. חגאַגלעקער קלינגען. מיט פייקל און פויק מאַרשירן יונגע שטשעלצעס איבער דער נייער צאַל. די שקאַפע מיטן קורצן ווידעלע און געשוירענער גזשיבע טאַנצט אונטער, הייבט די פיס צום טאַקט.

— אַ בראָך אין דיין פערדישן קאָפ — צעבאַלעגאָלעט זיך דער באַלעבאָס — שטייסט איין אין די הענט פון „ווילע יונגען״ און טאַנצסט נאָך אַלץ אונטער.

דעם שם „ווילע יונגען״ האָבן זיי זיך ערלעך פאַרדינט. האָט מען באַדאַרפט „איינקאַסירן״ אַ וועקסעלע, וואָס איז צוריקגעקומען פון סאָנד; אַ גנבהלע אויסקויפן און נישט אויסגעבן די גנבים; משלח זיין עטלעכע כוליגאַנעס וואָס האָבן אָנגעטאָן יידן געבערענטע צרות; האָט דער מאַטשאָרניק אָנטעק טוואַרדאָווסקי זיך געטשעפעט צו אַ יידיש מיידל — אַוועק צו די „ווילע יונגען״. קאָסטעס און דער געלער גראַצקי זענען די אָנגעזעענסטע צווי אין דער משפחה. איינער פון זיי צי ביידע, נישט קיין נפקא מינה: זיי האָבן געמאַכט דאָס שטיקל אַרבעט.

קאָסטעס איז פון נידעריקן ווּוקס מיט אַ ברייטן קאָפ, צעפלאַטשט פנים, יוסטע פלייצעס, אַ גרויס מויל און אַ לייבן קול. ער האָט געכאַפט דעם אויסזען פון אַ טאָטער. דער געלער גראַצקי — הויך און דיק און גלייך ווי אַ ווירע, האָט געהאַט אַ פנים פון אַ בעסערן אויסזען. געטראָגן גאַליפע הויזן, געלע שטיוועלעך און געקעסטלטע אויבערהעמדער.

פון אים קריגן אַ פאַטש האָבן זיך נישט געוווּנטשן אויך די וואָס זענען געוווינט געווען צו הייבן אַ האַנט. קיין שכר טרחה האָבן די „ווילע יונגען״ נישט פאַרלאַנגט. טאָן אַ טובה אַ מענטשן — אַ כלל. עפעס טאָן פאַר אַ שטאָט יידן — איז פאַר זיי אַ האָנאָר זאַך. געבן אין יד אַריין קאָסטעסן אָדער גראַצקין, האָט געהייסן אַזוי גוט ווי באַליידיקן די גאַנצע דינאַסטיע.

— קאָסטעסן צאָלט מען נישט, — האָט געדונערט זיין לייבן קול — קאָסטעס ווייסט ביי וועמען צו נעמען: ווער עס האָט — קאָסט עס...

גראַצקי האָט געקאָנט פאַר אַזאַ מין „לאַפּופּקע״ אַראָפּלאָזן אַ האַנט — האָט עס אים געטראָפן ביי אַ כוסה, האָט ער אַ זאָג געטאָן ווייך און גוטברודעריש:

— דו דראָן איינער, דעם גאַנצן פאַרגעניגן ווילסטו ביי מיר אָפּקויפן מיט דיינע פאַרשטינקענע פאָר גרייצער?

געהערט די „שיינע ווערטער״ האָט מען אַ שמייכל געטאָן. וואָרעם דאָס האָט דערמאָנט אין אַ מעשה, וואָס האָט מיט אים געטראָפן:

ער איז געווען אַ יונגער צוציק — אַ טרעגער אויף דער לער, נאָכגע־

לאָפן דער כאָפטע טרעגער־יונגען — אַ מאַן זעקס, זיבן. ווי נאָר ס׳האָט זיך געמאַכט אַ פורל תבואה, מעל, זאַלץ, אַ פריידיק — גראַצקי שטעלט אונטער אַ פלייצע.

ס׳איז אויסגעפאַלן אין דער צייט, ווען אַרבעטער האָבן זיך אָרגאַניזירט אין פראָפעסיאָנעלע פאַריינען. טרעגעריי איז געוואָרן אַ פראָפעסיע און גראַצקי — אַ טראַנספאָרט־אַרבעטער.

ווי באַלד טראַנספאָרט, דאַרף מען דאָס ערשטע — אַ ציימל אויפן מויל... ווי אַזוי מאַכט מען דאָס? ווי אַזוי ווערט מען איבער נאַכט אַן איידלמאַן? איז גראַצקין איינגעפאַלן: אויף אַן אַלגעמיינער פאַרזאַמלונג האָט ער פאָרגעשלאָגן:

— איין זלאָטי שטראָף פאַר רעדן אַ גראָב וואָרט!

— איין זלאָטי, איין זלאָטי — האָבן אַלע איינגעשטימט.

איינער אַ געזעלן ביי אַ בייגל־בעקער וואָס איז פונקט דאַביי געווען, האָט אויסגעשריגן:

— חברים, מיר זענען אַלע פאַר דעם פאָרשלאַג, אַלע געאייניקט ווי אַ בייגל!

אויפן צווייטן טאָג דאַרף זיך מאַכן אַ סטיטשקע און טאַקע אין פאַריין גופא. גראַצקי קאָכט זיך: ער מוז, ער דאַרף, ער קאָן נישט מער אויסהאַלטן. — — — ער איז צו צום טיש און אַ זעץ געטאָן מיט דער פויסט:

— כאַווײרים! איך וועל דער ערשטער שטיצן מיין פאָרשלאַג: — איין זלאָטי זאָל עס מיך קאָסטן און... אַ רוח אין אייער טאַטנס טאַטן! דראַניעס!

ווען פריידקע איז געקומען צו געניען אין רעסטאָראַן פרעגן „ווי די לאַגע האַלט”, איז גראַצקי געזעסן ביי אַ טישל. די זאַך איז שוין געווען אָפגערעדט און באַשלאָסן. ער האָט געניען צוגעזאָגט און געבעטן צווויסן געבן פריידקען. געזען איר אַריינקומען איז גראַצקי אויפגעשטאַנען און קעגנגעגאַנגען.

פריידקע האָט אַ ציטער געטאָן, היגטערווײלעכץ זיך גענומען צוריקציען. איבעראַשט פו אַזאַ באַגעגעניש מיט איינעם פון די „ווילע יונגען”, האָט זי אַ פרעג געטאָן אין פאַרלעגנהייט:

— וואָס ווילט איר פאַניע גראַצקי?

— איך וויל אייך עפעס זאָגן.

— איר מיר?

— יאָ, איך אייך.

ער האָט זיך צוגעבויגן צו איר און שאַרף און שטיל אַ זאָג געטאָן:

— זונטיק רייסט מען אַראָפ דאָס שטריקל.

קאַפּיטל 20

אַ סך זאָרגן

דער געלער גראַצקי איז געקומען אינדערפרי, צום אָפּגערעדטן טאָג, אַ ריס געטאָן דאָס שטריקל מיטן רויטן טריוואָקס און אַוועקגעשמיסן. קיינער פון די לייט איז נישט מיטגעווען, נישט פּאַוולאָווסקי און נישט דער מיטן טיק אין שוואַרצן רעקל. ווייזט אויס, אַז די זאַך איז געווען אָפּגערעדט, ווייל צום אַוועקגיין האָט ער אַ זאָג געטאָן:

— טאָמער פרעגט עמיצער, שיקט אים צום געלן גראַצקי.

אברהם האָט אויפגעלעבט. אויפגעבונדן זיינע הענט. שרהן איז ליכטיק געוואָרן אין די אויגן. און אַז ס׳ווערט ליכטיק אין די אויגן, קוקט מען זיך אַרום... קוקט מען זיך אַרום — ווערט פינצטער.

די שטוב איז אָפּגעריסן, אָפּגעשליסן. קיין עין־הרע גרעסערע קינדער — עס פאָדערט זיך. איינער צו דער אַרבעט, איינער פאָלגט אַ גאַנג צו אַ סוחר, איינער העלפט צו אין בעקעריי; ס׳קומט שבת — נישטאָ וואָס אַרויפצוציען אויף זיך.

אברהם און שרהס קינדער האָבן קיינמאָל נישט געזען קיין ניי מלבוש פאַר די אויגן. קיינמאָל נישט פאַרפּוצט זיך ווי אַנדערע קינדער. געלאַטעט, געניצוועט, מאַרקירט, געדרייט, און זאָלן די קינדער נישט פאַרשעמט ווערן. האָט מען ווען ס׳געקויפט אַ שטיקל ציג אויף אַ גאַרניטער, האָט נישט געסטייעט מער ווי פאַר איינעם. איין גאַרניטורל פאַר צוויי. אַמאָל האָט עס אָנגעטאָן שלמהלע, אַמאָל יידעלע, וואָרעם די צוויי קינדער זענען ווי אַ צווילינג: איינער נישט אַ האָר גרעסער פון אַנדערן. האָט אָבער יידעלע געגעבן אַ שאָס — ווי דער גאַנצער הייוון וואָלט אין אים אַריין. וואָס האָט זי געזאָלט טאָן, שרה — איינער איז געבליבן אדם נאַקעט, דער צווייטער פרייט זיך, אַ גדולה אויף אים...

איצט, אַז שרה האָט אַ סך זאָרגן, זעט זי ערשט ווי זי איז באַקליידט... דעם קרעמער וואַרפט ס׳וואַרפעניש ביים וועגן, ביים פאַרשרייבן, אפילו ביים שרייבן ס׳וועקסעלע, גלייך איר געלט איז קיין געלט נישט, פלעווס. דער קצב וואָרטשעט אַריין אין פונט ביינער. הייַנט די שטוב גופא: צו יעשען צו און וויאָסנע ווען דער שניי פאָלגעוועט, איז נישט אויסצוהאַלטן. עס רינט ווי דורך אַ רעשעטע. נישט אויסצוקומען מיט די געפעסן. ווו אַ שיסל, אַ טאָפּ, אַ

באַניאַק, אַ פאַן, אַ פאָמאַשאַף — אַלץ שטעלט מען אונטער. אין איין רגע ווערט אַלץ פול. מען גיסט אויס, מען שטעלט ווידער אונטער — אַ פאָדריאַד אָן אַ סוף. אונטערגענעצטע שטיקלעך קאַלך, ווי טויטע זומערפייגעלעך, פאַלן, קלעפן אין דער נאַסער פאָדלאָגע, אויפן קאָמאָד, אויפן טיש, אויפן בעטגעוואַנט. אויף גליאיקער פליטע פאַלן זיי מיט אַ ס־ס־סיק און לאָזן נאָך זיך אַ ריח פון צוגעברענטס.

היינט דירה־געלט. שוין העכער אַ האַלב יאָר קיין פעניק חיים ווייסמאַנען נישט אַריינגעטראָגן.

איצט, אַז שרהן איז ליכטיק געוואָרן אין די אויגן, זעט זי ערשט וואָס אַרום איר טוט זיך:

די נייע צאַל איז נישט צו דערקענען. טראָטואַרן אויף ביידע זייטן וועג. אויפן אָרט פון אַלטע, צעבראָכענע בודקעס — שטאָקיקע און צוויי שטאָקיקע קאַמעניצעס, זראָמבן פון נייע קראָמען. די אַלטע געפאַרבט, געקאַלעכט, פריש געטינקעוועט. יעדן טאָג ווערן גערייניקט די גאַסן. פאַר נישט צוקערן אַרום געוועלב — פינף זלאָטעס קאַרע. אַלע אינדערפרי, ווען שרה לויפט איר געלויף, פירן מאָטעקס גוייִם די פעסער דרעק. מען קאָן דעם אָטעם נישט כאַפן פון דער געסרחה... קיינמאָל האָט זי פון אַזעלכע פאָזשאָנדקעס נישט געוווּסט.

נעלם געוואָרן מיטאַמאָל די מיסטפלעצער. טעלעפאָן־סלופעס אין די ראָגן. בעת שרה שליסט די קראָם, פינקלען שוין עלעקטרישע לעמפעלעך.

וויאַזוי האָט זי דאָס נישט געזען? שרה וווּנדערט זיך דאָס גרעסטע וווּנדער אויף זיך אַליין. אויך דער שמאָלער ליק, וואָס פירט צום הויף, איז ניי ברוקירט. נישטאָ מער דער האָלץ־סקלאַד. אויף דעם אָרט שטייט אַ הויכע געביידע מיט אַ בלעכענעם דאַך, גרויסע פענצטער. רוישן, געשרייען, אַ געליאַרם פון גלעקלעך — אוודאי אַ שקאָלע. די פעלדער פון ביידע זייטן קלאַטקע (שטענדיק אין קויט, קינדער־טינוף) זענען איצט פאַרוואַקסן מיט הויכער תבואה.

אַהיימגייענדיק פאַרנאַכט, האָט שרה אומיסטן געהאַמעוועט איר לויפעניש און זיך אַרומגעקוקט. זי האָט זיך אַליין נישט אַרויסגעזען פון ביידע רייען זאַנגען. אין נאָז האָט געשלאָגן אַ שמעקעדיקער, זיסלעכער ריח ווי פון פריש צעשאָטענעם קימל. אַ ווינטל האָט געקילט ס׳צעהיצטע פנים, די צעיאַכמעטע האָר. מיט פריילעכן געטשירק גיט אַ פלי פאַרביי אַ פייגעלע, שטעלט זיך אויף אַ הויכער זאַנג — אַ וויג און אַוועק. שרה קוקט אויף דעם אַלעם מיט שטוינונג.

— איז זי דאָ הי געווען?

זי דערנענטערט זיך צום גאַניקל. אַרומגענומען פון ביידע זייטן מיט תבואה, זעט איר אויס דער דרעווניאַק נידעריקער, פאַרזונקענער אין דר׳ערד. דער

ציגל־קוימען, די בוידעם־פענצטערלעך, די ראַנדן פון שינדל־דאַך — אַלץ איז ווי אָנגעשפּאַרט אויף די קעפּלעך פון זאַנגען. אַלץ הענגט אין דער לופטן...

אין שטוב, ווי תמיד, האָט זיך געדרייט פריידקע. אויך איר אייגענע טאָכטער איז נישט צו דערקענען. ווי מיט אַ מאָל אויסגעוואַקסן. היפּש און שלאַנק, מיט אַ לייכטנדיק פּנים. נישט קיין מיידעלע האָט זיך געדרייט אין שטוב, נאָר אַ כלה־מיידל, אַ פאָלנע מענטש.

— ווען, וויאַזוי, ווו איז זי, שרה, געוועזן ביז איצט?

האָט זי טאַקע חתונה צו מאַכן? ערשט, דוכט זיך, פון קימפּעט מיט איר אויפגעשטאַנען: אַ רויט פּנימל און אַ קעפּל מיט שוואַרצע הערעלעך. וויפל איז דען סך־הכל אַלט יאָסעלע דער וויסקראָבעק... (אַזוי האָט מען גערופן כ׳מוזיניקל). פריידקע, איר פריידקע צו דער חופה?

ווי לאַנג איז דען אַז מ׳האָט זי אַליין געפירט צו דער חופה: — דער גראַמאָפאָן האָט געריסן דעם גאָרגל, מנשה דער קלעזמער מיט זיין קאַפּעלע האָבן געריפּעט. אַ שכורער האָט ער געוואָרפן דעם פידל און אַליין זיך געלאָזט אין אַ קאַמאַרסקע. נאָך אים איז אַוועק אַ סדרה: שמחה מאיר וואָלפס, איר גאָטזעליקער טאַטע, דער פּאַוואָלינקער, וואָס האָט זיך קיינמאָל דעם ליעטניאָק נישט צעריסן, קיין גיכן שפּאַן נישט געשטעלט — האָט פאַרהויבן די פּאָלעס אין אַ קאָזאַטשאָק. דער בדחן מיט דער געשפּאָלטענער ליפּ האָט געגראַמט, באַטעמט געזונגען, געטרילט ווי אַ שפּיל־פויגל. מיט איין האַנט זיך געהאַלטן ביים אויער. מיט אַ פינגער פון דער צווייטער פאַריסן די ליפּ.

לייב סטעלמאַך איז געגאַנגען אויף שטאָלצן. אַרויס דורך איין פענצטער, אַריין דורכן צווייטן. מיטן קאָפּ געהויבן דעם טאָוולענעם פּולאָפּ. לייטשע, איר מאַמע, זאָל קומען אין ליכטיקן גן־עדן, האָט געשיט מיט געלט אויף רעכטס און לינקס. אַלע מאָל אונטערגעהויבן די יופּקע, אַרויסגעשלעפּט פון דער האַלקע זשמעניעס זילבער שטיקלעך. נאָך אַ קערבל און נאָך אַ פינפערל פּאַר אַ פּאָלקע, נאָך אַ פריילעכס און נאָך אַ לעבעדיקס.

זי האָט געוואָרפן אין אַלע פּושקעס, אין אַלע טעלער — ווער ס׳האָט נאָר אונטערגעשטעלט אַ האַנט... ראָטשילד.

איוואַן דער שבת־גוי האָט אויך אָפּגעלעקט אַ ביינדל. ווי נאָר ר׳האָט אַריינגעשטעקט דעם קאָפּ אין טיר, האָט אים חברה קליינוואַרג אַריינגעשטופּט אינעווייניק. אונטערגערוקט אים די מיסקע — פּרעס. ווייס דעם טעם פון אַ יידישער חתונה.

אַ וואָך נאָך דעם איז זיך נישט מעגלעך געוועזן אין גאַס צו ווייזן. מזל טוב שרה און מזל טוב אברהם: מ׳ירצה השם ביי קינדער, ביי קינדס קינדער — —

אוי געוואַלד, אַ חלום און נישט מער. ביי קינדער, קינדס־קינדער — האָט זי טאַקע שרה, אַ קינד צו פירן צו דער חופה?

*

פריידקע אַ כלה־מיידל. ווּזשע נעמט מען אַ רעכט קליידל פאַר איר, אַ פאָר לעטשלעך ווי ס׳באַדאַרף צו זיין. מיט וואָס זאָל זי זיך ווייזן פאַר מענטשן, פאַר פיווישן? — שרה דערמאָנט זיך אָן פיוויש היטלמאַכער, מאַטעס בלעכערס זון, וואָס קומט אַרויף אין שטוב אַריין. שוין אַ היפש שטיקל צייט ווי ער דרייט זיך לעבן איר. וואָס אַן אמת, ווייסט זי נישט אויף פּעוונע: צי מיינט זי אים, צי מיינט ער זי. צי האָבן זיי גערעדט פון תוך זאַכן. נאָר ווען גאָט העלפט... אַוודאי זעט עס איר אויס אַ גלייכע זאַך.

שרה האָט נישט איינמאָל באַמערקט אַ פּעקעלע, וואָס פיוויש שיקט אַרויף מיט אַ קינד. אַז שרה זעט פריידקען אָנטאָן אַ פאָר נייע לעטשלעך, אַ שיין זשאַקעטקעלע, האָט זי הנאה. ס׳האַרץ וואַקסט אין איר פון פאַרגעניגן. זי פרעגט איר נישט איבער וואָס און ווען. אַז פריידקע נעמט, מסתמא ווייסט זי פאַרוואָס. איר פריידקע איז נישט קיין נעמערין.

און אברהם? האָט ער געהאַט איין זאָרג, איז אים גאָרנישט מער אָנגעגאַנגען. זענען אים באַפאַלן אַ סך זאָרגן, באַפאַלן, ווי פליגן אַן אָפענע ווונד — זעט ער ווי גוט עס איז און ווי נישט גוט עס איז. פון שבועות ביז ערב די ימים־נוראים, צו זשניווע, איז תמיד אַ גוטע צייט. דאָס אַלטע פון די שפייכלערס גייט אַרויס און דאָס נייע איז נאָך אויף די פעלדער. אויך נישט יעדער פויער האָט זאַפּאַסן. פויערים פון וואָלין און פון די קרעסן קויפן שוין וואָכן ברויט אויפן מאַרק. דאָס זעקל מעל וואָס אברהם קויפט היינט, איז מאָרגן מער ווערט מיט אַ גאַנצער זלאָטע, איבערמאָרגן — מיט צוויי, אַמאָל נאָך מער. עס וואַקסט, הייבט זיך, שפרינגט פון טאָג צו טאָג. וואָס ווייניקער תבואה אויפן מאַרק, אַלץ מער אויפקויפער, מעקלער. וואָס מער אויפקויפער, מעקלער, אַלץ שטייפער, פאַריסענער די פרייזן. דאָס זעקל מעל, ווייץ, קאָרן, גערשט — גייט איבער פון האַנט צו האַנט, און יעדע האַנט וויל פאַרדינען.

די צייט פון נאָך שבועות ביז זשניווע איז די צייט פון האָסעס. מענטשן ווערן גבירים, אַדירים. ווער עס האָט געלט, מאַכט געלט. ווער ס׳האָט נישט קיין געלט, זיצט אויך נישט מיט פאַרלייגטע הענט: באָרגט, צאָלט צינזן, קויפט, האַלט אונטער, פאַרקויפט — און מאַכט אויך געלט.

כאָטש אברהם ווייסט נישט פון די אַלע פאָרטלען, האָט קיינמאָל נישט

געוווסט וויאַזוי מען מאַכט דאָס — האָט ער אויך עפּעס וואָס „געגנאַשט". ער האָט גיכער געזען אַ גראָשן פאַר די אויגן. געפּטרט אַביסל בעל־חובות. אברהם האָט פריִער אָפּגעטעמט. גאָר אַנדערש געשטאַנען ביים אויוון. אין יעדן געבעקל ברויט פאַרדינט ער צוויי מאָל: קודם דאָס נאָרמאַלע פאַרדינסט, והשנית — דער ריווח פון קויפן ביזן אויסבאַקן דאָס ברויט. דערצו איז דאָס אַלטע מעל טרוקן, טרוקענער ווי אַ גאַנץ יאָר — טרינקט אַ סך וואַסער. דער פּריפּיאָק איז גרעסער. יעדער פּוד מעל מאַכט אים אויס דריי, פיר ברייטלעך מערער. ווער שמועסט נאָך, אַז ער אַרבעט עס אויס אַליין, מיט די אייגענע הענט, און שרה איז די פאַרקויפערין דערפון.

די עטלעכע חדשים איז אויך דער פּדיון בעסער. אַלץ גייט אין קאָן; צוגעברענט, פאַרקנייטשט, ליעפּקע און שולמעליק, פרישע און נעכטיקע געבעקסן — נישטאָ קיין באָוול. אַלע אָונט, ביים ציילן ס'לייזעכץ, חזרט שרה איבער איר ווערטל:

— בעסער שלעכטע סחורה אין אַ גוטער צייט, איידער גוטע סחורה אין אַ שלעכטער צייט. זי גיט דערביי אַ שיט אויפן טיש סקלײנגעלט פון טייסטער.

דער קלײנער יאָסעלע, דער וויסקראָבעק, שלעפּט צונויף די פּינפּער און צענער גראָשנס, די זילבערנע פּערטעלעך, וואָס צעקאָלערן זיך בעתן שיט. אברהם און שרה קוקן זיך איבער:

— גאָט צו דאַנקען דערפאַר.

איז עס גוט אַזוי און ס'איז נישט גוט אַזוי. וואָרום ס'איז נישט מיט יאָרן צוריק. היינט שניידט מען נישט די תבואה מיט קיין קאָסעס, נאָר מיט מאַשינען. מע מאָלט נישט דאָס מעל אויף שטיינער. יואל מאַנטשערס מיל גייט אויף עלעקטרע. די וואַלצעס אונטער די לעדערנע פּאַסן דרייען זיך מיט משוגענער שנעלקייט, פליען נישט מיטן אויג צו דערקוקן. אויך דאָס ברויט באַקט מען אויף עלעקטרע. די באַק־אויוונס זענען גרעסער: פון אַכציק ביז הונדערט ברויט אַ געבעק. ביי אים, אברהמען, איז עס דריי געבעקלעך: דריי מאָל זויערס, דריי מאָל ראָשטשינען, דריי מאָל קנעטן מיט די הענט (נישט מיט קיין מאַשין), דריי מאָל אויסמאַכן ס'ברויט, לייגן אויף די ברעטער. דריי מאָל דאַרף אברהם גליִען דעם אויוון, לעשן די פּאָסאַצקע, איינזעצן, אַרויסנעמען. דאָס קאָסט געלט. דאָס קאָסט כח. דאָס קאָסט צייט. מילא, כח רעכנט נישט אברהם. אָבער צייט? — ווו נעמט מען? אברהמס מעת־לעת האָט קיין איין מינוט נישט מער ווי פיר און צוואַנציק שעה, פּונקט אַזויווי יאַנקעלע בעקערס מעת־לעת. יאַנקעלען מאַכט אויס

אַ ברויט ביליקער. אין די זעלבע שעהן פּאַספּיעעט ער מער צו באַקן. ער לייזט מער. און אַז מען לייזט, ווערט מען דערלייזט. יאַנקעלע פֿאַרגינט זיך מענטשן צו האַלטן: אַ יונג צו די מאַשינען, אַ געהילף צום אויוון. דאָס געבעקס וואָס ער גיט אַרויס די קרעמער, טראָגט מען נישט ביי אים אין די קוישן און נישט אין די רעשעטעס, ווי ביי אברהמען. און נישט די אייגענע קינדער — דערצו האָט ער אַ פערד און וועגעלע און אַ פורמאַן.

אברהם מאכט נישט דעם חשבון קעגן יאַנקעלען, חלילה. וואָס האָט ער צו אים. אברהם מאַכט דעם חשבון פאַר זיך גופא:

— אַ מענטש איז טאַקע שטאַרקער פון אייזן. אָבער אַ מענטש איז נישט מער ווי אַ מענטש — פאָרט נישט קיין מאַשין...

חוץ אַלעמען, נגע׳ט אין אברהמס מוח אַ פליגעלע — —

יבוא יומו. דאָס אייוועלע וועט לאַנג נישט אָנהאַלטן, אַנדערע צייטן היינט. זיי האָבן זיך פאַרלייגט דערויף און איין גאָט ווייסט דעם אמת ווי לאַנג ס׳וועט אַזוי גיין.

— דער גלאַוונער האָט פאַרחתמעט און דער געלער גראָצקי האָט אַראָפּגעריסן... טאַקע גוט וואָס אַ שטאָט האָט ווילע יונגען.

אָבער ווי לאַנג קאָן מען לעבן אין זכות פון ווילע יונגען? און אַז ס׳וועלן זיך אויסלאָזן די ווילע יונגען? אָט האָט זיך דעם לעצטן שבת באַוויזן איינער פון זיי אין שול. אַלע האָבן זיך געוווּנדערט, וואָס עפּעס איז מיטן דרינען: קאָסטעס מיטן טאַטערישן פּנים אין שול, אויפן עמוד, קלאַפּט אין בעלעמער:

— רבותי, איך, חונא האָסטעס, פאַר אַרויס פון שטאָט. זאָל זיך די שטאָט זוכן אַן אַנדער ווילן יונג.

אַלע האָבן געלאַכט. יאָ, כ׳לעבן אַ געלעכטער. ביי אים, אברהמען, איז עס נישט קיין געלעכטער...

איז עס יאָ גוט, אַז מ׳האָט אַ סך זאָרגן און ס׳איז נישט גוט. וואָרעם קוים האָט מען איין זאָרג, גייט מען אום ווי אָן אַ קאָפּ. האָט מען אַ סך זאָרגן, האָט מען קאָפּ־ווייטיק: מ׳חשבנט, מ׳מעקט, מ׳שטעלט און מ׳בלייבט — נקי...

טרעפט אַ שבת, אַז אברהם גייט נישט ווי תמיד אין דער גרויסער שול. ער כאַפּט זיך אַרויף אויפן באַרג צו רב פינחסלען, ווו ער דאַוונט אין די יום־טובים. אַז אברהם קוקט פון אויבן אַראָפּ, פון רב פינחסלס באַרג, שבועות צייט נאָך שחרית — גלוסט זיך נישט אַזוי גיך אַראָפּצוגיין. וואָרעם אברהם קוקט שטענדיק אויף מענטשן פון אונטן אַרויף — פון קעלער אַרויס. און ווען זעט ער אַ מענטש? ווען זעט ער אַ גאַס, אַ בוים? ווען האָט אברהם צייט, ווען האָט ער ס׳געמיט צו זען וואָס אַרום אים טוט זיך?

אַז אברהם האָט געקוקט רינגס אַרום, האָט ער הינטער זיך געזען די גאַנצע שטאָט. ער האָט זי יאָ דערקענט און ער האָט זי נישט דערקענט — זיין שטאָט. די זעלבע לובעלסקי גאַס, נאָר ווי עפּעס יונגער געוואָרן, אויסגעפּוצטער, אויפגעריכטער. נייע הייזער, גרויסע געשעפטן, וויסטאַוועס, אַספּאַלטענער שאָסיי פון ביידע זייטן. אַרויפצוצו — די גורקע; אַ לאַנגע באַרגקייט, גרין און מיט בלומען דעסענעס, ווי אַ קאָליריקער דיוואַן. ער געדענקט דעם באַרג אַ נאַקעטן. מיט אַ זאַמדיק שטויביקן רוקן, ווי די ליאַדרע פון קאָסטעסעס שקאַפּעס. ווינטער האָט חברה אויף סאַנקעלעך זיך אַ לאָז געטאָן מיטן ספּוסק ביז העט אַראָפּ דער לובעלסקי. אַנטקעגנדיק — אַ באַרג. אַ באַרג אויף אַ באַרג מיט אַ רוסישער צערקווע. דער גאָלדענער צלם אויפן שפּיץ קאָפּ, דער מעשענער קופּאָל — אַלץ טונקט זיך אין זון. נידעריקער פון צלם־קאָפּ — קליינע פענצטערלעך. אַרום די פענצטערלעך אייזערנע באַלעסטראַדן.

ווי לאַנג איז, אַז דער „קאָפּ“ איז געווען אַ נאַקעטער, צעלעכערט: די בלעכן אַראָפּגעריסן, אויסגעבראָכן די פענצטער. איצט זעט ער אַרום און אַרום רושטאָוואַניעס. אַ סברה, מען רעמאָנטעוועט ווידער.

אברהם מאַכט מיט דער האַנט אַ דאַשיקל איבערן שטערן קעגן דער זון און דרייט זיך אויס מיטן פּנים צו דער הרוביעשויוער. ער דערקענט קוים די גאַס. דער וואַלד וואָס האָט כמעט פאַרשטעלט דאָס וואָיסקאָווע שפּיטאָל, איז אַרויפגערוקט העט, העט. ער זעט אים ווי אַ געדיכטע, שוואַרצע פּליאַמע. די ליידיקע קאָניעטשינע פעלדער, וואָס צווישן די הייזער פון ביידע זייטן ציגל וועג — פאַרבויט. ווייסע הייזקעס מיט רויטע דאַכוווקעס, אויף דאַטשישן פּאַסאָן. פון באַרג אַראָפּ זעען זיי אויס ווי ווייסע שוואָמען מיט רויטע קעפּלעך.

אויך די נייע צאַל וואָס באַרג־אַראָפּיק אונטער זיינע פיס איז ריינער, שענער געוואָרן.

ער האָט זי יאָ דערקענט, די שטאָט, און ער האָט זי נישט דערקענט. גרויס וווּנדער און גרויס פאַרדרוס האָט דאָס אַלץ אין אברהמען דערוועקט. די שטאָט איז זיך צעוואַקסן, איר מראה געביטן.

זיין פּנים איז נאָך אַלץ דאָס זעלבע פּנים. זיין „וואָגן“ טאַפּטשעט נאָך אַלץ אין זאַמד. כאָטש די וועגן זענען שיין און ברוקירט...

קאַפּיטל 21

פיוויש

אין הויף איז פיוויש באַקאַנט געווען צוליבן דרייען זיך אפט נעבן גאַניקל. שרה געדענקט אים זינט יענעם יאַריד־טאָג, ווען ר׳איז געקומען בעטן ביי איר אַ קינד. פיוויש פאָרט אויף יאַרידים קיין סאָווין און קראַסנאָסטאַוו, ער שטייט מיט אַ שטעל אין מאַרק, פאַרדינט געלט. ער דאַרף אַ קינד פון שרהן צו די דינסטיקס. ער דאַרף מען זאָל אים שטיין ביים סטראגאַן, וועט צאָלן וויפיל זי וויל.

דעם טאָג געדענקט פיוויש גוט. פון דעמאָלט אָן האָט ער קיין דינסטיק נישט פאַרפעלט. צי ער האָט יאָ באַדאַרפט, צי ער האָט נישט באַדאַרפט. פיוויש האָט געפילט, אַז ער מוז קומען אַ קוק טאָן אויף פריידקען. אַ וואָרט איבערכאַפן.

יעדעס מאָל בשעת ער קומט, זוימט ער זיך לענגער ווי ער באַדאַרף. פרעגט וואָס ס׳הערט זיך ביי זיי. צי איז מען טאַקע שטענדיק פאַרנומען. צי גייט מען אַמאָל אויך אַרויס אין גאַס. און ריידן רעדט ער ווי אין שטוב אַריין, אין לשון רבים, רעדט מיט אַ טאָן פון איינעם וואָס האָט נישט קיין צייט, די געשעפטן יאָגן. זיין הייען זיך קאָסט געלט. ער איז אייגנטלעך געקומען פרעגן אויף אַ קינד און נישט מער. דערביי האָט פיוויש געהאָט אַ דאָפלטע כוונה:

זאָל פריידקע זען, אַז ר׳איז נישט סתם עפעס אַ פראַנטל, אַ פאַנטאַזיאָרל; צווייטנס, צי וועט זי אים בעטן זעצן, אַ גלעזל טיי דערלאַנגען, צי וועט זי איבערהויפט זיך אומקוקן אויף אים.

פריידקע, ווי איר טבע, איז תמיד פאַרפאָרעט. לופטערט דאָס בעטגעוואַנט, ווישט דעם טיש, לייגט אַ סערוועט, אַ צעראַטע, כאַפט דעם בעזים, אַ וויש אַהער און אַהין. נישט איינמאָל האָט זי פארבייגעגענגלט נאָענט פון פיווישן מיט אַ געשאָבן מייערל אין האַנט, מיט אַ שטויס געפעסן. ס׳האָט געקאָנט הייסן, זי הערט יאָ זיינע רייד און הערט זיי נישט. אָבער פאַרשטאַנען האָט זי: נישט אין שטוב אַריין רעדט ער און נישט די וואַנט מיינט ער...

פאַרשטאַנען האָט זי דווקא פון זיין שווייגן. פון זיין זיצן אויף אַ שפיץ שטול, פון אַ צי טאָן אַלע מאָל די בינדע (וואָס איז לויז געלעגן אויף זיין

האַלדז), אַ פיר פאָרויס מיט דער גאָמבע, פון בראַווערישן דרייען דעם קאַפעליוש אויף איין פינגער.

פריידקע פילט דאָס פון זיינע בליקן. זיינע אויגן שטעכעלירן איר. זי האָט זיי אויף דער פלייצע, אויפן נאַקעטן האַלדז, אויף די אָרעמבעבנדלעך פון איר זומערדיק באַשפרענקלט קליידל, אויף אירע פיס. יעדער דריי וואָס זי טוט, יעדער באַוועג איז געמאָסטן מיט אַזעלכע גניבהשע בליקן, וואָס זי טאָר נישט אויפכאַפן.

פריידקע איז טאַקע „דער טאַטע מיט די ביינער", אָבער אין די זאַכן איז זי געראָטן אין דער מאַמען: געירשנט פון איר דאָס שאַרפע אייגל.

זי האָט געקאָנט יאָ ענטפערן אויף זיינע רייד און נישט ענטפערן. מילא וואָס ער פליעטשעט, פרעגט קלאָץ־קשיות. זי איז שוין געוווינט דערצו. מיט פיוווישן איז עס אָבער נישט אַזוי...

פיוווישעס בליקן ווערן יעדעס מאָל דורכדרינגלעכער. זיינע געקליגלטע רייד מיטן קלאָמפערשטן גלייכגילט ווי נישט זי געמיינט — דאָלעגען איר. זיי טוען איר וויי און פאַרשאַפן פאַרגעניגן. פריידקע שרעקט זיך פאַר אים. נישט פאַר זיינע ווערטער שרעקט זי זיך, נאָר פאַרן קלאַנג פון זיין וואָרט. זיין באַסאָווע קול ציטערט אויף אין איר, גיט אַ זאָט ווי קאַלטער טראָפן וואַסער אויף אַ הייסער פליטע.

— זיצט אונטער, טרינקט אַ גלעזל טיי.

— אַ דאַנק, איך איַל זיך, כ'וועל קומען אַ צווייט מאָל.

פיוויש קומט מער ווי איין מאָל, פיוויש האָט, ווייזט אויס, באַשלאָסן צו קומען נאָך איידער פריידקע האָט ביי זיך געפועלט יאָ צו וועלן אָדער נישט צו וועלן. זאָגן „ניין" — סטייעט איר נישט קיין כוח, ווייל פריידקע האָט מורא פאַר פיוווישן. ער קומט אין די שבתים, ווען אברהם ליגט אויף דער סאָפע מיטן „יידישן" היטעלע איבער די אויגן, טרייבט מיט אַ פאַרשלאָפענער האַנט די פליגן. נישט קיין נפקא מינה צי זענען דאָ פליגן, צי נישט — די פאַרשלאָפענע האַנט באַוועגט זיך פון זיך אַליין הין און צוריק: אַ געוויינשאַפט פון די וואָכן־טעג.

אין אָוונט קומט ער.

שרה דרימלט לעבן קעכל. דער טשייניק סיקעט, רוישט און פאַרעט. אַלע שלאָפן. אין סקריפ פון טיר דערקענט זי אים.

— גוט אָוונט פריידקע.

— גוט יאָר.

— שלאָפסט ?

— זעסט דאָך.

זי שמייכלט. פּיוויש האָט פון שמייכל פאַרשטאַנען, אַז זי האָט געוואָלט זאָגן: אוודאי שלאָף איך נישט, איך וואַרט אויף דיר.

בעסער וואָס זי האָט דאָס נישט געזאָגט. עס ווערט אים אַזוי גוט אויפן האַרץ פון אַזעלכע ווערטער, אַז ער פאַרגעסט וואָס ער דאַרף ריידן. ער רעדט נישט דאָס וואָס ר׳האָט געוואָלט, נאָר דאָס וואָס ס׳קומט אים אויף דער צונג.

פּיוויש דערציילט וועגן זיינע מערק־טעג: וועגן דער גראָבער העמע פון סאַווין, ווו ער פאַרפאָרט אַלע דאָנערשטיק פאַרן יאַריד. תיכף אינדערפרי דערלאַנגט זי אים אַ הייסע זופּ מיט רעדער בוימל אינדערהייך; וועגן דער געבראַקעוועטער סחורה וואָס ער שלייערט אַריין די גויעצלעך. צעטומלט זיי מיט קלאַפּן אין דער דלאָניע. פאַרקויפט גרויסע היטלען אויף קליינע קעפּ. בעתן מעסטן, שטופּט ער היגטערוויילעכץ צוויי פינגער צווישן היטל־ראַנד און קאָפּ.

פריידקע קוקט אויף פּיווישעס ברונעטן פּנים, אויף דער פרישקייט פון זיין רויטלעך־אָפּגעברענטן קאַרק, אויף זיינע גראָבע, מענערישע ליפּן און ברייטלעכן מויל, אויף דער האָרבאַטער נאָז, וואָס פאַרווייכט זיין פּויערישן געזונטן אויסזען. זיינע רייד הערט זי כמעט נישט. זי הערט דאָס באַסאָווע קול זיינס. דאָס קול וואָס האָט איר לכתחילה געשראָקן איז איר נאָענט, אייגן געוואָרן. פריידקען דוכט, אַז אַן אַנדערע שטימע וואָלט קאַליע געמאַכט פּיווישס גאַנצן אויסזען. אַז זי האָט עטלעכע טעג נישט געהערט דאָס קול, איז איר אומעטיק געוואָרן.

פּיווישן גופא וווּנדערט פונדעסטוועגן אַ גרויס וווּנדער אויף פריידקען. מיט אַלע זיינע חושים, מיט זיין קלוגשאַפט און סוחרישע טריקן, פאַרשטייט ער נישט פריידקען. ער באַנעמט נישט איר פירונג. פאַרוואָס איז אַזוי — ווייסט ער נישט. ער קאָן נישט זאָגן אַז ר׳איז איר דערווידער. אַדרבא: אָפט זעט ער אין אירע אויגן, אַז ער געפעלט איר. מעגלעך, אַז זי האָט אים גאָר ליב. ווער ווייסט זיי דאָרט. קיינמאָל איז ער מיט איר נישט זיכער, פּונקט ווי מיט זיינע קונים...

— האָט זי טאַקע מורא פאַר אים?

— פאַרוואָס איז זי אַזוי צוריקגעהאַלטן?

פּיווישן האָט די זאַך געפּערעט ביז אין דער זיבעטער ריפּ. ער האָט ליב פריידקען — ס׳לעבן. איז גרייט פאַר אירעטוועגן אויף אַלץ. איין וואָרט זי זאָל נאָר זאָגן. זאָגט זי נישט. וויל ער איר דאָס וואָרט דערמאָנען— סמיעט ער נישט. אויג אויף אויג מיט פריידקען פאַרלירט ער האַלב פון זיין חכמה. איר

קוקן אויף אים מיט אָפענע ליכטיקע אויגן, איר קלוג שווייגן — צעטומלט. תמיד אַזוי, אפילו ווען אים דוכט זיך, אַז ר׳איז שוין אינגאַנצן זיכער. מיט אַמאָל גיבן אַלע ווערטער אַ פאַל אַראָפּ אין אָפּגרונט. ער בלייבט זיצן ווי אַ לעקיש. אַוועקגעפלויגן אַלע פויגלדיקע רייד. אַ ליידיקע שטייג. נאָר דער פאָך פון זייערע פליגל, דער קלאַנג פון אָפּפלי בלייבט — און נישט מער.

וואָלט ער בעסער געשוויגן, און נישט ריידן לאַנג און נאַריש: שווייגן ווי זי — קאָן ער נישט.

פריידקע לאָזט פיווישן ריידן. זי ווייסט: אַלץ וואָס ער „פאַרקויפט" איר, איז נאָר די פּאָדשעווקע און נישט די „סחורה". די אמתע סחורה באַהאַלט ער. איין וואָרט בלייבט ביי אים שטעקן.

דאָס געפעלט פריידקען. ס׳עפעלע פאַלט נישט ווייט פון ביימעלע. פריידקע האָט הנאה פון זיין פאַרלוירנקייט. זיין פויערישע תמימות גיט צו חן דעם הויכן, פעסט־געבויטן בחור. פון זיינע עטוואָס דיקלעכע אָרעמס און אָפּגעלאָזענע אַקסל שפּאַרט עפּעס מאַסיווס, ווי פון זיין שטימע.

פיוויש האָט אַ סך מאָל אויסגעזען אין פריידקעס אויגן ווי די גויעצלאָך אין די אויגן פון פיווישן.

*

בעתן לעצטן שפּאַציר האָט פיוויש פריידקען געגעבן אָנצוגעהערן, ער מיינט, אַז איצט איז די העכסטע צייט. מ׳קאָן איבעררײדן מיט „זיי". זיי קוקן אויף אים, דוכט זיך, אַביסל ברוגזוואַטע — ווי לאַנג איז דער שיעור אַזוי־אַ?

פיווישעס אויגן האָבן זיך געבעטן ביי פריידקען.

זיי זענען געזעסן אויפן גאַניקל. שפּעטער אָונט. דער הויף שלאָפט. נאָר אין בערעלעס פענצטער איז ליכטיק. זיין טרויעריק זינגענדיקער ניגון, דער ניגון פון אַ ייד איבער אַ ספר, דערגייט צו זיי שוואַך און הייזעריק. פון ביידע זייטן רוישט די הויכע תבואה. דאָס אָונט־ווינטל פון סוף אב הוידעט די פולע זאַנגען־קעפּעלעך. אַ ריח פון אויפגייענדיקער רייפקייט צענעמט פריידקען. טיף אין זיך אָטעמט זי דעם דאָזיקן ריח. אין די רגעס דוכט זיך איר, אַז זי וואַקסט מיט דער תבואה. אָט גיט זי זיך אונטער דעם שאַרפן נאַכט־ווינט... זי לאָזט זיך פון אים גלעטן, אַרומנעמען. ער סודעט איר אַריין הייסע און וואַרעמע רייד.

פיוויש האָט געהאַלטן פריידקעס קאָפּ אויף זיינע קני. ווי אַ שלאַקס־רעגן נאָך טעג פון טריקעניש, זענען זיינע קושן באַפאַלן איר פנים, די ליפּן, די אויערן, די האָר. ער האָט אין איר אַריינגעסודעט:

— זאָגסט מיר צו, טייערע?

— וואָס?

— אַ חופּה שטעלן.

פריידקע האָט געשוויגן איר שווייגעניש. איר גוף האָט זיך געבויגן אין פּיוּוישעס פעסטע הענט ווי אַ ביימל אין שטורעם. פון טאָלעכל צווישן די ברוסטן וואָס האָבן זיך אונטערגעגעבן דעם אָפּענעם דעקאָלט, האָט פּיוּויש געטרונקען ווי מען טרינקט ווײַן פון אַ שעלעכל. אויסגעשטאַנענער ווײַן פון אַ גאַנצער כּלי.

פּלוצעם האָבן ביידע זיך אַ כאַפּ געטאָן. בערעלע מלמדס קאָזע מיטן ווייסן בערדל האָט אַ בלעקע געטאָן אויפן גאַניקל. אַ בלעקע און אַרויף מיטן גאָרן אויפן בוידעם. זיי האָבן זיך צעלאַכט.

— מיט דער קאָזע האָט זיך עס אָנגעהויבן, געדענקסטו, פריידקע?

— איך געדענק נישט.

— דו געדענקסט נישט דעם ערשטן קוש?

—איך געדענק נישט.

— נאַרעלע.

זיי האָבן ווידער געלאַכט. פריידקע האָט צוגעלייגט איר הענטל צו פּיוּוישעס מויל, ער זאָל מיט זיין צעקלינגענעם באַס נישט אויפוועקן די שכנים.

— וואָס מיינסטו? — האָט פריידקע אַ פרעג געטאָן.

— איך מיין, ווען כ׳האָב דיר דעם ערשטן קוש געגעבן.

— ווי קאָן איך דאָס געדענקען: אַזויפיל יאָרן.

— וועל איך דיך דערמאָנען.

ער האָט ווידער אָנגעהויבן:

— פרייטיק צו־נאַכט איז עס געווען. מיר זענען אַראָפּגעגאַנגען כאַפּן פרישע לופט. אין איינגאַנג איז געווען טונקל. דו ביסט געגאַנגען פאָרויס, געהאַלטן זיך אַן פאַרענטש: איך אונטער דיר — אַ טרעפּל העכער. אין דעם האָט אַ בלעקע געטאָן די קאָזע — — —

— — — אַהאַ, — האָט אים פריידקע איבערגעריסן אין מיטן. — יאָ, זי געדענקט. אַ סימן: זי האָט אויפגעציטערט און זיך אַ וואַקל געטאָן אויף צוריק. ער האָט איר אונטערגעכאַפּט אין פאַלן, אַריינגענומען אין זיינע הענט. ווי לאַנג דאָס האָט געדויערט — ווייסט זי נישט. זי געדענקט נאָר, אַז זי האָט זיך פאַרהאַלטן אין זיינע אָרעמס לענגער ווי זי האָט באַדאַרפט. אויף איר קאָפּ האָט זי דערפילט זיינע הייסע ליפּן.

— געדענקסטו שוין?

— יאָ.

— אַלץ צוליב דער קאָזע.

— יאָ, צוליב דער קאָזע, צוליב דער קאָזע. מען דאַרף שוין אַרויפגיין. ס׳איז שפּעט.

פיווישעס אויגן האָבן געבעטן פריידקען:

— ער מיינט, ס׳איז די העכסטע צייט. זאָל זי איבערעדן אין דער היים. ווי לאַנג איז דער שיער?

קאַפּיטל 22

א „וואָרט“

אַז די קינדער ווילן זיך — דאַרף מען מאַכן אַ וואָרט. צוואָס דאָס וואָרטן, פּייניקן די קינדער. ווי לאַנג איז דער שיעור. אַזוי מיינט שרה. זי זעט באַשיינפּערלעך, ווי פּריידקע ווערט אַ תל. שלאַבעריקער און בלאַסער פון טאָג צו טאָג. מאַכט אַ מאָל אַ חלש — קוים צו דערמינטערן. דרייט זיך אום אין שטוב ווי אויף דעם עולם התוהו, שווייגט. מער ווי תמיד שווייגט זי. און דער באַשטאַנד אין שטוב; און דאָס ביסל געקעכץ; גראָד אַצינדערט, ווען ס'איז דאָ וואָס צו לייגן אין טעפּל — איז עס נישט ווי ס'באַדאַרף צו זיין; צופּיל זאַלץ, צו ווייניק שמאַלץ, צו מאָגער די יויך, אַ סך פאַרבראָקעכץ.

שבת נאָכן עסן, ווען אברהם שפּאַרט זיך צו, פאַרוקט דאָס דאַשעקל איבער די אויגן, זעצט זיך שרה נעבן אים.

ווי פליגן טאַנצן אירע רייד: שפּרינגען איבער דער נאָז, איבערן פּנים, זשומען אין די אויערן. ער קאָן זיי נישט אָפּיאָגן.

און אפשר טאַקע גלייכער אַזוי? אפשר איז זי גערעכט, זיין שרה? די בעסטע צייט איצט. האָסעס. עטלעכע זעקלעך מעל זאַפּאַס, פּייוויש האָט אוודאי עפּעס אָפּגעשפּאָרט, זיין טאַטע האָט צוגעזאָגט אַ וויפּראַווע.

— יאָ, מען דאַרף מיט אים אַ רייד טאָן.

— מיט וועמען?

— מיט פּייווישעס טאַטע, מיטן מחותן.

— שוין פיקס און פאַרטיק ביי דיר: מחותן?

— וואָדען?

— יאָ, איך מיין אויך אַזוי.

דעם שבת נאָכמיטאָג איז אברהם שוין נישט געשלאָפן. עפּעס האָט זיין קאָפּ געמיינסטרעוועט. אַז אברהמס קאָפּ אַרבעט, קאָנען די פיס נישט רוען. כאַפּט ער אויף זיך דעם כאַלאַט, גלייכט אויס דאָס היטל אויפן קאָפּ, אַריין אין די שטיווילעטן און אַרויס אויף דער גאַס. שרה פאַרשטייט, אַז זי דאַרף נאָכגיין. אַברהם שטעלט פיס, שרה נאָך אים — מיט צוויי טריטלעך אויף איינעם. זי איז כמעט נאָכגעלאָפן און דאָך געבליבן הינטערשטעליק. זיי גייען אויף דער קלאַטקע צווישן דער תבואה. שרהס לעטשלעך אויפן

האַלבן סלופּעק, אויף די טרוקענע שפּאַלן האָבן אָנגעשלאָגן אַ טאָן פון פּרעטענסיע :

— גייען זיי שוין יאָ אין שבתדיקן שפּאַציר, פאַרוואָס נישט נאָכלאָזן פון דער טאָגטעגלעכער איילעניש ?

אברהמס טריט האָבן אויף דעם „בונטעווען" געענטפערט מיט נאָך גרעסערע שפּאַנען. זיי זענען אַנדערש נישט צוגעווינט. אברהמס פיס האָבן נישט געוווּסט דעם טעם פון בנעימותדיקן שפּאַצירן. די אַרבל פון כאַלאַט באָמבלען זיך, אַ ווינטל שפּילט מיט די אָפענע פּאָלעס. זיין גאַנג איז לופטיק, צעפּאַטלט. אברהם דעכעט פריי אָפּ, ווי איינער וואָס איז נאָר פון תפיסה אַרויס.

אברהמס קאָפּ האָט עפּעס קאָמביבירט. און אַז זיין קאָפּ אַרבעט, גייען די פיס פון זיך אַליין. רעכטס פון דער קלאַטקע פירט אַ שמאָלע מיעדזע, אַזאַ גראָזיקע סטעזשקע וואָס טיילט אָפּ דאָס ווייצנפעלד פון קאָרענעם.ביידע געהערן צו חיים שוואַרצמאַן. אברהם האָט געוווּסט, אַז מען קען זיך צוזעצן. דער ריח איז אברהמען באַקאַנט געווען. ס׳איז דער אייגענער ריח וואָס פון די קאָרענע און ווייצענע טייגן. אלא דאָ, אויף די פרייע פעלדער, אונטערן פרייען הימל, איז ער, דוכט זיך, גרינגער און שמעקעדיקער.

אמרהמס מח האָט עפּעס מארקירט. ער האָט עפּעס געחשבנט. אברהם דארף נישט קיין שרייבפּענדל, נישט קיין פּאַפּיר. ער דארף אפילו נישט קיין שטיקל קרייד : שרייבן, רעכענען אויף די לעדנס — א וויש מיטן ארבל און ווידער שרייבן. אלע רעכנקעס האָט ער געפירט אויפן קאָפּ. יעדן פוד מעל האָט ער גערענקט. יעדע זלאָטע וואָס ער איז שולדיק געבליבן איז ביי אים גוט פארקריצט געווען. אז יואל מאנטשערס בוכהאלטער האָט עפּעס פארגעסן, געזוכט א פּאָזיציע, א קאָנטאָ, איז ער געקומען צו אברהמען.

אברהם האָט לאנג נישט געקלערט. מיטן ווייזפינגער, ווי אַ שטעקן פון אַ בלינדן, האָט ער געפירט איבער די ווייסע בלעטער פון בוכהאלטערס בוך :

— ערגעץ דאָ־אָ דארף עס זיין.

אברהם האָט ביי זיך באַשלאָסן : רופן דעם מחותן און מאַכן אַ „וואָרט". פון וואָרט ביז די תנאים, פון די תנאים ביז דער חתונה, א יאָר צוויי נאָך דעם — וועלן זיי זיין ביי אים אויף קעסט. פאר פייווישעס פארדינסטן וועט מען קויפן תבואה, לאָזן מאָלן, מאַכן זאַפּאַס. די האָסעס הערן נישט אויף : ס׳וואקסט, ס׳שפּרינגט, ס׳הייבט זיך פון טאָג צו טאָג.

אַזוי זיצנדיק מיטן האַלבן כאַלאַט אויף זיך, אַ האַלבן אונטערגעשפּרייט, האָט אברהם פאַר שרהן די זאַך פאָרגעשטעלט :

— איין גוטע מינוט און מיר קענען געהאָלפן ווערן. מ׳עט פּראַווען אַ חתונה פאַר גאָט און פאַר לייט.

אוודאי האָט שרה געוואָלט ס׳זאָל זיין אַזוי ווי איר אברהם זאָגט. וואָדען. אָבער שרה האָט מיט איר ווייבערישן נארישן שכל פארשטאַנען אנדערש:

— אַ קילע גרייכט נישט ביז אין דר׳ערד אריין און א בוים וואקסט נישט ביזן הימל...

זענען דען נישטאָ אַזעלכע חכמים ווי אברהם שרה די בעקערינס? און אז אלע וועלן גרייטן, אז אלע וועלן ארויס מיט די זאפאסן: אז ס׳וועט חלילה א פּלאַץ טאָן? — דער מענטש טראכט און גאָט לאכט. דערויף האָט אברהם א פּראָסטן חשבון:

ראשית, גרייט ער נישט אָן אזויפיל. והשנית, טאָמער חלילה פּלאצט, וועט ער דאָס מעל אויסבאקן. קיין היזק שטייט אים נישט פאָר. דריטנס: פארוואָס זאָל עס גראָד ביי אים פּלאצן? אזויפיל מענטשן גרייטן אָן און ער, אברהם, דארף מורא האָבן?

אז מען שטעלט נישט איין, נעמט מען נישט ארויס.

קאַפּיטל 23

דאָס שמוישענע פּוטער

אין שטוב האָט זיך געדרייט אַן אַלטער קאָזשוך: ליאַדרע געל און האַרטלעך, שוואַרצע געקרייזלטע קאַלטענעס, ווי וויערכן פון נישט געשוירענע שאָף.

פון וואַנען ער האָט זיך גענומען — געדענקט נישט שרה אַקוראַט. קאָן זיין — אַן איבערבלייב פון אַלטיטשקן יאַנקל באַלעגאַלע, וואָס פלעג פאַרפאָרן מיט די סוסים אין שכנותדיקן הויף און אַליין זיך אַראָפּכאַפּן אין בעקעריי: מערסטנס ווינטער. ער פלעג אויפשטעלן דעם אַלטן סאַמאָוואַר (וואָס איז אויך אַ רעטעניש פון וואַנען ער האָט זיך אַ הין דערנאַדיעט) און נעמען כליעפּטשען איין גלאָז טיי נאָכן אַנדערן.

— איי, איי, או, אָוואַ, פּרימאַ פּרעליס.

ער האָט געשטעקט די הענט אין בוזעם פון פּעלץ, אַרומגעפּאַסעוועט מיט אַ לעדערנעם רימען און מיט אַ מויל פאַרע זיך צעכאָכאַטשעט:

— נאַ, האָסטו בריוועלעך, אברהם: דער גוטער יאָר ווייסט זיי פון וועמען און פון ווען זיי וואַלגערן זיך ביי מיר.

אברהם האָט גענומען פון זיין האַנט די צעקנייטשטע קאָנווערטן, די שטיקלעך באַשריבענע פּאַפּיר און אַריינגעלייגט אין קעשענע. טאָמער וועט עמיצער אַ פרעג טאָן.

און מעגלעך, אַז דער קאָזשוך איז געבליבן נאָך אַן אָרעמען פויערל פון די קרעסן, צי וואָלינער געגנט. פאַרן פשעדנאָוויק פאַרזעצט אים פאַר אַ פּוד מעל און נישט געהאַט פאַרוואָס אויסצולייזן. שווער צו געדענקען, וואָרעם אַ סך א סך יאָרן זענען זינט דאַן אַוועק. אָבער איינס ווייסט זי אויף זיכער, אַז באַגיין זיך אָן דעם קאָזשוך וואָלט זי זיך נישט באַגאַנגען. ער איז איר די אייגענע האַנט. ווי נאָר ס׳גיבן אַ נעם די פרעסט (פון די קאַלענדעס ביז נאָך חנוכה), וויקלט זי זיך איין אין אים פאַרטאָג און וואַרפט זי אים אַראָפּ ווען זי קומט אַהיים.

וואָס אַ אמת שווענדזשעט ער אַ ביסל אין האַלדז, קיצלט אונטער דער גאַמבע און פּלאָנטערט זיך ביי די פיס, אָבער ער דערהאַלט איר ביים לעבן, דער פּעלץ: טעם גן־עדן. אין די נעכט, ווען פראָסט קאָוועט טיר און פענצטער, דאָס קליינע קעכל קאָן באַין אופן נישט דערוואַרעמען די „קאַזאַרמע“,

די קינדער אויף דער פּאָדלאָגע קאָרטשען זיך אונטערן שטיקל איבערבעט — גיט שרה אַ וואָרף אַרויף אויף זיי דעם קאָזשוך.

כאָטש אין די מינוטן שטייט זי אַליין אין איין העמד, פילט זי ווי אַ וואַרעמקייט נעמט איר אַדורך אַלע ביינער. די לאַנגע געדרייטע קודלעס מיט דער געלער ליאַדרע דרוקן דאָס איבערבעט — תענוג.

זי גייט צוריק אין בעט אַריין, אָבער איינשלאָפן קאָן זי נישט. זי ווייסט: די קעלט קידעט, וואָרפט, די קינדער דעקן זיך אָפּ. עטלעכע מאָל גייט זי אַראָפּ פון בעט, דעקט זיי אַרום פון אַלע זייטן.

איצט, אַז גאָט האָט געהאָלפן מ׳האָט זיך געשטעלט אויף די אייגענע פיס, אַרויפגעצויגן אויף זיך אַ שטיקל מלבוש און מ׳האָלט פאַר אַ חתונה — איז צייט צו מאַכן אַ טאָלק מיטן קאָזשוך.

חיימקע וואָס אַרבעט אַלס פּריקאַשטשיק ביי קאַנטאָרן אין שניט־קראָם, האָט אַהיימגעבערענגט פאַרן טאַטן אַ שיינעם קאָווערקאָט אויף אַ ווינטער. פון ערגעץ האָט מען דאָביוועט אַ קאַראַקולן קעלנערל — אַ קאָלנער צום שמוישענעם פוטער. מאירקע, וואָס איז שוין דאָס צווייטע יאָר אין וואַרשע, אַ קירזשנער, האָט געשיקט צודאַט און שניידער־געלט.

שבת־חנוכה דאַרף זיין די חתונה. דאָס שמוישענע פוטער האָט מען געגעבן צו מאַכן דעם אַלטן פּערלמאַן: דער בעסטער שניידער אין שטאָט.

עטלעכע מאָל איז דער אַלטער געקומען אין בעקעריי מיטן סעראַטעגעם צענטימעטער, מיטן שרייבפּענדל אונטערן אויער און אַ שטיקל פּאַפּיר אין האַנט: — היתכן, רב אברהם, איר ווייזט זיך נישט נעמען אַ מאָס?

אברהמען איז געוואָרן אַ ביסל זיסלעך־טערפּקע אין מויל. ער האָט געביסן די אונטערשטע ליפּ, די אויגן נישט געהאַט ווו אַהינצוטאָן. ס׳וואָרט וואָס איז אים אויפן צונג געקומען, האָט ער צוריק געשלונגען, געצויגן דעם „קנאָפּ" פון האַלדז אַרויף און אַראָפּ. ער האָט געוואָלט אַ זאָג טאָן:

— ס׳איז פאַר אים אַ גאַנצער פאַרלוג: גיין, מעסטן, דרייען זיך אין אַלע זייטן, גלייך שטיין, ניין. ס׳איז נישט פאַר אים. ער האָט נישט קיין צייט דערצו.

אָבער ער האָט דאָס נישט געזאָגט, וואָרעם אין דער גאַנצער פאַרלעגנהייט האָט אים אַריינגעבערענגט איין וואָרט פון אַלטן פּערלמאַן: אַ האַלב וואָרט אייגנטלעך — „רב". רב אברהם. אַזאַ מין ברוך־הבא איז פאַר אברהמען געווען אַ נאָווינע; אַ נייעס פון דער נאָדל אַרויס. וואָס אַ שניידער פאַלט איין. זינט אברהם געדענקט זיך, האָט מען אים אַזוי נישט גערופן. אָדער אויף

„דו" אָדער אויף „איר". ס'טרעפט: ער זאָגט עמעצן „איר" און דער עמיצער זאָגט אים „דו". אָבער „רב" —

אַ מאָדנע וואַרעמקייט, אַזאַ גוטסקייט האָט זיך אברהמען געשפּרייט אַרום האַרץ; אַ ווייכקייט איז זיך צעגאַנגען אינעווייניק, ביים הערן דעם „רב", ווי עמעץ וואָלט אים די שאַרסטקע הענט גענומען און אויסגעשמירט מיט בוימל... אפשר האָט פּערלמאַן אַ טעות געהאַט, געמיינט, אַז ער רעדט מיט זיינע רייכע לייט; די הויכע פענצטער.

אפשר האָט ער סתם פון געוווינהייט אַרויסגעבאָמבלט אַ וואָרט; אַן אַלטער מאַן.

— רב פּערלמאַן, מאַכט ווי איר פאַרשטייט; כ'ל קומען אַ צווייט מאָל.

— רב אברהם, שבת־חנוכה די חתונה. די צייט שטייט נישט.

פון דעם צווייטן מאָל „רב אברהם" איז אים קלאָר געוואָרן, אַז ער מיינט טאַקע אים און נישט קיין אַנדערן. אים גופא מיינט ער. וואָזשע איז אים שוין די נפקא מינה — צי ווייל ער מאַכט חתונה אַ קינד, צי ווייל ער מאַכט זיך אַ שמוישן פוטער.

ווי באַלד אַזוי, טשוכעט זיך אברהם ווי פון אַ גוטן חלום. האָט זיך דאָך ביי אים אויף אַן אמת געהויבן: איז ער דאָך ביי דער קראַזשע *). נישט דער פריערדיקער אברהם, דער בעל־חוב; דער נעבעך; אַ שטוב מיט פּיצלעך קינדער... גאָר אַן אַנדער אברהם איצט. אברהם בעקער וואָס מאַכט חתונה אַ טאָכטער; אַ זון — אַ משרת ביי קאַנטאָרן אין שניט־קראָם; נאָך איינער אַ קירזשנער, אַ פאַרדינער, וואַרשע — אברהם איז אין די פעדערן.

זאַפּאַסן, האסעס, רעדעלע דריי זיך — — —

ווי באַלד אַזוי, וויזשע האַלט ער עס טאַקע אין דער וועלט? אָט נעמט מען אַראָפּ פון די פעלדער: „הייבן זיך די קאָסעס, פאַלן די האָסעס"; דער קאָרן — יונג און פייכט, קלענער דער פּראָפּיאָק. זאַפּאַסן גייען צו ביסלעך אויס. שבת־חנוכה די חתונה; שניידער־געלט, שוסטער־געלט, משקה און פאַרבייסעכץ, קלעזמאַרים, געסט, סוחרים און קונים, מילנער און מעקלער, מאַרקזיצער, שכנים, קרובים און באַקאַנטע — אַ הארמידער, אַ יאַריד. די צייט שטייט נישט: גאַרטלט איך אונטער, רב אברהם — מחותן אין שמוישענעם פּוטער.

---

*) קוראַזש.

קאַפּיטל 24

חתן־כלה

האָבן זיי פאַרביישפּאַצירט די גאַס, איז געווען אַ שיינע זאַך צו קוקן אויף דעם פּאָרל. ווי תמיד האָט פריידקע נישט געריסן די אויגן מיט אירע שטעטער. אין די קילע אָוונטן — אַ טונקל־גראַנאַט אָדער באָרדאָ קליידל פון לייכטן שטאָף מיט אַרבעלעך ביז איבער די עלנבויגן. אַמאָל אַ טריקאָ ספּודניצע מיט אַ וואָלן זשאַקעטעלע, אַ ווייסער שאַל, אַזאַ מין קאָפּטיכל. אַמאָל — אַ גאָלף סוועטער ביזן האַלדז אַרויף, אַ זאַמשן לעטשל. ווינטער — הויכע באָטן. אין די זומער־פאַרנאַכטן האָט זי געטראָגן אַ כלאָפּקע פון פּאַטשיילעס אין גרין, ראָז, ברוינע בלומען מיט ווייסע אָדער קאָליריקע לאַמפּאַסן ביים ראַנד. אַ באַטיסטן בלוזקעלע מיט קורצע אַרבעלעך, פאַרצויגן מיט אַ שלייפל.

איר ברונעט פּנים, די שוואַרצע האָר פאַרקעמט אויף אַרויף מיט אַ שרינט, האָט געכאַפּט דעם אָנבליק פון אַ ציגאַנקע, אַ שיינע ציגאַנקע.

פייוויש — געבויגן צו איר: זיין האַלדז — זומער און ווינטער אָפן. אַמאָל אַ ווייס שניפּסל, וואָס האָט אים געגרייכט ביז אונטערן „קנאָפּ״, אַמאָל — פאַרצויגן מיט אַ זיידענער אַפּאַשע אין אַ גראָבן שלייף. זיינע לאַנגע, האָרעפּאַשנע הענט האָט ער געהאַלטן אויף אַרונטער. מיט די עלנבויגנס קוים באַרירט פריידקעס אָרעם. זיין פּנים פייערלעך־ערנסט, ווי ער וואָלט געגאַנגען לעבן אַ פּערזאָן, אַ סך אַ וויכטיקערן פון אים.

זיינע אויגן האָבן זיך געבעטן ביי יעדן פאַרבייגייער: — זעט, גוטע מענטשן, ווי גליקלעך איך בין.

די ערשטע האָט דאָס געזען פריידקע. ס׳האָט איר הנאה געטאָן. די דאָזיקע הנאה כאָוועט אין זיך יעדע פרוי, נאָך איידער זי באַנעמט דעם זין דערפון. דער פאַרגעניגן געליבט צו ווערן וואַקסט אין די געפּעסן, אין נערוון־געוועב פון יעדער „זי״, איז מכפּר אויף אירע ליידן סיי ווען זי ליבט צוריק, סיי ווען זיין ליבשאַפט איבלט איר.

דאָס געפיל קויפט זי אונטער, מאַכט ווייכער דאָס פראָסט־מאַנטעלע

וואָס זי צווינגט אויף זיך אַרויף, כדי דאָס דאָזיקע פון אויג פון „ער” צו פאַרשטעלן...

וואָס נענטער פיוויש איז געוואָרן צו פריידקען, אַלץ מער האָט אים אַרומגעכאַפּט דער „וואַרעמער פראָסט”... געקיצלט אים אין נאָז, אין די אויגן פאַרגאַנגען.

אַ מאָדנע אָנגענעמע שרעק, אַ זיסער צווייפל האָט אים געפּייניקט. אין אָנהייב האָט ער גאָר קיין טאָלק נישט געקענט דערגיין. געפּרוווט עפּעס אַרויפשיקן: איין מאָל, נאָך אַמאָל. תמיד נאָך דעם האָט ער זיך געפילט, ווי איינער וואָס פאָסמאַקעוועט פון אַ באַטעמטן עסן, נאָר אין מיטן שלינגען בלייבט אים שטעקן אַ ביסן: נישט אַראָפּ און נישט אַרויף.

וואָרום טאָמער נעמט זי נישט, הייסט עס אַזוי גוט ווי אויס מיט אים און מיט זיינע מתנות. נעמט זי יאָ — קאָן עס מיינען, אַז ער וויל זיך דערמיט אין ליבע איינקויפן.

די רייד דערוועגן צומאָרגנס, נאָכן אַרויפשיקן עפּעס, האָבן אין פריידקעס אויגן אויסגעזען לאַנג און נאַריש. פיווישעס רייד האָבן אים געמסרט — — —

כאָטש ס׳האָט פריידקען וויי־געטאָן אויף פיווישן, האָט זי פונדעסטוועגן הנאה געהאַט.

אָט אַזוי איז עס געווען מיט אַ יאָר, צוויי צוריק. אָבער אַצינד, נאָכן „וואָרט”, ס׳האַלט ביי אַ חתונה, חתן־כלה, פיקס און פאַרטיק — האָט עס דאָך באַדאַרפט אַנדערש צו זיין. ניין. פילט זי אָבער, פריידקע, אַז ס׳איז נישט אַזוי. עפּעס דרייט ער זיך אום לעצטנס ווי אָן אַ קאָפּ. מאָדנע שטיל. זיין באַסאָווע קול — דאָס זעלבע און נישט דאָס זעלבע, ווי עס וואָלט פאַרלוירן פון ריינעם קלאַנג.

— וואָס איז מיט דיר, פיוויש?

— גאָרנישט.

— עפּעס באַהאַלטסטו אויס פאַר מיר, זאָג, וואָס איז געשען?

— גאָרנישט, פריידקע.

— ביסט נישט מיט אַלעמען... שלעכטע יאַרידים?

— עך, נאַרישקייטן.

ניין. נישט קיין נאַרישקייטן. פריידקען איז עס נישט געפעלן געוואָרן. נישט זיין טבע אַזוי צו ענטפערן. אַ וואָרעם האָט זי אָנגעהויבן טאָטשען: אַ מין נאָגעניש, וואָס איז פאַר איר אַליין ניי און אומבאַקאַנט.

אין גאַס, אין שטוב, אין בעט, ביי דער קוך — צום אויפשטיין און צום

שלאָפן פאַרפאָלגן איר אומהיימלעכע געדאַנקען. זי יאָגט זיך נאָך זיי, ווי אַ קעצל אין אַ טונקעלן קאָרידאָר יאָגט זיך נאָך אַ באָל ביינוול — ווייל כאַפּן אַ דרים, אַן אָנהייב, אַ סוף.

פריידקע האָט זיך איינגעקוקט אין פייווישן, מיט איר בליק דורכגעדרונגען זיין פאַרכמאַרעט פנים, זיך ביי אים געבעטן:

— וואָס איז דיר, פייוויש קרוין, זאָג?

קאַפּיטל 25

נייעס

וואָס האָט פייוויש געהאַט צו זאָגן. וואָס זאָל ער דערציילן פריידקען. ס'איז געווען אַזאַ מין סאָרט נייעס, אַז ער אַליין האָט נישט באַגריפט דעם באַדייט דערפון, אַ מין מאָדנע כאַפּעניש, אַ בהלה. זינט ער קומט אויף די מערק, געדענקט ער נישט אַזאַ צייט. איידער ער שטעלט אַוועק דעם סטראַגאַן, איידער ער צעפּאַקט די היטלען — באַפאַלן אים די קונים. מען באַקוקט נישט, מ'באַטאַפּט נישט, מ'מעסט נישט, מ'קלאַפּט נישט אין די הענט. און סאָראַ סחורה? געבלאַקעוועט און געבראַקעוועט, נישטאָ קיין באָוול. אַלץ גייט אין קאָן. אים, פייווישן, קומט אויס, אַז נישט מ'קויפט וואָס מ'דאַרף, נאָר מ'דאַרף וואָס קויפן — אַבי פון געלט פטור צו ווערן. און וואָס סך־הכל האָט ער דערפון, וואָס איז ער מיתר?

אַז מ'דאַרף ווידער גרייטן. יעדער שטיקל סחורה, יעדעס ביסל צודאַט, איז נישט מיט גאָלד צו דערוועגן. און ווו קריגט מען דאָס?

יאַנקל קראָכמאַלס קראָם איז געשלאָסן. קומט מען אין שטוב אַריין, שטייט ער און דאַוונט. אינדערפרי — דאַוונט, צו מיטאָג — דאַוונט, נאָכמיטאָג — דער ייד דאַוונט. מאַכט זיך איינמאָל פייוויש אַ געלעכטער:

— רב קראָכמאַל, אָפּגעדאַוונט?... און יענער טוט זיך ס'זייניקע.

משה לייב שפּיליטער האַלט אויפגעפּראַלט ביידע טירן פון געוועלבן, נאָר די פּאָליצעס זענען ליידיק...

פונדעסטוועגן וואָלט זיך נאָך פייוויש אַן עצה געגעבן. פייוויש איז אַ היגער, אַ מענטש אויפן פּלאַץ. ער ווייסט ווער ס'האָט זיינע „ביינוול־פּלאַנטאַציעס" אויפן בוידעם, ווער ס'האָט די וועבעריי אין דר'ערד; די שניטקראָם — אונטערן איבערבעט.

פייוויש ווייסט ווער ס'מאַכט זיך געפּגרט, ווער ס'באַגראָבט, ווער עס טראָגט אַרויס. ער ווייסט וועמען צו מאַכן אַ מי שבירך... און וועמען מ'דאַרף בעטן מחילה.

וואָלט זיך נאָר געווענדעט אין דעם, וואָלט ער מיטב געווען. אויסגעלאָכט וואָלט ער זיך דערפון. זי וואָלט אים פאַרשפּאָרט צו מאַטערן מיט אַ

זויפיל שאלות. מיטן ערשטן בליק אויף אים וואָלט זי פאַרשטאַנען: — נאַרישקייטן. נישטאָ זיך וואָס איבערצונעמען.

איז עס אָבער נישט אַזוי. אז פּיוּוּיש קוקט זיך צו צו די הענט פון די פּויערים, צו זייערע גראָבע, האַרטע געקאַרבטע פינגער, זעט ער ווי זיי ציטערן. טרעסען ביים ציען פּעקלעך געלט פון בוזים, ביים אויפבינדן די „קניפּלעך”, בעתן לייגן ס׳געקויפטע אין קיישל אַריין. און אַז פויערישע הענט ציטערן, איז עס נישט אַזוי גלאַטיק. וואָרעם פויערים האָבן זייערע סמנים. אַ פּויער רעדט נישט וואָס ער ווייסט, נאָר ווייסט וואָס ער רעדט: אַ פּויער פאַרשטייט מער ווי ער ווייסט. זיי לייענען נישט קיין בלעטער און לעבן נישט אויפן זייגער. אַ פּויער לעבט אויף דער ערד און קוקט אין דער זון אַריין.

טאָמער ווייניק — זענען זיי ריידעוודיק געוואָרן. אנשטאט האַלבע ווערטער און גראָבע וויצן, דערציילן זיי מעשות — נישט געשטויגענע, נישט געפלויגענע באַבע־מעשות, זאבאבאנעס:

— אַ וואָראָנע איז געשטאַנען אויף איין פוס און געקראַקעט.

— אַ טשאַטע באַטשאַנעס איז געפלויגן אין דער ברייט.

— בעת די זון האָט זיך אַנומלט געזעצט, איז ווי טייכן בלוט וואָלטן זיך געגאָסן, אַזוי רויט איז געווען דער גאַנצער הימל...

מען צלמט זיך, מען שווערט מיט טויטע קללות, אַז אַ ליאַדע טאָג וועט זיין אַ ליקוי־חמה...

אַן אַנדערש מאָל וואָלט זיך פּיוּוּיש אויסגעלאַכט דערפון. אָבער איצט, איצט וואָס טוט מען? נאָכן לעצטן יאַריד האָט פּיוּוּיש פונדעסטוועגן זיך אַרומראַזירט, איבערגעטאָן און ווי תמיד אַוועק צו פריידקען. אַ לעבעדיקע באַוועגונג אין גאַס. פּאָרלעך שפּאַצירן אַרויף און אַראָפּ מיטן ספּוסק — פון זאַקסישן גאָרטן ביז דער גורקע. מיט הילכיקן אָפּקלאַנג פון פערדישע קאָפּיטעס אויף אַספּאַלט רעדלט פאַרביי אַ דראָשקע. פון שפּיץ קלויסטער מיניען לעמפּעלעך. אין דער האַלב פאַרנעפּלטער, האַלב דורכזיכטיקער ליכטיקייט זעען זיי אויס ווי קליינע שטערנדלעך טיף פאַרשטעקטע אין הימל. סוף האַרבסט. די אויסגעטוענע ביימער טראָגן אונטער פּיוּוּישן אַ ריח פון מיידלעשע נאַקעטע אָרעמס... די צוגעברוינטע בלעטער וואָס אונטער זיינע פיס שמעקן מיט א טעם פון אַ גוטער פּאָטראַווע צו אַ פּאַרטיק געקעכץ... גייענדיק, האָט פּיוּוּיש געפילט ווי עס ווערט אים גרינגער. און וואָס גרינגער — אַלץ פעסטער, זיכערער זיין טראָט. אַלע פּוסטע און נאַרישע רעיונות שאָקלט ער פון זיך אָפּ, זיי פאַלן אים אונטער די פיס ווי די בלעטער... ער האָט זיך געוווּנדערט אויף זיך אַליין:

— ווי פאַלט ער עס אויס, אַ נאַרישע אָנשיקעניש, באַבע־מעשיות...

פּיווישן האָט גענומען באַנג טאָן. אַ גאַנצן זומער ווי ער פּייניקט זיך און פריידקען: אָנגעשטעקט זיך פון די גאָיעצלעך. תמיד האָט ער זיי גענאַרט, פאַרעדט די ציין. און דאָ גאָר — — —

ער האָט זיך אַ כאַפּ געטאָן ווי איינער וועמען ס׳דוכט אין שלאָף, אַז ער פאַלט אַראָפּ פון אַ הויכקייט און — כאַפּט זיך אויף אין אייגענעם בעט.

ער קוקט זיך נאָכאַמאָל איין אין די שפּאַצירנדיקע. מ׳לעבט, מ׳לאַבט. וואָס איז ער דען ערגער פון זיי? — אדרבא... און קיום חלילה איז עפּעס באַשערט — קאָן זיך דען אַ מענטש קעגנשטעלן?

— וואָס עס וועט זיין מיט אַלע, וועט זיין מיט דער כלה.

אָט גייט ער צו פריידקען און ער וועט איר זאָגן:

— זאָרג נישט טייערע. גאָרנישט. נאַרישקייטן האָסטו זיך גענומען אין קאָפּ אַריין.

איידער פּיוויש האָט זיך פאַרקערוועט רעכטס פון דער נייער צאַל אין ליק וואָס פירט צום הויף, האָט ער באַמערקט די ליכטיקע שייבלעך פון בעקעריי, וואָס אַנטקעגן. ער איז אַראָפּגעגאַנגען.

— אַ גוט אָוונט.

— אַ גוט יאָר, וואָס הערט מען נייעס?

— וואָסער נייעס, מחותן?

— עפּעס רעדט מען אין גאַס. אַ בהלה אויף די מערק. איך ווייס נישט. דאָ אין קעלער ווייסט מען נישט.

— וואָזשע רעדט ער, דער שווער, אַז ער ווייסט נישט?

— מען רעדט, רעד איך אויך.

— איך מיין, אַז...

פּיוויש האָט נישט פאַרענדיקט. אים האָט אַ מיש געטאָן אין קאָפּ. ווען זיין פּלייצע פילט נישט אונטער זיך קיין וואַנט — פאַלט ער אום.

דער גאַנצער בנין וואָס ר׳האָט אָקערשט אויפן וועג אַהער צונויפגעמייסטרעוועט, האָט פּלוצים זיך אַ וואַקל געטאָן. אַרויפגעפאַלן אויף אים און פריטשמעליעט.

קאַפּיטל 26

געסט

נישט פון ווייטן אויסלאַנד קומען זיי. נישט קיין נייע פּנימער זענען דאָס. קומען קומען זיי פון דער רעזידענץ — וואַרשע. שרה געדענקט זיי, די יינגלעך, ווי איר אייגענעם מאירקען, איידער זיי זענען אַוועק פון די היימען.

אין רענצל — אַ געמאַנגלעוועט אויבערהעמד, אַ פּאָרל וועש, אַ האַנטוך און אַ ביסל פּראָדוקטן אויף דער ערשטער וואָך אין דער פרעמד.

ווי הינער ביים ברעג, בעת זייערע קאַטשקעלעך שווימען אָפּ, זענען מאַמעס געבליבן אין די שטובן מיט זייערע בענקשאַפטן.

אין דער אָפענער טיר האָט זיך באַוויזן מאירקע. אַוועקגעשטעלט דאָס רענצעלע שטיל, מיט פאָרזיכט, ווי ס׳וואָלט דערין געווען גלאָז און אַליין זיך אַראָפּגעלאָזט אויף אַ בענקל. נישט אין די הענט און נישט אין די פיס איז געלעגן זיין מידקייט. מיד האָט מאירקען געמאַכט די שרעק: דאָס אומבאַשטימטע וואָס דערנענטערט זיך. ווי אַ דונער וועט עס אַ פאַל טאָן, ווי אַ שריפה וועט עס כאַפּן, אַרומנעמען אים ווי אין אַ ברענענדיק הויז — ער ווייסט עס און קאָן זיך גאָרנישט העלפן. די דאָזיקע שרעק ליידיקט אויס דעם מענטש פון יעדן תוכן, מאַכט אומבאַהאָלפן מיד; מאַכט שווער דאָס אייגענע דערטראָגן זיך.

שרה האָט זיך נישט געכאַפּט קושן, נישט אַרויפגעפאַלן אויף איר זון, נישט צעוויינט זיך פאַר פרייד... זי האָט נישט געפרעגט פאַרוואָס ר׳האָט די לעצטע צייט קיין בריוו נישט געשריבן, וואָס מאַכט ער, ווי פילט ער זיך אין געזונט. מאירקע — איר מאירקע, איר בלוט און פלייש, געקומען פון דער פרעמד.

אין שרהס האַרץ דריקט אַ דריקעניש, פינצטערע נייעסן, אַ צעדרייעניש איז אויף אַלעמען געקומען. וואָס האָט זי נאָך צו פרעגן? זי זעט דאָך באַשיינפּערלעך: אַנדערש פון אַלע יאָר איז דאָס היינטיקע קומען; ס׳איז נישט די פריילעכקייט, די פאַרהויבענע קעפּ, פאַריסענע אַקסלען, פראַנטלדיק, גרויסשטאָטיש — ווי זיי וואָלטן צוריקגעקומען פון גרויסע נצחונות. אויסגעסטראָיעטע אין קאַפּעליושלעך, אַנצוגער, ספּאָרט־רעקלעך און ראָקן; שטייפע לאַצן און ברייטע פאַלעס פאַרקנעפּלט אויפן מיטלסטן קנאָפּ. אַ נחת געווען צו קוקן

אויף די יידישע יינגלעך — אין נויט, אין קויט געוואַקסן. דער הונגער האָט פאַריאָגט, געטריבן פון די היימען.

איצט ברענגט זיי די שרעק צוריק. צוריק פון דער פרעמד — וווּהין? — אַז די אייגענע שטובן זענען ווי צעלטן אין ווינט. מען איז אַליין נישט זיכער מיט דער שעה. שרה קוקט אויף די יונגעלייט ווי אויף פייגל צעשראָקענע פון שאָסן: אַ נייע נעסט זוכן זיי ביי דער אַלטער מאַמען.

אַז ווי און ווינד צו דער נעסט.

אַלע אינדערפרי טראָגט מען שרהן אונטער נייעס: מען שלעפּט פון די בעטן אַרויס גלייך אין די קאַזאַרמעס, אַ סך דערהאַלטן פאָוויעסטקעס נאַטיבמיאַסט זיך צו יאַווען.

בסוד סודות דערציילט מען וועגן בחורים וואָס לאָזן זיך צו דער גרענעץ.

פונדעסטוועגן האַלט שרה אָפן דאָס געוועלבל. ווי קאָן מען איינזיצן אין שטוב אין אַזאַ צייט. זי זיצט אין געוועלבל און דוכטן דוכט זיך איר, אַז זי איז אין אַ שיפל און דאָס שיפל שאָקלט זיך... מיט בייזע ווינטן ראַנגלט עס זיך אינמיטן ים.

— אַיי ווי גוט איז איר געווען מיט די דאגות, מיט די צרות און לייד. ווי ניחא איז איר געווען דאָס אויסשלאָגן זיך דעם טאָג חיונה; קליינע זאָרגן און זאָרגעלעך, באָרגן און באָרגעלעך. צוואָס האָט זי באַדאַרפט דאָס געלט, האָסעס, דאָס שפרינגען, דאָס הייבן זיך, רייסן די אויגן.

— דער מענטש טראַכט און גאָט לאַכט.

— אַיי גאָטעניו, גאָטעניו, ווי דו פירסט עס גוט די בוכאַלטעריע.

און צוריקגעשמועסט — רעדט שרה צו זיך אַליין — וואָס אַ שטייגער האָט זי דען געוואָלט? מאַיאָנטקעס, הייזער, שלעסער — וואָס האָט זי אַזוינס געמיינט? חתונה מאַכן אַ קינד. שטעלן אַ חופה און פראַווען אַ חתונה מיט קלעזמער, מיט וויין, מיט פאַרבייסעכץ. נו, איז עס צופיל פאַר שרה דער בעקערין, נישט פאַרדינט זיך ביים רבונו־של־עולם?

ס׳איז געווען נאָכמיטאָג שעה. אברהם איז געזעסן אויפן גאַניקל נעבן שטוב. וואָס עפּעס נעבן שטוב און נישט אין בעקעריי? די פראַגע האָט אברהם אַליין זיך געשטעלט און אַליין זיך פאַרענטפערט. וואָס האָט ער געהאַט צו טאָן אין בעקעריי? זיצן און פילנעווען די וואָגשאָל, די רעשעטע, די עטלעכע קאָוואַלעקעס מעל, וואָס ליגן ווי געבונדענע קעלבער צו דער שחיטה?

זיצט ער אויפן גאַניקל. און כאָטש אין האַרץ ביי אים איז איצט אינדערוואָכן, האָט אים די ליידיקייט אויפן הויף דערמאָנט אין חול־המועד־פסח.

דאָס איז דער אײנציקער חול־המועד פון אלע חול־המועדן און יום־טובים וואָס אברהם אַרבעט נישט. אויך די פעלדער פון בײדע זײטן קלאַטקע זענען איצט ווי נאָכן פאַרזײ, שוואַרצלעך און לײדיק.

אַן אָפּגעבונדענע פאַשעט זיך בערעלע מלמדס קאָזע נאָענט פון פענצטער־היפש פאַרעלטערט. דיווײסקײט, ווי זי וואָלט אַרײנגעפאַלן אין גראָ, פוילער־גראָ. דער קאָפּ, די באָרד אַרום, די אויגן, דער רוקן, בויך און פיס — אַלץ געדיכט אַרומגעוואַקסן: אַן אמתע זקנה.

וויפל דורות האָט זי אויסגעטראָגן, אויסגעכאָוועט — טראַכט זיך אברהם — אײניקלעך, אור־אור אײניקלעך האָט זי אויסגעגעבן — אָט שטײט זי ווי תמיד אויפן אײגענעם פלאַץ און קײט שטרוי. בײגט אַראָפּ דאָס קעפּל, אַ גריזשע אַ גרעזל, שטופּט דאָס אַלטע געמבעלע צווישן די שאַרפע, געקאָסעטע שטרויען — כאַפּט אַ בלעטעלע, אַ בלימל. מאַכט זיך אַ שטיקל ווײכער שינדל וואָס דער האַרבסט־ווינט רײסט אַראָפּ פון דאַך — זאָגט זי זיך אויך נישט אָפּ פון איר אַלטן באַליבטן מאכל.

אָט הײבט זי אויף דעם קאָפּ, די אַלטיטשקע, פאַרקאַטשעט אַ ליפּל, באַוויזט אברהמען די שפּסענע צײנדלעך. מיט פאַרמרוזשעטע אײגעלעך קוקט זי אים גלײך אין פנים אַרײן. די קלוגע אײגעלעך, דאָס פאַריסענע פּיסקל האָבן אברהמען אויסגעזען ווי אַ חוזק. זי, בערעלעס קאָזע, מאַכט חוזק פון אים...

אברהמען האָט אַרומגעכאַפּט אַ גרימעניש, ווי עמעץ וואָלט אים מיט אַ הײסער לאָפּעטע דערלאַנגט אין בויך אַרײן.

וואָס אַ שטײגער האָט ער פּאַזשיעט? — האָט ער ווענס אַ גוטן טאָג געהאַט?

אַזוי לאַנג ווי ר׳איז געלעגן נײן אײלן אין דר׳ערד, געקאָכט זיך לעבעדיקערהײט אין קלײנעם קעלערל — איז אַלץ געגאַנגען גוט; דער מאַגיסטראַט, דער אוזשאַנד סקאַרבאָווע, די סאַניטאַרנע קאָמיסיעס, די לאַפּאָווניקעס — אַלע זענען געשטאַנען אויף די פיס. קוים האָט ער זיך נאָר געפּרוווט שטעלן אויף די פיס — איז געוואָרן אַ צעמישעניש, אַ בהלה, אַלע פאַלן זיך פונאַנדער, אַ קאָרטן־הויז...

דאַרף עס טאַקע אַזוי צו זײן, האַ? — האָט אברהם ווידער זיך אַלײן פאָרגעבן אַ שאלה: איז עס אזא גורל, צי איז ער אַזאַ ס׳גאל מענטש?

ער מײנט, אַז אין אים גופא איז עס געווענדט. אז ער אלײן פאַרגינט זיך נישט דאָס גוטע. אזוי זיך צוגעוויינט צום שלעכטס, זיך אײנגעלעבט מיט אַ דוכטעניש, אַז פאַר יעדער פרײדיקער מינוט מוז ער צוריקצאָלן, אָפּקומען אַ שטראָף.

ס׳קומט אים אויס, אַז בלויז מיטן טראַכטן וועגן גוטס, וואָלט ער אַ גרויסע זינד באַגאַנגען.

לינקס פון גאַניקל פאַרן קרעמערס געוועלבל שטייען עטלעכע ווייבער מיט פלעשער, מיט קיישלעך אין די הענט. זיי שעלטן אַריין אין די פאַרמאַכטע טירן; אַ גוטע צייט אויף די קרעמער, דערלעבט זיך. שטענדיק געשטאַנען אויף דער שוועל און אויסגעקוקט אַ קונה; איצט מאַכט מען זיך נישט הערן...

— אַן אויסכאַפּעניש אויף אים.

— הלוואַי מען זאָל עס נאָר געזונטערהייט באַנוצן.

רעכטס — די שטילע, גוטע קאָזע; לינקס — די ווייסטע שרענגע ווייבער. אברהם — אין מיטן. ווי נאַריש זיי זעען אויס אין זיינע אויגן מיט די קיישלעך, מיט די פלעשער. גלייך ווי נאָר אין קרעמערס פארמאַכטע טירן איז די סכנה; גלייך גאָר אין די זאַפּאַסן איז דער ראַטונעק...

— אוי מענטש, בהמה.

ווען דער שוחט שאַרפט דעם חלף, קייט דער אָקס דאָס שטרוי.

קאַפיטל 27

אויפן וואָקזאַל

אַ גערויש פון רייד און רעדער. דינע, אָפגעהאַקטע פייפן, ווי דאָס סווישטשען פון פייערן אין אַ צעברענטן אויוון האָבן אויפגעריסן אברהמס שלאָף. דאָס איז אייגנטלעך קיין שלאָף נישט געווען, נאָר אַ הינערפלעט.

שווער און קלעפיק ווי פון אַ טריוואַקס פאַרגאָסן, האָבן די אויגן זיך צעעפנט און פאַרמאַכט מיט אַ שטעכעניש אין די ווינקלען.

די טונקלעניש, די מענטשן־קנוילן און די קלומיקעס, די זעק און פעקוואַרג, האָבן אברהמען נאָך מער צעטומלט. ער האָט בשום אופן נישט געקענט באַנעמען וואָס דאָ קומט פאָר. ווי לאַנג געפינט ער זיך דאָ, ווו איז שרה, די קינדער, ווי אַזוי איז ער אַהער פאַרפאָרן?

ער האָט זיך אַ רייב געטאָן אַן אויג, פאַר איינוועגס באַטאַפט דאָס היטל אויפן קאָפ און זיך אויפגעשטעלט. אברהם האָט נישט געקענט שטעלן די פיס ווי ס׳באַדאַרף צו זיין. זיינע פיס האָבן זיך אָנגעשלאָגן אין ווייכוואַרג, אין גלאָז, געפעסן, וואָס האָבן זיך צעשריגן מיט ראַשיקן געקאָלער; זיי האָבן געהיפערט איבער קעפ, נאַקנס, געשפרייזט איבער בייכער, הענט און אַנדערע איינגעקנאָדערטע קערפער־טיילן.

דער גאַנג האָט נאָך מער אויפגערעגט און צערודערט דעם אויבערשטן טייל גוף וואָס האָט זיך געיאָגט פאָרויס, פאַרטשעפעט, געוואַקלט און ווידער געגאַנגען. אברהם האָט אויסגעזען ווי אַ טשוואָק, געבויגן פון אַ ראָפטומדיקן קלאַפ...

צוויי קליינע גאַז־לאָמפן האָבן באַלויכטן דעם גרויסן וואַרטע־זאַל, אָרומגעגאַרטלט און צעשטעלט מיט זיילן, וואָס האָבן נאָך מער פאַרשאָטנט דאָס ביסל ליכטיקייט. אברהמען האָט דאָס אויסגעזען ווי אַ טונעל. פון די אָפענע טירן אין פענצטער האָבן זיך אריינגעריסן שטיקער נאַכט און ווינט. א ווילגאָטנע לופט און ריח ווי פון צעשאָטענעם טאַבאַק האָבן געקיצלט אין נאָז. אַ הוסטן, אַ ניסן, אַ כראָפען און שנאָרכן.

אין דרויסן האָבן אייזערנע רעדער געריטשעט אויף נאַקעטע שינעס. אַ געקלימפער פון צונויפשטויסנדיקע און אָפשטויסנדיקע וואַגאָנעס.

וואָס טוט ער דאָ אויפן וואָקזאַל, ווי אַזוי האָט ער זיך דאָ אַריינגע־

פלאָנטערט צווישן די לעבעדיקע ברוכשטיקער: ברוכוואַרג פון אַן איינגעפאַלן הויז... די באַן האָט עס אַהערגעבראַכט צופירן, אַנגעוואָרפן... אָט גיט זי אַ פייף און פאָרט אַוועק.

ווּהין פאָרט ער און נאָך וואָס? ווער איז אַצינד אין בעקעריי, ווּ די שליסלען, זיין שרה, די קינדער?

עמעץ האָט אים אַ צי געטאָן פאַרן אַרבל.

— אברהם?

אין קול האָט ער זי דערקענט.

— ווּ ביסטו, שרה?

— אָט בין איך.

זי איז געזעסן אויפן געפעק, פאַרוויקלט אין אַ קאָלדרע. אירע אייגעלעך האָבן געמיניעט מיט אַ שיין פון פאַרלאָשענע זשאַרוווקעס. די ערשטע נאַכט ווי זי זיצט אַזוי און דוכטן דוכט זיך איר אַז ס'איז שוין וואָכן לאַנג. די בהלה אויף דער באַן־גאַס נאָך די ערשטע באָמבעס, דאָס אויסהיטן אברהמען בעתן כאַפן מענער צו גראָבן אָקאָפעס, אויפרוימען די טויטע. און דאָס אייגענע פאַקן זיך? איז דאָס נעכטן געשען? איז זי נאָך מיט אַ נאַכט פריער געלעגן אין אייגענעם בעט? אַוואַדע. און ווער האָט גיך גיך געשטופט די געפעקן אין זאַק אַריין? זי האָט געשטופט און מאירקע האָט געשריגן:

— מאַמע, לאָז איבער, וואַרף אַוועק, מ'פאָרט קיין ראַטנפאַרבאַנד.

— אָבער ביז מ'עט קומען אויף אַן אָרט — בעט זי זיך ביי אים, און ער דאָס זייניקע.

— מאַמע, מען דאַרף נישט קיין טשייניק, קיין טעפ, מען דאַרף גאָרנישט...

און שרה האָט ווידער אָנגעהויבן:

וואָס שטייסטו, אברהם, זעץ זיך.

— איך קאָן נישט — מאַכט ער, און זעצט זיך אַנידער.

— וואָסי, מיר זענען חלילה אַליין?

— וואָס קומט מיר אַרויס?

— זאָל זיך דיר דאַכטן...

— וואָס זאָל זיך מיר דאַכטן — רייסט ער איר איבער אין מיטן — איך שלאָף דען: ווּ גייט מען זוכן אַ טאָג אַרבעט, ווּ?

— זאָל זיך דיר דאַכטן עלעהיי ביסט אין אַמעריקע.

— איי אַמעריקע, אַמעריקע. אין אַמעריקע האָב איך געוווּסט, אַז כ'האָב

אַ ווייב מיט קינדער, כ'האָב אַ היים. הלוואי וואָלט איך נישט צוריקגעקומען, וואָלט מען אַצינד אויף די פּעק נישט געזעסן.

— אויף וואָס וואָלסטו געזעסן, אויף גאָלד ?

— איי, שרה, שרה !

— הייבסט שוין ווידער אָן ?

— ניין. כ'מיין וואָס דו זאָגסט אַמעריקע.

שרה איז וואַכעדיק געוואָרן. זי האָט אַראָפּגענומען די קאָלדרע און אַ צעפּיר געטאָן מיט די הענטלעך :

— זאָג מיר, אברהם, וואָס טוט אַצינד חיים ווייסמאַן מיט זיין הויז, יואל מאָנטשער מיט זיין מיל, יאַנקעלע בעקער מיט זיין מעכאַנישער בעקעריי, מיט די עלעקטרישע אויוונס, האַ ? וואָס טוען אַלע גבירים, אדירים אַצינדערטאָ ?...

— איי.

— וואָס איי : מ'זיצט פאַרמאַכט הינטער די לעדן און מ'וואַרט אויפן דאַאַטש. זיי מיינען אַוואַדע אַז ס'איז דער אַמאָליקער דאַאַטש...

דעם „איי" האָט אברהם געזאָגט נאָר פון וועגן אָפּטשעפּען זיך, וואָרום שרה'ס רייד אויסצוהערן האָט ער אַצינד נישט געהאַט ס'געמיט. ער האָט געקוקט אויף איר, זיין ווייב, און געזען האָט ער די קינדער. — מיטאַמאָל האָבן זיך אַלע אים געיאַוועט פאַר די אויגן : מאַירקע מיט אַ קלימיקל אונטערן אָרעם, שלמהלע מיט אַ בערעטל אין האַנט, חיימקע — דעם ווינטער־שאַל אויפן האַלדז, די האָר צעפּלאָשעט. עטוואָס ווייטער פון אַלע איז געשטאַנען פּיוויש.

יעדער איינער האָט אין איילעניש אים געשטופּט די האַנט, זיך צוגעבויגן צו אים. ווייכע, וואַרעמע ליפּן געלאָזט אויף זיין שאָרסטקער באָרד.

ווען האָט ער דאָס געהאַלטן זיין קינדס אַ האַנט, האַנט אין האַנט. ווען האָט ער זיך געקושט מיט אַ קינד, ווען האָט ער זיי געזען אַלע צוזאַמען ?

אָט צו וואָס זיך דערלעבט. צו וואָס און פאַרוואָס געיאָגט, געפּלאָגט, געסטראַדאַיעט.

געוואַלד און געשריגן, וואָס איז ער געשטאַנען ווי אַ לעקיש, אַ גלאָמב, אַ צעשראָקענער האָז : וויאַזוי איז ער אויסגעזעסן אויף דער פורמאַנקע, אַז זיינע קינדער, זיין וועלט גייט אָפּ ?

פאַרוואָס האָט ער זיי נישט אַרומגעכאַפּט, צעקושט זיך, צעוויינט : געוואַלד קינדער, ווו גייט איר ? !

און פאַרוואָס האָט ער גאָרנישט געענטפערט. פּייוויש איז געשטאַנען אַנטקעגן אים און קיין וואָרט נישט גערעדט. ווי אַ גרויס ייִנגל וואָס האָט זיך מיט עפּעס פאַרזינדיקט פאַרן טאַטן, וויל אים איבערבעטן און ווייסט נישט וויאַזוי — איז ער געשטאַנען, דער חתן — — — שבת־חנוכה די חתונה...

*

באַמערקט דאָס פאַרענדערטע פּנים, די גרימאַסן אויף זיינע ליפּן — האָט שׂרה חרטה געקראָגן אויף אירע רייד: געוואָלט אים אַ טאָרע טאָן, צעשטרייען, אָבער, ניין, גלייכער אַזוי, האָט זי זיך געטראַכט — מיד, צעבראָכן... זאָל ער...

זי האָט אויסגעדרייט דעם קאָפּ אָן אַ זייט צו פריידקען. געוואָלט איר, קענטיק, זאָגן דאָס וואָס זי האָט נישט דערזאָגט אברהמען. איז אָבער פריידקע געשלאָפן און שׂרה האָט נישט געהאַט ווו די אויגן אַהינצוטאָן. זי האָט זיך אַרומגעקוקט.

אַ קוים באַמערקבאַרע בלויקייט האָט אַריינגעשאַריעט דורך די גרויסע שויבנטירן, די שאָטנס אויף די ווענט זענען געוואָרן בלאַסער. אַז שׂרה'ס בליק איז נאָכאַמאָל געפאַלן אויף אברהמען, האָט זי שוין אייגזיצן נישט געקענט. זי האָט דערשראָקן אַ געשריי געטאָן:

— אברהם קרוין, וואָס איז דיר, אפשר אויפוועקן פריידקען?

אברהם האָט זיין ווייבס קול נישט געהערט. ער האָט מיטאַמאָל זיך אַ ריס געטאָן פון אָרט און גענומען גיין. ער האָט נישט געפלאָנטערט מער מיט די פיס ווי פריער: אַן אויסגעפרייגטער, מיט גלייכע טריט איז ער געגאַנגען. און נישט קיין גיין איז דאָס געווען, נאָר אַ לויפן, ווי אַ נישט־גוטער, לא עלינו, וואָלט אין אים אַריין.

— ניטע, אברהם, ווו גייסטו?

ער האָט זיך פאַרהאַלטן אין דער אָפענער טיר פון וואקזאל. זיין בליק איז געפאַלן אויף אַ באַן, וואָס האָט גענומען רירן פון אָרט. ער קוקט אויפן נידעריקן דאַך איבער די קליינע פענצטערלעך, אויף די שפּועים, אויפן קוימען און רויך וואָס נעמט אַרויסשלאָגן און דוכטן דוכט זיך אים, אַז פאַר זיינע אויגן שטייט דער דרעווניאַק.

תּמיד, ווען אַ רויך איז פון קוימען געגאַנגען, האָט ער געמיינט אָט אָט גיט ער אַ פייף און נעמט פאָרן.

און אַצינד, אַצינד איז גאָר פאַרקערט: דער דרעווניאַק איז שטיין געבליבן און ער פאָרט.

האַסטיקער, ראַשיקער דאָס קלאַפן פון די רעדער, דער רויך — געדיכטער. אַ פיף, נאָך איינער און נאָך איינער און די באַן נעמט רירן. פאָוואָלינקע, שנעלער און שנעלער שלענגלט זי זיך, שלענגלט זיך אָפ פאַר זיינע אויגן...

אברהם שטייט אין דער אָפענער טיר פון וואַקזאַל.

ווי אַ סאָלדאַט, אַ געטרייער סאָלדאַט אויף דער וואַך פון אַן אָפגעגאַנגען לעבן, בלייבט ער שטיין אין זיין גאַנצער גרייס מיטן פנים צום ליידיקן פעראָן.

סוף פון ערשטן טייל.

צווייטער טייל

בּײַ דער וואָלגע

קאַפּיטל 1

אין קאָלכאָז

שרה האָט אַרויסגעקוקט פון אָפענעם פענצטער. זי האָט נישט געזען דעם גראָען שטויב־וועג וואָס איז נאָענט פון אירע אויגן געלעגן, קרום און שלענגלדיק, צעשניידנדיק דאָס דאָרף אויף צוויי. דער סקריפּ פון שווערע וועגענער, הויך פאַרלאַדעוועטע מיט תבואה, איז צו אירע אויערן דערגאַנגען אָן באַזונדערן ממשות. אפילו די קללות און דאָס איבערופן זיך פון יונגען פון די שטרוי־גאָרנס אַראָפּ, וואָס האָבן צעהילכט די לופט מיט אַ כסדרדיק סווישטשען פון בייטשן — האָט איר אויך אויסגעזען ווי אַ זאַך וואָס איז יאָ מעגלעך און נישט מעגלעך.

נאָר אַזוי ווי שרה האָט דערוועגן נישט געטראַכט, איז איר דאָס אַלץ נישט אָנגעגאַנגען.

געטראַכט האָט זי וועגן אברהמען וואָס באַדאַרף אָנקומען מיטן קרומען, ליידיקן וועג. איצט שפּירט זי, אַז ס׳איז אמת. שוין עטלעכע וואָכן ווי זי און אברהם און איר פריידקע ליגן דאָ פאַרשטעקט — אַ וויאָרסט צען פון קוּבישעוו.

הייזקעס מיט פלאַטשיקע שטרוי־דעכער — צעוואָרפן פון ביידע זייטן וועג. ווען נישט די קליינע פענצטערלעך און טירן וואָלט זי געמיינט, אַז דאָס זענען גרויסע קאַסטנס אַראָפּגעפאַלענע פון פורן, וואָס האָבן זיך ערגעץ ווו געיאָגט מיט באַגאַזש. אַראָפּגעפאַלן און ליגן געבליבן ווי פאַרגעסענע. דאָ און דאָרט שטאָכייטן, הויכעביימער מיט ברייטע פאַרצווייגטע בלעטערקרוינען, וואָס מאכן די „קעסטלעך" נאָך קלענער. הילצערנע לאָווקעס. לעבן איינער שטייט א באבע מיט די הענט אין אַ מילטער גרעט. אנטקעגנדיק פון פענצטער, א ווייס מויערל מיט א בלעכענעם דאַך, דאָס הויז פרעדסעדאַטעל.

— ניין. דאָ וועלן זיי נישט בלייבן. זי מוז אויספועלן קוּבישעוו — האָט שרה ביי זיך אָפּגעפּלאַנעוועט און אברהם איז אַוועק אין רייספּאָלקאָם אויססטאַרען זיך א נאפּראַוולעניע. גזעזן, אז ער ווייזט זיך נישט, איז זי אַוועק פון פענצטער. איר איז אַ ביסל אומהיימלעך געוואָרן: צו וואָס האָט זי אים געלאָזט גיין? און אַז ער קאָן דרעפּטשען עטלעכע ווערטער אויף רוסיש, וועט ער וועט דאָס ריידן מיט אַזאַ איינעם אין אַ ליצעפּעט און סאָלדאַטסקע שטיוול, א

גראָ בערדל און אַ טונקעלן וואַטענעם טיזליק. וואָס אַ שטייגער וועלן זיי ענטפערן דעם בעזשעניעץ, וואָס וויל נישט זיצן אין קאָלכאָז, רק אין שטאָט אַריין, קוּבישעוו, אַנדערש פּאַסט אים נישט. די אומהיימלעכקייט איז אַריבער אין אַ ציטערניש. זי האָט נישט געציטערט פון פאַרנאַכטיקן ווינטל, וואָס גיט דאָ אַ יאָג פון דער וואָלגע מיט פריען פראָסט. אויך נישט פון דער קעלט וואָס די עטלעכע צערוישטע ביימער האָבן אָנגעטראָגן אין קליינעם שטיבל אַריין. זי האָט געציטערט פון יאַדעניש:

— וואָס איז זי אָן איר אברהמען, אָן אַזאַ שטיץ, דאָ אין דער פרעמד?

וואָס אַן אמת, איז די ערשטע געלאָפן פריידקע. ווי איר טבע: געוווינט צו קלאַפן אין די טירן. נאָר ער, ארבהם, האָט זיך אריינגעמישט.

— וואָס עפּעס פריידקען? דו מיינסט, אַז דאָ איז אין דער היים. דאָ איז ראסיי. דאָ גייט נישט אויף „פּאַניע”. דאָ פּאַנעווען טאָוואַרישטשעס.

האָט זי דאָך געזען, אַז ר׳איז גערעכט. אינגאַנצן אַרויס פון קאָפּ, אַז פריידקע קאָן נישט איבערדרייען מיט דער צונג. ער וויל אליין גיין? — זאָל ער! ער קאָן נאָך די פּאָנקעס פון אמאָל, א גאַנצער יאָ טיעביע דאָם ביי ניקאָלאַיען, אויף סלוזשבע אין טיפליס, באַקו.

*

צוואָנציק וויאָרסט ז׳האַקעם צופוס אַהין און צוריק האָט אברהם געמאַכט פון וועגן איין און איינציקן וואָרט: „פּאַסמאָטרים”.

אַריינגעקומען, האָט אברהם אַראָפּגעוואָרפן פון זיך דעם שפּענצער, רייבנדיק פריילעך האַנט אין האַנט. שרה האָט אַוועקגעשטעלט דאָס שיסעלע זופּ, וואָס זי האָט אַ גאַנצן טאָג געוואַרעמט אויפן הרובקעלע, אין ווינקל פון שטוב. זי האָט געזען ווי זיין פּנים קלייבט זיך עפּעס זאָגן.

אַוודאי האָט אברהם וואָס צו דערציילן. אויפגענומען האָט אים דער סאַמאָראָדנע גלאַוונער פון רייספּאָלקאָם. געהייסן אים אַוועקזעצן און געלאָזט ריידן. געזען אַז ס׳גייט, האָט ער אָנגעהויבן פון דער בעקעריי, פונעם פּאַטשאַטעוועטן איוון, פון זיין שווער פאַרהאָרעוועט לעבן — אַ סעמיעסטווע פון צוועלף... וועגן די ערשטע באָמבעס אויפן שטעטל און וועגן אַנטלויפן פון זיינע זיבן זין. געזען, אַז יענער שמייכלט צו און פּאָטאַקעוועט, האָט אברהם שוין פאַר איינוועגנס געבעטן אַ טרעבאָוואַניע פאַר זיינע קינדער גלייך קיין קויבישעוו, וואָרעם טאָמער יאָוועט זיך ווער פון זיי — מאַכט ער — זאָלן זיי נישט דאַרפן זוכן איבער די דערפער.

איי, זי זאָל וויסן ווי גוט ס׳האָט זיך אים דאָרטן גערעדט. ער האָט עס ביי זיך אין דער היים נישט אַרויסגערעדט אין אַ יאָר. דער נאַטשאַלניק איז אַריין אין זיין גאַנצער פּאָלאָזשעניע. ער האָט צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ און געזאָגט:

— פּאָסמאָטרים.

מ׳עט זען, הייסט עס, פאַרטייטשט ער שרהן. פאַרוואָס טאַקע נישט. ער דאַרף נאָר, דער נאַטשאַלניק, הייסן שפּאַנען פערד און וועגעלע און היידאַ, אין אָבלאַסנאָי, קויבישעוו. פאַרן אַוועקגיין האָט אברהם אים נאָך אַ זאָג געטאָן, שוין אַ ביסל היימישלעך:

— הלמאי נישטאָ מיט וואָס צו פאָרן צום נאַטשאַלניק, אין שטאָט אַריין הייסט עס. אין גאַנצן דאָרף קריגט מען נישט קיין פערד און וועגעלע, סיידן דער פּרעדסעדאַטעל זאָל הייסן. צוואָנציק וויאָרסט ז׳האָקעם אַהין און צוריק איז פאַר אים, אברהמען, צו שווער.

דערויף האָבן זיך עטלעכע דינע און לאַנגע קנייטשעלעך קלוג צעלייגט אַרום די אויגן פון נאַטשאַלניק.

וואָס דאָס שמייכעלע באַדייט, האָט ער אויף גענוי נישט געכאַפּט, פּונקט ווי ער פאַרשטייט נישט אַקוראַט דעם מיין פון וואָרט: פּאָסמאָטרים.

גאָר אַן אַנדער חשבון האָט געהאַט דער קאָלכאָז פון וואַנען אברהם מיט זיין ווייב מיט זיין איינציקער טאָכטער האָבן געוואָלט אַוועק. יעדער מענטש איז זיי טייער. טייערער פון געלט וואָס מען האָט אין קאָלכאָז נישט געזען און נישט באַדאַרפט. באַדאַרפט האָט מען הענט. הענט איבערצוואַרפן, איבערלופּטערן הויפנס קערנער, וואָס פריער האָבן זיי געברענט פון אייגענער שווערקייט און באַלד וועלן זיי פוילן פון די רעגנס. די סנאָפּעס אויף די פעלדער וואַרטן מען זאָל זיי אַראָפּנעמען, די קאַרטאָפל אין דר׳ערד גייען ניוועץ און אין קאָלכאָז פעלט עסן. וואָרעם אויב אַ קאָלכאָז נאָכן אָפּגעבן דער וולאַסט דאָס איריקע, קאָן זיך אליין נישט אויסהאַלטן — הונגערט ער. בפרט, אז דער פראָנט איז נאָענט: דייטשיש מיליטער ביי די טויערן פון מאָסקווע. ערשט דאָרט דאַרף מען די ריכטיקע הענט.

— הענט.

אַלע אינדערפרי קלאַפּט דעם פּרעדסעדאַטעל זינדל אין די לאָדנס און שויבן, אַ רייטנדיקער וועקט ער צו דער אַרבעט.

אברהמען איז פריקרע געווען צו זען אין זיין פענצטער דעם שאָטן פון רייטער און זיין פערד. אַ נייע מאָדע. אין דער היים האָט אַזאַ איינער געהייסן

אַזוי גוט ווי אַ שמש. געקלאַפט אַלע פרייטיק פאַרנאַכט מיטן שטעקעלע איבער די טירן פון די געוועלבן: שבת, שבת, שבת. מילא, דאָס פאַרשטייט ער נאָך: אין שבת קאָן מען אַמאָל פאַרגעסן, פאַרשפעטיקן. אָבער אין אַלע טעג פון אַ גאַנצער וואָך — ווי קאָן מען עס פאַרגעסן אָן אַרבעט?

*

דער ערשטער אויפן פעלד איז געווען אברהם. סיי ביים צענויפבינדן די סנאָפעס, סיי ביים וואַרפן אויף די וועגענער. אַ שטופ די גלאַנציקע ציין פון אַ ווידלע אין בויך פון אַ בונט, פלינק אַ הייב אַרויף און אַ טליק אויפן וואָגן. שניידן איז אברהמען אָנגעקומען אַ ביסל שווער. וואָרעם די קאָסע איז רונדיק און מיט אַ שפיץ און שאַרף ווי אַ חלף. גוט אַזוי, אַזוי באַדאַרף אויסצוזען אַ קאָסע. האָט זי אָבער אַ חסרון וואָס זי פאַרטשעפעט זיך. וואָס נידעריקער אברהם בייגט זיך, זעצט זיך אַראָפ אויף די קני, מאַכט זיך באַקוועמער, אַלץ אוקאָסנער גייט אים די קאָסע פון דער האַנט. אָדער די זאַנגענקעפלעך גיבן זיך לייכט אַ גליטש אַפער פון אונטער דער שאַרף, אָדער דער שפיץ גיט ראַפטום אַ קריך אין דר'ערד אַריין. אַמאָל טרעפט עס אויך אָן אַ שטיין.

פונוואַנעץ האָבן זיך עס פלוצעם געיאָוועט אַזויפיל שטיינער ? —

וווּנדערן זיך די וואָס אַרבעטן מיט אברהמען און ער ווייסט, אַז דאָס וויצלט מען זיך אויף זיין קאָנטע. ער ענטפערט נישט. אברהם באַרעט זיך מיטן גלאַנציקן שטיקל אייזן. אַזוי קליין און קרום און כיטרע. ער קאָן זיך דערמיט נישט ספראַווען. טראָפנס שווייס באַנעצן זיין צעוואָרעמט פנים, קריכן אין באָרד אַריין, בייסן, שווענדזשען, דענערווירן.

— צי איז קאָסען שטרוי שווערער פון קנעטן, איינזעצן און אַרויסנעמען ברויט ? איז דאָס קרומע שטיקל אייזן נישט גרינגער פון זיינע דעמבענע לאַפעטעס און קאַטשעבעס? שוין דינען אים די הענט נישט: אויסגעוועפט ?

אָט אַזוי האָט ער צו זיך גערעדט, אָבער קיין וואָרט נישט אַרויסגעברענגט. געשעמט זיך. זיינע ליפן זענען צו. אַ טערפקע ביטערניש עסט פון אינעווייניק, נאָר די אויגן און די הענט בעטן זיך:

— כ'קאָן נישט.

און זיי:

— ניטשעוואָ, פריוויקניע.

— פוסקיי ידוט נאַ קאַרטאָשקי.

אויפן קאַרטאָפל־פעלד איז אַוועק אַ גאַנג. קלייבן אין די וויאַדרעס, שיטן אין די זעק און לייגן אין וואָגן אַריין. געקליבן האָבן מערסטנס קאָלכאָזניצעס — אַלטע, יונגע און קינדער. איינער פון מינסק, אַ שניידערל, אַ דאַר, ספריטנע

מענטשל — אויך אַן עוואַקוירטער. אברהם האָט געאַרבעט ביי די זעק. ווי באַלד זעק, איז אים שוין נישט קיין גרויסע נפקא מינה, עלעהיי זעק מעל, ווייץ, קאָרן. דערפילט זעק, האָבן זיינע הענט זיך שוין נישט געקרימט, נישט געברוגזט. זיי האָבן געאַרבעט מיט אַמאָליקן כוח: אַ הייב, אַ טרעסל, פאַרבונדן, אַ כאַפּ אויפן אַקסל און מיט א קלוגן פלי — ארויף אויפן וואָגן. אברהמס געלענק און האַלדז און נאַקן האָבן זיך שנעל פאַרחברט מיט די פולע זעק קאַרטאָפל, ווי גוטע פריינד וואָס האָבן זיך נאָך לאַנגע זוכענישן ענדלעך אָפּגעפונען.

וואָלט עס גוט געגאַנגען אויפן קאַרטאָפל פעלד, ווען מען הייסט נישט שפּאַנען פערד און וואָגן און אָפּפירן די קאַרטאָפל אין סקלאַד אַריין. מילא, פאָרן יאַק פאָרן — אָבער שפּאַנען? פון וואַנען זאָל ער קאָנען פאַרלייגן אַ כאָמעט אויף עמיצנס האַלדז? ער האָט דאָס נישט געזען ביים טאַטן און נישט ביים טאַטנס טאַטן — מאַכט אברהם איינמאָל צו שרהן.

— נו, יאָ, אַז מ'איז אַליין דאָס פערד...

— וואָס מיינסטו דערמיט, שרה?

— אַליין טראָגסטו אויף זיך דעם כאָמעט, ווי קאָנסטו איינשפּאַנען אַנדערע?

— איצט זיך דערמאָנט: אַ גאַנץ לעבן גיי איך דאָך אין געשפּאַן!

— תמיד. ווען כ'זע אַ וואָגן לויפט גיכער פאַרן פערד און דער אַרטשיק קלאַפּט אָן די פיס...

— אָבער איך גיי דאָך אויפן גלייכן וועג.

— אַהאַ, טאַקע דערפאַר, ווייל דו גייסט אויפן גלייכן וועג.

— יאָ, אויפן גלייכן וועג איז נאָך שווערער...

זייער שווער איז אברהמען אָנגעקומען אויסלערנען זיך שפּאַנען פערד אין וועגעלע. פאַר איוואַנען, דעם אויפזעער, וואָס איז מיט זיי אויפן פעלד די גאַנצע צייט, האָט די זאַך אויסגעזען מאָדנע, אי אַ נאָווינע, אי אַ גרויס פאַר־דראָס. ס'קאָן אויך זיין, אַז איוואַנען האָט זיך אַזאַ זאַך נישט געלייגט אויפן שכל. יעדער אויסלענדער, ווייסט ער, איז אַ גראַמאָטנע און קולטורנע מענטש:

— קאַקאָי טי קולטורני טשעלאָוויעק, טשטאָ לאָשאַדיע ניע אומיעש זאַפּרעגאַטש?

קאַפּיטל 2

אויפן פעלד

פאַרטאָג, נאָך איידער דעם פרעדסעדאַטעלס זינדל האָט זיך באַוויזן אין פענצטער, איז פריידקע מיטן טאַטן אַרויס אויפן קאַרטאָפל־פעלד. זי האָט געאַרבעט מיט אַ געשיקטקייט פון אַ געניטער פויערטע. אַ דרוק מיט איין פיסל אויף דער קאָפּשאַדלע און די ווייכע ערד צעפאַלט זיך. ווי אייער בעקעלעך קוקן אַרויס די קאַרטאָפל פון אונטער דער צעקרישלטער שוואַרצקייט. מיט דינע ווייסע פינגער, ווי הינער־פיסלעך, גיט זי אַ צעשאַר די ערד, כאַפּט אַ קאַרטאָפל, אַ צווייטע, אַ דריטע, אַ וויש מיט דער דלאָניע — און אַ וואַרף.

ווי שיינע, גרויסע עפּל, ליכטיקן די אָנגעהויפטע קאַרטאָפל אין וויאַדרע וואָס ווערט פול יעדע עטלעכע מינוט. הענט כאַפּן זי פלינק אַוועק און ברענגען צוריק ליידיק. פריידקע אַרבעט אַזוי גיך, אַז זי זעט נישט די הענט. זי הערט בלויז דעם צעקלינגענעם אָפּהילך פון די פאַלנדיקע קאַרטאָפל אין בלעכענעם עמער.

איוואַן, דער דיעסיאַטניק, לאָזט נישט אַראָפּ קיין אויג פון דער „פרעמדער”, וואָס שטייט כסדר אַ געבויגענע, וווּנדערט זיך: ווער איז די דאָזיקע עוואַקואירטע, פון וועלכער גרויסער שטאָט, ווו האָט זי זיך די אַרבעט אויסגעלערנט? ער, למשל, איז אויפן פעלד פון קליינווייז אויף: אַ סך באַבעס, מיידלעך, געזען ביי דער אַרבעט. אַזאַ פּנים האָט ער אויפן פעלד נאָך נישט געטראָפן.

גראָבע שטיקער ערד קלעפּן אָן די קנאַפּל פון פריידקעס באָטן: איינגעטונקענע ביז איבער די „נעז”, באַשווערן זיי אירע טריט. דער ווייסער וואָלענער שאַל פאַרצויגן ביז אונטער דער גאָמבע, האָט פריידקעס אַליוו פּנים, אַ פאַרויטלטס פון בייגן זיך, נאָך שענער געמאַכט.

— אַן אמתע מאָנאַשקע, מאַכט דער שייגעץ צו זיך אַליין. ער קוקט אויף די שטיקער בלאָטע צוגעפּלעטשטע צו אירע באָטן; ער קוקט אויפן צעגראָבענעם פעלד — וויאָרסטן ווייט און ברייט און זען זעט ער „זיינע” פעלדער, זיין קאָלכאָז פון הינטער קיעוו, פון וואַנען ר'איז מיט עטלעכע חדשים צוריק אַהער געברענגט געוואָרן מיט אַן עשאַלאָן עוואַקואירטע. געכאַפּט אַ שראַפּנעל צווישן די ברעמען און פאַרלוירן אַן אויג. דאָס צווייטע „אויג”, זיין נאַטאַשען, האָט ער אויך פאַרלוירן. געשען איז דאָס אין די ערשטע טעג מלחמה, צוויי חדשים

נאָכן פאַרשרייבן זיך מיט איר אין זאַגס*). פונקט זשניווע, סאַמע ברען איז עס געווען. רעכט נישט קיין צייט געהאַט. ווי זאָגט דאָס ווערטל: „אַז אַ בידניאַק האָט חתונה, איז אים די נאַכט צו קליין...״ עך... אָבער בעסער, גלייכער אַזוי. גוט וואָס זי זעט אים נישט מיטן אויסגערונענעם אויג און צעשראַמפטן פּנים. זי וואָלט אים סיי ווי איבערגעלאָזט און אַוועק.

באַלד די ערשטע נאַכט אין באָלניצע, ווי נאָר זי האָט אים אַ צעבראָכענעם אויפן בעטל געזען, האָט זי געוואָלט אויסדרייען דעם דישעל — מיט זיין איינציקן געזונטן אויג האָט ער דאָס באַמערקט. דו סטערווע — נאָר שטאַרקע, געזונטע האָבן זיי ליב. דערלאַנגען איר איינמאָל מיטן קולאַק, צוויי מאָל, דריי מאָל, דערנאָך אַרומנעמען זי, גלעטן... — אָט אַזוי דאַרף מען מיט זיי.

איז ער אָבער געלעגן איינגעקנאָדערט פון ווייטיק. ווי אויף אַ פּעקל ברודיקע וועש, האָט זי אויף אים געקוקט: ברודיקע וועש וואָס גיבן פון זיך אַרויס אַ שלעכטן ריח.

ערשט מיט עטלעכע טעג צוריק האָט זי דאָס „פּעקל״ געטראָגן אויף זיך, אויף איר לייב... און אַז די ווונדן האָבן אים אַוועקגעוואָרפן — מיגלט זי זיך אים אָנצורירן.

סטיערווע, איר זוואַניע וויל ער מער נישט קענען.

אין מינוטן פון באַזינונג, האָט איוואַנס בייזקייט אויף נאַטאַשען נאָכגעלאָזט. איוואַן האָט גאַנץ גוט געוווסט, אַז פון דעם סלוטשאַי מיטן אויג און שראַמפּ קאָן ער זיך אַליין נישט פאַרטראָגן. נישט בלויז דערפאַר ווייל ר׳איז אַ מיאוסע קאַליקע געוואָרן, נאָר ווייל ער האָט נישט פּאָספּעיעט אַ שאָס צו טאָן, נישט צום פראָנט דערפאָרן: אָט אַזוי, נישט מיר נישט דיר — באָלניצע, עשאַלאָן, באָמבעס, קינדער, אַ שניידערל פון מינסק מיט א קאָנטוזשעט ווייב—קאָלכאָז. אָטאָ דאָס קאָן זיך איוואַן נישט שענקען.

— באַהאַלטן זיך אונטערן פאַרטעך פון דער מאַטושקאַ וואָלגאָ.

אים איז דערווידער דאָס זאַוויעדעווען מיטן קולטורנעם זאַל, דאָס רופן צו סאָבראַניעס, דאָס אַרויסהענגען די פענער בעת אַ יום־טוב, דאָס אָפּפירן די מאָבּיליזירטע צום זבאָרנע פּונקט. דאָס אַלץ איז אים דערווידער. ער שעמט זיך מיט זיינע שטאַרקע הענט טאָן באַבסקע אַרבעטן.

בעסער וואָס זי איז נישטאָ, זי וועט נישט קוקן אויף אים, נישט זען די מיאוסע גרימאַסן בעתן שפּילן אויף דער האַרמאָנקע. פאַר זיך אַליין וועט ער שפּילן: אויבן, אויף דער פּריטשע פון קולטורנע זאַל. פאַר זיך אַליין, פאַר זיך אַליין...

---

* חתונה־אַמט.

איוואַן האָט אַ טאָפּ געטאָן אין קעשענע. דערפילט די האַרמאָנקע, האָט ער פּלוצעם, ווי ער וואָלט דאָס פאַרלוירענע אויג אָפּגעפונען, אַ הייב געטאָן זיין פאַרקלערטן בליק. ער האָט שוין די „פּרעמדע״ נעבן זיך נישט געזען. ווייט פון אים איז זי געשטאַנען. ער איז צוגעגאַנגען און אַ זאָג געטאָן:

— סאַדיטיעס, באַרישניאַ, זאַקורים. זעץ זיך, פריילין, פאַרויכער.

זי רייכערט נישט. זי קאָן נישט רייכערן. זי דאַנקט אים — האָט זיך פריידקע געפּרוּווט אויסגלייכן און געוואָלט זאָגן — און נישט געזאָגט.

פריידקע האָט געהאַלטן קאָפּ אויף די אַוועקגעטראָגענע וויאַדרעס קאַרטאָפל. זי האָט זיי געציילט אין זיך אַריין; איינס, צוויי דריי — צען. איינס, צוויי, און ווידער — צען. צען וויאַדרעס אין גאָסודאַרסטווענע סקלאַד אַריין, די עלפטע — פאַר זיך.

אזוי האָט געזאָגט דער פּרעדסעדאַטעל.

— מער קאַרטאָפל דער וולאַסט, מער קאַרטאָפל פאַר זיך. מער טרודאָדניע.

איוואַן איז שוין אויס אויפזעער. ער גייט מיט אַן אַקער. נאָך אים — אַלע קלייבער און קלייבערינס. אָפּן ליגט די ערד, צייטיקע פּירות וואַרטן אויף הענט. וואָס מער מען קלייבט, אַלץ מער יאַוועז זיי זיך, די קאַרטאָפל, ווי זיי וואָלטן אונטערן אַקער געוואַקסן.

צען אין סקלאַד אַריין, די עלפטע — פאַר זיך. הונדערטער, טויזנטער עמער, מען שעפּט, מען שלעפּט זיי אין זעק — און זיי נעמען זיך נישט אויס.

אָנהייב דעצעמבער. ווי שיטערער קאַלך אויף ראָגאָזשע, זילבערט דער פראָסט אויף די שטרויענע דעכער. די פעלדער — ווי אָפּגעגאָסן מיט דינעם ווייסן פלוס — גלאַנציק און קאַלט. ערשט די מאָרגן־זון צעשמעלצט דעם אָנגעמראָזשעטן זילבער אין אַ פאַרע; די שוואַרצע ערד ווערט פייכט און די קאַרטאָפל גליטשן זיך פון די הענט. זיי פאַלן גערנוויליק אין די וויאַדרעס אַריין, ווי זיי וואָלטן זיך בעטן:

— לאָזט אונדז נישט פרירן איבערן ווינטער.

שׂרה איז געבליבן אין שטוב. כאָטש זי איז אַלע אירע יאָרן געווען אַ מאַרק־זיצערין, איז איר די מלאכה פון „פאַרדרייען אַ מיטאָג״ נישט פּרעמד. חוץ דעם האָט זי אַ חשבון דערביי: זינט אברהם און פריידקע זענען אויפן פעלד, וואַקסט אין ווינקל פון שטוב דער באַרג קאַרטאָפל. וואַקסט אין דער הייך, אין דער ברייט און צעקאָלערט זיך אונטער די בעטן.

פאַרנאַכט קומט אברהם אַהיים מיט אַ ברויט. אַ פרישס, וואַרעמס, נאָר וואָס פון אויוון אַרויס.

ברויט

אַז אברהם האָט צום ערשטן מאָל אין דער פרעמד געהאַלטן אַ ברייטל, האָט ער זיך נישט געכאַפּט גלייך עסן. ער האָט געקוקט דערויף ווי אויף אַ לעבעדיקע זאַך. וויפל האָבן עס זיינע הענט געגרונדיקט, אויסגעפּאַרטיקט, באַשאַפן? דער גאַנצער גלגול פון אַ ברויט, ווי, להבדיל, דער גלגול פון אַ מענטש פון געבוירן ביז פאַרלוירן — האָט אין סעקונדן פאַרבייגעשווינדלט זיינע אויגן.

אָבער ווי לאַנג קאָן מען זיך גאַפן נאָך אַ טאָג אַרבעט אויפן פעלד? גיט ער דער ערשטער אַ שניט מיטן מעסער, פּלמס'ט עס אויף צווייען. בעתן צעעפענען, נעמט אויפגיין אַ דינע פּאַרע מיט אַ זויערלעך היימישן ריח ווי פון זיינע ברויטן. נאָכדעם גיט ער אַ קוועטש מיטן גראָבן פינגער אין ווייכן אַריין, וואַרט אַ ווייל צי דאָס ווייכע וועט צוריק אויפגיין. איידער ער לייגט אַוועק די העלפטן אויפן טיש, גיט ער נאָך אַ באַטאַפּ דעם ווינקל, און אין דנאָ אַ קלאַפּ מיט אַ פינגער, ווי מען קלאַפּט אָן אין אַ פרעמדער טיר, צי מען מעג אַריין. ווערדליג די סימנים, ווייסט ער: אַ ווייסע סקלעפּיעני, אַ קאַלטע פּאַסאַצקע, געגנוג געזוירן, אויב נישט צופרי אין אויוון אַריין.

שרה זעט דאָס צו כמעט יעדן אָוונט. און כאָטש זי ווייסט, אַז ס'הונגערט אים (נישטאָ קיין צייט צו עסן אויפן פעלד) — שלאָגט זי אים נישט איבער אינמיטן דערינען, זאָל ער הנאה האָבן. זי וואַרט, ביז ער אַליין דערמאָנט זיך עלעהיי אַ קינד, וואָס האָט זיך מיט עפּעס פאַרשפּילט.

— שרה האָסט עפּעס איבערצוכאַפּן, ס'האַרץ חלשט מיר.

גייט זי צו צום הרובקעלע, כאַפּט דעם טשוהונענעם באַניאַק מיט קאַרטאָפל, אַ הייב און אַ טרעסל, און זי פּילט ווי די קרוכע קאַרטאָפל אינעווייניק צעשיטן זיך. צום טעלער קאַרטאָפל — אַ שיסעלע זופּ: אַמאָל אַ באַרשט, אַמאָל אַ ברען מיט פאַלש פאַריישעכץ, אַמאָל אַ שיטערע לעמישקע באַגאָסן מיט וואַסער און מילך.

אברהם האָט זיך קיינמאָל אויפן עסן נישט געקלאָגט. דער עיקר איז ביי אים נישט דער מאָגן. דער עיקר, ר'זאָל וויסן אויף וועלכער וועלט ער איז: אין שטאָט, צי אין דאָרף? ענטפערט דערויף שרה, אַז זי קאָן באַשטיין דאָ אין קאָלכאָז. וואָס דאַרף זי געבייטיק אין טאָפּ אַריין די שטאָט. וואָס? אין קוּבישעוו פאַלן געבראָטענע טייבעלעך אין מויל אַריין? פאַרקערט: זי האָט געהערט דערציילן, אַז אין שטאָט צאָלט מען שווערע רובלס פאַר אַ „קילאָ קאַרטאָשקו". אויפן לויט, אויף דער וואָג גייט עס דאָרט.

איטלעכס מאָל, בעת אַזאַ שמועס, גיט שרה אַ ווייז אברהמען אויף די קאַרטאָפּל אונטער די בעטן.

— ס׳איז נאָך אַ מזל־זאַך — זאָגט זי — וואָס דער נאַטשאַלניק איז ניט אַ כאַפּ־לאַפּ. ער פאַרשטייט אַ דיעלע, דער ערל. וואָס אַ שטייגער וואָלסטו איצט געטאָן אין קויבישעוו?

— וואָס טו איך דאָ?

—דאָ קענסטו נאָך דער אַרבעט פאָרן אין שטאָט אַריין פאַרקויפן אַ פּוד, צוויי קאַרטאָפּל.

— וואָס ווילסטו, כ׳זאָל נאָך ווערן אַ קופּיעץ אויך? וואָס מיינסטו, ס׳איז דער אַמאָליקער פּאָניע?

— אייגענע קאַרטאָפּל, זאָגט מען, מעג מען.

— נו, נו, נו.

פריידקע הערט נישט זייער גערייד. און ווען זי הערט יאָ — וואָס איז איר אַ נפקא־מינה. וואָס גייט איר אָן די שטאָט, צי דאָס דאָרף.

שוין אַ צוויי־יאָר זינט דעם אַנטלויפן. אַריבער דעם בוג. זאַפּאַדנע. באַמבעס. בהלה, וולוטשיענגעס. שוין עטלעכע חדשים אין קאָלכאָז. אַ מעשה אָן אַ סוף: נישט מען הערט און נישט מען זעט. וואָלט זי כאָטש געוווּסט, אַז פּייוויש לעבט.

יעדן אָוונט זיצט זי נעבן פענצטער.

ליכטיקע נעכט. דער הימל — געדיכט בלוי אַזוי ווי גלאָז אויף גלאָז. נאָר ביי די ראַנדן איז עטוואָס העלער, ווי אַ הויך אויף אַ שפּיגל־פלאַך, וואָס גייט זיך ביסלעכווייז פונאַנדער און ווערט נעלם.

אונטער דער בלויער ליכטיקייט ליגט דער קרומער, ליידיקער וועג איבערגעצויגן מיט אַ פּרעסטל, ווי אַ פאַרגליווערט טייכל.

— אפשר וועט ער אויפשווימען? אפשר אַ קלאַנג, אַ צייכן.

דער שיינער, געזונטער דרויסן טוט איר וויי. די וואַרעמקייט אין קליינעם שטיבל — צענעמט. נאָך גוט וואָס זי האָט כאָטש די נאַכט. זי קומט ווי אַ גוטע שוועסטער. לייגט צו קילע באַנדאַזשן צום קאָפּ... קושט אויס די מידע הענט. די אָנגעספּרוכניעטע פינגער...

פריידקע איז שוין געלעגן אין בעט, אָבער איינשלאָפן האָט זי נישט געקענט. צו אירע אויערן האָבן זיך דערטראָגן אָפּגעריסענע קלאַנגען. נישט פון וועג זענען די קלאַנגען, נאָר פון דער זייט פון קולטורנע זאַל. דאָס האָט זיך אַזוי איוואַן צעוואַרעמט מיט זיין געליבטער... האַרמאָניקע.

בּרוֹיט

לאַנג-לאַנג האָט דאָס טרויעריק פּאַרבענקטע געזאַנג זיך געצויגן ווי אַ דינער דרים פֿאָדעם פון עפּעס אַ געוועב. אין דעם געוועב האָבן ווי פיש אין אַ נעץ געצאַפּלט פריידקעס פאַרבליבענע עטלעכע שעה פון דער אויסגעענדיקער נאַכט.

קאַפּיטל 3

אויף אַ ראַזיעזד

אַ לאַנגער לאָקאָמאָטיוו־פייף האָט פונאַנדערגעריסן די נאַכט און געשניטן דאָס זיידענע בלוי, אַ צוגעפרוירנס צום ווייסן לייב פון שניי.

ווי אָנגעשלאָגן אין רייִנעם שטאָל האָט עכאָ זיך צוריקגעטראָגן מיט אומהיימלעכער קעלט און עלנט. דער פּאַראָוואָז האָט געקרעכצט, געלאָפן און געשלונגען די ווייסע ליידיקייט.

אינעווייניק, אין שמאָלן וואַגאָן־אײַנגאַנג, נעבן פאַרקאָוועטן שויבן־פענצטערל, איז געשטאַנען פּיוויש. ס׳רעדט זיך אַזוי — „געשטאַנען”. פּיוויש האָט זיך געקלאַמערט בײַם אײַזערנעם אָנהאַלט נישט אומצופאַלן. זײַנע פיס האָבן געשאָרוועט, געזוכט אַ פרייען פלאַץ צו קאָנען שטיין. דער רעדער־געריויש אין מוח און דער אײַז־בלענד, וואָס האָט מיט אַ מאַטער קעלט געפּײַניקט דאָס אויג, האָבן אײַנגעמידט, פאַרטונקלט זײַן זכרון: דער הונגער האָט געגעסן די קישקעס.

פּיוויש האָט זיך געפינען אין אַזאַ פאַלאָזשעניע, אַז ווען נישט די ענגשאַפט אין וואַגאָן, וואָס האָט אים אונטערגערוקט און אָרומגעשטעלט מיט אַנדערע גופים, וואָלט ער אומגעפאַלן.

אַלע באַגאַזש־פּאָליצעס, בענק און אונטערבענק — אַלץ איז פאַרלייגט און באַזעצט מיט מענטשנוואַרג און געפּעק. פּעק אויף פּעק; טשעמאָדאַנען. אַ זוויערער עיפּוש פון פוילנדיקע אָניעצעס, שטיוול, ווילעקעס און לאַפּטשעס, אַ רויך פון מאַכאָרקע.

די טונקעלע באַלויכטונג האָט זיך געבאָרעט מיטן רויך און קאָפּעטש.

ווי לאַנג ער שטייט אַזוי, האָט ער נישט געדענקט. ווהין ער פאָרט — האָט ער נישט געוווּסט. נישט געקענט די שטעט, די נעמען פון די סטאַציעס, וואָס דער עשאַלאָן האָט הינטער זיך געלאָזט. אויך דעם אײַנאָונאײַנציקן נאָמען, וועלכן פּיוויש קוקט אויס מיט טויזנט אויגן, האָט ער אויך שוין פאַרגעסן.

דאָס יאָגן זיך נאָכן געדעכעניש פון פריידקען, האָט אים אויסגעזען ווי דאָס וועלן כאַפּן דעם פייף פון לויפנדיקן עשאַלאָן דאָ, אין דער ווײַסער ליידיקייט.

געטראַכט וועגן פריידקען האָט פּיוויש אין געטאָ. זי האָט אים אויסגעפילט די טעג פון קאַטאָרזשנער אַרבעט.

— אַרויס פון גהינום. ער מוז זיך צו פּריידקען דערשלאָגן.

איינמאָל אַריבער דעם בוג, געכאַפּט און צוריקגעשיקט. געסטאַפּאָ. פּופּציק שמיץ אויפן נאַקעטן לייב. ווידער זיך דערגנבעט — און אַריבער. גאַנץ זאַפּאַדנע ביעלאָרוסיע און אוקראַינע אויסגעפּאָרן, מערק און ירידים, ביעזשענצעס — אָן טאָלק און אָן תכלית, צו איר שפּור נישט דערגאַנגען. סאַרנע. די שטאָט מיט איר קנופּ־סטאַציע — דער ערשטער קרבן פון דייטשישן איבערפאַל. בליץ־אַטאַקעס און באָמבאַרדירונגען. ער כאַפּט זיך מיט מיט דער אָפּטרעטנדיקער רויטער אַרמיי. באַלאַגערטע טאָוואַרנע־וואַגאָנען. מען קלעפּט דרויסנדיק פון די פענצטער און טירן, אויף טאָמבאָרן און דעכער, מען קלאָמערט זיך אָן די פּאָרענטשעס. שטאָלענע פייגל לאָזן זיך אַרונטער, צילעווען אין די וואַגאָנען. ווי אָקסן אין בוינע, רעווען פּאַראָוואָזן. פּאַרוואונדעטע מאַשיניסטן. מ׳וועקסלט די וועגן. אַראָפּ פון עשאַלאָן, אַוועק מיט די פעלדער, פּויערישע טראַקטן און סטעזשקעס. וועלדער אין פייער, ביימער ווי געטונקען אין סמאָלע — באָבּרויסק, מאָגיליעוו, סמאָלענסק — וויפיל וואָכן ער פּאָרט אַזוי — ווייסט ער נישט.

ער קאָן נישט מער, ער מוז זיך דאָ אַראָפּכאַפּן. מען פּאָרט — זאָגט מען — פון סמאָלענסק אין דער ריכטונג פון קויבישעוו, קיין סאַראַטאָוו, לענגאויס דער וואָלגע. דאָ איז טיף רוסלאַנד, נישטאָ מער קיין פּחד. ער׳ט זיך אַראָפּכאַפּן, ער קאָן נישט מער.

קיין באַגאַזש האָט פּיוויש נישט געהאַט. די צוויי דיקטענע קעסטעלעך, איבערגעוואָרפענע איבערן אקסל, מיט אַ לעדערן רימעטל, — האָט ער שוין אויך נישט. וואָכנלאַנג האָבן זיי זיך געבאָמבלט, באַשווערט דאָס לויפן, דאָס שפּרינגען פון די וואַגאָנען, דאָס שלעפּן זיך אויף סכנותדיקע וועגן. ערגעץ אויף אַ פּעראָן, צווישן אַ „טלאָק“, איז פּיווישן צו די פיס געפאַלן דאָס פּאָרנדיקע קעסטעלע. האָט ער אַ קוק געטאָן אויף צוריק, באַטראַכט דאָס איבערגעשניטענע רימענטל און באותו רגע איז אויך דאָס פון אונטער די פיס נעלם געוואָרן.

פון גרויס צעטראָגנקייט איז פּיוויש שטיין געבליבן מיט אויסגעשטרעקטע הענט אין דער לופטן, ווי ער אַליין וואָלט פון ערגעץ אַראָפּגעפאַלן.

די גאַנצע מעשה האָט געדויערט סעקונדן, וואָרעם דער „טלאָק“ איז נישט געשטאַנען. ער האָט זיך באַוועגט. די יוירנדיקע מענטשן־מאַסע האָט אים גע־שטופּט, אַריינגעשטופּט אין וואַגאָן אַריין.

דער נאָכגעלאָזענער ווייטיק פון אַקסל־ביינדל, האָט קלענער געמאַכט דאָס דריקעניש פון די אַוועקגעגנבעטע טשעמאָדאַנטשיקלעך: מיט דער ווינטער־וועש, סוועטערס און די צוויי פּאָר ווויסקאָווע שטיוול. די דאָזיקע טרייסט איז

אָבער געווען אַ האַלבע טרייסט און געסטאַיעט האָט זי, ביז דער הונגער האָט שטאַרק גענומען דערקוטשען.

זיין כוח הדמיון האָט אים אויסגעמאָלט אַ ברויט; דאָס גאַנצע ברויט, וואָס איז ווי אַ גאָלדשטיק געווען איינגעוויקלט אין די סוועטערס. פּיווויש איז שוואַך געוואָרן און קליין. וואָס קלענער ער איז ביי זיך געוואָרן, אַלץ גרעסער, רונדיקער איז דאָס ברויט אויסגעוואַקסן אין זיינע אויגן.

— — — קורצער, אָפּגעהאַקטער פּיף, אַ פאַרלאַנגזאמט רעדער־געריויש האָט פּיווישן אויפגעטרייסלט. צו זיינע אויערן האָבן זיך געטראָגן דינע כוויסטשן פון א קאָנדוקטעריש פייפל. די סמנים זעענען אים באַקאַנט געווען.

— אַ סטאַציע, אָדער אַ ראַזיעזד.

בעת דער עשאַלאָן איז שטיין געבליבן, האָט פּיוויש זיך שוין געפינען ביי דער טיר, וואָס עמעץ האָט געהאַט געעפנט. ער איז אַרויסגעשטויסן געוואָרן אינדרויסן. פריער פאַרטאָג, דער שניי האָט געבלויט. אונטער זיינע טריט האָט די איינגעפּראָסטיקטע ווייסקייט זיך אונטערגעגעבן מיט כריפּ און ווייכן ווידערשטאַנד. ווי אויף פריש אָנגעיאָגטע זאַמדן, האָבן פיס געטאָפּטשעט אין אייגענעם אָפּדרוק.

אַ מענטשן־מענגע אין אַ לויזער אָטשערעד איז געשטאַנען אַרום אַן אייבציקן קראַן, פונוואַנען ס'האָט זיך געגאָסן צעפּאַרעט וואַסער.

— קיפּיאַטאָק, הייסער קיפּיאַטאָק.

וואָס פאַר אַ זין האָט געהאַט פּיווישעס וואַרטן, אַז זיינע הענט זענען ליידיק; פראָסט קריכט דורך די ווילעקעס אין אָפּגעשוואַכטן גוף.

אַנטקעגנדיק מיטן ווייסן פעלד, האָבן זיך געזען עטלעכע פענצטערלעך אין פאַרקאָוועטער רויטקייט. פּיוויש האָט זיך געלאָזט מיטן ווייסן וועג, צום ליכט פון דער כאַטע. ער איז שטייגעבליבן ביי דער טיר.

— עטאָ קטאָ?

— אַן אייגענער.

— אָט קודאָ?

— מיטן עשאַלאָן.

— קאָקוי עשאַלאָן?

— עשאַלאָן עוואַקואיראָוואַניך.

אין פענצטערל איז ליכטיק געוואָרן. פון אינעווייניק איז אַ קייטעלע געפאַלן, די טיר האָט זיך געעפנט. פאַר פּיווישעס אויגן איז געשטאַנען עפּעס איינגעוויקלטס אין אַ פעלץ; ספק מיידל, ספק פרוי. פון דאָ ווו ס'דאַרף זיין

קאָפּ, האָבן אַרויסגעקוקט צוויי אויגן, צעשויבערטע האָר האָבן פאַרשטעלט דאָס פּנים.

— פּאַזשאַלויסטאַ.

איין פאַרלאַנג האָט פייוויש געהאַט ביים איבערטרעטן די שוועל. צו זעצן זיך. זאָל זיין מידער גוף אונטער זיך פילן עפּעס אַ געלעגער. אַראָפּציִען די שווערע ווילעקעס, וואָס זענען ווי צוגעקלעפּט צו די פּיס און בייטן די לויזיקע וועש.

אָבער זי, די באַלעבאָסטע, האָט, ווייזט אויס, אַנדערש פאַרשטאַנען:

קוים קומט ווער אַריין, איז דאָס ערשטע — שטעלן אויפן טיש. איידער פייוויש האָט פון זיך אַראָפּגעוואָרפן די פופייקע, איז פון לאַנגן מענערישן פעלץ געוואָרן אַ יינגע פרוי. אַ פרוי אין אַן אויסגעפּאַסט באַרכעטן קליידל, צוויי רונדיקע פולע ברוסטן, פאַרמלאָז פאַרקוועטשט, די נאַקעטע פּיס אין האַלבע ווילעקעס.

כאָטש אין דרויסן האָט שוין געשאַריעט, האָט זי דאָס וואַנט־לעמפּל נאָך מער אַרויסגעדרייט, ווי זי וואָלט דערמיט געוואָלט פאַרלענגערן די נאַכט.

פייוויש האָט געזען צוויי בעטן, צוגערוקטע צו זיך. אַנטקעגנדיק אַן אַלטער קאָמאָד. זי איז פלינק צו צום ערשטן בעט, ווו דאָס ליכט איז געפאַלן אויף אַ קינדעריש קעפּל. מיט פאַרזיכט, נישט איבערצוּוועקן, האָט זי דאָס קעפּל אַרומגעדעקט מיט אַ קאָלדרע.

דאָס ליכט, די וואַרעמקייט, און דאָס שוויגן פון ביידע, האָט פייווישן איינגעשלעפּט אַ זיצנדיקן. עפּעס האָט פּאָר זיינע אויגן געשווינדלט, מיט ווייכער רירעוודיקייט, מיט ספּריט, גלייך אַ קאַץ וואָלט זיך אַרום אים געדרייט...

ער האָט נישט געזען וואָס אויפן טיש טוט זיך. נישט דאָס פלעשל, נישט די פעניצלעך ברויט און נישט די עטלעכע קאַרטאָפל. עפּעס האָט ער יאָ און נישט געהערט איר אַרומפּאָרען זיך, איר לויפן פון איין ווינקל צום צווייטן, דאָס קלאַפּן פון די קאָמאָד־טירלעך. געזוכט, ווייזט אויס, מיט וואָס דעם טיש צו באַשיינען.

פייוויש האָט מיט אַמאָל דערפילט אַ גרינגקייט, ווי ער וואָלט פון זיך אַ שווערע משא אַראָפּגעוואָרפן. אים איז גוט געוואָרן אין אַלע אברים, אַן אָנגענעם שטשיפּיען אין די שפּיץ פינגער; אויך דאָס בייסעניש האָט אויפגעהערט. אָט שלעפּט אים ווער די ווילעקעס פון די פּיס אַראָפּ: ווייכע, וואַרעמע פינגער, פרויאישע הענט, ער וואָלט געשווירן — פריידקע.

פייוויש האָט אויפגעציטערט, אַ קוק געגעבן אויף זיינע האַלב נאַקעטע פּיס אין אָניצעס. אַ קוק אויף דעם פרעמדן פּנים, וואָס אַנטקעגן אים.

— וואָס איז דיר, קראַנק, פאַרוואונדעט?

— גאָרנישט.

— טרינק אויס, דערוואַרעם זיך.

— אַ דאַנק.

— נישטאָ וואָס צו דאַנקען, נישטאָ מער ווי דאָס וואָס אויפן טיש.

— לאָז עס פאַרן קינד.

— ניטשעוואָ, מען וועט נישט פאַרהונגערט בלייבן. זעסט, — האָט זי אָנגעוויזן אויף דער ברענענדיקער הרובקע אין ווינקל פון שטוב, — דאָרט טרוקענען זיך דיינע ווילעקעס.

פיוויש האָט נישט געוווּסט וואָס צו טאָן מיט זיך. ווי אַזוי זאָל ער איר זאָגן, נאָך וואָס ער איז דא אַהערגעקומען, אַז ער מיינט נישט דאָ צו פאַרבלייבן.

אַ ראַזיעזד און נישט מער, דער עשאַלאָן וועט באַלד אַוודאי אַ ריר טאָן. צו זעצן האָט ער זיך געמיינט, די וועש בייטן און ווייטער פאָרן, ער זוכט עמיצן.

— ווּעסט באַווייזן, גאָלובטשיק.

פיווישעס שעמעוודיקייט און זיין שלעכטער רוסיש האָבן אין איר נאָך מער מיטלייד געוועקט: אַ מיטלייד און אַ מין נייגער צו דעם פרעמדן מאַנסביל, וואָס האָט צו איר פאַרבלאָנדזשעט.

— נו, טרינק אויס, פאַרבייס, אוודאי לאַנג שוין נישט געגעסן.

פיוויש האָט פאַרשעמט געשטרעקט זיין לאַנגע האַנט צום פאַרבייסעכץ.

זי האָט נישט געגעסן. זי עסט נישט, זי איז זאַט, אַ סך קאָלכאָזן דאָ אין דער געגנט — האָט זי אים מיט אָפּגעריסענע ווערטער אַרויסגעפירט פון פאַרלעגנהייט. דאָ איז טיף רוסלאַנד, קיין עסן פעלט נישט, וואָלט זי נאָר געוווּסט וווּ„ע ר” איז... אָ, דער פאַרשאָלטענער קריג; דעם ערשטן טאָג ארויסגענומען פון שטוב. דאָ, אַרום קויבישעוו האָט מען באַלד גענומען, אַוועק מיט דער וואָלגע.

— גאָט ווייסט ווו...

זי האָט נאָכאַמאָל אָנגעגאָסן דאָס גלאָז, צוגערוקט אים די עטלעכע קאַרטאָפל, אויפגעהויבן זיך און צוגעגאַנגען צום פענצטערל. אַ הויך געטאָן מיט איר הייסן אָטעם און אַ בליק געוואָרפן דורך דעם אָפּגעגאַנגענעם שטיקל שויב.

— סמאָטרי, אושאָל עשאַלאָן, קודא פיידיאָש, גאָלובטשיק, פאַרבלייב.

קאַפּיטל 4

מיטן ווייסן וועג

פיוויש איז געגאַנגען לענגאויס דער באַן־ליניע מיטן ווייסן וועג. און מאָדנע: וואָס לענגער און ברייטער די ליידיקייט ציט זיך, אַלץ אָפּגעשלאָסענער, פאַרונדיקטער דער קרייז אין זיין אויג. אַ גרויס אויסגעליכטיקטע איי — און דער טאָג פּיקט זיך אויס מיט פּוכיק־ווייסע שניי־פלאַכן און ער, אַרומגענומען פון דער פּוסטקייט — גייט און גייט.

— וווהין, וויפל וויאָרסט האָט ער נאָך צו אַ סטאַציע, ווי לאַנג וועט ער נאָך אַזוי בלאָנקען?

כאָטש פּיוויש האָט אויף די אַלע פראַגן קיין ענטפער זיך נישט געקאָנט געבן, איז ער פונדעסטוועגן געווען מיט זיך צופרידן וואָס ר׳איז אין רשות פון זיך אַליין. „ווו עס וועט זיך לאָזן, וועט ער גיין. נישטאָ קיין געפאַר דאָ, טיף רוסלאַנד, קאָלכאָזן".

פּיוויש איז געגאַנגען מיטן ווייסן וועג. הויך איבער זיין קאָפּ האָט די זון זיך געוועקט און געוויקלט אַ יונגן שניי־טאָג פון די ווייסע וואָלקנס אַרויס. אַ געשטאַלטע פון פראָסט האָט די לופט פון זיך אַרויסגעגעבן אַ פינקלדיקע גלאַנציקייט וואָס האָט זיך געקרישלט אין פאַלן. און פאַלנדיק, געמיניעט מיט ווייסע פונקען, געלייגט זיך פייערלעך און פייערדיק.

וואָס מער פּיוויש האָט אין זיך אַריינגעאָטעמט דיווילדע ווייסקייט, אַלץ זיכערער און יוסטער זענען זיינע טריט געוואָרן. אַ געפיל האָט ער געהאַט פון איינעם, וואָס האָט נאָך לאַנגע נעכט פון פחדים און קאָשמאַרן, פּלוצעם צעעפנט די אויגן אין טאָג אַריין. און ס׳איז אים גוט. גוט איז אים, כאָטש טראָגן טראָגט ער אויף זיך דאָס זעלביקע העמד, וואָס נעכטן און אייערנעכטן — אָקערשט פול געווען מיט לייז. די אַלטע וואָלינקעס, די אויסגערייניקטע פופייקע און אַ פּעקעלע עסן אונטערן אָרעם, וואָס סטייעט נישט מער ווי אויף איין אָנבייסן.

אַז פּיוויש האָט זיך דערמאָנט אָן די אַלע זאַכן, איז אים אין קאָפּ עפּעס אַדורכגעפלויגן; האָט ער אַ קער געטאָן דאָס פּנים אויף צוריק, ווי ער וואָלט עס מיטן אויג געוואָלט דערכאַפּן, געוואָלט — און נישט געקאָנט. ער האָט גאָרנישט געזען הינטער זיך. ווייט, זייער ווייט איז פון אים

אַוועק דאָס הייזקעלע. אויך די צוויי רעלסן וואָס האָבן געפירט פון דאָרט, פון ראַזיעזד, זענען פון דער ווייסקייט ווי אָפּגעמעקט געוואָרן.

פּיוויש האָט אָבער דער פאַרבייפלאַטער נישט אָפּגעלאָזט. וואָס מער ער האָט זיך דערווייטערט פון יענעם אָרט, אַלץ נענטער איז עס אים געוואָרן. ווי אַ ווייס שד׳ל איז דאָס הייזקעלע פאַר די אויגן אים געשפּרונגען.

דער רויטער פּראָסט אויף די שייבלעך, די אויגן פון פעלץ אפּער. דאָס קלייניקע מיידעלע וואָס האט אַ גאַנצן טאָג זיך געפּרייט מיט אים, ואיך די הענט געשפּרונגען: פּאַפּינקאַ, פּאַ פּאַ פּאַ.

מאָדנע, ערשט איצט דערמאָנט ער זיך, אַז ר׳האָט רעכט איר פּנים נישט געזען, איר נאָמען נישט געפרעגט. דעם גאַנצן טאָג און נאַכט וואָס ר׳איז דאָרטן געווען, האָבן זיי איבערהויפּט ווייניק גערעדט. אויך זי האט אים נישט געפרעגט מער ווי מען פרעגט אַ צופעליקן פאַרבייגייער וואָס בעט א טרינק וואַסער.

אַלץ וואָס זי האָט פאַר אים געטאָן, אַלץ וואָס איז געשען, זעט אים אויס ווי אַ זאַך וואָס האָט אַזוי באַדאַרפט זיין. עפּעס קומט אים פאַר, ווי זי וואָלט אַ פריער געוווסט דערפון, אים אָפּגעוואַרט ווי מען וואַרט אָפּ אַ ברודער, אַ קרובֿ, אַ פריינט... ניין. ער ווייסט אַליין נישט צו וואָס דאָס איז געגליכן, איינס ווייסט ער אויף געוויס:

— וואָס זי האָט אים געגעבן, איז געגעבן געוואָרן אָן קווענקלעניש...

וואָסזשע האט ער געזאָלט טאָן... אין אזאַ לאַגע... זיין א חזיר, אָנפרעסן זיך, אוועקלייגן פּאָפן?

נישט אָן הנאה האָט פּיוויש געטראַכט וועגן די דאָזיקע זאַכן. אדרבא: דאָס נאָכטראַכטן האָט אין אים געוועקט אפילו אַ ביסעלע גאווה, נצחון, מאַנצבילישער שטאָלץ, זעלבסטצופרידנקייט מיט אַ צולאָג פון נאָך עפּעס — אַ ניי געפיל וואָס פּיוויש האָט נישט קיין נאָמען דערויף.

דווקא אָט דאָס נאָמענלאָזע לאָזט איצט פּיווישן נישט אָפּ:

— זאָג ברודערקע, דו פאַרליבטער חתן־בחור! צוליב וועמען האָסטו שמיך געקראָגן, צוליב וועמען דאָס לעבן איינגעשטעלט, צוויי מאָל די גרענעץ געגנבֿהט, צוליב וועמען בלאָנקעסטו דאָ אין דער קאַלטער פרעמד, האַ?

פּיוויש געדענקט זייער גוט צוליב וועמען: פריידקע.

אַז ער האָט פאַרביישפּאַצירט מיט פריידקען די גאַס, האָט ער נישט איין מאַנצבילישן בליק אויף איר געזען פאַלן. זי פלעג בשעת־מעשה נישט אַראָפּ־לאָזן די אויגן, נישט אָפּקערן דעם קאָפּ אָן אַ זייט; נעבן אים איז זי געגאַנגען גלייך נישט איר מיינט מען. ערשט אַ פאָר טריט ווייטער האָט זי שטאָלץ אַ

הייב געגעבן צו אים איר שיין קעפל — און גלייך אַ קוק געטאָן אויף אים מיט אַ מינע:

— צי ביסטו כאָטש אַ מבין וואָס דו פאַרמאָגסט?

יאָ, אַזוי און נישט אַנדערש האָט ער עס פאַרשטאַנען. און דאָס האָט אים תמיד אַ סך ערגערניש פאַרשאַפן. רק ס׳האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז דאָס מיינט זי אים אומיסטן צו פייניקן. ער דאַרף דאָס צאָלן פאַר אַלע בליקן, וואָס זי לייגט קלאָמפערשט נישט קיין אַכט אויף זיי... אָט אַזוי זענען זיי: האָסט ליב — באַצאָל.

— דעריבער? דעריבער דאַרף מען קריכן צו פרעמדע?

ניין, נישט קיין ליבשאַפט, נישט קיין ליידנשאַפט, — גראָבער עגאָיזם און נישט מער. אָפזאָגן זיך דערפון וואָלט געהייסן אַזוי גוט ווי טפשות. בפרט, אַז די גוטע פויערטע האָט דאָס אויף אים אַרויפגעצווונגען אַזוי פראָסט און באַטעמט...

פייוויש האָט אויפגעהויבן דעם קאָפ, אַרומגעקוקט זיך:

— ווי האַלט ער אין דער וועלט, וווהין גייט ער, וויפל וויאָרסט האָט ער נאָך צו אַ סטאַנציע?

ווי ווייט זיין אויג גרייכט — איז ווייס. די ווייסקייט פאַרדעקט, מעקט אָפ. די בלענדיקייט פאַרטונקלט דעם זכרון. ער געדענקט גאָרנישט. נאָר וועדליק די פרעסט און שנייען, קאָן גריילעך זיין, אַז גראָד איצט, אין איינעם פון די חדשים, דאַרף זיין שבת־חנוכה. שבת־חנוכה מיט צוויי יאָר צוריק.

ער האָט אַ צי אַריין געטאָן אַ פרישן שטראָם קילע לופט, אויסגעגלייכט זיך און געגאַנגען. ער וועט זיך, ער מוז זיך דערשלאָגן.

פייוויש גייט לענג אויס דער באַן־ליניע. אין גלאַנץ פון די רעלסן און וועדליק דעם ציטער און געזשים, זעט אים אויס ווי אַ באַן וואָלט נאָר וואָס אַדורכגעלאָפן. און מסתמא נישט די ערשטע באַן האָט אים אין זיין פאַרטראַכטקייט געמיטן. ווייזט אויס, ער דערנענטערט זיך צו אַ סטאַנציע פאַר קויבישעוו, מעגלעך — קויבישעוו גופא.

דאָס ערשטע וואָס ער קלערט צו טאָן, איז יאַווען זיך אין וואָיענקאָמאַט. דערציילן דעם גאַנצן אמת פון זיין „רייזע״. באַקומען אויף דער האַנט אַ דאָקומענט, אַ וואָיסקאָווע ביכל, לאָזט ער זיך גלייך איבער די קאָלכאָזן. נאָך אין עשאַלאָן האָט ער געהערט: אַ סך אַנטלאָפענע, געראַטעוועטע, ווי מען רופט זיי דאָ — „עוואַקוירטע״, האָט מען אַהערגעברענגט צו פירן, צעשיקט אין די קאָלכאָזן פון קויבישעווער אָבלאַסט.

ס׳איז שוין געווען טונקל, ווען פיוויש האָט פאַר זיך געזען די ערשטע שטאָט־געביידעס. אָבער אין שטאָט גופא האָט ער נישט פאָספעיעט אַ פוס צו שטעלן, וואָרום אין וואַקזאַל אַריין האָט אים געפירט אַן אייזנבאַנער, וואָס האָט אים פאַרהאַלטן פון דער לינקער זייט רעלס.

פון וואַקזאַל אין וואָיענקאָמאַט אַריין איז ער שוין אַליין נישט געגאַנגען. אים האָט געפירט אַ באַיעץ אין אַ לאַנגען שינעל מיט צויטן, אַ המן־טעשל מיט אַ טשופיקל אויפן קאָפ און מיט אַ מאַשין־געווער אויפן אַקסל.

נאָך אַזעלכע צוויי באַגעגענישן און אַזאַ אונטערפירעכץ, איז פיוויש וואָס אן אמת א ביסל געפאַלן פון „דוך״. כאָטש נאָך אין זאַפאַדנע, האָט ער נישט איינמאָל צוגעזען אַזעלכע סצענעס, איז אים פונדעסטוועגן היפש פריקרע געווען זיין לאַגע.

אָקערשט, מיט אַ האַלבער שעה צוריק — אַ פרייער מענטש. און פלוצעם — נאַ דיר: אַן אַרעסטאַנט, אַ פאַרברעכער, א שפיאָן, ווער ווייסט וואָס. און פונוואַנען האָבן זיך עס מיט אַמאָל גענומען אַזויפיל קאַלטע, בייזע בליקן? פיוויש האָט פאַרגעסן אין הונגער, און ווייל ר׳האָט פאַרגעסן — האָט ער אַ הייב געטאָן די פרייע האַנט צום פעקלע וואָס אונטערן אָרעם. דאָ האָט יענער, רעכטס פון אים, אַ כאַפ זיך געטאָן פאַרן מאַשינגעווער און א היקע:

—ניעלזאַ.

אין פיווישן האָט געקאָכט ווי אַ ליידיקער קעסל אויף קוילן — אָט אָט פלאַצט ער; ער מוז עפעס זאָגן. עטלעכע ווערטער בלויז מוז ער זאָגן זיין „פירער״. ער וויל אים נאָר איבערגעבן פון וואַנען ער קומט, וועמען ער זוכט און אַז במילא האט ער באַשלאָסן מעלדן זיך אין וואָיענקאָמאַט: מ׳דאַרף אים נישט פירן...

נאָר יענער, דער באַיעץ, האַלט די האַנט אויפן צינגל פון מאַשינגעווער און זיין „צינגל״ איז פאַרשלאָסן און זיינע אויערן זענען פאַרשטאָפט. שטום און טויב ווי די וואַנט איז ער.

אין וואָיענקאָמאַט גופא האָט זיך די לאַגע געביטן צום גוטן. ווי נאָר ר׳איז אַריין אינעווייניק, האָט ער פאַר זיך געזען אַ גרויסן טיש. איינער מיט אַ בולטער נאָז, קורצן שטערן און שיטער גזשיבקעלע זיצט געבויגן איבער פאַפירן. יענער האָט אויפגעהויבן דעם קאָפ, אָבער די אויגן האָבן נישט געקוקט אויף פיווישן, נאָר זייטיקלעך פון אים, אויף דער וואַנט.

— סאָדיס.

ערשט ווען פיוויש האָט זיך אַוועקגעזעצט, אַנטקעגנדיק פון אים, האָבן זיך ביידנס בליקן געטראָפן. יענער האָט אָנגעהויבן:

— צי ווייסטו כאָטש אין וואָס פאַר אַ געפאַר האָסט זיך אַליין געשטעלט ?

פּיוויש האָט נישט אויסגעהאַלטן זיין קוק און אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ.

יענער האָט ווייטער גערעדט :

— אַזעלכע יונגע מענטשן אויף אַזעלכע וועגן אין אַזאַ צייט און אָן דאָקומענטן !

ער האָט נישט געשריגן. זיין שטימע האָט אָפּגעקלונגען שאַרף, כמעט דעקלאַמאַטאָריש :

— דער שונא ביי די טויערן פון מאָסקווע. די געגנט איז פול מיט דעסאַנטן.

ערשט איצט, פון די לעצטע ווערטער, איז פּיווישן קלאָר געוואָרן די גאַנצע זאַך. גערעכט, כשר גערעכט — טראַכט ער ביי זיך — אין אַזאַ צייט אָן דאָקומענטן, מיט אַ הינטערוועג צום וואָקזאַל. שיסן וואָלט מען מיך געשאָסן און אַ האָן וואָלט קיין קריי נישט געטאָן.

אַלץ וואָס איז פּיווישן געלעגן אויף דער צונג, אַלץ וואָס ער האָט געהאַט צו זאָגן דעם באָיעץ, האָט פון אים אַ בוכטשע אַרויס געטאָן פאַר איין מאָל. אין אַ פאַרגרייזטן רוסיש מיט אַ פּויליש פון יאַרידים, מיט די הענט און מיט אָן אויפגעהייטערט פּנים, האָט פּיוויש געברייעט און געברייעט...

יענער האָט צוגעשאָקלט מיטן גזשיבקעלע, די בולטע נאָז פאַרקנייטשט אין אַ נישט בולט שמייכעלע און מיט דער האַנט אָנגעוויזן פּיווישן אַ טיר.

אינעווייניק, פון יענער זייט טיר האָט מען מיט פּיווישן געטאָן אַלץ וואָס מען טוט מיט אַ פּריזיוניק. געמאָסטן, געוויגן, באַטאַפּט אַ יעדן אבר. די אַלע מלאכות האָבן דווקא געטאָן פרויען — אַ דאָקטאָרשע מיט אַ גאַנצן שטאַב שוועסטער און געהילף־שוועסטער. אויסער די מאָביליזירטע, איז קיין איין מאַן דאָרט נישט געווען. נאָכדעם איז אַוועק אַ סדרה פראַגן און ענטפערס :

— נאָמען ?

— פּיוויש.

— אָטשעסטוואָ ?

— סאָלאָמאָן מאָסעיעוויטש.

— געבוירן ?

— וו׳פּאָלשו.

— ספּעציאַלנאָסט ?

— פּאָרטנאָי.

די פראַגן און ענטפערס זענען אַוועק ווי אַ גוט איינגעחזרטער דועט. אויך דער וואָס פאַר אים, האָט אויך אַזוי גיך, גיך געענטפערט. ווייזט אויס, אַז איידער מען איז נאָך אַריין אינעווייניק, האָט יעדער איינער זיך גוט אויסגעלערנט די „ראָל“. יאָ. אויך אין קאָרידאָר, אויפן גרויסן אַרומגעצאָמטן הויף, וואָס האָט געכאַפּט דעם אויסזען פון אַ יאַרמאַרק, אַ יאַריד פונוואַנען מען פירט אַרויס און אַריין לעבעדיקע מענטשן — שוין דאָרט האָט מען געוווּסט:

ביסטראָ, ביסטראָ, ניעט ווּרעמיני...

נישטאָ קיין צייט. ס׳ברענט. אָט די קליינע געביידע אין מיט פון הויף איז אָנגעפּראָפּט מיט סאָלדאַטן. דאָס איז דער וואָיענקאָמאַט, וואָס שיקט מיט דער וואָלגע אויף קאַזאַן, און פון דאָרט — גלייך אויפן פראָנט.

אַז פּיוויש איז אַרויס אינדרויסן מיטן וואָיענסקע בילעט אין האַנט, האָבן אים אַלע נאָכגעקוקט, מיט זשעדנע בליקן „באַטאַפּט“ דעם „בילעט“, פאַרקוועטשט אין פּיווישעס פינגער. ווו גייט ער דאָס ווו?

פּיוויש האָט געוווּסט ווו ער גייט. ער פאָרט אין קאָלכאָז אַריין — האָט מען אים געזאָגט. יעדער עוואַקואירטער פאָרט אין קאָלכאָז אַריין אַרבעטן.

— מען וועט דיך שוין רופן...

געהערט אַזאַ זאַך, איז פּונקט ווי מען זאָגט איינעם אויבן, אין גיהנום: נישטאָ קיין פּלאַץ פאַר דיר, גיי דערווייל אַראָפּ, שלאָף זיך איבער אַ נאַכט, מ׳עט דיך שוין רופן.

אַריינגעשטעקט דעם פּאַספּאָרט און דאָס ביכל אין קעשענע און נישט געוואָלט פרעגן וואָס ר׳האָט מיט אַ האַלבער שעה פריער אין זינען געהאַט. למשל: אין אַ וואָסער קאָלכאָז פירט מען אים, וויפל וויאָרסט פון שטאָט, צי זענען דאָרטן דאָ עוואַקווירטע, אייגענע הייסט עס, צי איז מעגלעך אריבערצוכאַפּן זיך ערגעץ ווייטער, עמיצן אויפזוכן... ניין, מען דאַרף איצט גאָרנישט פרעגן.

אינדרויסן האָט אים שוין אָפּגעוואַרט איינער אויף אַ שליטן. פאָכנדיק מיט אַ וויטקע אין דער לופטן, האָט ער אים אַ רוף געטאָן:

— נו, ביסטראָ בראַטאָק, אַרויף.

אוועקזעצנדיק אויף דער סאַנקע, האָט פּיוויש געכאַפּט אַ בליק אויפן

אויסטערלישן אויסזען פון זיין באַלעגאָלע. איין אויג האָט יענער געהאַט און אַ שראַמפּ אויפן פנים.

איוואַן האָט זיך געזעצט מיט דער פלייצע צום פרעמדן און אַ צי געטאָן מיט די לייצעס.

קאַפּיטל 5

מ׳„נעמט”

אַלע טאָג רופט מען. עס האַלט שוין ביים מינסקער שניידערל. מען קלויבט נישט מער יונגע, געזונטע. אויך די אויסגעבראַקעוועטע, אפילו די וואָס דער קאָלכאָז האָט פאַרהאַלטן ביזן אַראָפּנעם פון די פעלדער — אַלע זענען איצט „גאָדיען”. די פערדלעך רוען נישט. איוואַן מיט דער האַרמאָניקע פירט די פריזיווניקעס — „וואָלגאַ, וואָלגאַ מאַט ראָדנאַיאַ”. הינטער אים — דאָס דאָרף. מאַמעס, קינדער און שוועסטער. מוזיק, טרערן.

אויף דעם יאַריד קומט־אָן נאָך איינער: פייוויש.

פריידקע איז דערווייל אַוועק אַרבעטן אין „זאַגאָטזערנאָ”. זי האָט פאַרביטן דעם „מינסקער” (אַזוי האָט מען אים גערופן), וואָס איז אויך ערשט נישט לאַנג אַהין איבערגעפירט געוואָרן אויפן אָרט פון אַ מאָביליזירטן.

דער מינסקער מיטן ווייב זענען געשטאַנען אָפּגעזונדערט. נידעריקער וועמען שרה רעדט אַמאָל אַרויס אַ וואָרט. באַלד ביים אַראָפּגיין פון פורל, האָט זי צווישן אַלע וואָס זענען זיך צענויפגעקומען אָנקוקן די עוואַקוירטע — באַמערקט די דאָזיקע צוויי. זי האָט אַ טאָרע געטאָן אברהמען:

— זע נאָר, זע. זיי קערן אויך צו זיין נייע, גלייב מיר — אונדזעריקע.

דער מינסקער מיטן ווייב זענען געשטאַנען אָפּגעזונדערט. נידעריקער פון איר, שמאָל־פּלייציק, אין אַ טונקעלן קאָסטיומל, האָט ער אויסגעזען נאָך דריבנער. ער האָט געהאַלטן אין איין ריידן און מאַכן מיט די הענט. זי האָט אים אָנגעקוקט און געשוויגן.

איר קוקן און דאָס שווייגן און איר גאַנצער נאַכלעסיקער אויסזען איז שרהן תיכּף נישט געפעלן געוואָרן: אויפפאַלנד געווען די אַראָפּהענגנדיקע הענט, דער שווערלייביקער געשטעל. אויך האָט שרהן געווונדערט אויף דער דאָפּלטער פאָרציע שווייגעניש וואָס יענע האָט איינגענומען, די שווייגעניש וואָס האָט געפעלט איר מאַן.

—סלושאַיטשע, איר זייט בעזשענעצעס, פון יענער זייט בוג, אַ יאָ? מיר זענען אויך נייע, פון מינסק. רוסישע יידן. נאַסטאָיאַשטשע מינסקער. מיט עטלעכע טעג פריער געבראַכט געוואָרן. נישט קיין נפקא מינה, דאָ זענען אַלע

גלייך. עסן איז דאָ גענוג — אַרבעטן מוז מען. סלושעאיטשע, וואָס זייט איר פון פאַך?

— אַ בעקער, — האט אברהם געזאָגט.

— אַ בעקער, אַ, דאָס איז דאָך ביי אונדז שעסאָט, סיעמסאָט, וואָסיעמסאָט.

— וואָס הייסט דאָס אַזוינס? שעססאָט, שעמס...

— סלושאיטשע, לאָזט זיך דער מינסקער נישט איבערשלאָגן, שעשסאָט, סיעמסאָט, וואָסיעמסאָט — דאָס איז זעקסהונדערט, זיבנהונדערט ביז אַכט־הונדערט רובל אַ חודש. דאָ אין קאָלכאָז, פּאָניעמאַיטע, דאַרף מען די שעשסאָט, סיעמסאָט — קריכט ער אַרויס מיטן „סוד" — אויף כפרות. דאָ שרייבט מען „טרודאָ דניע". און ער האָט אָנגעהויבן פּאַרטייטשן וואָס מיינט דאָס וואָרט „טרודאָ דניעי".

ער האָט גערעדט מיט די הענט, מיט אַלע אברים. בעתן באַוועגן מיט די ליפּן, האָט די דינע הויט פון זיינע גלאַט ראַזירטע באַקן זיך געקנייטשט אין פאַלדן, די פאַלדן — אין דינע שניטן, דאָס גאַנצע פנים האָט אויסגעזען ווי געבראָכן גלאָז. ער האָט בשעת מעשה געפירט דעם גראָבן פינגער אַרויף און אַראָפּ אונטערן לאָץ פון רעקל, ווי ער וואָלט מיט דעם פּאָטאָקעווע זיינע רייד. ווער ווייסט ווי לאַנג עס וואָלט נאָך אַזוי געגאַנגען, ווען זי וואָלט נישט אַראָפּ־גענומען דעם געליימטן בליק פון די פרעמדע און אָנגעהאָנגען אויף איר מאַן. ס'האָט געזאָלט מיינען.

— גענוג. גענוג אויפן ערשטן מאָל.

ער האָט עס טאַקע געמאַכט בקיצור:

— ווער עס וויל נאָר אַרבעטן, האָט אויך דאָ צו עסן. סלושאיטשע, איך בין אַ שניידער בין איך. דער נאָמען „דאָס מינסקער שניידערל" איז געגאַנגען ביז מאָהילעוו, דאָ אַרבעט איך אין שטאָל, אויפן פעלד, ווו מען שיקט, ווסיאָ ראַוונאָ, וואָינאַ. ערגער איז מיט איר (ער האָט אָנגעוויזן אויף זיין ווייב), שוועד קאַנטוזשעט געוואָרן אויפן וועג אַהער. אין באָלניצע דאַרף זי. שוין אין אַלע טירן געקלאַפּט. „ניעט" — ענטפערט מען.

— פערעפּאָלניענאָ, מיעסטאָ ניעט.

דאָס לעצטע האָט ער געזאָגט מיט עצבות אין קול.

פון ערשטן טאָג אָן האָט שרה גרויס מיטלייד געקראָגן אויף רייזלען, דעם „מינסקערס" ווייב. ווערדליג איר היפּשער געשטאַלט און לעגלמעסיקע שטריכן, האָט רייזל געקערט צו זיין אַ שיינע געזונטע פרוי, מסתמא אויך פון אַ לייטי־שער היים. דאָס האָט נאָך מער שרהן צוגעבונדן צו דער אומגליקלעכער. זי

איז געוואָרן אַ שטענדיקע איינגייעריןּ, אַלץ געטאָן אין שטוב וואָס אַ באַלעבאָסטע דאַרף טאָן. זאָל דאָס מינסקער שניידערל קומענדיק פון דער אַרבעט טרעפן א ביסל געקעכץ און כאָטש איינמאָל אין דער וואָך שבת, אַ געוואַשענע פּאָדלאָגע.

אויסער אַ ריידער, איז דאָס מינסקער שניידערל אויך געווען אַן אויפטוער, אויסגעקאָכט מיט דער נאַטשאַלסטווע. געזען שרהס סטאַרען זיך און פּאַדען פאַר זיינעטוועגן, איז ער אויך נישט געבליבן הינטערשטעליק. קודם איינקוואַרטירט זיי בשכנות. דערנאָך די צוויי הילצערנע בעטן, די שטרוישעניקעס, דאָס איינציקע בענקל און טישל, דאָס עלעקטרישע לעמפּל אויף דער סטעליע, דאָס ביסל האָלץ אונטערן קיכל און דער הייך־זאַפּאַס אונטער די בעטן — אַלץ ער, דאָס פּיפּיקע שניידערל.

גרויס מזל וואָס זיי האָבן זיך פּאָפּאַדיעט מיט אַזאַ איינעם, פלעג שרה איינטענהן. ווי אַזוי וואָלט מען זיך אַן עצה געגעבן — אין אַזאַ צייט, אין אַזאַ העק. זעט, שרה, באַשיינפּערלעך:

— אומעטום איין גאָט.

— אָבער אַנדערע צרות — זאָגט אברהם.

— נאָר נישט זינדיקן.

— וואָס האָב איך דען געזאָגט ?

— מ׳דאַרף גאָרנישט זאָגן. עסט זען. ס׳וועט נאָך גוט זיין.

— נו, זאָל זיין אַזוי — האָט אברהם צוגעבאָמקעט. וואָס ט׳ער גיין איינטענהן. אָבער ביי זיך האָט ער געוווּסט, אַז ס׳איז נישט אַזוי. ער זעט פונקט פאַרקערט: גאָט פאַרגעסט אָן די מענטשן. ווארום אַ מענטש האָט היינט ווייניקער די ווערט פון אַ פליג. אַז „טיטאַניק” איז אונטערגעגאַנגען, האָט די גאַנצע וועלט געקאָכט, קינד און קייט האָבן דערפון גערעדט. היינט, אַז די גאַנצע וועלט זידט ווי אַ קעסל, שטעט און גובערניעס פאַלן — איז וואָס ? נאָר מען הערט:

— נאַשע וואָיסקאַ אָסטאַווילי.

— נאַשע וואָיסקאַ ווזיאַלי...

— אָסטאַווילי — ווזיאַלי, ווזיאַלי — אָסטאַווילי... און באַץ: מוזיק. דער ראַדיאָ אין קאַנטאָר הילכט אַ גאַנצן טאָג. מען „נעמט”, מען „גיט אָפּ” — אַלץ מיט מוזיק... און דער מוזשיק ?...

— דער מוזשיק ליגט אין דר׳ערד מיטן קאָפּ.

וויזשע קאָן אברהם הערן די באַבסקע רייד. ווי קען ער זיי פאַרטראָגן.

שרהס ווערטער האָבן ווי אונטערגעוואָרפענע קינדלעך אין אַן אויסגעבערענטן אויוון, געפלאַמט, געקנאַקט און צעשפּילט דאָס פייער.

ביי דער אַרבעט, ווי זיין טבע, האָט ער אָן אַלץ פאַרגעסן. ערגער איז אין די אָוונטן. ער דרייט זיך אָפּ אָן אַ זייט, מאַכט זיך עפּעס טאָן און מיידט אויס דעריבער צו רעדן. קומט אָבער די נאַכט, דאַרף מען שלאָפן און אברהם קען נישט. ווי קען ער שלאָפן, אַז פריידקע זיצט און קוקט אין פענצטער. ער איז דאָך אליין שולדיק אין אלעמען ער אליין. די קינדער האָט ער געלאָזט גיין און פייווישן מיטפאָרן — נישט. פאַרוואָס? וואָסי? צוויי חדשים פאַר אַ חתונה?

נאָך ערגער איז אַצינד זינט פריידקע ארבעט אין סקלאַד. אויך די שעהן פון זיצן ביים פענצטער זענען פון איר צוגענומען געוואָרן. דאָפּלט אַרבעט זי. צוויי סמיענעס אין מעת־לעת. קומט אַ מידע, שלאָפט זיך איבער, כאַפּט אָפּ דאָס עסן און ווידער צו דער אַרבעט.

זעט שרה ווי „ער“ און „זי“ פייניקן זיך, ווערט איר אויך קאַלעמוטנע אויפן האַרצן. די האָפענונג, אַז דאָס מינסקער שניידערל זאָל זיך באַווייזן — גייט אויס, צאַנקט. צוויי מאָל איז ער אַוועק און צוריקגעקומען. דאָס ערשטע מאָל איז ער אַרויף אויפן שליטן אַ לאַכנדיקער, אַ פריילעכער, גלייך ער וואָלט אויף אַ חתונה געפאָרן — ער מיט נאָך עטלעכע. דאָס „דאָרף“ האָט, ווי תמיד, אַרויסגעפירט מיט לידער, מיט וואָדקאַ און טרערן. פון זיין הייטערקייט האָבן אַלע געקוועלט. אפילו איוואַנס צעשראַמפּט פּנים האָט זיך געקריימט אין אַ געלעכטערל:

— מאָלאָדיעץ, מאָלאָדיעץ נאַש פאָרטנאָי.

דעם זעלביקן פאַרנאַכט איז דאָס מינסקער שניידערל אַהיים געקומען...

— עטלעכע טעג נאָך דעם — באַץ, דעם פרעדסעדאַטעלס זינדל קלאַפּט פאַרטאָג אין זיין פענצטערל:

— אין וואָיענקאָמאַט אריין!

אויך דאָס מאָל, אַזוי גיך ווי ר'איז אַוועק, איז ער צוריק געקומען; ס'איז אָבער שוין נישט דער זעלביקער „מינסקער“. אַ פּאָר גרויסע אויגנגלעזער האָבן פאַרשטעלט זיינע פריילעכע אייגעלעך, וואָס האָבן בעתן ריידן אַריבערגעקוקט איבער די רעמלעך. פון זיין דין האָרבאַטע נעזל האָט מען קוים אַרויסגעזען אַ העלפט.

אַז דעם פרעדסעדאַטעלס זינדל האָט צו מאָרגנס אויף אים אַ קוק געטאָן, האָט די מראה אויף זיין אויסגעכאָליעט פּנים תיכף זיך געביטן: די צונג אין זיין אָפענעם מויל איז געגאַנגען, ווי באָרוועסע פיס אויף שטיינדלעך. זיי שטעכן

אים זיין פלייש. ער שליידערט זיי אַרויס. איטלעכס מאָל אַן אַנדער שטיינדל.

— טי... כיטרי...

דאָס מינסקער שניידערל שמייכלט מיט אַ שמייכל פון געבראָכן גלאָז. דער גראָבער פינגער נעמט מיטגיין, פאַטאַקעוועט דאָס וואָס ער קלייבט זיך זאָגן, יענער אָבער לאָזט אים נישט קומען צום וואָרט. ווי קאָן ער אין זאָטל איינזיצן, אַז ביי זיין טאַטן אין קאָלכאָז איז דאָ נאָך עמיצער וואָס וויל זיך אַרויסדרייען.

— ווילסט נישט גיין אויפן פראָנט? האָ? טי... טי...

נאָך דעם איז דער „מינסקער” אַוועק און מער נישט צוריק געקומען. שוין די צווייטע וואָך און מען זעט אים נישט. ווער ווייסט, ווער ווייסט. שלעכט.

שרה קאָן אין שטוב נישט איינזיצן. הייבט זי זיך אויף און גייט צו פריידקען אין סקלאַד. פריידקע און נאָך צוויי שטייען ביי דער סאָרטיראָווקע. דריי אירע באַדינען די מאַשין וואָס רייניקט די פראָסע: לישטשעט אויס די קערנדלעך — הירזש, קאַשע, באַזונדער און די מעקינע באַזונדער.

איינע שיט מיט אַן עמער אין אָפענעם פיסק אַריין, די צווייטע ביים ראָד און פריידקע נעמט אַוועק די גערייניקטע סחורה. אַן איינגעבויגענע שטייט זי ביים אָפלויף, אָן אויפהער גליטשן זיך די קייקעלעך הירזש, פראָסע: יאָגן, יאָגן און הויפן זיך אָן אין אַ באַרג. ביי יעדן שיב פון דער שווערער, אייזערנער שופלע וואָס אין פריידקעס הענט, צעפאַלט זיך דער באַרג, צעפלעטשט זיך. דאָ ווו ס'איז נאָר וואָס געווען אַ שפיץ — ווערט אַ גריבל. זי שעפט זיי מיט גליטש און גלאַנץ אין דער שופלע און שיט אין גרייטע זעק.

אַלע פופצן מינוט מאַכט מען אַ „זאַקורקע”. אויך די וואָס רויכערן נישט — האַלטן מיט. דאָ סאיז אַזאַ מין צוגעטראַכטע פויזע, אַן „אָטדיך”, וואָס איז לויטן „זאַקאָן” פאַרווערט. אָבער ווייזט אויס, אַז די שוואַכע הענט וואָס באַדינען די מאַשין, זענען שטאַרקער פון דעם אייזערנעם פאַראַגראַף.

אָפגעכאַפט עטלעכע ווערטער מיט פריידקען, איז שרה אַוועק צו רייזלען. אַז שרה האָט געעפנט די טיר, איז איר אַ סקרוך אַדורך איבערן לייב. ווי אַן איינגעפרוירענע איז רייזל געזעסן אויפן בעט, אַרומגעוויקלט מיט אַ דערע וואָס שרה זעט אויף איר צום ערשטן מאָל. אויך בעתן „דריי” מיטן קאָפ צו שרהס אַריינקומען, זענען אירע אויסגעגלאצטע אויגן געשטאַנען אויף איין אָרט. דער „דריי” איז נישט געווען ווי פון אַ לעבעדיקן מענטשן, נאָר ווי פון אַ גרויסער קוקלע אַרומגעוויקלט מיט שמאַטעס. און אַ קעלט איז געווען — אַ פוסטקע.

רייזל האָט אויסגעזען ווי אַ וויסטע חורבה: דער גייסט, דאָס לעבע־

דיקע שניידערל, איז אַרויס. פלאַטערט ערגעץ, אַ גלגול, אײן גאָט ווייסט... שרה האָט געכאַפּט אַ בליק אויפן קעכל. אוודאי שוין עטלעכע טעג נישט געהייצט, נישט געקאָכט, נישט געגעסן. זי וועט חלילה אויסגיין ווי אַ ליכט.

שרה האָט גערעדט, געפרעגט, געמונטערט מיט ווערטער. צי ווייסט זי עפּעס: אַ גרוס, אַ בריוו. אפשר אין קאַנטאָר, אין וואָיענקאָמאַט אַריינגיין, דערציילן די גאַנצע לאַגע, ווי מעג מען אַזאַ איינעם האַלטן.

די רייד האָבן קענטיק רייזלען אַ ריר געטאָן. אַ לייכטע, קוים באַמערקבאַרע רויטקייט האָט געפאַרבט אירע באַקן. דאָס גאַנצע פנים, באַזונדערס די אונטערשטע ליפּ, האָט אונטערגעציטערט. פון דער גאַמבע אַראָפּ צום האַלדזגריבל האָט, זעט אויס, אַ שטראָמעלע אַ ריזל געטאָן, עפּעס איז געלאָפן אַהין און צוריק:

— אַ זזאַיאַוולעניע צוו קקאַלליִנגען...

טונקל איז שוין געווען אין דרויסן צו שרהס אַהיימקומען. אברהם האָט זיך געדרייט אין שטוב, פריידקע איז געזעסן ביים פענצטער. שרה האָט אַ זאָג געטאָן סתם אין דער וועלט אַריין:

— כ'קום איצט פון רייזלען: אויף אַלע וויסטע וועלדער.

אַ מינוט נאָך דעם ווי זי האָט דאָס אַרויסגעזאָגט, האָט זי חרטה געקראָגן. שרהן האָט זיך געדוכט, אַז נישט נאָר פון מיטלייד צו דער אומגליקלעכער זאָגט זי דאָס: דאָס האָט זי געוואָלט ס'זאָלן אויך הערן אברהם און פריידקע. זאָלן זיי וויסן, אַז ס'איז דאָ נאָך ערגערס.... מ'טאָר נישט זינדיקן.

אַז מ'טאָר נישט זינדיקן — צו וואָס זשע האָט זי באַדאַרפט דערציילן. לייכטער מאַכן זיך מיט יענעמס צרות, טרייסטן זיך מיט יענעמס אומגליק — עד, זינדיקע אשה, זינדיק מענטשעלע.

— אַ זאַיאַוולעניע צו קאַלינינען, אַ זאַיאַוולעניע צו קאַלינינען — מאָרגן מערטשעשעם גייט זי אין קאַנטאָר.

ווי אַ שפּרוך, אַ סגולה, האָט שרה די ווערטער איבערגעחזרט פאַר זיך אין דער שטיל. אַ תפילה קעגן די זינדיקע מחשבות. און שרה האָט ווידער אַ זאָג געטאָן אין שטוב אַריין, פאַרענדיקט דאָס וואָס זי האָט פריער אָנגעהויבן:

— מ'דאַרף שרייבן אַ זאַיאַוולעניע צו קאַליגינען, רייזל האָט געבעטן.

פריידקע האָט אַוועקגענומען דאָס פנים פון פענצטער, עפּעס געוואָלט זאָגן דער מאַמען. אין דעם האָט זיך דערהערט איוואַנס קול אין דער טיר. עטלעכע טריט הינטער אים האָט אָנגעשטאַנט נאָך איינער; אין דער טונקלניש איז שווער געווען צו כאַפּן דעם אויסזען פון יענעם.

נאָר איידער וואָס און ווען, איז „יענער״ שוין געווען אינעווייניק.

— אוי, מאַמע קרוין...

מער האָט פריידקע נישט געקאָנט.

— אוי ווינד איז מיר, פייוויש.

— פייוויש ?

ער האָט אַ שאָקל געגעבן מיטן קאָפּ אויף „יאָ״.

קאַפּיטל 6

אז פייוויש איז געקומען

די נאַכט האָט קיינער נישט צוגעטאָן קיין אויג. דאָס קליינע טישל לעבן קעכל ווו שרה פאָרעט זיך תמיד, איז צוגערוקט נענטער צום בעטל. אַלע דריי זיצן. אנטקעגן שטייט פייוויש, ער האלט איין פוס אויף א טאבורעטקע, דעם עלנבויגן אָנגעלענט אָן דער קני.

ר'איז אָנגעטאָן אין א ווינטערדיק ניי הארצלייבל, א בעזרענקאווניק און אין אברהמס שבתדיקע הויזן מיטן שטרייף, וואָס שרה האָט צום ערשטן מאָל ארויסגענומען פון קויש.

פייוויש האָט גערעדט. דאָס עלעקטרישע לעמפל איבער זיין קאָפּ, דאָס ליכט פון די אויגן וואָס קוקן איצט אויף אים מיט טרייקייט און ליבשאַפט, די פארע פון די שיסעלעך קארטאָפל וואָס גייט אויף צו דער סטעליע — אלץ האָט אין אים געוועקט א שטארקן ווילן צו רעדן, דערציילן וועגן אלע פורעניותן און סכנות זינט דער צעשיידונג. וועגן ווונדערלעכן צופאַל מיטן ראַזיעסד, וואָס האָט אים דאָ אַהערגעבראַכט.

פייווישעס שווארץ באוואקסן פנים האָט אין דער פייערלעכער העלקייט אויסגעזען נאָך פארמאטערטער. די טיפע קנייטשן ארום די נאָזפליגלען און ארום דעם מויל בעתן רעדן, האָבן דערמאנט אָן די וואָס מען באגלייט ארויס טאָג־טעגלעך פון דאָרף — נאָר צוריק זעט מען זיי נישט.

גרויס איז דעריבער די פרייד: דערלעבט אים צו זען א לעבעדיקן, א גאנצן, א געזונטן.

אז ווייל און וויי צו שרהן, ווארום די פרייד איז מיט טרערן געמישט. פייווישעס קול בלאָזט אין איר פונאנדער א פייער...

— צי האסטו נישט באגעגנט, האסטו נישט געהערט עפּעס, פייוויש־קרוין?

— וואָס קאָן מען הערן אין אזא צייט?

— כוויס: א גרוס, א סימן פון לעבן — האָט זי זיך ביי אים געבעטן מיט א געלאשן קול.

פייוויש איז אנטשוויגן געוואָרן. אראפגענומען דעם פוס פון בענקל, זיך צוגעזעצט. זיינע בליקן זענען געפאלן אויף אברהמען וואָס האָט די גאנצע

צייט דאָס מויל נישט געעפנט. די גרימאַסע אויף זיין פנים, פאַרקוועטשטע ליפן, פאַרקערעוועט אן א זייט, האָבן אויך קיין פרייד נישט אָנגעזאָגט. פיזווישן האָט עס ווי געטון. פריקרע, אומבאקוועם איז געוועזן דאָס נישט טרעפן קיינעם פון די קינדער אין שטוב.

— וואָס איז צו וויסן אין אזא צייט — האָט ער איבערגעחזרט דאָס פריערדיקע מיט א טאָן פון פאַרענטפער און א נעם געטאָן הויך זיין אמאַליקן באַס:

— האָב איך, למשל, נעכטן געקלערט אטא דאָ, הייגט מיט אייך זיצן?

— גערעכט — האָט שרה די ערשטע פּאָטאַקעוועט.

— אוודאי איז ער גערעכט — זאָגט אברהם.

— נו, יאָ, צו וואָס זיך פאַראומערן דעם טראָפן פרייד. איז ער דען נישט אונדזער קינד? — האָט שרה גערעדט אויף צוריק און געקוקט אויף פריידקען:

וואָס זאָגט זי דערויף?

וואָס זי זאָגט? דאָס ערשטע וואָלט זי געוואָלט איבערפרעגן פאַרוואָס עפּעס אָ „טראָפּן פרייד?”... און פאַרוואָס „איז ער דען נישט אונדזער קינד?” זי האָט אָבער געשוויגן. אַראָפּגעשלינגען די טענה. פריידקען איז גוט געלעגן אין טעם דער מאַמעס און טאַטנס לאַגע. האָט דער מאַמען באַנג געטאָן אויף דער גאַנצער זאַך און זי האָט זיך געוואָנדן צו אברהמען:

— ווי מיינסטו?

— וואָס?

— כ׳מיין: יאָ, אין אַזאַ צייט טאָר מען לאַנג נישט וואַרטן.

— אַוודאַי, הם, ס׳ווערט שפּעט. מ׳דאַרף דערווייל גיין שלאָפן.

שרה האָט אַ מעסט געטאָן מיט אירע אייגעלעך דאָס אָרט ווו זיי זענען געזעסן. ווי אַ געניטער קריגס־מאַן ערב אַ שלאַכט, האָט זי מיטן בליק אַרומגעכאַפּט דעם גאַנצן שטח: פון ווינקל צו ווינקל און צוריק צום בעט. שרה האָט מאַרקירט אַ געלעגער. ווי אַזוי גיט מען זיך אַן עצה מיט די צוויי בעטן?

פריידקע האָט פאַרשטאַנען איר מאַמעס קוקעלע. עס האָט איר אַ ביסל קרעמפּירט. זי האָט זיך נישט פאַרשעמט. זי האָט נאָר אָפּגעקערט דעם קאָפּ, כדי זיך אָן עפּעס דערמאָנען: — אָט ערשט נישט לאַנג איז עס דאָך מיט איר פאָרגעקומען: אין בוידעם־שטוב. ווינטער. די שויבן אָנגעטאָן אין פראָסט. דער טשייניק אויפן קעכל. אַרום טיש זיצט מען און מ׳רעדט, נעמט זי און גייט דערלאַנגען טיי. — — —

האָט זי אויך אַצינד זיך אויפגעהויבן און צוגעגאַנגען צום קעכל. פיזוויש

— נאָך איר מיט דער טאַבורעטקע אין האַנט. ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט אין דער פריערדיקער פּאָזע, מיטן פוס אויפן בענקל, אָנגעבויגן צו פריידקען — אַן אָנגעלענטע אָן דער וואַנט. אָפּט און צעשמייכלט ווי אמאָל, האָט זיין פּנים אריינגעלאַכט אין אירע אויגן.

— טייערע כלה מיינע, דו ביסט עס טאַקע?

— איך בין עס.

— וואָסזשע רעדסטו גאָרנישט?

— וואָס דאַרף איך ריידן?

— וואָס דען דאַרפסטו?

— שווייגן.

— פאַרוואָס שווייגן?

— ווייל דו שטייסט נעבן מיר.

— פריידקע...

מער האָט פּיוויש נישט געקאָנט, ער האָט זיך פאַרלוירן. ערשט איצט האָט פריידקע דערשפּירט פּיווישן, איר חתן, וועמען זי האָט מיט צוויי יאָר צוריק איבערגעלאָזט, אָן אַ זיי־געזונט.

אָט אַזוי ווי איצט, איז ער געשטאַנען מיט איין פוס אויף דער ספּריכע פון ראָד: זי איז געזעסן אויפן פורל, געזען ווי זיין פּנים קלייבט זיך עפּעס זאָגן; אויך זי האָט געוואָלט וואָס פרעגן. אין דעם — אַ סירענע, אַ געהודזשעריי, אויפרייסן, קנאַלן. דער באַלעגאָלע צעבייזערט זיך... וויאָ, העטיאָ, טברר, וויאָ... יאָ, יאָ אַזוי האָט זיך עס געענדיקט.

— פּיוויש טייערער, דו ביסט עס טאַקע?

— איך בין עס.

נאָענט פון אים האָט פריידקע נישט געזען זיין פאַרוואָקסן פּנים, זיין מידן בליק, זיינע קנייטשן־סימנים אויפן שטערן און אַרום די אויגן. אַזוי ווי זי האָט אים איבערגעלאָזט, איז ער איצט געשטאַנען פאַר איר. פאַרקערט: ער האָט איצט אויסגעזען מענערישער, דרייסטער ווי אַמאָל. זיינעליידן האָבן, קענטיק אויסגעאיבט עפּעס אַזוינס וואָס מאַכט אים נאָך מער געפעלן אין אירע אויגן...

פריידקע האָט געפילט ווי פּיווישעס פינגער פּלאָנטערן זיך אין אירע. עס שטראָמט וואַרעמקייט, עפּעס אויסגעוויטיקטס, אויסגעצייטיקטס נעמט נאָגן. זי האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויפן שפּיץ בענקל און אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אָן

פּיוּוישעס קני. האָט ער זיך אָנגעבויגן און דער חלל צווישןביידע קעפּ איז נישט געוואָרן.

פּיוּוישעס ליפּן האָבן עפּעס געזוכט אין פריידקעס האָר.

— קאָפּ מיינער.

— וואָס ?

— גאָרנישט.

— פּיוּויש ביסט מיד, ס׳ווערט שפּעט.

— מאָרגן גייסטו דאָך צו דער אַרבעט.

— ניין. כ׳מיין אַז נישט. סאַכימאָוו, דער זאַווסקלאַד, וועט מיר געבן וויכאָדנאָי. „זאָל נאָר קומען דיין זשעניך — מילאַיאַ" — האָט ער מיר צוגעזאָגט.

— זשעניך ?

— יאָ.

— מילאַיאַ.

דורך דער צייט האָבן אברהם און שרה באַשלאָסן: נישט וואַרטן. תיכף מאָרגן פאָרן קיין קויבישעוו און אויפזוכן אַ רב. ווי געשיקט זיך עס, אין אַזאַ שטאָט זאָל נישט זיין ווער ס׳זאָל געבן חופּה וקדושין?

— איך האָב געהערט, אַז זיי אַרבעטן דאָ אויף זשאַלאָוואַניע, זאָגט אברהם.

— וואָס צו דער וולאַסט איז צו דער וולאַסט און וואָס צו גאָט איז צו גאָט.

— אָבער, שרה, פּאָ זאַקאָנו...

— פּאָ זאַקאָנו — שפּרינגט זי אים אַריין אינמיטן — פּאָ זאַקאָנו דאַרף אַ רב אויך לעבן.

שרה גיט זיך אַ כאַפּ און ווייזט אָן אונטערן בעט אויף די צוויי האַלבע זעקלעך פּראָסע.

— פאַר איינוועגס וועט מען דאָס פאַרקויפן — מאַכט זי.

— שוין ווידער? ס׳איז היינט סטראָגע מיט די זאַכן. נאָך חד־גדיא פעלט מיר.

— גיי שוין גיי, דאָס איז נישט קיין ספּעקולאַציע. דאָס זענען דאָך די טרודאָדניע. מערצעשעם מאָרגן פרי פאָרן מיר ביידע אין שטאָט אַריין.

— ביידע איז שוין עפּעס אַנדערש.

ביי רייזלען אין שטוב האָט זי געזען אַ האַנט־שליטעלע. דאָס מינסקער

שנײדערל איז דורך דער צײַט אַוודאי געפֿאָרן עטלעכע מאָל אויפֿן באַזאַר. וואָדען — ער׳ט לעבן פֿון זײַערע טרודאָדניע? — צו וואָס דאַרף זי איצט דאָס שליטעלע, רײזל?

פּלוצום איז שרה אַראָפּ פֿון בעט מיט אַ פֿלינקייט פֿון אַ קלײן מײדעלע. אַרונטערגעבויגן און אָפּיערגעשלעפּט אַ האַלב זעקל פּראַסע.

— אברהם?

— וואָס?

— דו זעסט?

— איז וואָס אַז כ׳זע?

— אָט דאָס וואָס דו זעסט איז הײנט גאָלד, פּריאַלן. דאָס איז נאָך בעסער. גאָלד איז הײנט מעקינע... מע׳ט אָפּשיטן אַ פּאָר קילאָ פּראַסע און אַרײַנטראָגן דעם רב.

— שוין, פּיקס און פּאַרטיק? טאָמער האָט רײזל מורא צו געבן דאָס שליטעלע?

— טאָמער... טאָמער איז געווען אַ יידענע. ניִשט רײזל, וועט מען נעמען בײַ איוואַנען: ער האָט אויך אַ שליטעלע. איוואַן וועט זיכער געבן.

אויך איוואַן איז די נאַכט ניִשט געשלאָפֿן. דאָס ליכטיקע שײַבל אין דער נאַכט אַרײַן, ווי דאָס אײנציקע אויג אין זײַן קאָפּ, האָט אים ניִשט רוען געלאָזט. זיך געדרײט אינדרויסן ביז ס׳איז אים קאַלט געוואָרן, איז ער צוריק אַרויף אויף דער פּריטשע. געכאַפּט זיך צו דער האַרמאָשקע, נאָר ס׳איז אים ניִשט געגאַנגען. איז ער ווידער אַראָפּ, צו צום קופּערטל וואָס אין ווינקל פֿון זאַל, אַרויסגענומען אַ לענגלעכס, אַ קלײנס, מיט אַ גלעט אַרײַנגעגליטשט עס אין קעשענע און אַרויס.

דאָס דאַרף שלאָפֿט. איבער די אויסגעלאָשענע שויבן זעען די ניִדעריקע שנײ־דעכלעך איצט אויס אַ סך העכער. אונטער זײ די ווײַסקײט — לײדיקער און גרעסער. די אײנציקע בײמלעך מיט אויסגעקרומטע, דאַרע צווײַגלעך אויף אַרויף — ווי איבערגעדרײטע ווידלעס פֿאַרשטעקט אין שנײ. קײנער דאַרף זײ ניִשט איצט. ווער דאַרף ווידלעס צו ווײַנאַכטן?

כאָינקעס, פֿינקלדיקע לעמפּעלעך און — דעם גאָרגל דערוואָרעמען דאַרף מען. און דערנאָך? דערנאָך דאַרף מען נאָך אַמאָל אויסטרינקען און אַוועק ערגעץ מיט אַ „יופּקע". — אַוועק און זי אַ קידע טאָן אויפֿן שנײ און — דערוואָרעמען זיך: דערוואַרעמען... בררר, דזררר, קאַלט.

איוואַן איז אַ פאַרציטערטער געשטאַנען אַנטקעגן איינציקן ליכטיקן שייבל. אַן אַנגעטוענס אין דינעם פראָסט האָט עס אויסגעזען ווי פאַרקלעפּט מיט ביבולקע. ווייזט אויס, אַז אינעווייניק איז וואַרעם געווען, ווייל אַלע מאָל איז דאָס ביבולקע־פּאַפּיר צעריסן און צערינען געוואָרן.

איוואַן האָט אַרויסגענומען דאָס קליינע, לענגלעכע פון קעשענע און מיט איין האַנט־באַוועג עס איבערגעקערט מיטן העלדזל אין מויל אַריין.

אים איז מיטאַמאָל וואַרעם און ליכטיק געוואָרן. נאָענט פון האַלב־נאַקעטן, האַלב־פאַרמראָזשעטן שייבל האָט זיין אויג, גרויס־גלאָזיק ווי ביי אַ סאָווע, אויפגעכאַפּט אַ שפּיץ פון אַ קישן, אַ פלאַטער פון אַ ווייס ליילעך, פרויען־הענט, אַן אָרעם האָט אַ שוועב געטאָן אין דער לופטן און — פינצטער.

איוואַן האָט זיך אָפּגעדרייט פון פענצטער און זיך געלאָזט גיין איינער אַליין מיטן ווייסן, וויסטן וועג צוריק צום קולטורנע־זאַל.

קאַפּיטל 7

צו מארגנס

אַז פריידקע האָט געעפנט די אויגן, האָט זי די מאַמע נעבן זיך נישט געזען. אַנטקעגנאיבער, דאָס צווייטע בעט, ווו פּיוויש מיט אברהמען זענען געשלאָפן, איז אַ העלפט געווען אָפּגעדעקט. פּיוויש איז געלעגן אַליין.

— ווייזט אויס, אַז זיי זענען פאַרטאָג אַוועק מיט דער פּראָסעע.

זי איז אַראָפּ פון בעט און מיט איין שפּרונג געשטאַנען ביים קעכל. אונטערגעהייצט און צו צום פענצטערל. אָפּגעגראַבלט מיט אַ נאָגל די דיקע ווייסקייט, וואָס די נאַכט האָט אַרויפגעפּראָסטיקט אויפן שייבל און צוגעלייגט אַן אויג.

דאָס אייגל אין דרויסן און דאָס פייער אין קעכל האָבן באַדאַרפט צעטרייבן די טונקלעניש פון די ווענט און די צעקנאָדערטע געדאַנקען. זינט פּיווישעס קומען, האָט זי קיין אויג נישט צוגעטאָן. זיין פלוצומדיקער אַניאָג נעכטן אָוונט, האָט זי אינגאַנצן מבולבל געמאַכט. זי ווייסט נישט וואָס מיט זיך צו טאָן. זי כאַפּט דעם בעזעם, אַ קער די פאַרשאָטענע פּראָסע פון אונטערן בעט, דעם שניי־אָנטראָג ביים אַריינגאַנג, פאַרלייגט דאָס קייטל אויף דער טיר, נעמט עס צוריק אַראָפּ.

פריידקע האָט געוואָרט ס׳זאָל אַביסל ליכטיקער ווערן. זי האָט נישט פאַרטראָגן דאָס אָפּגעדעקטע בעט, דאָס שווערע שנאָרכן פון פּיווישן, זיין צעשפּיליעטע ברוסט, שוואַרץ באַוואָקסן ביזן האַלדז, וואָס הייבט זיך איצט פון ווייסן איבערצוג אַרויף און אַראָפּ.

קיינמאָל איז זי פון אים אַזוי נאָענט נישט געווען. איינע אַליין — אין צווייען. די וואַרעמקייט אין שטוב, דער ווייסער טאָג אין די שויבן האָבן פּייווישן אויפגעוועקט. באַמערקט פריידקען, האָט ער אַ צי געטאָן די האַנט צום אָנטאָן אויפן בענקל נעבן בעט און אַרויסגעגענעצט:

— אהאאאא, אהה, אַ גוט מאָרגן דיר, אַזוי פרי?

— אַזוי פרי?

— אַוודאַי, וואָס איז דאָס איילעניש?

— זיי וועלן מסתם באַלד אָנקומען, הונגעריק, געפרוירן.

— עד נאַרעלע, דער וועג אַליין אַהין און צוריק דויערט עטלעכע שעה און אויפן באַזאַר, און אַ רב אויפזוכן?

— זיי זענען דאָך גאַנץ פרי אַוועק, פּיוויש.

— נו, נו דו קענסט נאָך צורו לאָזן דעם בעזעם, קום, זעץ זיך.

— דו רעדסט נאַרישקייטן.

— וואָס איז ביי דיר אַזוי נאַריש?

— איי.

— איי, וואָס דען מיטן בעזעם ווערסטו שטייןּ ווען ווילסטו דאָס אַרויסיאָגן.

— די שרעק.

— דו האָסט מורא?

זי האָט געשאָקלט מיטן קאָפּ אויף יאָ.

— פאַר וועמען?

— פאַר זיך... פאַר זיך אַליין האָב איך מורא.

פּיוויש איז אַראָפּ פון בעט און אַ כאַפּ געטאָן פריידקען, ווי מען כאַפּט אַ קינד און זי אַוועקגעזעצט אויפן ראַנד נעבן זיך. איר קאָפּ איז אַריינגעפאַלן אין זיינע הענט מיט אַ געוויין. זי האָט געהעשעט, געשלוקערט, ווי אַן אָפּגעפונען קינד אין שויס פון אַ טאַטן.

דאָס ערשטע מאָל הערט ער וויינען זיין פריידקען. די צוריקגעהאַלטענע, די שווייגנדיקע. צום ערשטן מאָל נאָך אַזויפיל יאָרן. ער האָט מיט זיינע פינגער געווישט די טרערן פון אירע אויגן, פון פנים, צוגעדריקט איר הייסן קאָפּ צו זיך.

— וויין טייערע, וויין. בעסער אויף מיר איידער נאָך מיר...

פּיוויש האָט אַריינגעוואָרטערט זיין ליבשאַפט אין פריידקעס אויערן, געקושט אירע פאַרווייינטע אויגן. ער האָט אין איר אַריינגערעדט, אַלץ וואָס האָט זיך אין אים אָנגעזאַמלט דורך די יאָרן אָפּזיין. זיין פאַרצווייפלט זוכן און דער גלויבן, אַז ער וועט זי אָפּגעפונען. פּיוויש האָט געזאָגט אויך דאָס, וואָס ר׳האָט קיינמאָל נישט געסמעיעט פאַר איר אַרויסצוברענגען. אין אים האָט גערעדט דער צער פון אַ צעריסענער וועלט, און אפשר דער בלינדער גורל פון מאָרגן...

נישט קיין געליבטע האָט פּיוויש איצט געהאַלטן אויף זיין שויס. פריידקע איז מער נישט געווען פאַר אים די פרוי, וואָס ווערט זיך אין די אָרעמס פון דעם, וועמען זי באַגערט. די גרויסע איבערוואָג פון אַ מאַן, בעתן באַזיצן אַ פרוי, איז דאָס מאָל נישט געווען אָנגרייפעריש, ליבלעך־ברוטאַל. „פרוי און פעסטונג נעמט מען מיט שטורעם" — האָט ער יינגלווייז אַמאָל

געהערט. יאָרן שפעטער, ווען ר׳האָט באַנומען דעם מיין דערפון, האָט ער נישט איינמאָל געחלומט פון דער מינוט... און אָט ליגט זי פאַר אים: מאַכטלאָז, וויליק. נאָר ער איז היינט נישט יענער פייוויש: — ווי מעג ער עס איצט, אין אַזאַ צייט, אַלע טאָג שלעפט מען פון די בעטן?

ווי לאַנג דאָס שלאָגן זיך מיט דער דעה האָט געדויערט — געדענקט ער נישט. אָבער פאַר פריידקען, וואָס איז דערוויל צו זיך געקומען, איז עס צו לאַנג געווען.

— ווי מעג זי עס: אַזאַ זאַך?

אַ פלאַם פייער האָט איר אַרומגעכאַפט. נישט קיין דרויסנדיק פייער: פון אינעווייניק איז עס געקומען.

זי האָט זיך אַ ריס געטאָן פון אָרט. אויפגעשטעלט און זיך אָפגעקערט. פריידקע האָט זיך אַרומגעקוקט. די שטוב איז איר אויסגעקומען אַנדערש. גרויסער טאָג אין די שויבן, דער בעזעם נעבן בעט און... דאָס קייטל אויף דער טיר...

— עך, שפעט, זיי קומען באַלד אָן.

געוואָרפן די עטלעכע ווערטער, איז זי אַרויס, באַגעגענט טאַטע־מאַמע. שניי. נישט קיין הימל, נאָר שניי־וואָלקנס, נידעריק איבער דעכער. די היינקעס — טיף געזונקען אין דער פריש אָנגעשאָטענער ווייסקייט. אַ פערדל געשפאַנט אין אַ שליטן שלעפט זיך פאַרביי, דער בויך איבערן שניי, די פיס טאַפטשען ווי אין אַ ווייסן טייך. די לופט איז פראָסטיק, פייכטלעך, וואָס העכער — מוטנער די גרויקייט, פאַלט אַריין אין נעפל.

דער גאַנצער אַרום האָט אין פריידקעס אויגן אויסגעזען קליין און איינגעשרומפן. אַ קוימען, אַ שפיץ בוים — מיט דער האַנט צו דערלאַנגען. אויך זי גופא האָט זיך אויסגעזען נידעריק, פאַרשטעקט אין שניי. זי האָט געמאַכט עטלעכע טריט פאָרויס. מיט יעדן „שטעק" פון פוס, אינעם אָנשיט, איז זי נאָך קלענער געוואָרן. מען זעט שוין באַלד נישט אַרויס די האַלבע באָטן. נאָך ערגער, וואָס די אָנגעהאָרבעטע שניי שפיצן, ווי טורעמלעך, אויף די נאָסקעס, גיבן זיך ביי יעדן אויפהייב פון באָט אַ צעפאַל — האַלב אין דרויסן, האַלב אינעווייניק... עס לאָזט זי ווייטער נישט גיין.

אַז פריידקע איז צוריק אַריין אין שטוב, האָט זיך פייוויש געדרייט אָן אָנגעטועטער. די בעטן פאַרבעט, די פאָדלאָגע אויסגעקערט, אין קעכל האָט געברענט. די דיקע ווייסקייט אויף די שויבן איז געוואָרן מאָגערער, דינער, ערטערוויז אינגאַנצן נאָכגעלאָזט.

— ווּ ביסטו אַנטלאָפן, אַזוי נאַקעט?

— נישט נאַקעט, און נישט אַנטלאָפֿן.

— מילאַיאַ?

— וואָס?

— באַליידיקט?

פֿריידקע האָט נישט געענטפֿערט. זי איז צו אין ווינקל פֿון שטוב, ווו דער קויש איז געשטאַנען, געזוכט צווישן אַנטאָן. אַ מינוט, צוויי — און זי שטייט מיט אַ קעמעלע אין האַנט אַנטקעגן אַ שטיקל שפּיגעלע. אַרויסגעשלעפּט די האָר־שפּילקעס, גענומען צווישן די ציין; מיט ביידע ווייזפֿינגער אַ צי געטאָן אינדערלופֿטן אַ בינטל האָר פֿון איבערן שטערן. אויסגעקעמט, האָט זי זיי מיט די זעלבע פֿינגער פֿלינק אַרויפֿגעצויגן און צוריק פֿאַרשפּילעט אין אַ מין לאָק. באַלעקט די ווייסע, שמאָלע פֿינגער און אַ פֿיר געטאָן איבער די ברעמען. מיט ווייכע שפּילעוודיקע באַוועגונגען זיך געצירט פֿאַרן שטיקל שפּיגעלע...

פּיוּווישן האָט הנאה געטאָן פֿריידקעס וואָיוּוען מיט אים, ווי אַמאָל אין די גוטע צייטן. איר פּאָזע האָט אים דערמאָנט אין אַ קעצל, וואָס לעקט זיך די לאַפּקעס נאָכן כאַפּן אַ נאַש.

פֿריידקע האָט הינטערוויילעכץ אויפֿגעכאַפּט פּיוּווישעס בליקן, זיין צעשמייכלט פּנים. ס׳האָט אויך איר הנאה געטאָן.

— ביסט בייז אויף מיר? — האָט ער ווידער געפֿרעגט.

פֿריידקע האָט געשוויגן. אַנשטאָט אַן ענטפֿער, האָט זי אים געשאָנקען איינעם פֿון יענע זעלטענע שמייכלס וואָס שוין גאָר לאַנג ווי ער זוכט אים אויף איר פּנים און נישט געזען.

איז גוט וואָס ס׳האָט זיך געענדיקט מיט אַ שמייכל, ווארעם איידער פֿריידקע האָט באַוויזן דאָס פֿייער אין קעכל צו דערכאַפּן, האָט זיך פֿון יענער זייט דערהערט אַ היקען און דאָס אָפּקלאַפּן דעם שניי פֿון די שיך. ביידע האָבן זיך מיט איינמאָל באַוויזן אין דער אָפֿענער טיר.

— מזל־טובֿ, קינדער.

— וואָסי, די סחורה פֿאַרקויפֿט? — האָט זיך פּיוּוויש געוויצלט.

— יאָ, די טייערסטע סחורה — האָט שרה פּונקט אַזוי געענטפֿערט און צוגעגעבן — באַשטעלט אַ רבֿ. שבת־חנוכּה די חופּה.

אַלע האָבן זיך איבערגעקוקט. פֿריידקע און פּיוּוויש האָבן ווי פּאָר זיך אַליין איבערגעחזרט:

— שבת חנוכּה, שבת חנוכּה...

קאַפּיטל 8

די לעצטע זיבן

אָנגעהויבן האָט זיך עס, איידער ס'איז געוואָרן טאָג. אַ רייטנדיקער, האָט דעם פרעדסעדאַטעלס זינדל איטלעכס מאָל געקלאַפּט אין אַן אַנדער פענצטערל:

— איגנין איוואַנאָוו.

— פּיעטוכין פּעטראָוויטש.

— זובאַנין אַלעקסעי.

— מאַלישעוו.

— סיראָקין.

— סאַכימאָוו.

יעדן געהייסן מיטנעמען וואַרעמע וועש און גרייטן זיך אין וועג אַריין. דערזען דורכן פאַרקאָוועטן שייבל דעם רייטער און זיין פערד, האָט פּיוּויש גלייך פאַרשטאַנען וואָיענקאָמאַט. נאָך איידער יענער האָט אַריינגעשריגן:

— פּיוּוויש מאָסעי סאַלאָמאָנאָוויטש — איז פּיוּויש שוין געשטאַנען אויף די פיס. ער האָט צוריק געענטפערט:

— באַלד, אָט גיי איך.

— נעם מיט זיך אַ טעפּעלע און אַ לעפל.

דאָס לעצטע האָט ווי אַ שפּיציק שטיינדל אַ ציפּ געטאָן אין פּיוּווישעס מוח:

— אַ נסיעהלע... ביזן קומען אין וואָיענקאָמאַט, הייסט עס, דאַרף מען עסן פון אייגענע כלים.

האָבן זיך אַלע איבערגעוועקט מיט שאלות:

— ווי לאַנג וועט מען עס אַזוי שלעפּן?

— אָבער יעדן טאָג.

— מיאוס און מאוס.

אויף דעם לעצטן „מיאוס און מאוס" פון פריידקען, האָט פּיוּויש גראָד יאָ געוואָלט ענטפערן. ער מוז איר עפּעס זאָגן, וואָרום אַ פרוי, ווי קלוג זי זאָל נישט זיין, איז איר שטייגער צו פרעגן, מיינענדיק, אַז אַ מאַנצביל ווייסט מער — פּיוּויש האָט אָבער דאָס ריכטיקע וואָרט נישט געפונען.

נישט נאָר דאָס וואָרט — ער האָט אויך נישט געטראָפן צו די זאַכן וואָס ר׳האָט באַדאַרפט אין וועג אַריין. דער שאָטן אויפן פערד, דרויסנדיק פון פענצטערל, האָט די טונקלניש אין שטוב נאָך געדיכטער, פינצטערער געמאַכט.

גרויסער טאָג איז שוין געווען, ווען פריידקע מיט דער מאַמען און טאַטן זענען אַרויס באַגלייטן פיווישן. דאָס גאַנצע דאָרף איז אויף די פיס געשטאַנען. ווי תמיד אין חודש יאַנואַר, האָט דער שניי געבליט זיין שענסטע בליונג. כאָטש וואָכן לאַנג, ווי ער ליגט אַ צוגעקאָוועטער צו דער ערד, האָט ער פון זיין גלאַנץ און קלאָרקייט גאָרנישט פאַרלוירן. פאַרקערט: יעדעס מאָל ציט ער אויף זיך אַרויף אַ נייע הויט פון פריש געפאַלענע שנייעלעך, ווערט יונגער, שטאַרקער, אין די מיטנטאָג־שעהן גיסט אים די זון אָפּ מיט אַזאַ ווייכן ראָז, וואָס מאַכט זיין מראה לעבעדיקער.

פון אַלע שטובן איז מען היינט געגאַנגען: ווייבער, קינדער, אַלטיטשקע — אַלע זענען אַרויס אויפן מיטן וועג, צום טרעפפונקט פון די מאָביליזירטע. נישט נאָר באַגלייטן; זיין מיט זיי וואָס לענגער און וואָס נעענטער — האָט מען געוואָלט. וואָרום אַזאַ רוף געדענקט שוין נישט לאַנג דאָס דאָרף. „די לעצטע זיבן, די לעצטע זיבן" — האָט יעדער פאַר זיך געמורמלט. באַגלייטן די לעצטע זיבן פון דאָרף, איז ווי אַ הייליקער חוב געווען אויך פאַר די, וועמענס זין און מענער זענען פריער אַוועק אויפן פראָנט. אייניקע האָבן עס אַפילו געהאַלטן פאַר אַ סגולה. מיט שפּרוך האָט מען געוואָרפן קליינגעלט אין די קעשענעס פון די מאָביליזירטע, אָפּגעדרייט די פּנימער און מיט אַ שפּיץ קאָפּטיכל געווישט די אויגן.

איינע מיט אַ זויגקינד אויף דער האַנט, האָט נאָכן אַריינלאָזן די עטלעכע קאָפּיקעס, אַרויסגעבוכטשעט:

— מלאך גוטינקער אין הימל, אין דעם זכות באַשיץ און באַשירעם אים, מיין איינציקן וואָס איז נאָך פריער אַוועק...

נאָר ווער האָט אַצינד אַכט געלייגט אויף טרערן, אויף תפילות. פון קולטורנע זאַל, נישט ווייט פון זאַמלפונקט, האָט אַ ראַדיאָ־הילכער געטרענצלט די לופט מיט פראָנט־לידער און סוואָדקעס:

— אונדזער מיליטער האָט פאַרנומען...

— אונדזער מיליטער האָט איבערגעלאָזט...

— אונדזערע גייען פאָרויס.

— אונדזערע טרעטן אָפּ.

דערווארעמט פון קלאַנגען־האַרמידער און פון „נצחונות" איבער ליידיקע פלעשלעך וואָס האָבן זיך געוואָלגערט אונטער די פיס, האָבן די מאָביליזירטע

פאַרוואָרפן הענט אויף אַקסל און שכורלעך זיך צעוואַקלט איבערן ברייטן וועג.

פריידקע האָט זיך איינגעקוקט אין די פּנימער פון די היימישע קאָלכאָז־ניקעס: געזוכט אַ סימן, עפּעס אַן אָנדייט פון יענער גבורה וואָס ווערט דאָ אַזוי פיל מאָל אין טאָג אויסגעשריגן בעתן איבערגעבן די פראָנט־נייעס.

זיי האָבן קיין באַזונדערס נישט אויסגעדריקט: אַפילו נישט קיין שטאַרקן חשק צו אָט דעם גאַנג, דעם נאַכלעסיקן, טרויעריק־צעזונגענעם.

איינגעשלאָסענע אין אַ ריי, איבער דער ברייט פון וועג, האָבן זיי גיכער אויסגעזען ווי אַרומגענומענע פון עפּעס אַ פּחד. ווי אַ געהיימע האַנט וואָלט איבער זייער האַלדז און נאַקן אַ שטריק פאַרוואָרפן.

— אַזעלכע היימיניאַקעס און קוק נאָר אַן דעם גאַנג? — האָט שרה זיך אָנגערופן צו אברהמען.

— וואָס מיינסטו? צו אַ טאַנץ גייט מען?

— אָבער זיי זינגען דאָך ווי אויף אַ מאַסקעראַד.

— ס'איז ערגער פון געוויין.

— ווי אַזוי־זשע וויינט מען?

— אַזוי אַ וויינט מען.

— ווײ, גיב נאָר אַ קוק אויף פּיוווישעס פּנים.

פּיוויש איז געגאַנגען דער לעצטער. איין האַנט אַרונטערגעלאָזט, די צווייטע האָט זיך געקלאַמערט אָן מאַלישעווס אַקסל, איבער זיין קאָפּ. דער שמאָלפּלייציקער, אויסגעצויגענער מאַלישעוו האָט דער ערשטער אַ נעם געטון פאָרויס און מיט זיך — די צוזאַמענגעפּלאָכטענע מענטשנשרענגע. אונטער זיין אָרעם האָט פּיוויש אויסגעזען ווי אַ יינגל. ער האָט נישט געזונגען. קיין קלאַנג איז פון זיין האַלדז נישט אַרויס. ער האָט אָבער יאָ באַוועגט מיט די ליפּן, מיטן מויל: געעפנט און פאַרמאַכט, געצויגן דאָס פּנים אין אַזעלכע גרימאַסן, גלייך ער וואָלט אויף אַן אמת מיטגעזונגען.

סיראָקין, דער לעצטער פון יענער זייט אַנטקעגן פּיווישן, האָט די דאָזיקע מויל־מלאכה נישט געוואָלט אָנעמען:

— וואָס פרייכט ער דאָרט ווי א גאנדז? זינגען דאַרף מען!

— ווייניק געטרונקען, פּאָדכמיעליאַט נאַדאַ — האָט אים אַרויסגעהאָלפן פּיעטוכין מיט צעריטשעטן עקסטאַז וואָס האָט געמסרט אַ פאַרשטיקט געשריי.

— דאַ, פּראַווילנאַ. כאַ כאַ כאַ.

אַ קאָלט טרוקן געלעכטערל האָט זיך געבראָכן, אַן אָפּקלאַנג געפאַלן

ווי שערבלעך אויפן שניי. דאָס איז געווען סאַכימאָווס געלעכטערל. סאַכימאָוו דער קאַזאַכסטאַנער.

אַ טונקל־הויטיקער, אַ שמאָל־אויגיקער מיט צוויי גלעלבלעך־גרויסע ציין פון פאָרנט, וואָס דריקן זיין אונטערשטע ליפּ. בעתן לאַכן, ווערן די צוויי ציין לענגער, דעקן אָפּ אַ זשאָווער־גרינלעכן אַנוווקס נאָענט פון די יאַסלעס. די טיפע קנייטשן אויפן האַלדז ביז אַרויף אונטער די אויערן, די צוויי קאַרבן לענגאויס די באַקן, דערמאָנען אין אַ קאָרע פון אַ בוים צעשניטן פון מעסערס און זעגן, בעת זי נעמט זיך פאַרוואַקסן. פון אַריבער די פערציקער האָט ער אויסגעזען, אָבער אין דער היים צו בלייבן ווייזט אויס צו יונג.

דעם נאָמען „קאַזאַכסטאַנער" און דעם לענין־אָרדער וואָס באַמבלט זיך אַצינד אויף זיין ברוסט, טראָגט ער מיט זיך אַזש פון פינלאַנד, ווו ער איז אויפן דריטן טאָג פון מלחמה אָנגעקומען גלייך פון טשימקענט.

צוריק פון דער פינישער קאַרעליע, ווו ער האָט באַקומען די אויסצייכע־נונג, איז סאַכימאָוו נישט געפאָרן אַהיים. אים האָט געפירט אַהער אַ קאָמאַנ־דיראָווקאַטשנע בילעט און אַ ספּראַווקע מיט אַ פּיעטשאַט און צושריפט: „ולאַונע קלאַדאָוושטשיק פון די „זאַגאָט זערנאָ"" מאַגאַזינען אין קאָלכאָז „לענין", קויבישאָווער אָבלאַסט".

סאַכימאָוו האָט פריידקען געקענט פון דער אַרבעט אין מאַגאַזין, ביי דער סאָרטיראָווקע. ער האָט דער ערשטער געוווּסט פון פיוווישעס קומען אין קאָלכאָז, מיט אַ וואָך צוויי צוריק.

— עטאָט ניע סליוב, זשעניך מאָי כאַ כאַ כאַ — — —

סאַכימאָוו האָט נישט געענדיקט לאַכן. פון דער לויזגעוואָרענער שרעגע האָט איינער זיך אַרויסגעוואַקלט: אַ טריט געמאַכט פאָרויס, אַ דריידל אויף אַ זייטל און זיך אַנטקעגן געשטעלט מיט צוויי צעשפּרייטע הענט.

די שטייפע ליניע פון זיין „שטעל", זיין קאָפּ אין מיט פון די הענט, וואָס האָבן אָפּגעהאַלטן דאָס גיין, האָבן אין פריידקעס אויגן געצייכנט אַ לעבע־דיקן קרייץ.

זיין פּנים האָט געגליט ביזן האַלדז אַראָפּ, געברענט ווי אַ לאָמפּ נאָך פריש אונטערגעגאָסענעם נאַפט. אַלע האָבן געקענט דאָס פּנים פון איגנין איוואַנאָוו.

— אָדער געהרגעט ווערן, אָדער צוריקקומען אַ גענראַי — האָט זיך געהאַקט זיין פויסט אין ברוסט אַריין. ביי יעדן „שלאָג" האָט זיין קול אויפ־

געציטערט : הייזעריקער און נאָכגיביקער געוואָרן. אַ ווייסע שוים האָט באַדעקט זיינע ליפּן. אַזאַ שוים זעט מען אויפן ים, בעת שכורע כוואַליעס שלאָגן אָן דעם ברעג.

ווי פון אונטער אַ נעפּל, האָבן אַפּירגעקוקט זיינע שוואַרצאַפּלען : אין די שפּיציקע אויגנווינקלען האָט עפּעס געצוקט. זיין בליק איז געפאַלן איבער אַלעמענס קעפּ, אַריבער די צעבליאַסקעטע דעכלעך ווי מיט ווייסן צינק באַשלאָגן : איבער די בלענדיקע שניי־פעלדער, וואָס האָבן זייער קאַלטע פינקלעכע ליכט געגאָסן אין זיינע קאַלמיקישע אייגעלעך.

רויטע העלישע פייערן, געבראַזג פון פאַלנדיקע סנאַריאַדן, אויפרייסן און הוראַ־געשרייען — האָבן אים די ווייטן געמאָלן. נאָענט וואָס אַרום אים טוט זיך — האָט ער נישט געזען. איגנין איוואַנאָוו האָט נישט באַמערקט זיין ווייב, וואָס האָט מיט איין האַנט אַרומגעווענטלט איר פּנים, כדי מיט דער צווייטער זיך איבערצלמען.

אַז די פיר קליינע קינדערלעך וואָס האָבן זיך כסדר געהאַלטן אָן דער מאַמען, זענען צו אים צו — האָט דער „קרייץ” זיך אַ וואַקל געטאָן...

איגנין האָט זיך אַראָפּגעזעצט, אַריינגעכאַפּט איינס אין זיינע אָרעמס, אויפגעהויבן זיך דערמיט און צוריק אַראָפּגעשטעלט. אַזוי איטלעכס באַזונדער : איינמאָל, צוויי מאָל, דריי מאָל, אַ פערט מאָל.

פאַרקלאַמערט אין זיינע הענט, האָבן די קליינינקע אויסגעזען ווי קינדער פון אַ לייבעכע אין די ציין פון זייער מאַמען, בעת זי טראָגט זיי איבער פון אָרט פון סכנה.

ביי יעדן „הייב” — אַ הייזעריק צעזונגענער זיפץ, געמישט מיט געשריי און געשטיקטער ספּאַזמע.

— אָדער געהרגעט ווערן, אָדער צוריקקומען אַ געראָי...

אַ סקרוך איז אַדורך איבער אַלעמענס לייבער. דער בונד פון הענט מיט אַקסל איז זיך צעפאַלן.

דער ווייסער זומאַגין („ווייסער” האָט מען אים גערופן צוליבן שיינעם מיידלישן פּנים), וואָס האָט די גאַנצע צייט געזונגען — האָט אויך אויפגעהערט.

ער, דער כאָלאָסטיאַק, וואָס איז עטלעכע מאָל גערופן געוואָרן און צוריקגעשיקט צוליבן זיין דער איינציקער שפּייזער פון דער אַלטער מאַמען, האָט איצט אַרויסגעפילט, אַז דאָס איז ס׳לעצטע מאָל.

— די לעצטע זיבן, די לעצטע זיבן.

די ווערטער האָט זובאַגין אויסגעשוויגן צווישן אומגייענדיקע קינבאַקן און

צוגעפּרעסטע ליפּן. אפשר אַ געוויין אַזאַ? ניין, זובאַנין האָט נישט געוויינט. זיין ווייס פּנים האָט געשמייעט. א פארלוירן געלעכטערל האָט זיך געקרימט און אַראָפּגעגליטשט צו די ווינקלען פון מויל, וואָס האט נישט געוויינט און נישט געלאַכט. פון די אויגן זענען געגאַנגען טרערן. גיך־גיך זיך געקאָלערט איבער די באַקן, ערגעץ־ווו נעלם געוואָרן, ווי זיי וואָלטן זיך געשעמט צו ווייזן אויף דער ליכטיקער שיין.

האט אַ דינער מוסקול זיך געשטייפט אוקאָס זיין הויכן האַלדז און אויסגעדרייט דעם פּאָרנט פון פּנים אין אַ פּאַרקערטער ליניע צום אַקסל.

ווער ווייסט ווי לאַנג ער וואָלט אזוי געשטאנען, ווען נישט יענע מיטן לאַנגן קלייד, אין וואַטענעם שפּענצער און טונקעלער כוסטע.

פון דער נאָכגייענדיקער מענטשנמאַסע איז זי ארויס און מיט געבראָכענע טריט צוגעגענט צו אים. אַז אירע פלאַטשיקע, לאַמע פינגער האָבן זיין פּלייצע באַרירט, האָט זיין ווייס פּנים תיכף זיך אויסגעגלייכט.

אַ ווײַלע, צוויי האָט ער געקוקט זיין מאַמען אין די אויגן. מער האָט ער נישט געקאָנט. ער האט אַרויסגעשריגן מיט נישט זיין קול:

— עך. מאַמעלע, מאַמעלע, גוט איז צו פאַלן פאַר... אָבער לעבן בלייבן איז נאָך בעסער.

פּיוויש האָט זיך ארומגעקוקט און דערזען נעבן זיך פריידקען. פון יעדן אײנציקן איז איצט געוואָרן צוויי, דריי. גרופּקעלעך, שטייענדיקע און גייענדיקע אויפן מיטן וועג, וואָס פירט צום קולטורנע זאַל.

אויך דער ראַדיאָ־הילכער, ווי אײנגעמידט פון די אייגענע קולות, איז אַנטשוויגן געוואָרן.

אויף אַ שליטן געשפּאַנט אין צוויי פערד, איז געזעסן איוואַן. אין איין האַנט האלט ער די לייטשעס, אין דער צווייטער — זיין הארמאָניע. אײנציקוויז גייען אַרויף די זיבן מאָביליזירטע, זעצן זיך צו דריי אויף די שטרויענע געזעסן, פּיוויש — פון פאָרנט מיט איוואַנען. אַ שאַרפער סווישטש פון בייטש אין דער לופט. דער שליטן האָט אַ ריר געטאָן מיט אַ ריס פון צוגעפרוירן האָלץ צו שניי. אין דער רגע האָט פריידקע אַרויסגעשטאַמלט:

— פּיוויש, ס׳ט פּרוון?

— כ׳ל פּרוון, פריידקע...

אומבאַמערקט פאַר זיך האָט פריידקע נאָך געמאַכט עטלעכע טריט פאָרויס פאַר דעם שליטן, ווי זי וואָלט וועלן נאכגיין דעם איבערגעריסענעם קלאַנג פון פּיווישעס וואָרט... דער באַלאָדענער שליטן, וואס האָט זיך געוויגט נידעריק איבער דער ווייסקייט, האָט איבערגעיאָגט אירע מחשבות.

זי איז שטיינגעבליבן ווי אַ צוגעפרוירענע. אירע אויגן האָבן געזען, ווי איוואַן גיט איבער די לייטשעס פּיוווישן און אַליין נעמט ער זיך צו **דער** האַרמאָשקע:

— וואָלגאַ, וואָלגאַ, מאַט ראָדנאיא..

קאַפּיטל 9

ווי אַ ווינטשפינגערל

שרהס פאַרגעפיל, אַז דאָס מינסקער שניידערל וועט זיך אַ יאָווע טאָן, האָט איר נישט גענאַרט. דאָס איז געשען נישט אין אַ שיינעם העלן טאָג, ווי עס דערציילט זיך אין די מעשׂות, נאָר פּונקט פאַרקערט: אין דער לעצטער שעה פון נאַכט, ווען אַלע מזלות לעשן זיך.

דער דריטער מעת־לעת נאָכן אָוועקשיקן די לעצטע זיבן. שאַ. שטיל. דאָס דאַרף ווי אין שבעה. פאַר שרהס פענצטער טרעשטשעט ווען פאַרביי אַ פאַרלאַדעוועטער שליטן האָלץ — גייען די פערדלעך מיט די קעפּ אַראָפּ. גלייך זיי וואָלטן באַנומען דעם ווייטיק פון זייערע צווייפיסיקע האַרן, די אונטערטרייבער וועמען זיי זענען תמיד מקנא.

אויך דער ראַדיאָ וואָס טראָגט אונטער אַלע מאָרגן די פראָנט נייעס, האָט אַראָפּגעלאָזט פון טאָן. זיין הילכן הערט זיך אַצינד אויך ווייניקער, איין מאָל אין טאָג.

דער שניי מיט זיין ווייס־בלוילעכן פלאַם איז אויך האַרטער, שטאָלענער, קאָוועט די אָנגעצויגענע שטילקייט. נאָר איינער מיט אַ געזונט פּנים און גראָבע ליטקעס, וואָס פרייגן זיך אונטער פויערישן געוואַנד: איין רייטענדיקער שד צעשטערט די שטילקייט מיט פערדישע קאָפּיטעס.

געיאָגט פון בייסיקע שמיצלעך צווישן די אויגן, לויפט די חיה, טרייבערט דעם שניי אונטער די פיס און מיט געהירזש וועקט זי דאָס דאָרף צו דער אַרבעט.

פון אָפּענעם צעקרימטן פּיסק וואָס דרייט זיך נאָכגיביק דעם שטייף מאָנעווירנדיקן ציימל, זעצט אַ שוים. צוויי העלע פאַרע־זיילן פון די צעעפנטע נאָזלעכער צעגייען זיך ווי רויך אין פראָסט.

זיין פעסטע שטימע האָט אין דער אַרומיקער שטילקייט געקלינגען, ווי דאָס קול פון אַ גלח בעת אַ מעסע, וואָס מאַכט נאָך מוראַדיקער, פאַרלוירענער די קניענדיקע שווייגעניש.

אַ מידער פון אַ שווערן טאָג אַרבעט, האָט אברהם דאָך נישט געקענט איינשלאָפן. איטלעכס מאָל אַ וויש געטאָן מיט דער האַנט איבערן פּנים, ווי איינער וואָס וויל אַראָפּנעמען אָנגעקלעפּטן שפּינוועבס און קען נישט. אין

צווייטן בעט האָט זיך פֿריידקע געבאָרעט מיטן שלאָף. איין שרה וואָס איז געשטאַנען אויף אירע שוואַכע פֿיס. געדרייט זיך אַרום קעכל, געוואַשן דעם פּאַרקלעפּטן דנאָ פֿון באַניאַקל נאָך דער מאַמעליגענער וועטשערע. געריבן די שיסעלעך, די לעפֿל, צעדריבלט מיטן האַקמעסער דרעווקאלעך אויף מאָרגן. שרהס הענטלעך האָבן זיך געזוכט אַרבעט, כּדי די אומהיימלעכע געדאַנקען פֿון קאָפּ צו פֿאַריאָגן. עס האָט אָבער נישט געהאָלפֿן. געזען ווי איר מאַן און טאָכטער דרייען זיך אויף די שטרויזעק, האָט זי גענומען רעדן צו זיך:

„ס׳ווערט נישט אַפּריער ליכטיק, ביז ס׳איז נישט גוט פֿינצטער: גענוג שלעכט, ביטער, גאַל: ווען עמיצער וואָלט צוגעלייגט די צונג צו איר הארץ... נו, דאַרף מען נאָך בעסערע סימנים? זי זעט באַשיינפּערלעך, אַז ס׳איז פֿאַר דער הילף. כּלה, דיר זאָג איך און שוויגער דיר מיין איך. גערעדט צו זיך און געמיינט די צוויי „גרויסע קינדער” וואָס זענען דערווייל איינגעשלאָפֿן. שרה האָט זיך אויך געפּרוווט צולייגן: געוואָלט און נישט געקענט. זיך געדרייט, געוואָרפֿן ווי אַ קליין ווערימל — אַן איבערגעהאַקט, צעשניטן ווערימל... איין העלפֿט דאָ און די אַנדערע? איין גאָט ווייסט וואָס איז מיט אירע קינדער.

זי האָט איינגעגראָבן איר קאָפּ אין קישן ווי זי וואָלט דערמיט וועלן דערווערגן, דערשטיקן אירע טראַכטעניש.

אין דעם — אַ גרינג קלאַפּן אין טיר. אַ גיך, דריבנע קלאַפּן.

— עטאָ קטאָ? — האָט זי איבערגעפֿרעגט.

— סוואָי.

— עטאָ קטאָ? — האָט זי איעבערגעפֿרעגט.

— אַן אייגענער.

געהערט אַזאַ וואָרט, דערצו האָט איר אויך דאָס קול אויסגעוויזן היימיש, איז זי שטיל און לייכט אַראָפּ פֿון בעט. מיט דער זעלביקער שטילקייט און לייכטקייט דאָס קייטל פֿון טיר אַראָפּגענומען און — נאַ דיר.

ווען שרה האָט איר אברהמס טבע, פֿאַלט זי אין חלשות. פֿון גרויס שווינדלעניש האָט זי בשום אופֿן נישט געקענט צוגלייבן וואָס זי זעט: יאָ, נישט קיין אַנדערער — ער, ער, דאָס מינסקער שניידערל.

אַ האָר האָט געפֿעלט זי זאָל אַ געשריי טאָן:

— אוי געוואַלד, אברהם, פֿריידקע!

שרה האָט זיך אָבער תּיכּף צוריק געכאַפּט. אַן אינערלעך קול האָט איר אונטערגעזאָגט:

— טאָמער, אפֿשר, היינטיקע צייטן, קראַנטער שוויגן?!

האָט זי געעפנט די טיר און ווי נאָר ר׳איז אַריין צוריק פאַרלייגט דאָס קיטל. אינעווייניק איז עס צוגעגאַנגען אַביסל פאַמעלעכער. פריידקע און אברהם זענען אַראָפ פון די בעטן. שטייענדיקע, האָבן אַלע דריי אַרומגערינגלט דעם „מינסקער״. ער איז געזעסן. אַראָפגעוואָרפן דעם „המן־טאַש״ פון קאָפ, מעשה אמתער סאָלדאַט: ארויפגעלייגט אויפן טיש דעם אויפגעשפיליעטן רימען און ארויסגעגליטשט זיינע פלינקע הענטלעך פון די ברייטע שינעל־אַרבל.

כאָטש ער האָט עס געטאָן מיט געלאַסנקייט, אַ ביסל צו געלאַסן, ווענדליג זיין טבע — האָט מען אים דאָס פאַרגעבן. וואָרעם ווער ס׳קען דאָס מינסקער שניידערל, ווייסט, אַז מיט געפענטעטע הענט קען ער נישט רעדן.

שרה האָט פונדעסטוועגן נישט אויסגעהאַלטן און אַרויס:

— קינדער קרוין, הלמאי וואָלט איך אינזינען געהאַט משיחן!

— איר זענט אַזוי אויך געהאָלפן — ענטפערט ער שרהן קורץ און שאַרף און נעמט אַראָפ די ברילן פון נאָז, שפיגלט זיך איין אָן זיי און לייגט צוריק אַרויף.

— אַוואַדע, אַזאַ ליבער גאַסט איז אויך ווי פון הימל אַראָפ.

— נישט פון מיר רעדט זיך — מאַכט ער מיט דער זעלביקער מינע און די אייגעלעך גלאַנצן הינטער די שפאַקולן.

— אוי געוואַלד, זאָגט שוין ליבער גוטער מלאך, וואָס רעדט איר נישט — נעמט זיך שרה קנייפן דאָס פנים.

— אַ גוטע בשורה האָב איך אייך געברענגט, אַ גרוס פון די קינד...

מער האָט מען אים נישט געלאָזט. אברהם האָט אַ פאַטש געטאָן מיט ביידע הענט אין דער לופטן. אַזאַ פאַטש טוט איינער אין פאַרצווייפלונג, אין לעצטן יאוש, אָדער ווען צופיל פרייד פאַרשפאַרט דאָס האַרץ, שטיקט אין האַלדז און פאַרהאַקט דעם אָטעם.

דריי קעפ און דריי פאָר אויגן בייגן זיך איבער דעם מינסקער שניידערל. אַ האָגל פון רייד, פראַגן, בעמען; ווען, ווער, ווו, וויפל, וועלכע קינדער? אפשר אַ גלעזל טיי, כאַפט עפעס איבער. געזען אייער רייזלען — ברוך־השם, יאָ, מיט גאָטס הילף: דערציילט, דערציילט.

דאָס מינסקער שניידערל האָט אָנגעהויבן. זיין גראָבער פינגער וואָס איז תמיד געלאָפן אונטערן לאַץ, האָט אַצינדערט זיך געמוזט באַגניגענען מיט די עטלעכע קנעפ פון זיין זעלנעריש רעקל, וואָס ער האָט געהאַלטן אין איין אויפשפיליען און צושפיליען:

— ס׳איז אַ לאַנגע מעשה, זי הייבט זיך אָן אין קאָזאַן ביי דער וואָלגע

און ציִען ציט זי זיך העט אַראָפּ, ביז טורקעסטאַן, — דער הויפּטשטאָט פון קאַזאַכסטאַן. ס׳איז אַ קײמאַ־לן פון צוויי־דריי וואָכן פאָרן מיט וואָיענסקע עשאַלאָנען, פּערציק, פופציק קילאָמעטער אין אַ שעה. וואָרום וואָיענסקע עשאַלאָנען, פּאַניעמאַיעטיע, מיט סאָלדאַטן און געווער, ווייסן נישט פון קיין אָפּהאַלט. זיי ווייסן נישט פון קיין איבערוואַרטן ווי די פּאַסאַזשירנע; עסן, שלאָפן, און... ווינען אויף די וואָקזאַלן. דאָס איז פּראָנט. דאָס איז, פאַרשטייט איר מיך, דאָס ברויט פון דער מלחמה.

— ברויט, ברויט, איר זייט דאָך אַ בעקער.

— יאָ, יאָ, אַ בעקער. ווי איז מיר, דערציילט שוין.

— יעדן טאָג, יעדע שעה עסט אויף דער פּראָנט גאַנצע עשאַלאָנען. ווי אַ הונגעריקע חיה, ווי אַ היישעריק, שלינגט ער די סאָלדאַטן מיט די טאַנקן מיט די אָרוזשעס, ס׳טרעפט אויך — מיט די וואַגאָנען. מען פּאַספּייעט נישט צוקומען צום אָרט. צו לאַנג צו דערציילן די גאַנצע מעשה. כ׳וועל אָנהייבן פון דער מיט: פון קיפּיאַטאָק, וואָס כ׳האָב געזוכט אויף דער סטאַציע „טורקעסטאַן" און געפונען „מאָסקאָווסקאָי קוואַס" ביי אַ יידישן בחור.

— נו, נו, נו. פון דאַנען, דאַנען הייבט אָן.

— אָט דאָס מיין איך דאָך — זאָגט ער און לאָזט ווייטער גיין זיין שטעפּמאַשינדל, פאַרגעסנדיק ווו ר׳האָט איבערגעריסן.

— הייס איז דאָרטן, עס שרפה׳ט פּונקט ווי אין קאַזאַן דער פּראָכט... און זאַמד — ווי דאָ — שניי. נו, פאַרשטייט איר שוין וואָס הייסט קאַלטס און וואַרעמס? — אָבער הייס צו הייס איז נישט גלייך. לייגט מען אַריין אַן איי אין זאַמד — ווערט עס אָפּגעבאַקן. און די פּנימער — אויך ווי אָפּגעקאָכטע, ברוין־פאַרברענטע, צוגעפּלעטשטע נעזער, ווייסע שדישע ציין און אייגעלעך... ווי זאָל איך דאָס מאָלן — אַ שפּעלטל, אַ שניט פון אַ קנעפּללעכל; אַרומגעזיימטע און נישט אַרומגעזיימטע. קעמלען, אייזלען, סטעפּעס. קליינע הייזקעס, גרויסע באַזאַרן, צו באַקומען — פון אַ נאָדל ביז אַ העלפאַנד.

— דערנאָך, דערנאָך וועגן די אַלע זאַכן — שפּרינגט שרה אַרויס פון געדולד. — דערציילט ליבינקער וועמען פון די קינדער האָט איר געטראָפן, ווי אַזוי איז דאָס געשען, ווי אַזוי זעען זיי אויס, די קינדער?

— וואָס איז דאָ צו דערציילן — מאַכט ער און פאַרגעסט זיך ווידער. צוגעגאַנגען טרינקען מאָסקאָווסקאַיאַ קוואַס, געזען אַ יידישע נאָז, פרעג איך פונדעסטוועגן אויף רוסיש:

— אָט קודאָ?

ענטפערט ער מיר אויף יידיש (ווייזט אויס, דערקענט אין מיין נאָז):

— וואָס איז אייך דער חלוק? אַזאַ ייד ווי איר.

אַ וואָרט צו אַ וואָרט: „זעקס ברידער זענען מיר דאָ" — זאָגט ער — אַ שוועסטער מיט אַ טאַטן מיט אַ מאַמען זענען אויפן צווייטן טאָג פון קריג אַוועק צום בוג". זיי דאַרפן זיך ערגעץ געפינען, מיינט ער. נו, געקענט זיך פאָרשטעלן אַזאַ סלוטשיי? לאַנג ביי אים האָב איך זיך נישט געקענט פאַרהאַלטן. געקענט, הייסט עס, האָב איך יאָ, נאָר נישט געטאָרט... כ'האָב צוגעזאָגט, אַז ווי נאָר כ'וועל בשלום קומען אויפן אָרט, וועל איך אַלץ איבערגעבן. נו, דאַרפט איר נאָך בעסערע סימנים?

ניין, קיין בעסערע סימנים דאַרף מען נישט. אַלע דריי איז מער נישט געבליבן ווי אַ פרעג טאָן איין קליין פראַגעלע, בלויז פון טשעקאַוואָסט:

— אַצינד דערציילט, דערציילט טאַקע ווי אַזוי איז אייך דאָס געלונגען?

— איך בין אַזוי גוט ווי באַפרייט, אַראָפּגענומען פון וואָיענני אוטשאָט.

— אינגאַנצן באַפרייט? — פרעגט פריידקע מיט אַ באַזונדערן טראָפּ אויפן וואָרט „אינגאַנצן". זי וואָלט באַדאַרפט וויסן דעם סוד דערפון...

— נו, וועגן דעם... הם... אַז גאָט וועט העלפן מען וועט איבערלעבן דעם קריג.

אָט אַזוי האָט דאָס מינסקער שניידערל אַן ענטפער געטאָן גלאַט, סתם און אַריינגעטראָפן מיטן פאָדעם אין נאָדל־לעכל...

פריידקע האָט פון דעם ענטפער פאַרשטאַנען, אַז אַזעלכע פראַגן שטעלט מען נישט. שרהס קעפל האָט זיך אויך תיכף געכאַפּט דערויף. זי האָט זיך אַ ריס געטאָן פון אָרט:

— אוי, אינגאַנצן פאַרגעסן, אינגאַנצן פאַרגעסן. אפשר אַ ביס טאָן, אַ גלעזל טיי, פון אַזאַ לאַנגן וועג?

— ניין, ניין, ספּאַסיבאָ. שוין געווען אין שטוב, געגעסן, געטרונקען.

„רייזל איז איינע אַליין", האָט ער אַ טראַכט געטאָן, „מען דאַרף גיין". תיכף זיך אַרומגעקוקט און געפונען וואָס ער זוכט — די טיר.

ער האָט זיך אויפגעשטעלט, צורעכט געמאַכט דאָס אָנטאָן, אַרויפגעצויגן אויף זיך דעם שינעל, דעם רימען, דעם המן־טאַש אויפן קאָפּ און זיך געלאָזט גיין.

— וואָס טוט מען אַצינד, טייערינקער? — האָט אים שרה פאַרהאַלטן.

— פאָרן — האָט דער „מינסקער" געענטפערט מיט דער האַנט אויף דער קלאַמקע.

— אַזוי גרינג פאַרט זיך עס, אַזאַ ווייטע שטרעקע? און איר, טייערינקער?...

— איך? קודם מוז איך רייזלען באַזאָרגן אין באָלניצע.

„און דערנאָך וואָס קלערט ער צו טאָן" — איז שרהן געגאַנגען אין לעבן צו וויסן. אַוודאי וואָלט עס געווען אַ גלייכע זאַך „ער" זאָל מיט זיי מיטפאָרן. צוזאַמען איז עס גאָר אַנדערש. זי האָט אָבער נישט געוואַגט דאָס אַרויסצוזאָגן, נישט געוואָלט צופיל גריבלען זיך אין זיינע וועגן. אנשטאט דעם, האָט זי אַראָפּגענומען דאָס קייטל פון טיר און אים אַרויסבאַגלייט מיט אַ ברכה:

— אַ שיינעם דאַנק, אַ שיינעם דאַנק, איר האָט אונדז אַריינגעזעצט אַ נייע נשמה. זאָל אייך אויך גאָט העלפן, אַ רפואה שלימה פאַר רייזלען.

נאָכן מינסקערס אַוועקגיין, האָט מען שוין קיין אויג נישט צוגעמאַכט. מען האָט זיך געדרייט, געגרייט ווי צו אַ יום־טוב, אַ גרויסער יום־טוב.

פאַרטאָג. עס שאַריעט. באַלד ווערט ליכטיק. גרויסער טאָג פלאַטערט אין די שויבן. די פּיס ווערן וואַכנדיק און די קעפּ גייען אויף רעדער...

קאַפיטל 10

מיטן פאַראָכאָד

דאָס ערשטע מאָל אין לעבן פאַרלאָזן שרה און אברהם פון אייגענעם ווילן אַ שטוב און גיבן זיך איבער אין די הענט פון גורל, וואָס זיי אַליין האָבן אויסגעקליבן. דאָס לאָזן זיך איבער דער וואָלגע ווייט־ווייט, אַראָפ צום אויסטערלישן לאַנד, צו די טונקל־הויטיקע מיט שפעלטל־אייגעלעך, שווער־לייביקע קעמלען און דינפיסיקע אייזעלעך — ווי סטראַשנע דאָס זאָל נישט אויסזען — האָט עס נישט געקענט אָפהאַלטן פון פאָרן.

דעם מינסקערס רייד זענען געווען ווי דאָס בלאָזן אויף געשווילעכץ. ווי נאָר יענער האָט אויפגעהערט, איז די בייסעניש געוואָרן שטאַרקער.

חוץ דעם איז דאָס יאָווען זיך פון מינסקער געווען פאַר שרהן אַ ווונק פון הימל. נישט אַנדערש, נאָר די האַנט וואָס האָט פון איר אַזוי ראָפטום די קינדער צוגענומען, האָט ווי אַ כישוף צוריקגעפירט דאָס מינסקער שניידערל.

„פאַרלאָזט אַ שטוב" — זאָגט זי. אויך מיר אַ שטוב; אַ בידנע כאַטע, צוויי צונויפגעטשוועקעטע האָלצבעטן, אַ ביסל קאַרטאָפל, פראָסע און „טרודאַ־דניע" וואָס דער קאָנטאָר פאַרשרייבט: קיינמאָל נישט פאַרלייקענען און קיינמאָל נישט באַצאָלן.

— וואָסער זין האָט דאָ דאָס זיצן — האָט זי זיך אַנומלטן אַרויסגעכאַפט פאַר איר גוטער שכנטע, מאַלעשעווס ווייב.

יענע האָט לאַנג נישט געקלערט און אַ זאָג געטאָן:

— הינער אַז זיי זיצן, זיצן זיי אויס הענעלעך. און מיר — מיר זיצן אויף מאָגילעס.

זי האָט דאַביי אַ מאָדנע שמייכעלע געטאָן, געכאַפט אַ שפיץ פון איר קאָפטיכל און צוגעלייגט צום מויל, ווי זי וואָלט וועלן פאַרשטעלן די ליפן וואָס פלאַפלען סתם אין דער וועלט אַריין... אַ רגעלע נאָך דעם האָט זי צוגעגעבן:

— פאָרט, פאָרט, אייערע לאָזט מען דאָך: אונדזער וולאָסט' איז אַ גוטע.

— פאָרט, פאָרט. עס פאָרט זיך אָבער נישט.

דערקליבן זיך צום פריסטאַן מיט אַ פורל, וואָס פריידיקע האָט קוים אויסגעבעטן ביים פרעסעדאַטעל. עטלעכע שעה זיך געטליקעט פון ראַיאָן ביז אַהער. שוין באַלד צוויי מעת־לעת ווי מען זיצט דאָ. אַ שלעכטע פאָגאָדע. נאַכט. סוף מערץ. ווינטן, נאַסע שנייען. נאָך פוילער איז די קעלט אויפן פריסטאַן — אַן אָפענער פון ביידע זייטן. דער וואָלגע־ווינט איז בייז און הפקר, קלאַפט צו, רייסט אויף די לויז־הענגענדיקע טירן. פייפט, הודזשעט, ברעכט די הילצערנע שטאַכייטן פון באַלקן. ווי קעץ ביים פאָרן זיך, יאָמערן אַריין ווינטן, שניי־ווייגעס פאַרפאַטשן דאָס פנים, די האָר, די הענט, נעצן דעם ברוק אונטער די פיס.

יעדעס מאָל פאַלט און אַן אַנדערער זאַק, אַ פאַק פאַרלאַדעוועט מיט בעבעכעס. אויף גיך־גיך נעמט מען זיי צונויף, מ׳פאַרבינדט און מ׳זעצט זיך וואַרטן. אָנגעשפיצטע אויערן. ביי יעדן דערנענטערנדיקן פייף — אַ כאַפ, אַ שלעפ און מ׳לויפט.

ווי אויף צו להכעיס זענען שוין עטלעכע פאַראָכאָדן פאַרביי, אָנגעפייפט און אַוועק. אַוועק מיט געברום און רעווערײ, צעאַקערט דאָס וואָלגע־וואַסער טיף און ברייט, לאָזנדיק נאָך זיך אַ שוים פון אַן אויפגעשניטענעם שטראָם. נאַכט. הענגענדיקע ליכטקייקעלעך דאָפלען זיך אין דער צעקנייטשטער פליסיקייט, שווימען אָפ... אין זייער הוידענדיקער שיין האָט מען גענוי געזען די געביידע און נאָך איר — אַ באַרזשע.

קליינע, באַוועגלעכע פלעקן: קעפ, רוקנס, גופים — קריכנדיקע, קניענדיקע און ליגנדיקע, האָבן עדות געזאָגט אויף מענטשן. מענטשן און פעקוואָרג האָבן פאַרדעקט די גאַנצע באַרזשע. היפש צייט האָט גענומען, ביז דער גערויש פון אויפגערודערטן וואַסער איז שוואַכער געוואָרן. די אָפגעהאַקטע פייפן וואָס דער ווינט האָט צוריקגעטראָגן, זענען ביסלעכווייז דערטרונקען געוואָרן אין נאַכטיקן געפליסטער פון גרויסן טייך.

ערשט דאַן האָבן די פנימער פון איבער דער באַריערע אָפגעווענדעט די אויפגעריסענע, צערייצטע בליקן פון זיך דערווייטערנדיקן פאַראָכאָד. מיט פינצטערע טריט צוריקגעגאַנגען צום טונקל־באַלויכטענעם פריסטאַן. פריסטאַן? — ס׳איז גיכער ענלעך געווען אויף אַ האָלץ־באַראַקל, אין איילעניש צונויפגעקלאַפט און אוועקגעשטעלט לעבן טייך אויף הינערשע פיסלעך.

ווי פגרים האָט מען צוריקגעשלעפט מיט זיך די טשעמאָדאַנען, פעק און קלימיקעס. מיד, נאַכלעסיק זיך אויף זיי אַראָפגעלאָזט.

נאָר איינע מיט צעווינטלטע האָר און אַ קאָלדרע אין קווער אַרום אַקסל,

האָט זיך געדרייט הין און צוריק. מיט איין האַנט אונטערגעפּאַטשט די מיט קאָלדרע, ווו עפּעס האָט אַראָפּגעשווערט. ס׳האָט זיך געהערט אַ דין, איינגעדושעט פּישטשען. וואָס מער זי האָט אונטערגעהוידעט די קאָלדרע, אַלץ שטאַרקער האָט זיך געלאָזט הערן דאָס קוויטשענדיקע קול׳כל. אין דער פרייער האַנט האָט זי געהאַלטן אַ בינטל פּאַפּירן. איינגעקוועטשטע אין האַלבער פויסט, האָט זי אַלעמאָל געקלאַפּט אין פאַרמאַכטן קאַסע־פענצטערל:

— ביליעט, בילעט דאַוואַי!

— ניעט.

— בילעט, בילעט, רעביאָנעק אומיראַיעט!

האָט זיך פון אינעווייניק אַ רוק־אויף געטאָן אַ דיקטן־שייבל און אַ פרויאיש קעפל מיט אַ קאָנדוקטאָריש היטעלע האָט זיך באַוויזן:

— ניעט בילעטאָוו. פערעפּאָלניענאָ.

אָפּגעזאָגט און צוריק פאַרמאַכט.

איינער פון די וואַרטנדיקע אין וואָיענסקע אָנטאָן איז צוגעגאַנגען צו דער מיטן קינד אין קאָלדרע און עפּעס איר איינגערוימט אין אויער.

צוריק פון פענצטערל האָט ער איר אָנגעוויזן אויף אַ רוקזאַק און אַ קליין קעסטעלע, פאַרוקטע אין אַ ווינקל — ווייזט אויס זיין געפּעק — און אַ זאָג געטאָן:

— סאַדיס גראַזשדאַנקאַ.

נאָך דעם ווי יענע האָט אים געפאָלגט, איז ער צוגעגאַנגען און זיך אויך אַוועקגעזעצט.

— צוואָס אַ בילעט — מאַכט ער. — זאָל נאָר דער פאַראָכאָד זיך שטעלן.

— מען וועט דאָך נישט לאָזן, נישט לאָזן אָן אַ בילעט.

— ניטשעוואָ.

ער האָט געשטרעקט די האַנט אין רענצל, אַן אָנגעהאָנגענס אויף זיין אַקסל, אַרויסגענומען עטלעכע סוכאַרעס און איר דערלאַנגט:

— נעם, ווייק עס אין וואַסער און קאָרמע אָן דאָס קינד.

— ספּאַסיבאָ, ספּאַסיבאָ.

— ניטשעוואָ. נעם, נעם — האָט ער אַרויסגעשלעפּט נאָך עטלעכע. — ביסט אוודאי אויך הונגעריק. עס, וועסטו האָבן צו זייגן.

עס האָט שוין געגרויט אין דרויסן, בעת סיגנאַלן פון אַן אָנקומענדיקן פאַראָכאָד האָבן זיך דערטראָגן צום פּריסטאַן. די ערשטע איז אַרויס פריידקע. אַן אָנגעלענטע אָן די הילצערנע באַלעסטראַדן, האָבן אירע זשעדנע בליקן

פון גאָר ווייט דערכאַפּט דעם שווימענדיקן ״קאַסטן״. אויף דער גראַלעך־גרינער וואַסער־פלאַך, וואָס האָט אויסגעזען ווי אַ פעלד מיט צעפּאַליעטע זאַנגען — איז פון ״קאַסטן״ געוואָרן אַ ״טראַקטאָר״... ער שניידט, וואַרפט אָפּ בערגלעך אין די זייטן; וואָס מער ער שניידט — אַלץ געדיכטער וואַקסן זיי אַרום אים.

דער ווינט האָט אויפגעהערט. אויפן הימל — ווייסע וואָלקנדלעך, וואָס ווערן פון מינוט צו מינוט העלער, שיטערער און פאַרשווונדן. אויפגייענדיקער טאָג איבער דער וואָלגע. דאָס שווימענדיקע ווערט גרעסער, בולטער. רויך־קנוילן פון קוימענס, דאַך, פענצטער־פאָרמען. ער דעכעט, סאָפּעט קורץ און שווער. אַ געשלענגלטער פייף מיט צעקייקלטע עכאָס, ווי דאָס איבערשרייען זיך פון פאַרבלאָנדזשעטע אין וואַלד.

דער פּאַראַכאָד דערנענטערט זיך. אַרום אים — כוואַליעס, איינע אויף דער אַנדערער, ווי אַ סטאַדע שעפּסן געטריבן פון עמעצן. איינגענורעטע ״קעפּ״, צענויפגעגאָסענע רוקנס, ציטערנדיקע וואַלן.

אַ צווייִשטאָקיק הויז, פענצטערלעך, שטאַכייטן אַרום און אַרום, ווי אַ צעפּאַט נעמט ער זייטיקלעך, רעכטס צום פּריסטאַן. ער וועט זיך שטעלן... ער וועט זיך שטעלן... פריידיקע לויפט אָנזאָגן. אין איר גרויס פאַרטראַכטקייט האָט זי נישט באַמערקט ווי אַלע שטייען שוין אַרום איר מיט די אויגן אויפן פּאַראַכאָד. פון די וואַרטנדיקע, פון די באַגאַזשן — איז אַצינד איין מענטשנפּאַק געוואָרן, צונויפגעבונדן פון איין ווילן — אַרויף אויפן פּאַראַכאָד.

— פריידקע, אברהם, ווו זענט איר?

— אָט בין איך דאָ!

— אָט דאָ בין איך!

אַלע דריי האָבן זיך אָפּגעפונען. עמעץ האָט פאַרוואָרפן אַ בריקל. די מענטשנמענגע האָט זיך אַ ריס געטאָן פון אָרט, אַ הייב, ווי אַ לויז־געבונדענער סנאָפּ פון אַ ראַפּטומדיקן ווינט. רוישיק צעוויגט, אַ שטויס געטאָן און דורכגעשטופּט דעם שמאָלן דורכגאַנג.

ווען אַלע זענען שוין געווען אויפן פּאַראַכאָד, האָט ווידער עמעץ דאָס בריקל אויפגעהויבן און איבערגעוואָרפן אויף צוריק. אַ פּוסטער אָפּהילך האָט געענטפערט:

— אַ ליידיקער פּריסטאַן.

אברהם איז געשטאַנען אָן אָנגעלענטער אָן דער באַלוסטראַד פון פּאַראַ־

כאָד, מיטן פּנים צום פריסטאַן. ער האָט געפילט, ווי עס טראָגט אים אָפּ. אוודאי האָט עס אים הנאה געטאָן וואָס ר׳איז ענדלעך פּטור געוואָרן פון דער נודנער וואַרטעניש, פונעם שלעפן די פּעק אַהין און צוריק ביי יעדן פייף, דער סומאַטאָכע ביים אַרויפכאַפּן זיך. דאָך איז אים מאָדנע פּריקרע געווען, עפּעס אַ געפיל פון עלנט אין פאַרלאָזנקייט, ווי נאָך קיינמאָל נישט.

ער קוקט אויף דעם פריסטאַן וואָס ווערט פון אים ווייט און ווייטער, קוקט אויף די שוימיקע כוואַליעס און טרויעריק ווערט אים אויפן האַרץ.

וואָרעם צוואָס איז ער אַצינד געגליכן? קיין באָדן אונטער די פיס שפּירט ער נישט. די הענט? וואָס זענען הענט, ווען אַ מענטש גייט נישט, נאָר ס׳טראָגט אים? וואָסער האַפט האָט ער אַצינד? ער קומט זיך אויס, ווי אַ שטיק האָלץ — און נישט מער; אַ בוים. אַפריער האָט מען ארומגעהאַקט די צווייגן, דערנאָך אים אויסגעריסן מיטן וואָרצל און געוואָרפן אויפן וואַסער...

אָפּגערודערט, אָפּגערוישט און אַצינד שווימט ער.

— זאָגסט עפּעס, אברהם? — פרעגט אים איבער שרה מיט צעטראָגנקייט אין קול.

אברהם האָט זיך א כאַפּ געטאָן, ווי אָפּגעשפּריצט פון א פלוצומדיקער כוואַליע. וואָס אזוינס האָט ער דען געזאָגט? נו שוינזשע ווייסט זי וואָס ער טראַכט, וואָס ביי אים טוט זיך? און אפשר האָט ער עפּעס ארויסגעבורטשעט? ער האָט זיך אויסגעדרייט צו איר מיטן פּנים.

— הא, שרה?

— הא, הו, וואָס ביסטו אזוי פאַרטורעט? מען פאָרט דאָך צו די קינדער, פאָרט מען דאָך.

— יאָ, צו די קינדער. אָבער גיב נאָר א באַרעכן. ביז מ׳עט זיך צו זיי דערשלאָגן; וויפל האָט מען זיך שוין אנגעליטן: פייער און וואַסער, קאַלטס און אַצינד וואַרעמס, צום לאַנד פון מוראַדיקע היצן.

— דאַנקען גאָט דערפאַר.

אברהם האָט נישט געענטפערט. געקוקט אויף שרהן און געשוויגן.

זי איז געזעסן אויף א פּעקל, אַן איינגעוויקלטע אין א קאָלדרע. נישט קיין הענט האָט מען ארויסגעזען, נישט קיין פיס. די רונדיקע, פולע ליגיעס פון אירע אַקסל און האַלבן גופל אונטער דער קאָלדרע, דאָס קעפּל ארומגע-

בונדן מיט א האַנטעך — האָט אין זײַנע אויגן אויסגעזען ווי א גרויסער וויין־גאַנשער.

...איטלעכס יאָר טוט ער אליין, מיט אייגענע הענט, איינלייגן דעם וויין. ערב פסח נעמט ער אים אַראָפּ פון שאַנק, ווישט אַרום דעם שטויב, בינד אָפּ די שמאַטע פון קאָפּ. די זיס־זויערע פליסיקייט גיסט זיך. מיטן פלוס יאָגן אַן די געקאַרטשעטע קייקעלעך אין ליינענעם לייוונט איבערן סלאָי. פול די לייוונט־ — דרייט ער זי איין אין א פויסט פון ביידע הענט. נעמט ריבען פון די פינגער־שפּאַרעס די קלעפּיקע פליסיקייט, רינט פון דער איינגעקוועטשטער שמאַטקע און פון די הענט גלייך אין סלאָי אַריין. און דער ריח צעגייט אין אַלע אברים, פאַרשמעקט די שטוב.

א וויין־גאַנשער איז זיין שרה. וויפל זיסע ריחות... פסחדיקע טעג און נעכט... פסח — דער בעסטער, טייערסטער יום־טוב ביי אַ בעקער.

א וויין־גאַנשער איז זיין שרה — מיט אַן אַרומגעבונדן קעפּל... וואָס טוט זיך א צינד אינעווייניק?

א גרויסע בענקשאַפט האָט אַרומגענומען אברהמען. א בענקשאַפט אויף זיין שרהן, אויף זיך גופא, אויף דעם צעריסענעם הויזגעזינד.

— וואָס זיצסטו אזוי, שרה?

— בעסער גוט זיצן, איידער שלעכט שטיין.

— שוין ערגער געשטאַנען. געדענקסט, ווען מ'האָט פאַרמאַכט דעם אויוון?

— יאָ, אָבער פאָרט מיט די פיס אויף דר'ערד... נישט אויפן וואַסער.

— וואָסי?

— וואָס זאָל איך דיר זאָגן. א גאַנץ לעבן געצאַפּלט, געבעטן: גאָטעניו, לאָז מיך נישט אויפן וואַסער! און אַצינד? אַצינד זע איך אויפן רעכטן אמת — וואַסער, וואַסער, וואַסער.

— און א ברעג זעסטו נישט?

— יאָ, כ'זע צוויי ברעגן פון ביידע זייטן, נאָר דעם ברעג פון אונדזערע ליידן זע איך נישט.

—עך, רעדסט שוין נאַרישקייטן, שרה: נו, לאָמיר שוין אַריינגיין אינעווייניק. קאַלט.

— ווו האָסטו דען אַן „אינעווייניק”? אָנגעשטאָפּט, אָנגעפּראַפּט ווי אַ שטייג מיט גענדז, נישטאָ אַ פוס ווו אַוועקצושטעלן. אויך די געדרייטע, אייזערנע טרעפּ פון אונטן ביז ארויף זענען באַזעצט. אפילו דער וועג צום קלאָזעט איז פאַרלייגט. אַ געסראָכע, ס׳פאַרשלאָגט דעם אָטעם.

— ביסט דען געווען דאָרט?

— ניין. פריידקע איז געווען.

— ווו איז זי, פריידקע? — האָט אברהם זיך אַ כאַפּ געטאָן. — אינגאַנצן פאַרגעסן.

— דו זעסט אָט די שויב איבערן קאָפּ?

— פאַרוואָס זע איך נישט?

— דורך דאַנען האָט איר ווער אַ רוף געטאָן.

— פריידקען?

— יאָ.

— ווער?

— אַ וואַיעננע.

— פריידקען אַ וואַיעננע?, ווען? — האָט ער כמעט אויסגעשריגן.

— ווען דו ביסט געשטאַנען אַ הער מיט דער פּלייצע און געקוקט אויפן וואַסער.

אברהם האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויף אַ פּעקל לעבן שרהן. אין דעם איז פריידקע אָנגעקומען. זי האָט זיך קוים באַוויזן צוצוזעצן, און שרה האָט אַ פרעג געטאָן:

— אַוואַדע אַ ייד?

— געטראָפן.

— וואָס האָט ער געוואָלט?

— גאָרנישט. עטלעכע זענען זיי געזעסן ביי אַ טישל. געטרונקען און געגעסן. ער האָט געפרעגט וווהין מיר פאָרן.

— אין ערגעץ לאַנד — האָב איך געענטפערט.

„אָבער, דאָך?” — איז ער נישט אָפּגעשטאַנען. געשאָקלט מיטן קאָפּ און געשמייכלט. ווייזט אויס, געפעלן אים מיין תשובה.

— צו קינדער, ברידער, מיטלאזיע, האָב איך געענטפערט גיך, גיך און געוואָלט גיין. נעמט ער ארויס א שאכטל צוקער פון רוקזאק און דערלאַנגט מיר.

פריידקע האָט אַוועקגעלייגט אַ שקאָרמיץ פאַר טאַטע־מאַמעס אויגן. אָבער שרה האָט אירע פאַרוואונדערטע בליקן נישט אַראָפּגענומען פון איר טאָכטער, זי האָט געפרעגט:

— און ווי אזוי האָסטו גערעדט מיט אים?

— ווי אזוי האָט ער גערעדט מיט מיר, מיינסטו?

— יאָ, ער מיט דיר?

— יידיש.

— יידיש, מאמע־לשון?

— מאַמע־לשון. אַזוי ווי איך מיט דיר.

— פאַרוואָס האָסטו אים נישט געפרעגט, ווי לאַנג וועט נאָך דויערן די מלחמה?

— איך האָב געוואָלט, געוואָלט פרעגן. נאָר בשעת ער האָט מיר דאָס פעקעלע געגעבן, האָט ער זיך גענומען גלייכן, ציען אויף דער שטול, זיך צעגענעצט און הויך אויפן קול אַ פרעג געטאָן:

— זאָג מיר שוועסטער, ווי לאַנג וועט נאָך דויערן די מלחמה?...

(סוף)

פאַרטייטש־צעטל פון פרעמדווערטער

אוזשאָנד סקאַרבאָװי — שטייער־אַמט
זאַמיעטשעט — באַמערקט
װילקאַ כמאַראַ, מאַלע דאָשטש — אַ גרויסער װאָלקן, אַ קליינער רעגן
ברודנאָ, שמיערדזי — שמוציק, ס׳שטינקט
זשאַלאָװאַניע — געהאַלט
ניע דאַם, מאַם דזעשינציאָנראָ — איך לאָז נישט, כ׳האָב צען קינדער
איזבע פּאָסעלסקע — סיים
קטאָ טי — װער ביסטו
ילע װאַס שטוק — װיפל זענט איר
ליטשעטש — ציילן
יעשטשע ראַז — נאָך אַמאָל
ז׳ פּאָטשאָנטקו — פון אָנהייב
גדיע אָן — װו איז ער
סטאַראָ זאַקאָננע — אַלט־גלויביקע (יידן)
פּאָװאָדזעניע — דערפאָלג
פּאַן בראַט — גוטער ברודער
דאָברי װיעטשור — גוט־אָװנט
דאָ דיאַבלאַ — צום טייװל
שטאָ פּריװיוזל — װאָס האָסטו געבראַכט
יעי באָגו, ניטשעװאָ — װי גאָט איז מיר ליב, גאָרנישט
מיעעש קורו, פּשעניצא — האָסטו אַ הון, װייץ
טאָלקאָ באַבו פּריװיוזל — נאָר דאָס װייב געבראַכט
פּאָטים מושי שפּיעװאַטש — נאָכדעם מוז ער זינגען...
יעשטשע ראַז, יעטשטשע פּיענטש גראָשי — נאָך אַמאָל, נאָך פינף גראָשן
פּאָזשיעט — דערלעבט
פּרעדסעדאַטעל — פּאָרזיצער (פון קאָלכאָז)
רייספּאָלקאָם — ראַיאָן אויספּיר־קאָמיטעט
נאַפּראַװלעניע — ריכטונג, קורס
פּאָסמאָטרים — מ׳װעט זען
אָבלאַסנאָי — געגנטלעכער
װלאַסט׳ — מאַכט
ניטשעװאָ, פּריװיקניע — נישקאָשע, ר׳װעט זיך צוגעװוינען
פּוסקיי ידוט נאַ קאַרטאָשקי — זאָל ער גיין צו די קאַרטאָפּל
קאַקאָי טי קולטורני טשעלאָװיעק, טשטאָ לאָשאַדיע ניע אומיעש זאַפּרעגאַטש — װאָס פּאַראַ קולטורעלער מענטש ביסטו, אַז קאָנסט נישט קיין פערד איינשפּאַנען ?
דיעסאַטניק — אויפזעער, בריגאַדיר
זאַװיעדעװען — פאַרװאַלטן
טרודאָדניע — אַרבעטס־טאָג
קיפּיאַטאָק — געקאָכטע װאַסער
פּאָזשאַלויסטאַ — ביטע

סמאַטרי, אושאָל עשאַלאָן, קודאַ פיידיאָש, גאַלובטשיק — קוק, דער עשאַלאָן
איז אַוועק, װוּ װעסטו גיין
װאָיענקאָמאַט — פריזיװ־פונקט
גיעלזאַ — מ׳טאָר נישט
סאַדיס — זעץ זיך
פאָרטנאָי — אַ שניידער
ביסטראָ, ניעט װרעמיאַ — שנעלער, נישטאָ קיין צייט
זאַגאָט־זערנאָ — אַמט פאַר קערנער־פאַרגרייטונג
נאַשע װאָיסקאָ אָסטאַװילי — אונדזער מיליטער האָט פאַרלאָזט
װזיאַלי — גענומען
אָטדיך — אָפרו
פאָ זאַקאָנו — לויטן געזעץ
פאָדכמיעלאַט׳ נאַדאַ — נאָך אַ כוסה
דאַ, פראַװילנאָ — יאָ, ריכטיק
עטאָט ניע סליוב, זשעניך — דאָס איז נישט קיין חתונה־טאַנץ, חתן
געראָי — העלד
כאָלאָסטיאַק — קאַװאַלער
סװאָי — אַן אייגענער
אָרוזשעס — געװער
אָט קודאַ — פון װאַנען
סלוטשיי — צופאַל
װאָיעננע אוטשאָט — מיליטערישער רעגיסטער
מאָגילעס — קברים
רעביאָנאָק אומיעראַיעט — דאָס קינד שטאַרבט
סאַדיס, גראַזדאַנקאַ — זעץ זיך, בירגערין
ספאַסיבאָ — אַ דאַנק

אינהאַלט:

ערשטער טייל: אַ לעבן

ז״ז

קאַפּיטל 1 : דער הויף 9
„ 2 : שכנים 13
„ 3 : שרה די בעקערין 16
„ 4 : די קינדער פון אברהם און שרה 21
„ „ : רב בערעלע מלמד 25
„ 6 : די נייע צאַל 28
„ 7 : סאַניטאַרנע קאָמיסיעס 31
„ 8 : חיים גערגעלע 35
„ 9 : אַ שווערער ווינטער 37
„ 10 : אַ קניפּ אין באַק און די פאַרב זאָל שטיין 40
„ 11 : פון זיך צו זיך 43
„ 12 : איינער פעלט 47
„ 13 : ברויט איז מלחמה 51
„ 14 : געניע שפּילמאַן 55
„ 15 : דאָס שטריקל מיטן רויטן טריוואַקס . . 59
„ 16 : אַ שטראַל 64
„ 17 : מאירקע קומט אַהיים 67
18 : פון קוימען איז געגאַנגען אַ רויך . . 75
„ 19 : זונטיק רייסט מען אַראָפּ דאָס שטריקל . 78
„ 20 : אַ סך זאָרגן 81
„ 21 : פייוויש 88
„ 22 : אַ „וואָרט" 94
„ 23 : דאָס שמוישענע פוטער 97
„ 24 : חתן־כלה 100
„ 25 : נייעס 103
„ 26 : געסט 106
„ 27 : אויפן וואָקזאַל 110

צווייטער טייל: ביי דער וואָלגע

קאַפּיטל 1 : אין קאָלכאָז 117
„ 2 : אויפן פעלד 122
„ 3 : אויף אַ ראַזיעזד 128
„ 4 : מיטן ווייסן וועג 133
„ 5 : מען „נעמט" 140
„ 6 : אַז פייוויש איז געקומען 147
„ 7 : צו מאָרגנס 153
„ 8 : די לעצטע זיבן 157
„ 9 : ווי אַ ווינטש־פינגערל 164
„ 10 : מיטן פּאַראָכאָד 170

פון זעלבן מחבר:

„זיין" (לידער). 1948 — מינכען

פארלאג י. ל. פרץ־ביבליאטעק, אלנבי 31, תל־אביב, ישראל
(טל. 29027)

קאטאלאג

(יעדע אויסגאַבע געבונדן אין פּראַכט־באַנד)

זרובבל: בלעטער פון א לעבן — באַנד I
″ בלעטער פון אַ לעבן — באַנד II
מ. מאן: נאַכט איבער גלושינא
″ ביי דער ווייסל
א. סוצקעווער: מדבר סיני
י. טאבאקמאן: מיינע איבערלעבונגען
ש. בערלינסקי: בילדער און דערציילונגען
י. פּאַפּיערניקאָוו: היימישע און נאָענטע (מעמואַרן)
ק. צעטניק: הויז פון די ליאַלקעס
י. בירשטיין: אויף שמאָלע טראטוארן — (ראָמאַן פון קיבוץ לעבן)
י. פאנער: שלום אש אין זיין לעצטער היים
מ. יפה: צען ישראל־דיכטער (אַנטאָלאָגיע)
ה. לייוויק: אויף צאַרישער קאַטאָרגע (זכרונות)
י. האפער: אַ הויף אויף פּאָקאָרנע — באַנד I
″ אַ הויף אויף פּאָקאָרנע — באַנד II
מלך נוי (ניישטאַט): דאָס ערשטע און צענטע יאָר מדינת ישראל
פּרץ גראַנאַטשטיין: מענטשן פון נעכטן
נחמן דרוזדוב: אחד העם (מאָנאָגראַפיע)
א. שטיינבארג: משלים
ע. קארמאן: לידער און צירופים
י. לעוו: אין געראַנגל (געקליבענע שריפטן)
זאקאליק: געראַנגל (נאַצי הערשאַפט אין פּוילן)
ר. באסמאן: טויבן ביים ברונעם (לידער)
א. קאַרפּינאָוויטש: דער וועג קיין סדום (ישראל דערציילונגען)
י. צ. שארגעל: פון וויי און גלויבן (לידער)

מאטעס דייטש : צום נאָענטסטן שטערן יידיש (לידער)
א. ריוועס : מיט דער שיף טשיטשערין (ראָמאַן)
יוסף כרמל : אַ רייזע צו פאַרשטויסענע ברידער
מ. אורן : פראַגער אַרעסטאַנט דערציילט
הערש מענדל : זכרונות פון אַ ייד. רעוואָלוציאָנער
יעקב זינגער דראַמאַטישע שריפטן
יחיאל האָפער : רב זלמן
נ. ניר־ראפאלקעס : ערשטע יאָרן

עברית

א. שרייער : אמנות ותיאטרון
י. לשצ׳ינסקי : הדמות הלאומית של יהדות הגולה
י. פאט : שיחות עם סופרים יהודיים
מ. ברלנד : 300 שעות בגיטו הדועך
י. גלבוע : על חרבות התרבות היהודית בברית המועצות